Pramene slovenskej hudby

Hudobné pamiatky v pamäťových, vedeckých a kultúrnych inštitúciách

Slovenská národná skupina IAML
a Hudobné centrum
Bratislava 2025

XIII

Pramene slovenskej hudby XIII. Hudobné pamiatky v pamäťových, vedeckých a kultúrnych inštitúciách
Zborník z 13. konferencie cyklu Pramene slovenskej hudby
Hudobné centrum, Bratislava, 23. – 24. októbra 2024
Recenzenti: prof. PhDr. Eva Szórádová, CSc.
doc. Mgr. Vladimír Maňas, Ph.D.
Zodpovedná redaktorka: PhDr. Anna Žilková, CSc.
Jazyková redaktorka: PhDr. Katarína Godárová

Vydavateľ:
Slovenská národná skupina Medzinárodného združenia hudobných knižníc, archívov a dokumentačných centier (SNS IAML)
ISBN 978-80-972230-9-0
EAN 9788097223090
a
Hudobné centrum
ISBN 978-80-69114-07-4
EAN 9788069114074

Elektronická publikácia

© Slovenská národná skupina IAML, 2025
© Hudobné centrum, 2025
© Autori

Pramene slovenskej hudby XIII

Hudobné pamiatky v pamäťových, vedeckých a kultúrnych inštitúciách

Bratislava 2025

Obsah

Predslov 6

Hudobné pamiatky v pamäťových, vedeckých a kultúrnych inštitúciách

Lenka Antalová — Dokumentačné spracovania hudobnín uršulínskeho kláštora v Bratislave 9

Martin Kelemen — História a archív Detského a dievčenského speváckeho zboru Slovenského rozhlasu (DSZ SRo) 33

Jana Lengová — Niekoľko postrehov k autografnej zborovej *Partitúre* Karola Ruppeldta 49

Kristina Lomen — Zbierka dolnozemských piesní Jána Lomena v Literárnom archíve SNK 65

Dominika Machutová — Život s hudbou v archíve – 70 rokov Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice 85

Eva Mekýšová — *Zbierka koncertných programov 1835 – 1941* v Archíve mesta Bratislavy 111

Peter Ruščin — *Rajecký kancionál* – známy a či neznámy? 133

Materiály / správy

Lucia Duchoňová — Hudobná zbierka Západoslovenského múzea v Trnave 157

Michal Hottmar — Hudobniny v Štátnom archíve v Bytči 173

Eliška Šedivá — Aktuality české pracovní skupiny RISM 185

Predslov

Zborník **Hudobné pamiatky v pamäťových, vedeckých a kultúrnych inštitúciách** je výstupom ďalšieho pokračovania konferenčného cyklu *Pramene slovenskej hudby* a plynulo nadväzuje na predchádzajúce odborné podujatie *Hudobniny, audio- a audiovizuálne dokumenty v premenách času*. Kým konferencia 2023 otvorila priestor pre úvahy o hudobných prameňoch predovšetkým z hľadiska ich typológie, metodiky spracovania a funkcie v odbornom výskume, aktuálne tematické zameranie konferencie 2024 presúva pozornosť k hudobným pamiatkam ako súčasti inštitucionálnej pamäti a kultúrneho dedičstva, ukotveného v konkrétnych historických, personálnych a zbierkotvorných súvislostiach.

Ťažiskom zborníka sú hudobné pamiatky uložené v pamäťových, vedeckých a kultúrnych inštitúciách, ktoré zohrávajú nezastupiteľnú úlohu pri ich ochrane, dokumentovaní, spracovaní a sprístupňovaní. Príspevky sa venujú jednak vzniku a historickému vývoju hudobných fondov a zbierok, jednak osobnostiam, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili ich osudy a odborné profilovanie. Osobitná pozornosť je venovaná aj problematike digitálnych zbierok, ktoré v súčasnosti predstavujú významný nástroj ochrany a sprístupňovania hudobných pamiatok.

Dokumentačný a zbierkotvorný rozmer reprezentuje príspevok Lenky Antalovej venovaný hudobninám uršulínskeho kláštora v Bratislave a ich spracovaniu v zbierkach Slovenského národného múzea – Hudobného múzea, vrátane zapojenia do národných a medzinárodných databáznych projektov. Michal Hottmar približuje hudobniny uložené v Štátnom archíve v Bytči a zasadzuje ich do širšieho kontextu šľachtickej a rehoľnej hudobnej kultúry na území Slovenska.

Hudobné pamiatky 20. storočia a ich inštitucionálne zázemie reflektuje príspevok Martina Kelemena, orientovaný na históriu a archív Detského a dievčenského speváckeho zboru Slovenského rozhlasu ako osobitného fenoménu slovenskej hudobnej kultúry a rozhlasového vysielania. Jana Lengová sa zameriava na hudobnohistorickú interpretáciu autografnej zborovej partitúry Karola Ruppeldta, ktorú predstavuje ako cenný prameň k dejinám zborového spevu druhej polovice 19. storočia, ako aj k otázkam hudobného networkingu a kultúrnej výmeny v stredoeurópskom priestore.

Etnomuzikologický rozmer zborníka prináša príspevok Kristiny Lomen, venovaný rukopisnej zbierke dolnozemských piesní Jána Lomena, významnému historickému prameňu tradičného spevu slovenského etnika vo Vojvodine. Dominika Machutová sa v príspevku mapujúcom 70 rokov Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice zameriava na vývoj hudobných fondov a zbierok prostredníctvom osobností, ktoré stáli pri ich formovaní a odbornom smerovaní.

Priestorovú, spoločenskú a kultúrnu dimenziu hudobného života 19. a začiatku 20. storočia reflektuje príspevok Evy Mekýšovej, založený na výskume zbierky koncertných programov Archívu mesta Bratislavy, ktorý umožňuje rekonštruovať topografiu verejnej hudobnej zábavy v historickom Prešporku. Peter Ruščin sa venuje Rajeckému kancionálu ako rukopisnému prameňu duchovnej vokálnej hudby barokového obdobia, pričom poukazuje na jeho repertoárové špecifiká, pramenné súvislosti a otázky autorstva.

Zbierkotvorné a inštitucionálne aspekty hudobných pamiatok uzatvára príspevok Lucie Duchoňovej, ktorý mapuje vznik, štruktúru a systematické budovanie hudobnej zbierky Západoslovenského múzea v Trnave, osobitne pozostalostný fond Mikuláša Schneidra-Trnavského. Aktuálne trendy v oblasti medzinárodnej dokumentácie hudobných prameňov a digitálnych nástrojov predstavuje príspevok Elišky Šedivej, prinášajúci prehľad činnosti českej pracovnej skupiny RISM, noviniek v katalogizačnom prostredí a súčasných výskumných a digitalizačných projektov.

Predkladaný zborník vytvára mnohovrstevný obraz hudobných pamiatok ako nositeľov kultúrnej pamäti, ktorých význam sa formuje v priesečníku historického výskumu, inštitucionálnej starostlivosti a súčasných dokumentačných prístupov. Veríme, že publikácia prispeje k prehĺbeniu odborného diskurzu a stane sa podnetným zdrojom poznania pre muzikológov, knihovníkov, archivárov i ďalšiu odbornú verejnosť.

Anna Žilková

Hudobné pamiatky v pamäťových, vedeckých a kultúrnych inštitúciách

Lenka Antalová

Dokumentačné spracovania hudobnín uršulínskeho kláštora v Bratislave

Documentation Processing of Music Material from the Ursuline Convent in Bratislava

Abstrakt
Príspevok sa zameriava na doterajšie dokumentačné spracovania hudobnín uršulínskeho kláštora v Bratislave zo zbierkového fondu Hudobného múzea SNM, ktoré sú svedectvom aktívneho pestovania hudby na pôde rehoľného spoločenstva v minulosti. Na základe kláštorného značenia hudobnín vo forme záznamov a štítkov, o ktorom predpokladáme, že korešpondoval s dnes neexistujúcim inventárnym zoznamom, bolo zámerom poukázať na pôvodný systém usporiadania hudobného materiálu s cieľom jeho kompletizácie, k čomu bol potrebný výskum pramenného materiálu Zbierky hudobnín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (MUS VIII). Súčasťou príspevku je aj priblíženie celkového obrazu uršulínskeho hudobného repertoáru v jednotlivých obdobiach, a to z hľadiska kritéria významu, zastúpenia skladateľských osobností, ako aj podielu ich tvorby, majúc na zreteli i jeho ďalšie špecifiká.

Kľúčové slová
hudobná zbierka, hudobný fond, katalogizácia, signatúra, štítok, hudobniny, notový incipit, proveniencia, rehoľa, kláštor, uršulínky, autograf, kopista, datovanie

Abstract
The contribution focuses on the documentation of musical works from the Ursuline convent in Bratislava deposited in the collection of the Music Museum of the Slovak National Museum, which evidence an active music cultivation in the order in the past. Based on the convent signage of the music material using the system of entries and labels which, as we presuppose, corresponded to an inventory list which is lost today, we would like to point to the original system of organization of music material with the aim of its completion. On that account the research of the source material from the Music Collection of the Faculty of Philosophy of Comenius University in Bratislava (MUS VIII) was necessary. Part of the contribution presents the overall picture of the Ursuline music repertory in particular periods from the aspect of importance, of the composing personalities and the share of their music in the collection, reflecting also other specifics.

Keywords
music collection, music archive, cataloguing, label, music material, note incipit, provenance, order, convent, Ursulines, autograph, copist, dating

Mgr. Lenka Antalová, PhD. Absolvovala magisterské a doktorandské štúdium Hudobnej vedy na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave so zameraním na oblasť hudobnej historiografie (hudobný klasicizmus). Počas štúdia sa venovala výskumu hudobnej kultúry ženských rehoľných komunít, osobitne reholi uršulínok. Výsledky svojej práce sústredila v publikácii *Hudobná kultúra uršulínok v Bratislave v 18. a 19. storočí* (Stimul, 2011). Od roku 2012 pracuje v Slovenskom národnom múzeu – Hudobnom múzeu, kde sa venuje katalogizácii a dokumentácii hudobných prameňov (RISM), výskumnej činnosti a ďalšej múzejnej práci.

Prvé dokumentačné spracovanie uršulínskeho hudobného fondu, pre ktorý sa v roku 2001 ustálilo pomenovanie *Zbierka hudobnín uršulínskeho kláštora v Bratislave* so signatúrnym označením MUS VII,[1] sa uskutočnilo v 1. polovici 20. storočia. Materiál sa po prenose z uršulínskeho kláštora zhromaždil spolu s inými fondmi v knižnici Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, na pôde Seminára pre Hudobnú vedu (1921).[2] Podľa slov Vladimíra Koronthályho, pamätníka stavu zbierky z tohto obdobia, spôsob prenosu hudobnín z kláštora neprebiehal „pietne" a hudobniny boli na pôde Filozofickej fakulty podrobené overovaniu a kontrole – so zámerom dokumentovať provenienciu, resp. lokalizáciu pôvodu, charakter hudobného prameňa, papiera a vonkajších znakov – a následne boli zaradené pomocou novej systematickej prvostupňovej katalogizácie. Prvostupňová katalogizácia *Zbierky hudobnín uršulínskeho kláštora v Bratislave* (SK-BRnm MUS VII) spočívala v zadávaní kritérií kartovému systému označenému súborným pomenovaním *Slovenský katalóg hudobnohistorických prameňov* (SKHP). Vytvorila nové možnosti na zaznamenanie čo možno najpresnejšieho opisu stavu a obsahu hudobného prameňa. Nasledovalo jednoduché numerické priraďovanie v poradí od čísla 1, s predponou MUS a rímskou číslicou VII. Hlavným kritériom bolo abecedné radenie podľa priezvisk skladateľských osobností. K ďalším kategóriám opisu po mene autora a názve diela patrili: forma hudobného materiálu (rukopis alebo tlač), proveniencia, datovanie, rozmery pamiatky, iluminácia, údaj o chýbajúcej položke (part, hlasový zošit, titulné fólio alebo iné), informácia o počte partov a celkovom počte fólií, rozpis počtu vokálnych a inštrumentálnych partov vrátane partitúry, vstupné notové incipity hlavných a začínajúcich hlasov – tak začiatočné takty diel, ako aj jednotlivých častí – presný prepis titulného listu, možnosti doplnenia zapisovateľa v hranatých zátvorkách a opis materiálu. Katalogizácia prebiehala v rokoch 1967 – 1990 v Hudobnom múzeu SNM v Bratislave a pod dohľadom Dariny Múdrej sa na nej podieľal Vladimír Koronthály, Erika Hahnová a Ladislav Chlapík.[3] Pod týmto označením sa do *Zbierky hudobnín uršulínskeho kláštora v Bratislave* zaznamenalo 867 signatúr. Časť notového fondu – 6 notových prameňov – sa nachádza v správe z Archívu mesta Bratislavy pod označením AMB (sign. 954/3, 4, 5, 6, 7; 962/12/936). Niektoré fragmenty

1 *Sprievodca po zbierkovom fonde Hudobného múzea SNM.* Hudobné zbierky archívnej povahy. Ed. Jana Kalinayová – Bartová. Bratislava : Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum SNM, s. 54 – 57.

2 PETŐCZOVÁ, Janka: Dobroslav Orel a slovenská hudobná historiografia (česko-slovenský kontext). In: *Musicologica Slovaca,* roč. 13, 2022, č. 2, Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, s. 172 – 174.

3 Menný zoznam autorov a stručná charakteristika zbierky bola prvýkrát zverejnená v publikácii *Hudobné zbierky Slovenského národného múzea.* (Kol. autorov.) Bratislava : Hudobné múzeum, 1975.

skladieb (jednotlivé strany, resp. neúplné časti partov) sú obsahom tzv. „Vytraseného materiálu“ uloženého v krabiciach s rovnomenným názvom v Hudobnom múzeu SNM v Bratislave.

Významným posunom k modernej digitalizačnej forme s ambíciou sprístupnenia hudobných prameňov širokej odbornej verejnosti je systematická medzinárodná databáza hudobných prameňov s názvom *Répertoire International des Sources Musicales* (v skratke RISM), do ktorej bol materiál *Zbierky hudobnín uršulínskeho kláštora (MUS VII)* začlenený v rokoch 2020 – 2023. Na jeho spracovaní sa podieľala Miriam Das Lehotská a Lenka Antalová. Okrem toho, že databáza ponúka nespočetný rad možností a špecifikácií, prispel tento digitalizačný a neskôr internetový projekt i k verifikácii a identifikácii autorstva diel a z pohľadu porovnávacích možností sa stal bádateľsky neoceniteľnou hudobnohistorickou platformou.[4] Neustále vylepšenia prinášajú do oblasti dokumentačnej hudobnohistorickej práce nové aspekty špecifikácie hudobného prameňa a uľahčujú spôsob vyhľadávania a komparácie prostredníctvom nových technológií. Sústredenie údajov o európskych a svetových notových fondoch na jedno miesto otvorilo nevyčerpateľný rad ďalších možností muzikologickej práce. Systematický výskum uršulínskych hudobných dejín priniesol dôležité poznanie do oblasti, ktorá sa záujmu hudobnej historiografie otvorila aj prostredníctvom výskumných analýz Ivety Sestrienkovej, Dariny Múdrej a autorky tejto štúdie v 2. polovici 20. storočia a na začiatku 21. storočia.[5]

Pre uršulínky ako rehoľné spoločenstvo so vzdelávacím a výchovným poslaním bola charakteristická systematickosť a poriadok, ktoré sa odzrkadľovali aj v spôsobe starostlivosti o notový fond. Podľa Dariny Múdrej existoval presný systém pôvodného usporiadania hudobného materiálu korešpondujúci s dnes neexistujúcim inventárnym zoznamom hudobnín. V súlade s inventárom mali všetky uršulínske pramene aj svoje značenie: najskôr vo forme abecedno-numerického zápisu na titulnom liste a s postupujúcim nárastom počtu hudobnín aj vo forme štítku na titulnom liste (niekedy aj na

4 Na základe spočiatku pilotných verzií programu smerom k čoraz väčšiemu zdokonaľovaniu dát, formy i obsahu databázy a v súčinnosti so Súborným katalógom hudobných prameňov Hudobného oddelenia NK v Prahe (v tom čase ešte kartového systému) bol v roku 2011 v spolupráci s Katedrou Hudobnej vedy publikovaný *Súpis hudobných prameňov Zbierky uršulínskeho kláštora v Bratislave* s výsledkami overenia a identifikácie autorstva kompletného súboru diel *Zbierky hudobnín uršulínskeho kláštora v Bratislave*. In: ANTALOVÁ, Lenka: *Hudobná kultúra uršulínok v Bratislave v 18. a 19. storočí.* Bratislava : Stimul, 2011, 277 s.

5 SESTRIENKOVÁ, Iveta (ed.): *Prelúdiá a fúgy. Organový zborník M. Márie Stanislavy von Seidl.* Bratislava : Slovenské národné múzeum-Hudobné múzeum, 1994; MÚDRA, Darina: Die Musik bei den Preßburger Ursulinerinnen – vom Ende des 17. bis Anfang des 19. Jahrhunderts. In: *Musik der geistlichen Orden in Mitteleuropa zwischen Tridentinum und Josefinismus.* Konferenzbericht Trnava, 16. – 19. 10.1996. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, s. 211 – 230; ANTALOVÁ, Lenka: *Hudobná kultúra uršulínok v Bratislave v 18. a 19. storočí.* Bratislava : Stimul, 2011, 277 s.

následnom najbližšom fóliu partu hudobného prameňa). Z časového hľadiska datujeme prvé kláštorné signovania hudobnín do začiatku 20. storočia.

Podoba prvotného zápisu mala tvar: „III/k – priraďovancie číslo“ a bola vpísaná na ľavom hornom okraji titulného listu. (Obr. 1, 2) S narastajúcim objemom hudobného materiálu bol vytvorený novší systematický rad označený písmenom „A“ zapísaným pred alebo nad pôvodný zápis „III/k“, resp. pred alebo nad pôvodný zápis „III/k – priraďovacie číslo“. (Obr. 3, 4 a 5, 6) Na tento spôsob značenia nadviazalo radenie hudobnín spôsobom štítkovania, a to v dvoch farebných vyhotoveniach – v bielej a modrej farbe, pričom záznamy na štítkoch pochádzajú od dvoch rôznych zapisovateľov – oba sú na prvý pohľad rukopisne rozlíšiteľné. (Obr. 7, 8 a 9, 10) S ohľadom na farebné vyhotovenia obsahovalo štítkové signovanie dve hlavné kategórie označené rímskymi číslicami „III“ a „VII“, obe aj so začiatočným písmenom „A“. (Tab. 1) V prípade rímskej číslice VII sa na biele štítky za lomku priraďovali písmená „h, i, j, k, m, o“ a na modré štítky písmená „h, ch“. Rad „A VII“ v bielom štítkovaní obsahuje priradené písmená „al, am, h, ch, i, j, k, l, m“ a v modrom štítkovaní písmená „h, k, n, o.“ Skupiny „III“ a „A III“ nadväzovali na už uvedený pôvodný rad zapísaný na titulnom liste a v niektorých prípadoch ho nahrádzali prelepením, alebo duplikovali. (Obr. 4) V *Zbierke hudobnín uršulínskeho kláštora v Bratislave* (SK-BRnm MUS VII) nachádzame v podskupinách členenia podľa farebne, numericky a abecedne diferencovaných kategórií hudobný materiál napríklad s označením „A VII/m – číslo“ vo forme zoskupenia, ako uvádzame v tabuľke. (Tab. 2)

Skúmanie kláštorného signovania uršulínskych hudobnín vo forme zápisov a štítkov potvrdilo hypotézu Dariny Múdrej a Miriam Das Lehotskej o výskyte ďalších notovaných pamiatok z uršulínskeho kláštora v *Zbierke hudobnín z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave* (SK-BRnm MUS VIII), ktorá je miestom rôznorodého hudobného materiálu z 2. polovice 18. storočia – 20. storočia jej obsah bol preskúmaný len nedávno. Nenápadné a už nepoužívané farebné abecedno-numerické označenia, ako aj iné, na provenienciu poukazujúce ukazovatele, ako je charakter hudobného materiálu, autografy diel zastúpených skladateľov s venovaním kláštoru, záznamy týkajúce sa liturgických určení, mená odpisovačov a ich identifikovateľný rukopis a tiež pre uršulínky špecifické vokálno-inštrumentálne obsadenie (často v zastúpení 3 – 4 vokálnych hlasov menšej inštrumentálnej zložky) poukazujú na ďalšie uršulínske pramene, ktoré boli objavené vo fonde *Zbierky hudobnín z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave* (SK-BRnm MUS VIII).[6] Tie dnes predstavujú notový fond mimoriadneho rozsahu a hodnoty, ktorý významnou mierou rozlišuje

6 Ďalej uvádzané v tvare *Zbierka hudobnín z FiFUK*.

skladateľský a repertoárový profil doposiaľ známej *Zbierky hudobnín uršulínskeho kláštora v Bratislave* (SK-BRnm MUS VII).[7]

Potvrdenie týchto hypotéz je možné ilustrovať na príklade radu „A VII /m", v ktorom sa uvádzajú pramene zo *Zbierky hudobnín z FiFUK*, zaznamenané kurzívou a číselne zapadajúce do rovnomenného radu zo *Zbierky hudobnín uršulínskeho kláštora v Bratislave*. Absentujúce hudobniny tu uvádzame pomlčkou. (Tab. 3) Doposiaľ nie je známe, prečo sa hudobniny opatrené jednotným systémom kláštorného signovania rozdelili do dvoch odlišných fondov a na základe akých kritérií sa do príslušných zbierok začleňovali. Je možné, že práca na triedení hudobného materiálu zostala nedokončená, keďže, ako sme už uviedli, *Zbierka hudobnín z FiFUK* je svojím spôsobom miestom zberného obsahu rôznorodých skladieb cirkevnej a svetskej hudby širokého okruhu skladateľov 18. – 20. storočia.[8] V konečnom dôsledku oba fondy začali fungovať ako samostatné jednotky, a to predovšetkým od už spomínaného momentu ich ďalšieho dokumentačného spracovania.

Hudobný repertoár

Oba zachované notové fondy a v nich obsiahnuté uršulínske hudobné pramene obsahujú rad cenných hudobných diel. V tejto časti príspevku sa zameriame na niektoré z nich s cieľom priblížiť celkový obraz uršulínskeho hudobného repertoáru a čiastočne špecifiká hudobného materiálu oboch zbierok. Súbor rukopisných hudobných prameňov sústredených v *Zbierke hudobnín uršulínskeho kláštora* obsahuje predovšetkým diela domácich autorov zachované vo forme autografov a odpisov. Ich počet vzrástol predovšetkým v čase pôsobenia dvoch uršulínskych hudobníčok, **M. Márie Stanislavy (Kathariny) von Seidl OSU** (1752 – 1837), organistky a regenschori kláštora, a jej nasledovníčky, **M. Rosalie Göbel OSU** (1804 – 1893), interpretačne činnej speváčky, organistky a huslistky. Obe mali výrazný podiel na výbere hudobného repertoáru a charaktere uršulínskych hudobných produkcií.[9]

Predovšetkým treba spomenúť diela **Antona Zimmermanna** (1741 – 1781), z ktorých nachádzame v zbierke najmä reprezentatívne *omšové kompozície,*[10] *mariánske antifóny*[11] a *hymny,*[12] patriace k autorovým najhodnotnejším

7 Ďalej uvádzané v tvare *Zbierka hudobnín uršulínskeho kláštora*.

8 *Sprievodca po zbierkovom fonde Hudobného múzea SNM*. Hudobné zbierky archívnej povahy. Ed. Jana Kalinayová-Bartová. Bratislava : Slovenské národné múzeum-Hudobné múzeum SNM, 2001, s. 57.

9 SESTRIENKOVÁ, Iveta (ed.): *Prelúdiá a fúgy. Organový zborník M. Márie Stanislavy von Seidl.* Bratislava : Slovenské národné múzeum-Hudobné múzeum, 1994.

10 sign. SK-BRnm MUS VII 455

11 sign. SK-BRnm MUS VII 214, 456

12 sign. SK-BRnm MUS VII 215, 216, 457

a najhranejším dielam.[13] K vzácnym patria kompozície **Johanna Matthiasa Spergera** (1750 – 1812)[14] a **Franza Paula Riglera** (1748 – 1796),[15] ktoré sú dokladom osobných kontaktov i tvorby ušitej na mieru uršulínskemu interpretačnému obsadeniu. Významný podiel na formovaní hudobného diania mala osobnosť skladateľa a hudobníka českého pôvodu **Francesca** (Franzisca, Franza) **Xaveria** (Xavera) **Tosta** (1754 – 1829), intenzívne spätého s rehoľou skladateľsky, kopisticky a pravdepodobne i interpretačne (ako huslista). Ako skladateľ zanechal najväčšiu časť svojej tvorby kláštoru, pričom mnohé z diel opatril osobným venovaním sestrám a žiačkam tamojšej školy.[16] Rozsah chrámovej tvorby ranoklasicistického skladateľa **Antona Aschnera** (1752 – 1801) dopĺňa zbierka z Filozofickej fakulty UK o trojicu pôstnych a veľkonočných graduále.[17] Poloha kláštora priala aj osobným kontaktom so susediacim rádom menších bratov františkánov (*Ordo Fratrum Minorum*) mariánskej provincie, s ktorými, ako je známe, rozvíjal intenzívnu spoluprácu predovšetkým **P. Gaudentius Dettelbach OFM** (1780 – 1838), **Fr. Václav Malinský OFM** (1780 – 1838) a **Fr. Ján Cecilian Plíhal OFM** (1809 – 1865), činný kopisticky, a to najmä podielom odpisov tvorby autorov rakúskej a českej oblasti. K hudobne aktívnym rehoľníčkam patrili aj členky uršulínskej komunity **M. Benigna von Satori OSU** (1758 – 1820), **M. Walburga Botto OSU** (1799 – 1863) a S**. Leopoldina Oberleitner OSU** (1776 – 1851).[18] S jej menom v dedikácii sa stretávame aj pri kompozíciách vedených pod autorstvom **Johanna Nepomuka Hummela** (1778 – 1837), ktorých odpisy realizoval hudobník a odpisovač Ignatz Závodský (Závodszký), spolupracujúci s kláštorom v 30. rokoch 19. storočia.[19] Po smrti M. Stanislavy von Seidl OSU po ktorej prevzala jej funkciu M. Rosalia Göbel OSU (1804 – 1893), tvorili súčasť domácej časti hudobného repertoáru diela svätomartinských dómskych hudobníkov **Carola Schönwaldera** (Schönveldera) (*1798 – ?),[20] **Franza** (Francesca) Rankla (Rankel) (*1761 – ?),[21] ako aj zakladajúceho člena Cirkevného hudobného spolku, **Josefa Kumlíka** (1801 – 1869).[22]

13 MÚDRA, Darina: *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku II. Klasicizmus*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenského hudobného fondu 1993, s. 63 – 64.

14 *Ave Regina in G.* Sign. SK-BRnm MUS VII 334; ANTALOVÁ, Lenka: *Johann Matthias Sperger: Ave Regina in G*. Musicalia Istropolitana 2. Bratislava : Stimul 2008, 75 s.; *Himmel's Freud*, sign. SK-BRnm MUS VII 355.

15 *Lauda Sion*, sign. AMB 962/12/936.

16 MÚDRA, Darina: Hudobník bratislavského klasicizmu František Xaver Tost. In: *Hudobný život*, roč. 22, 1990, č. 16, s. 10 – 11.

17 sign. SK-BRnm MUS VIII 43 – 45

18 ANTALOVÁ 2011, s. 20.

19 „... von Ignatz Závodszký Musicus.."

20 sign. SK-BRnm MUS VII 313, MUS VIII 585. MÚDRA, Darina: *Topografia hudby klasicizmu na Slovensku z pohľadu kanonických vizitácií. 1. Topografia a regionálne špecifiká*. Bratislava : Veda, 2019, s. 135.

21 Tamtiež. sign. SK-BRnm MUS VII 153, 154, 159.

22 ANTALOVÁ 2011, s. 45 – 46.

Dva autografy **Johanna Matulaya** (Matolay) (*1800 – ?) – antifóna *Salve Regina*[23] a ofertórium *Jesu mi dulcissime*[24]sú príkladom vzájomnej spolupráce, o čom svedčí prívlastok „Hausfreund" v osobnom venovaní M. Rosalii Göbel OSU.[25] *Zbierka hudobnín z FiFUK* dopĺňa jeho tvorbu o graduale *Confitemini Domino*.[26] (Tab. 4)

V hudobnom repertoári uršulínskeho kláštora patrilo dominantné postavenie skladateľom viedensko-rakúskeho tvorivého okruhu, medzi ktorými našla široké uplatnenie zvlášť tvorba **Josepha Haydna** (1732 – 1809). Popri zbierke z Dómu sv. Martina v Bratislave je *Zbierka hudobnín uršulínskeho kláštora* miestom najväčšieho výskytu Haydnových odpisov a tlačí na Slovensku, pričom ju *Zbierka hudobnín FiFUK* dopĺňa o ďalšie odpisy skladieb jednak verifikovaného autorstva, ako aj neidentifikovaných diel evidovaných pod Haydnovým menom. Druhovú prevahu majú *omše,* z ktorých väčšina patrí k vrcholom Haydnovej omšovej tvorby, ako *Missa Cellensis* (*Mariazellermesse)* (Hob.XXII:8),[27] *Missa Sancti Nicolai (Nicolaimesse)* (Hob.XXII:6),[28] *Missa St. Bernardi de Offidia (Heiligmesse)* (Hob. XXII: 10)[29] a *Missa in Augustinis (Nelsonmesse)* (Hob. XXII: 11).[30] Významnou propagátorkou Haydnových diel bola, okrem iných, aj M. Stanislava von Seid lOSU.

Na rozsiahly výskyt diel uvádzaných pod menom **Michaela Haydna** (1737 – 1806) poukazujú uršulínske hudobniny zo *Zbierky hudobnín z FiFUK*.[31] Autorom značnej časti týchto odpisov bol Joseph Rosner, učiteľ tunajšej uršulínskej školy.

V porovnaní s tzv. haydnianami je výskyt chrámovej tvorby **Wolfganga Amadea Mozarta** (1756 – 1791) v *Zbierke hudobnín uršulínskeho kláštora* menej frekventovaný a tvoria ho tak odpisy, ako aj tlače. Rozsahom viac ako dvoch desiatok odpisov evidovaných pod Mozartovým menom ho významne rozširuje *Zbierka hudobnín z FiFUK*, ktorá okrem omší obsahuje samostatne evidované časti diel i menšie chrámové hudobné druhy, ako sú *ofertóriá, duetá* a *árie*.[32] Veľký podiel na šírení Mozartovej tvorby mal doposiaľ bližšie neznámy kopista, uvádzaný na hudobninách priezviskom „Farka". Početný výskyt tohto mena eviduje aj *Zbierka hudobnín z FiFUK*. Jeho spolupráca

23 sign. SK-BRnm MUS VII 145
24 sign. SK-BRnm MUS VII 133
25 „Gewidmet der Hochwürdigen Frau Oberin/zum Namen-feste/den 20ten August 841/ Von Herrn v. Motolay als sogenanten/Hausfreund/und Chorregent / ..."
26 sign. SK-BRnm MUS VIII 401
27 sign. SK-BRnm MUS VII 72
28 sign. SK-BRnm MUS VII 74, 244, 558; MÚDRA, Darina: *Joseph Haydn a Slovensko.* In: Musicologica Slovaca VIII. Bratislava: Veda, 1982, s. 134.
29 sign. SK-BRnm MUS VII 799; HOBOKEN, Antony van: *Joseph Haydn. Thematisch-bibliographisches Werkverzeichnis*. Bd. II. Mainz: B. Schott' Söhne 1957, s. 92 – 96.
30 sign. SK-BRnm MUS VII 862; Tamtiež, s. 96 – 100
31 sign. SK-BRnm MUS VIII 244 – 248; 250 – 253; 260
32 sign. SK-BRnm MUS VIII 420 – 442

s uršulínskym hudobným spoločenstvom sa datuje od roku 1813, pričom posledné odpisy pochádzajú zo 40. rokov 19. storočia.

Okrem predstaviteľov vrcholného klasicizmu sa tešil obľube celý rad ďalších skladateľských osobností väčšieho i menšieho významu. O ich popularite vypovedá miera zastúpenia ich tvorby v repertoári, ako aj rôznorodosť liturgických určení jednotlivých skladieb. V 2. polovici 18. storočia k nim patril **Johann Nepomuk Boog** (1724 – 1764) a **Leopold Hofmann** (1738 – 1793). Z Hofmannových diel vlastnili bratislavské uršulínky prevažne menšie chrámové druhy ako *litánie, árie* a jednotlivo *moteto* a *dueto,*[33] zatiaľ čo v materskom uršulínskom kláštore vo Viedni sa v priebehu prvej polovice 19. storočia uvádzali aj jeho pomerne rozsiahle omše.[34] Ďalší bol **Johann Georg Reinhard** (1676 – 1742), od ktorého v *Zbierke hudobnín uršulínskeho kláštora* nachádzame doposiaľ najstaršiu datovanú hudobnú pamiatku, ofertórium *Confitebor tibi Domine in B* z roku 1740.[35] Jediný odpis diela **Georga** (Johanna Adama Josepha Karla) **Reuttera** (1708 – 1772) dopĺňa *Zbierka hudobnín z FiFUK* o dve *omše* a jedno *graduále*.[36] V neposlednom rade sú súčasťou uršulínskych hudobnín z tohto obdobia diela **Ignatza** (Jakoba) **Holtzbauera** (1711 – 1783) a **Karla Dittersa von Dittersdorf** (1739 – 1799).

V prvej polovici 19. storočia patril k najhranejším autorom tohto okruhu **Johann Baptista Schiedermayer** (1779 – 1840), **Josef Preindl** (1756 – 1832), ktorého diela v *Zbierke hudobnín z FiFUK* nachádzame tak vo forme odpisov, ako aj tlačí, **Joseph Blahack** (1780 – 1846), **Johann Georg Lickl** (1769 – 1843), **Tobias Gsur** (1726 – 1794), **Johann Baptist Honneberg** (1768 – 1822) a **Johann Georg** (Joseph) **Spangler** (1752 – 1802).

Druhá polovica 19. storočia priniesla na uršulínsky chór menšie chrámové kompozície **Johanna Georga Albrechtsbergera** (1736 – 1809) a **Antona Diabelliho** (1781 – 1858) ako aj ranoromantických autorov **Theodora Zwetlera** (Zwettler) (1759 – 1826), **Ferdinanda Schuberta** (1794 – 1859) a ďalších. (Tab. 5)

V hudobnom repertoári bratislavských uršulínok mala bohaté zastúpenie aj tvorba autorov z Čiech, Moravy a Sliezska. Na konci 18. a začiatkom 19. storočia sa s obľubou uvádzali kompozície **Jana** (Johanna) **Křtitela** (Baptistu) **Vaňhala** (1739 – 1813). Prevahu tvoria *omše, procesiové hymny*, *graduále, ofertóriá, motetá* a *loretánske litánie*.[37] Početné zastúpenie má tvorba **Františka Xavera Brixiho** (Brix, Brixy) (1732 – 1771), pod ktorého menom je

33 sign. SK-BRnm MUS VII 81 – 86

34 *Musicalien Catalogüber / alle auf dem Chor der Ehrwürdigen / kloster Jungfrauen S: Ursula, zich / befindenden Musicalien / Anno 1840*. Archivo Monasterii S: Ursulae Vindobonensis, Nr. 64 V, 34 s.

35 sign. SK-BRnm MUS VII 157

36 sign. SK-BRnm MUS VIII 587, 595, 594

37 sign. SK-BRnm MUS VII 195 – 198, 391 – 395, 570, 664

v *Zbierke hudobnín z FiFUK* evidovaný celý rad ďalších, v uršulínskom repertoári doteraz nereflektovaných diel.[38] Svoje uplatnenie v tomto období našli aj skladatelia **Jan Adam Scheibl** (1710 – 1773), **Carl Loos** (1724 – 1772), **Joannes Lohelius** (Oehlschlegel, Oehlschlegl) (1724 – 1788) a **Damasus** (Damas, Damsso) **Brosmann, SP** (Sancto Hieronymo Brosmann, Antonín Jan) (1731 – 1798). Uršulínske hudobniny v *Zbierke hudobnín z FiFUK* rozširujú príspevok tvorby rehoľných skladateľov o kompozície **P. Gratiana Hoffmanna OSD** z rádu milosrdných bratov, menovite o štvoro litánií a jedno moteto.[39] Tvorba **Leopolda Jansu** (1759 – 1875), zastúpená výlučne ofertóriami, sa udržala v uršulínskom hudobnom repertoári i v neskoršom období.[40]

V 2. polovici 19. storočia sa uršulínsky notový fond rozšíril o tvorbu mladšej skladateľskej generácie, a to predovšetkým o diela **Roberta Führera** (1807 – 1861), **Jakuba Šimona Jana Rybu** (1765 – 1815), bratov **Jana Františka** (1801 – 1862) a **Jana Nepomuka Škroupových** (1811 – 1892) (Škraup), **Václava Jindřicha Veita** (1806 – 1864), **Nepomuka Voceta** (Wocet, Wozet, Vozet) (1776 – 1843), **Augusta Vitáska** (Wittaschek, Wittasek) (1770 – 1839), **Josefa Kryšpína Taschku** (Taschek, Taschke) (1776 – 1848), **Josefa Antona Seylera** (1778 – 1860), **Václava Emanuela Horáka** (1800 – 1871) a ďalších.

Okrem už spomínaného odpisovača, označeného na uršulínskych hudobninách priezviskom „Farka", mali zásadný podiel na šírení tvorby skladateľov Čiech, Moravy a Sliezska aj ďalší kopisti. Na konci 18. storočia a v 1. polovici 19. storočia boli nimi Johann Matolay, Wenceslaw (Václav) Ruzsicska, Joseph Wondracsek a Fr. Ján Cecilian Plíhal, OFM. Záznamy na titulných listoch hudobnín poukazujú na bohatú kopistickú činnosť učiteľov uršulínskej školy Heinricha a (jeho syna) Franza Rosnerových, ktorí tu pôsobili v 2. polovici 19. storočia. (Tab. 6)

Z nemeckých skladateľov nachádzame medzi najstaršími uršulínskymi hudobninami datovanými do obdobia 2. polovice 18. storočia početné odpisy výlučne *omšových diel* **Georga Joachima Josepha Hahna** (1690 – 1769)[41] a menších chrámových kompozícií v podobe *mariánskych antifón, žalmu a responzória* **Johanna Valentina Rathgebera** (1682 – 1750).[42] Výskyt tvorby **Fr. Mariana** (Johanna Erharda) **Königspergera** (Königsbergera) **OSB** (1708 – 1769) nielen v iných zbierkových fondoch z územia Slovenska, ale aj v uršulínskej zbierke, potvrdzuje jej obľubu. Zatiaľ čo bratislavské uršulínky vlastnili jeho tvorbu výlučne vo forme odpisov, dcérsky kláštor vo Varaždíne disponoval jeho dielami

38 sign. SK-BRnm MUS VIII 30, 64 – 74
39 sign. SK-BRnm MUS VII 81, MUS VIII 264, 268, 269, 270
40 sign. SK-BRnm 111, 818
41 sign. SK-BRnm MUS VII 62 – 66
42 sign. SK-BRnm MUS VII MUS VII 146, 155, 156

aj vo forme vzácnych tlačí.[43] K ostatným autorom, ktorých diela zneli v tomto období, patril aj **Lambert Kraus** (Krausz, Kraúsz, Craus) (1728 – 1790). Okrem vzácneho augsburského vydania 8 loretánskych litánií a hymnov, žiaľ, zachovaného v neúplnej podobe, vlastnili bratislavské uršulínky aj *Loretánske litánie C dur* v odpise Josepha Ruzsicsku z roku 1777.[44]

Po roku 1800 zaznamenávame v uršulínskych hudobných prameňoch tejto oblasti diela **Johanna Antona Kobricha** (1714 – 1791),[45] **Josepha Georga Voglera** (1714 – 1749),[46] **Johanna Melchiora Dreyera** (1747 – 1824),[47] **Petra von Wintera** (1754 – 1825), **Josepha Ignatza Schnabela** (1767 – 1831),[48] **Johanna Caspara Aiblingera** (1779 – 1867)[49] a **Franza Paula Lachnera** (1803 – 1890).[50] V *Zbierka hudobnín z FiFUK* je frekvencia repertoárového zastúpenia týchto autorov výrazne menšia. (Tab. 7)

Nezanedbateľný podiel obsahu oboch zbierok tvoria hudobné pamiatky anonymných neznámych a neidentifikovaných skladateľov, ktorých účasť predstavuje približne tretinu z celkového objemu hudobného materiálu. Okrem toho sú súčasťou hudobnín aj diela z 1. polovice 20. storočia.

Záver

Uršulínske notované pramene zastúpené v oboch zbierkach sú dokladom aktívnej účasti uršulínok na hudobno-liturgickom dianí v spojení s pedagogicko-výchovnou činnosťou a účasťou na aktivitách spoločenského významu. Na základe uvedených skutočností možno potvrdiť, že uršulínsky kláštor v Bratislave bol od čias svojho vzniku v roku 1676 až do konca 19. storočia významným centrom hudobného života, čím sa nezmazateľne zapísal do hudobnej histórie na našom území.

43 V zbierke uršulínskeho kláštora vo Varaždíne sa nachádza niekoľko vzácnych tlačí Königspergerových diel od vydavateľov J. B. Langa, J. J. Lottera a J. J. Lotters Erbena. In: TUKSAR, Stanislav: Rane tiskovine u Glazbenoj zbirci uršulinskog samostana u Varaždinu. In: *300 godina ušulinki u Varaždinu.* Ed. Eduard Vargović, Klaudija Đuran. Zagreb – Varaždin, 2003, s. 172.

44 sign. SK-BRnm MUS VII 684, 58

45 sign. SK-BRnm MUS VII 42

46 sign. SK-BRnm MUS VII 407

47 sign. SK-BRnm MUS VII 574

48 sign. SK-BRnm MUS VII 324

49 sign. SK-BRnm MUS VII 1, 514

50 sign. SK-BRnm MUS VII 130

Bibliografia

ANTALOVÁ, Lenka: *Hudobná kultúra uršulínok v Bratislave v 18. a 19. storočí.* Bratislava : Stimul, 2011, 277 s.

HOBOKEN, Antony van: *Joseph Haydn. Thematisch-bibliographisches Werkverzeichnis*. Bd. II. Mainz: B. Schott'S Söhne 1957

Hudobné zbierky Slovenského národného múzea. (Kol. autorov.) Bratislava : Hudobné múzeum, 1975.

MÚDRA, Darina: Hudobník bratislavského klasicizmu František Xaver Tost. In: *Hudobný život*, roč. 22, 1990, č. 16, s. 10 – 11.

MÚDRA, Darina: *Topografia hudby klasicizmu na Slovensku z pohľadu kanonických vizitácií. 1. Topografia a regionálne špecifiká.* Bratislava : Veda, 2019.

MÚDRA, Darina: *Joseph Haydn a Slovensko.* In: Musicologica Slovaca VIII. Bratislava: Veda 1982.

MÚDRA, Darina: *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku II. Klasicizmus*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenského hudobného fondu, 1993.

MÚDRA, Darina: Die Musik bei den Preßburger Ursulinerinnen vom Ende des 17. bis Anfang des 19. Jahrhunderts. In: *Musik der geistlichen Orden in Mitteleuropa zwischen Tridentinum und Josefinismus*. Konferenzbericht Trnava, 16. – 19. 10. 1996, Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 1997, s. 211 – 230.

Musicalien Catalogüber / alle auf dem Chor der Ehrwürdigen / kloster Jungfrauen S: Ursula, zich / befindenden Musicalien / Anno 1840. Archivo Monasterii S: Ursulae Vindobonensis, Nr. 64 V, 34 s.

PETŐCZOVÁ, Janka: Dobroslav Orel a slovenská hudobná historiografia (česko-slovenský kontext). In: *Musicologica Slovaca,* roč. 13, 2022, č. 2. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, s. 172 – 174.

SESTRIENKOVÁ, Iveta (ed.): *Prelúdiá a fúgy. Organový zborník M. Márie Stanislavy von Seidl.* Bratislava : Slovenské národné múzeum-Hudobné múzeum, 1994.

Sprievodca po zbierkovom fonde Hudobného múzea SNM. Hudobné zbierky archívnej povahy. Ed. Jana Kalinayová-Bartová. Bratislava : Slovenské národné múzeum-Hudobné múzeum SNM, 2001.

TUKSAR, Stanislav: Rane tiskovine u Glazbenoj zbirci uršulinskog samostana u Varaždinu. In: *300 godina ušulinki u Varaždinu.* Ed. Eduard Vargović, Klaudija Đuran. Zagreb – Varaždin, 2003.

Príloha

Obr. 1, 2: sign. SK-BRnm MUS VIII 275, Hoffmeister, [Franz Anton]: Kvinteto in F – ukážka signatúrneho radu „III/k“ (detail: ľavý horný okraj titulného listu)

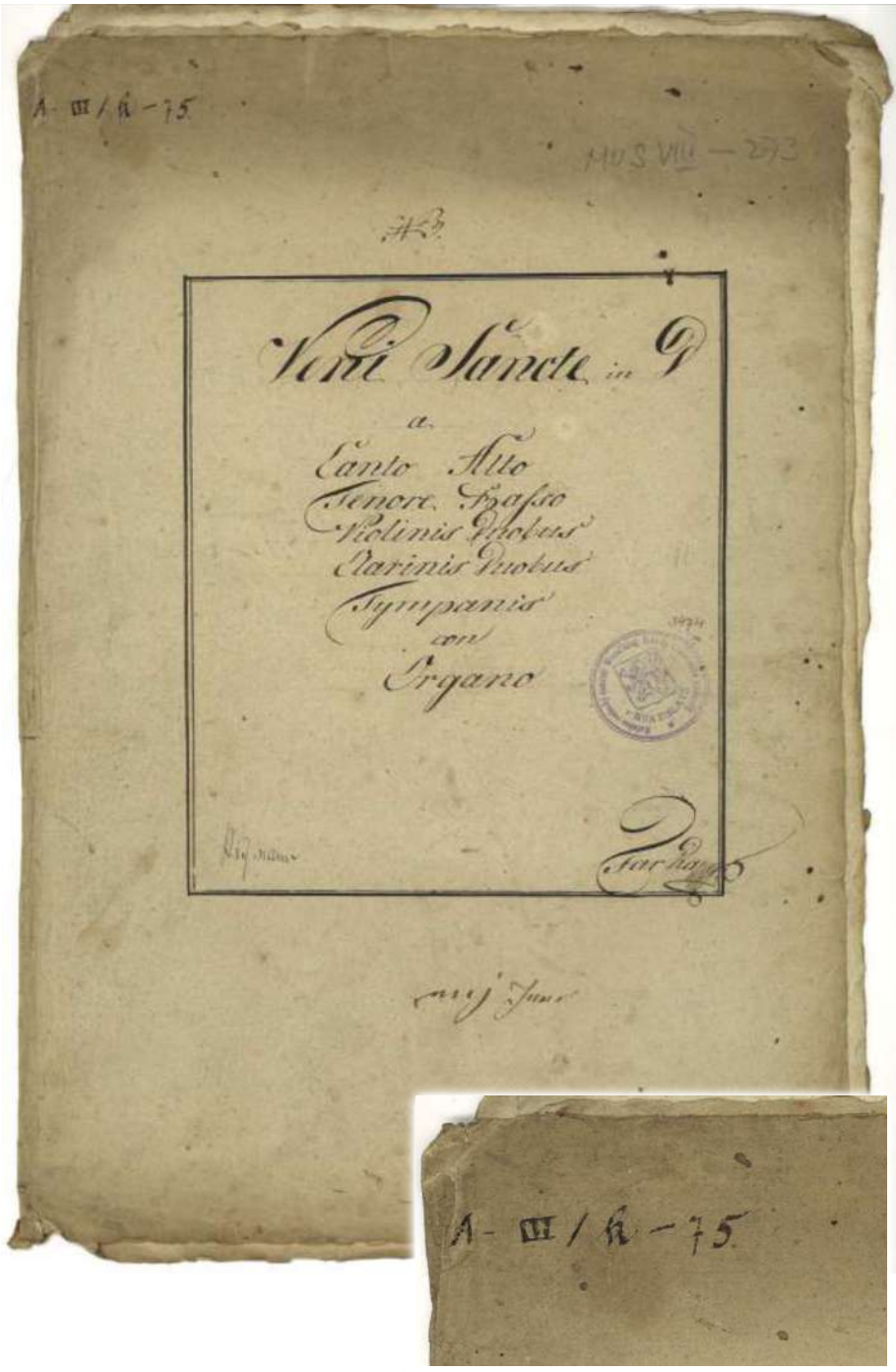

Obr. 3, 4: sign. SK-BRnm MUS VIII 273, Hofmann, [Leopold]: Veni Sancte in D – ukážka signatúrneho radu „A III / k“ (detail: ľavý horný okraj titulného listu)

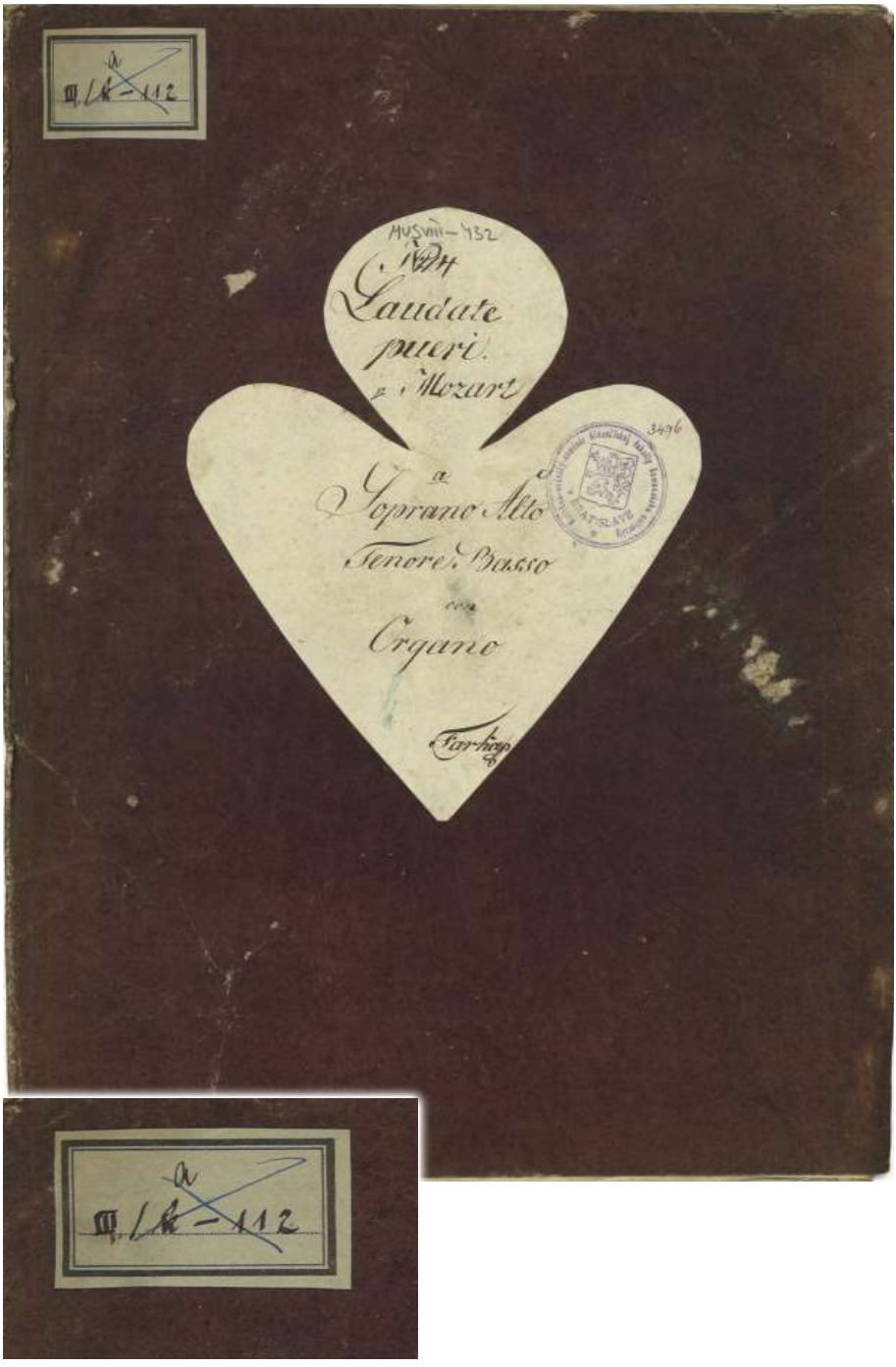

Obr. 5, 6: sign. SK-BRnm MUS VIII 273, Mozart, [Wolfgang Amadeus]: Laudate pueri, KV 321 – ukážka signatúrneho radu „A III / k“ (detail: ľavý horný okraj titulného listu)

Obr. 7, 8: sign. SK-BRnm MUS VIII 155, Rathgeber, [Johann Valentin]: Regina Caeli in C – ukážka štítku v bielej farbe (detail: ľavý horný okraj titulného listu)

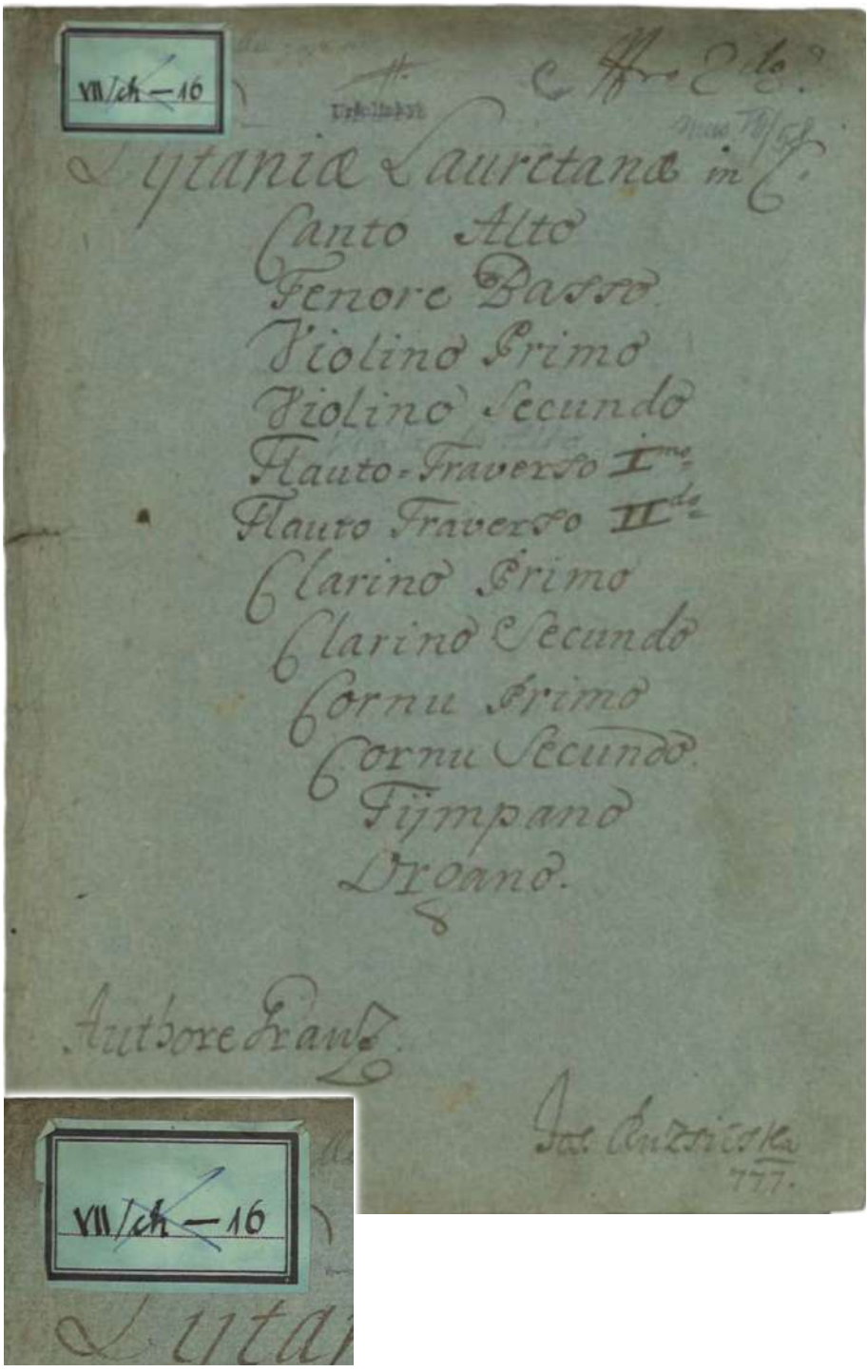

Obr. 9, 10: sign. SK-BRnm MUS VIII 58, Kraus, [Lambert]: Litaniae lauretanae in C – ukážka štítku v modrej farbe (detail: ľavý horný okraj titulného listu)

Tab. 1

Štítky – biela	
III /	k
A III /	k
VII /	h, i, j, k, m, n, o
A VII /	al, am, h, ch, i, j, k, l, m

Štítky – modrá	
III /	k
A III /	k
VII /	h, ch
A VII /	h, k, n, o

Tab. 2

signatúra MUS VII	***štítky– biela***	***Autor***	***Názov diela***
541	A VII / m – 15	Rozkošný J.[?] R. [?]	Pieseň Jen housle měl a lásku
540	A VII / m – 16	Pivoda, Fr[antišek]	2 piesne Slunce hřeje, Dobrou noc
689	A VII / m – 20	Žák – Sychra	5 chorálnych piesní
694	A VII / m – 23	Zelinka, J[an] Ev[angelista]	Hymnus Vexila regis prudeunt
454	A VII / m – 33	Zechner [Johann Georg]	Hymnus Tantum ergo in C
441	A VII / m – 34	[Bühler, Franz]	Graduale O Deus ego amote
302	A VII / m – 49	Schindler, Francesco	Antifóna Salve Regina in A
312	A VII / m – 52	School, Carl	Introdukcia a 6 variácií
182	A VII / m – 57	Tost, Franciscus Xaverius	Litánie Litaniae lauretanae in C
184	A VII / m – 59	Tost, Franciscus Xaverius	Litánie Litaniae lauretanae in F
449	A VII / m – 60	Vocet, J[an] [Nepomuk]	Omša Missa in F
430	A VII / m – 64	Wagner, Richard	Opera Parsifal Zbor Ó, hříšným těm světům

signatúra MUS VII	*štítky– biela*	*Autor*	*Názov diela*
463	A VII / m – 68	Seyfried, Ignaz Ritter von	Omša Missa in C
475	A VII / m – 69	Schiedermayer, Johann Baptist	Omša Missa in D
737	A VII / m – 76	Krommer, Franz	Sonáta Sonáta pre husle

Tab. 3

signatúra MUS VII MUS VIII	*Štítky*	*Autor*	*Názov diela*
MUS VIII 361	A VII / m – 10	Krottendorfer, [Joseph]	Antifóna Alma Redemptois Mater in C
–	A VII / m – 11	–	–
–	A VII / m – 12	–	–
MUS VIII 337	A VII / m – 13	Kempter, K[arl]	Graduále Graduale in F
–	A VII / m – 14	–	–
MUS VII 541	A VII / m – 15	Rozkošný J.[?] R. [?]	Pieseň Jen housle měl a lásku
MUS VII 540	A VII / m – 16	Pivoda, Fr[antišek]	2 piesne Slunce hřeje, Dobrou noc
–	A VII / m – 17	–	–
MUS VIII 252	A VII / m – 18	Haydn, Michael	Antifóna Salve Regina in F
–	A VII / m – 19	–	–
MUS VII 689	A VII / m – 20	Žák – Sychra	5 chorálnych piesní
MUS VIII 583	A VII / m – 21	Procházka, František	Prosba k českým patronům
–	A VII / m –22	–	–
MUS VII 694	A VII / m – 23	Zelinka, J[an] Ev[angelista]	Hymnus Vexila regis prudeunt
MUS VIII 51	A VII / m – 24	Bayer, Anton	Polonéza Polonaise aus der Oper Faust
–	A VII / m – 25 – 32	–	–
MUS VII 454	A VII / m – 33	Zechner [Johann Georg]	Hymnus Tantum ergo in C

signatúra MUS VII MUS VIII	*Štítky*	*Autor*	*Názov diela*
MUS VII 441	A VII / m – 34	[Bühler, Franz]	Graduále O Deus ego amote
–	A VII / m –35	–	–
MUS VIII 355	A VII / m – 36	Lohr, [?]	Litánie Litaniae lauretanae in Es
–	A VII / m – 37 – 39	–	–
MUS VIII 259	A VII / m – 40	Haydn, [Joseph]	2 antifóny Salve Regina ex A et B
MUS VIII 109	A VII / m – 41	Schieder, [J. B.?]	Omša Pastoral Messe
MUS VIII 246	A VII / m – 42	Haydn, Michael	Graduále Gradualein A, MH 365
MUS VIII 247	A VII / m – 43	Haydn, Michael	Graduále Graduale in A, MH 365
–	A VII / m –44	–	–
MUS VIII 401	A VII / m – 45	Matulay, Johann	Graduále in G
MUS VIII 611	A VII / m – 46	Rotter, Ludwig	Graduale Ave maris stella, op. 31
MUS VIII 248	A VII / m – 47	Haydn, Michael	Graduále Graduale in B, MH 362
MUS VIII 112	A VII / m – 48	Diabelli, Anton	Ofertórium in Es
MUS VII 302	A VII / m – 49	Schindler, Francesco	Antifóna Salve Regina in A
–	A VII / m – 50	–	–
MUS VIII 340	A VII / m – 51	Klingenbrunner, Wilhelm	Fantázia Fantasie I und II überbeliebtemelodien
MUS VII 312	A VII / m – 52	School, Carl	Introdukcia a 6 variácií
MUS VIII 226	A VII / m – 53	Haslinger, Tobias	Sonatíny Sonatines
MUS VIII 381	A VII / m – 54	Lichner, H[einrich]	Pochod Gallopmilitaire
–	A VII / m – 55	Boog, Johann Nepomuk	Motetto de dedicatione [len titulný list]
–	A VII / m – 56	–	–
MUS VII 182	A VII / m – 57	Tost, Franciscus Xaverius	Litánie Litaniae lauretanae in C
MUS VIII 367	A VII / m – 58	Kumlik, Joseph	Litánie Litaniae lauretanae in B

signatúra MUS VII MUS VIII	*Štítky*	*Autor*	*Názov diela*
MUS VII 184	A VII / m – 59	Tost, Franciscus Xaverius	Litánie Litaniae lauretanae in F
MUS VII 449	A VII / m – 60	Vocet, J[an] [Nepomuk]	Omša Missa in F
–	A VII / m – 61	–	–
MUS VIII 234	A VII / m – 62	Haydn, Joseph	Responsórium Libera me, Hob: XXIIb: Es 1
MUS VIII 190	A VII / m – 63	Göbel, Joa[nnes] Nep[omuk]	Litánie Litaniae lauretanae in Es
MUS VII 430	A VII / m – 64	Wagner, Richard	Opera Parsifal Zbor Ó, hříšným těm světům
–	A VII / m – 65	–	–
MUS VIII 139	A VII / m – 66	Drobisch, K[arl] L[udwig]	Litánie Dritte Litaney
MUS VIII 50	A VII / m – 67	Bayr, G[eorg]	Solos für die Flöte, Nro 3
MUS VII 463	A VII / m – 68	Seyfried, Igna Ritter von	Omša Missa in C
MUS VII 475	A VII / m – 69	Schiedermayer, Johann Baptist	Omša Missa in D
–	A VII / m – 70	–	–
MUS VIII 254	A VII / m – 71	Haydn	Omša Missa in C (nekompletný materiál)
MUS VIII 90	A VII / m – 72	Cartilieri, [?]	Omša Missa in C
MUS VIII 258	A VII / m – 73	Haydn Haydn, [Joseph]	Litánie Litaniae lauretanae in B Antifóna Salve Regina in g, Hob: XXIII b:2
MUS VIII 215	A VII / m – 74	Hahn, Joseph	Omša Missa II in C
MUS VIII 231	A VII / m – 75	Haydn, Joseph	Graduále B dur Gloria in exelsis Deo
MUS VII 737	A VII / m – 76	Krommer, Franz	Sonáta Sonáta pre husle

Tab. 4: Domáci a predpokladaní domáci autori

Autor	*MUS VII*	*MUS VIII*	*AMB*
Anders, Joseph	4 – 8	39	
Aschner, Anton	9, 10, 23, 235	43, 44, 45	
P. Dettelbach, Gaudentius OFM	33, 34, 35, 36, 37	96	954/3
Hausner, Carl	68, 69, 105		
Hrdina, Francisco (Franciscus)	92, 101	267	
Hrdina, F[ranciscus], P. P.	93 – 100, 238		
Hummel, Johann Nepomuk	102, 103, 104, 209, 700, 704	279	
Hrdy, F[ranciscus]	108		
Kumlík, Joseph	120 – 128	367	
Fr. Malinský, Václav, OFM	825, 856		
Matulay [Matolay], Johann	133, 145	401	
Rankl, Francesco	154		
Rankl, Michael	159		
Riegler, Franz Paul			962/12/36
Satori, M. Benedicta von OSU		287	
Seidl, M. Stanislava von OSU	176, 254	61, 134	
Schönwalder (Schönwälder), Carolus	313	585	
Tost, Francesco (Franciscus) Xaverius	181 – 190	371 – 373	
Zimmermann, Anton	214 – 219		
Zomb, Franz [Xaverius]	459		

Tab. 5: Viedensko-rakúsky skladateľský okruh

Autor	*MUS VII*	*MUS VIII*	*AMB*
Albrechstberger, Johann Georg	2, 162, 211, 212, 454, 841		
Blahack, Joseph	11, 12, 283, Z/10	53, 54	
Boog, Johann Nepomuk	14 – 21, 25 – 29	60	
Clement, Franz Joseph	716		
Diabelli, Anton	38, 39, 222, 510, 512, 569, 618, 619, 658, 682, 698, 718, 719, 781, 802, 819, 857	111 – 119, 120, 121	
Dittersdorf, Carl Ditters von	41, 791	124 – 128	954/5, 8
Fux, Johann Joseph		181	
Gsur, Tobias	44, 809, 841,		
Haydn, Joseph	41, 71, 72, 74, 244, 325, 558, 799, 804, 862	198, 229 – 243, 254 – 259	
Haydn, Michael	75	244, 244 – 248, 250 – 253, 260	
Hofmann, Leopold	81 – 84, 86	271, 272	
Holtzbauer, Ignaz	87, 89, 579, 606		
Honneberg, Johann Baptist	78		
Krottendorfer, Joseph	119	361	
Lickl, Johann Georg	250, 840		
Mozart, Wolfgang Amadeus	67, 135, 136, 142,	420 – 442	
Preindl, Joseph	30, 149, 150, 292, 293, 681, 771, 821,	572 – 579	
Reinhard, Johann Georg	157, 581		
Reutter, Georg	158	587, 594, 595	
Rieder, Ambros	162, 163, 294, 496	597	
Rotter, Ludwig	164, 758	610, 611	
Seyfried, Ignaz Ritter von	463, 464		
Schiedermayer, Johann Baptist	167 – 170, 242, 247, 301, 303, 305 – 309, 472 – 479, 483 – 487, 788, 793, 800, 858		
Schmid, Ferdinand	112, 171, 319, 322		
Schubert, Ferdinand	326	614, 615, 617	
Schubert, Franz	327, 328		
Zwettler, Theodor	221		

Tab. 6: Skladateľský okruh Čiech, Moravy a Sliezska

Autor	*MUS VII*	*MUS VIII*	*AMB*
Brixi, František Xaver	22, 134, 402	64 – 74	
Brosmann, Damasus SP	32		
Führer, Robert	52 – 55, 286 – 288, 551, 673, 727, 728, 859	164 – 172, 177 – 180	
Gasmann, Florian Leopold	56		
Hoffmann, Gratiano OSD	81	264, 268 – 270	
Horák, Václav Emanuel	200		
Jansa, Leopold	111		
Lohelius, Joannes	131		
Loos, Karel	132		
Ryba, Jakub Šimon Jan	59, 165, 266, 490		
Seyler, Joseph Anton	468		
Scheibl, Johann Adam	481		
Škroup, František Jan	349, 351		
Škroup, Jan Nepomuk	346, 348, 352,		
Taschka, Kryšpín Josef	355 – 357, 407 631		
Titl, Anton Emil	361		
Tuček, František Vincenc	377		
Vaňhal, Jan (Johann) Křtitel (Baptist)	194, 195, 197, 198, 389, 392, 394, 396, 548,		954/6, 7
Veit, Václav Jindřich	390, 397,		
Vitásek, Jan Nepomuk August	199, 298, 657		
Vocet, Jan Nepomuk Václav	207, 447, 448, 789, 820		
Vogel, P. Kajetán	192, 193, 403, 404 – 406, 418, 863		

Tab. 7: Nemecký skladateľský okruh

Autor	***MUS VII***	***MUS VIII***
Aiblinger, Johann Caspar	1, 514	
Bühler, Franz	180, 441, 780	77 – 83
Dreyer, Johann Melchior	574	133
Hahn, Georg Joachim Joseph	62 – 66	214, 215
Kobrich, Johann Anton	42	
Königsperger, Marianus OSB	31, 118, 279	
Kraus, Lambert	58, 684	
Lachner, Franz Paul	130	
Rathgeber, Johann Valentin	146, 155, 156, 300, 319	586
Schnabel, Joseph Ignaz	324	
Vogler, Joseph Georg	210	
Winter, Peter von	201, 234, 442, 443	

Martin Kelemen

História a archív Detského a dievčenského speváckeho zboru Slovenského rozhlasu (DSZ SRo)

History and Archive of the Children's and Girls' Choir of the Slovak Radio (DSZ SRo)

Abstrakt

Detský a dievčenský spevácky zbor Slovenského rozhlasu zohral počas svojej sedemdesiatročnej histórie významnú úlohu pri rozvoji slovenského zborového spevu. Inšpiroval vznik mnohých diel slovenských autorov, podstatne prispel k obohateniu repertoáru detských zborových telies na celom území Slovenska. Jeho zakladateľom bol skladateľ a dirigent Ondrej Francisci. Na poste dirigenta a umeleckého vedúceho ho neskôr vystriedal Marián Vach, Jana Rychlá, a napokon Adrian Kokoš. Zbor od svojho založenia v roku 1953 nahral tisíce piesní, cyklov pre rozhlasové a televízne vysielanie a tiež niekoľko LP, MG a CD nosičov. Predstavil sa doma i v zahraničí, z radov zboru vyšli mnohí dnes profesionálne pôsobiaci hudobníci.

Klúčové slová

Detský a dievčenský spevácky zbor Slovenského rozhlasu, spevácky zbor, rozhlasové vysielanie, slovenská hudba, notový archív

Abstract

During its 70-year-long existence the Children's and Girls' Choir of the Slovak Radio has played an important role in the development of the Slovak choral singing. It has inspired the origination of many works by Slovak composers, thus significantly contributing to the enrichment of the repertory of the children's choral bodies in the whole territory of Slovakia. Its founder Ondrej Francisci, a composer and conductor, was later succeeded by Marián Vach, then followed by Jana Rychlá, and Adrian Kokoš currently holds the position of the choir's conductor and artistic leader. Since its establishment in 1953 the choir has recorded thousands of songs, special series for the Radio and TV and a number of LPs, MGs and CDs. It has performed in Slovakia as well as abroad and many contemporary professional musicians started their careers as members of the choir.

Keywords

The Children's and Girls' Choir of the Slovak Radio, choir, radio broadcast, Slovak music, music archive

Mgr. Martin Kelemen je absolventom v odbore cirkevná hudba na Konzervatóriu Jána Levoslava Bellu v Banskej Bystrici a muzikológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, na ktorej je aktuálne interným doktorandom. Od roku 2016 je organistom Farského kostola Nanebovzatia Panny Márie v Banskej Bystrici, od roku 2020 pôsobí ako dramaturg Symfonického orchestra Slovenského rozhlasu v Bratislave. Ako interpret spolupracuje s viacerými hudobnými telesami. Vo svojej vedeckej činnosti sa zaoberá hudbou 19. storočia na území dnešného Slovenska s prihliadnutím na hudobný život v Banskej Bystrici. Publikoval v časopise Musicologica.eu, Muzikologické fórum, jeho monografia o diele banskobystrického hudobného skladateľa Jána Egryho vyšla v edičnom rade Musicalia Istropolitana.

História zboru

Vznik telesa siaha do jesene v roku 1953, keď sľubne rozvíjajúci sa Spojený detský zbor bratislavských stredných škôl pod vedením Antona Hollého dostal príležitosť nahrať detské piesne Janka Matušku v rozhlase. Práve v tomto období si vtedajšia jediná mediálna inštitúcia na Slovensku osvojila myšlienku založiť vlastný zbor, ktorý sa bude podieľať na takýchto nahrávkach. Detský spevácky zbor Československého rozhlasu Bratislava[1] vznikol 1. septembra 1953 a začal pôsobiť na čele s Ondrejom Franciscim (1915 – 1985), externým spolupracovníkom rozhlasu. Zbor mal 60 členov a tvorili ho bývalé členky vyššie uvedeného telesa. Z osobných svedectiev sa dozvedáme, že zbor prekonával počiatočné ťažkosti týkajúce sa nahrávok a existenčných starostí.[2] Skúšky bývali dvakrát do týždňa počas dvoch hodín v Československom rozhlase na Zochovej ulici v Bratislave. Raz mesačne nahrávali piesne pre rozhlasové vysielanie. Prvé nahrávky boli úpravy ľudových piesní od Janka Matušku, Františka Babuška a pionierske piesne od Gejzu Dusíka. Zbor začal vystupovať aj verejne a spolupracoval s detským rozhlasovým zborom v Prahe. V ďalšom školskom roku zbor prestal existovať pre údajné pochybnosti o Franciscihо odbornej spôsobilosti, ktoré vyplývali z útokov na jeho osobu pre to, že ešte nemal ukončené štúdium na VŠMU v Bratislave. Dirigent sa voči tomu ohradil.[3]

V roku 1955 zbor opäť začal svoju činnosť v dvoch skupinách: deti od 7 do 9 rokov a deti od 10 do 12 rokov. V roku 1956 sa vo Svite uskutočnilo prvé letné sústredenie zboru, ktorého sa zúčastnilo 120 detí. Práve tieto letné sústredenia na začiatku júla sa stali dlhoročnou tradíciou. Každý rok sa konali na inom mieste. Napríklad v Trenčianskej chate pod Ostrým vrchom, kam prišlo 72 detí, mali nacvičiť piesne na koncert v Prahe. Ďalší rok to boli Trenčianske Teplice, po ktorých nasledovali verejné vystúpenia v Slovenskej filharmónii a v Prahe. V školskom roku 1958/1959 sa uskutočnilo niekoľko koncertov a vystúpení: dva výchovné koncerty v bratislavskom rozhlase, v PKO v Bratislave, v Trnave, prehliadka v rámci Celoslovenských slávností zborového spevu v Banskej Bystrici.[4] Zbor nadviazal spoluprácu so zahraničnými partnermi, s bulharským, rumunským a budapeštianskym detským rozhlasovým zborom.[5] Nešlo však len o nácviky a vystúpenia, v rámci zboru sa začali

1 Archívne fondy Slovenského rozhlasu – fond Detský spevácky zbor (ďalej AFSR – DSZ) 1953 – 2003: *Zmluva s dirigentom.*

2 AFSR – DSZ: 1953 – 2003: *Kronika zboru 1,* s. 3.

3 Tamtiež, s. 4 – 7.

4 AFSR – DSZ: *Bulletin k Celoslovenským slávnostiam zborového spevu v Banskej Bystrici v roku 1959.*

5 Celoslovenské slávnosti zborového spevu v Banskej Bystrici: *Korešpondencia listov z rokov 1959 – 1960.*

Obr. 1: Prvý deň existencie zboru

formovať silné priateľské väzby (výlet k Balatonu, návšteva Vyšehradu a ďalšie miesta).[6]

Prvý spoločný koncert 22. apríla 1960 sa uskutočnil v Slovenskej filharmónii spolu s Detským speváckym sborom Československého rozhlasu v Prahe so začiatkom o 19:45 hod. a významný moment bol podčiarknutý aj tým, že ho po prvýkrát vysielal rozhlas naživo. V rámci programu zaznel cyklus Ota Ferenczyho *Detské obrázky*, piesne zo suity *Obrázky zo Slovenska* Eugena Suchoňa či *Moravské dvojspevy* Antonína Dvořáka.[7] Zaujímavý bol Festival speváckych zborov v Banskej Bystrici, ktorý sa konal v auguste v roku 1960 v banskobystrickom amfiteátri. V telese spievalo 2 000 spevákov a účinkoval 100-členný symfonický orchester. Neskôr sa zbor odklonil od pôvodného zámeru nahrávať iba pre vysielanie a rozšíril pole svojej pôsobnosti. Napríklad účinkoval v kantáte *Carmina Burana* Carla Orffa pod vedením dirigenta Ľudovíta Rajtera, alebo uskutočňoval rôzne príležitostné koncerty vo svojom vtedajšom domove, Koncertnej sieni Československého rozhlasu (dnes

6 AFSR – DSZ: *Kronika zboru 1,* s. 10 – 15.

7 Celoslovenské slávnosti zborového spevu v Banskej Bystrici: *Bulletin ku koncertu 22. 4.1960*.

Obr. 2: V Slovenskej filharmónii

Moyzesova sieň FiF UK).[8] K ďalším miestam účinkovania patria vystúpenia v Kladne, Frýdku-Místku, Jihlave, Nitre, na Sigorde pri Prešove.[9]

Zbor oslávil 10. výročie svojho založenia v Koncertnej sieni Čs. rozhlasu, kde si vyslúžil hneď niekoľko potleskov. Zúčastňoval sa aj naďalej zájazdov, festivalov či zahraničných turné v Sofii, Bruseli; napríklad v talianskej Perugii spolupracoval na uvedení opery Eugena Suchoňa *Svätopluk*. Ruka v ruke s kvalitami zboru vzrastala aj náročnosť repertoáru. Zbor sa predviedol vo *Vojnovom rekviem* Benjamina Brittena a v roku 1966 účinkoval aj vo viedenskom rozhlasovom štúdiu. Po jemnom hlahole detského spevu 31. júla 1967 poslucháči rozhlasu počúvajú hlásateľov oznam z bratislavského štúdia: *„Spieval Detský zbor Československého rozhlasu, dirigoval Ondrej Francisci. Z viac ako desaťročného pôsobenia rozhlasových speváčok ich dôverne pozná celé Slovensko. Pod jeho rukou vyrástol zbor vo vynikajúce teleso, ktoré nahráva*

8 Dnešná Moyzesova sieň Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, pomenovaná po skladateľovi Alexandrovi Moyzesovi (1906 – 1984), sa nachádza v budove na Gondovej 2 (Vajanského nábrežie) v Bratislave. Objekt bol dlho známy ako „Vládna budova", v minulosti tam sídlila aj časť Československého rozhlasu. Od roku 1960 je sídlom FiF UK a spomínaná sieň sa využíva na koncerty, akademické slávnosti a iné podujatia aj komerčného charakteru.

9 AFSR – DSZ: *Kronika zboru 1,* s. 14 – 17.

Obr. 3: Zbor pod dirigentskou taktovkou Mariána Vacha

Detský sbor Čs. rozhlasu
do rúk sbormajstra s.O.Franciscího

B r a t i s l a v a

Predsedníctvo Sväzu slovenských skladateľov vyslovuje Vám týmto poďakovanie za starostlivú prípravu a prednes programu koncertu v rámci prehliadky novej slovenskej hudobnej tvorby 1963.

Do ďalšej umeleckej práce želáme Vám hojne úspechov.

Dezider K a r d o š
laureát štátnej ceny, nositeľ Čs. ceny mieru, predseda SSS

SVÄZ SLOVENSKÝCH SKLADATEĽOV v Bratislave

Obr. 4: Poďakovanie zboru od Zväzu slovenských skladateľov

náročnú zborovú tvorbu, koncertuje po celej vlasti a spieva aj na zahraničných koncertoch. Reprezentoval nás v Rakúsku, Bulharsku, Maďarsku, Belgicku i Taliansku.“[10] Ďalším úspechom bolo prvé účinkovanie na Bratislavských hudobných slávnostiach (ďalej BHS) v roku 1969, keď sa uviedlo *Rekviem* Tadeáša Salvu v Dóme sv. Martina.[11] Zaujímavé sú tiež podujatia, na ktorých hudba dotvárala širší kultúrno-spoločenský rámec, napríklad Bienále ilustrácií, kde zazneli skladby Zdenka Mikulu, alebo oslavy Medzinárodného dňa žien vo Viedni, kde malí speváci *„prispeli malým darom rakúskym ženám.“*[12] Významným zahraničným vystúpením bolo koncertné turné v severnom Taliansku (20. – 26. marca 1971), ktoré zbor absolvoval na pozvanie kultúrneho klubu *Club 100 Barbe* v Trevise. Program zahŕňal diela slovenských skladateľov, starých majstrov aj úpravy ľudových piesní. Talianska tlač o koncertoch písala pochvalne a publikum si *„vynútilo opakovanie niektorých zborových čísel“*.[13]

Nasledujúce 20. výročie zboru sa začalo letným sústredením v Slanickej osade, na ktorom sa stretli bývalí aj aktívni členovia zboru. Slávnostný program v priestoroch bratislavského PKO vyvrcholil spevom úspešných členov, spievala Božena Fresserová, Magdaléna Blahušiaková, Gabriela Beňačková či Magdaléna Hajóssyová.[14] Zazneli skladby Eugena Suchoňa, Ota Ferenczyho, ako aj autorské kompozície dirigenta Ondreja Francisciho. Súčasťou osláv bola aj výstava gramofónových platní, ktoré zbor nahral. Tradícia letných sústrední zboru pokračovala v Lipovciach, na Kráľovej studni, v Zázrivej, Závažnej Porube a Mošovciach. Okrem iných aktivít sa uskutočnila spoločná nahrávka s dramatickou družinou v Nových Zámkoch, koncert v Drážďanoch so skladbami slovenských autorov a tiež oslava 60. narodenín zbormajstra a dirigenta Ondreja Francisciho. Dobová recenzia ocenila zásluhy Francisciho, ktorý mal doslova *„priekopnícky podiel na rozvoji umeleckej úrovne detského zborového spevu na Slovensku.“*[15] Po jeho boku sa od roku 1978 objavuje ďalší spolupracovník, nový dirigent zboru Marián Vach.[16]

Zbor reflektoval na rôzne podujatia spojené s inštitúciou televízie a rozhlasu. Napríklad v roku 1978 to bol Deň tlače, rozhlasu a televízie pre pracovníkov médií s kultúrnym programom a neskorším turné po Slovensku v Banskej Štiavnici, Prievidzi a Trenčíne. V roku 1980 zbor absolvoval stretnutie rozhlasových zborov z celej Európy, pozvali ho aj na Festival politickej piesne v Martine v rámci spolupráce so skupinou Elán. Iným typom hudby bol Týždeň novej slovenskej hudobnej tvorby (TNSHT), pre ktorý zbor naštudoval

10 AFSR – DSZ: Kronika zboru 1, s. 22.
11 AFSR – DSZ: *Bulletin BHS 1969.*
12 AFSR – DSZ: *Kronika zboru 1,* s. 26.
13 MARTINÁK, Marián: Slovenské deti v Taliansku. In: *Hudobný život*, 1971, roč. 3, č. 9, s. 2.
14 AFSR – DSZ: *Výstrižok z recenzie v tlači, rok 1973.*
15 MESÁROŠOVÁ, Marcela: Štvrťstoročie Detského speváckeho zboru Čs. rozhlasu. In: *Hudobný život*, 1979, roč. 11, č. 3, s. 2.
16 AFSR – DSZ: *Kronika zboru 1,* s. 30 – 35.

hudobno-scénickú kompozíciu Juraja Hatríka *Šťastný princ*.[17] Na BHS v roku 1981 zbor uviedol cyklus Ivana Hrušovského *Obrázky z prírody* s využitím elektroakustických prvkov. Kritika vyzdvihla *„mimoriadne presvedčivú“* interpretáciu, *„suverénne zvládnuté kompozičné finesy“* i *„kultivované podanie, ktorému nechýbala detská hravosť, optimizmus a radosť z hry“*.[18]

Oslava 30. výročia telesa vyvrcholila slávnostným koncertom 11. júla 1983 v Moyzesovej sieni. Pri tejto príležitosti zhodnotila odborná kritika význam telesa v slovenskom hudobnom živote. Ako uvádza dobová reflexia, dramaturgia zboru *„už disponovala širokou paletou diel všetkých generácií slovenských skladateľov“*. Kritika zároveň vyzdvihla pedagogický rozmer tejto práce: zbor poskytoval *„kvalitnú odbornú teoretickú a praktickú výchovu“*, formoval vzťah detí k hudbe a v mnohých prípadoch ovplyvnil aj ich budúcu profesijnú dráhu.[19] Nasledovalo sústredenie v Starej Turej, kam prišla nová dirigentka a umelecká vedúca zboru Jana Rychlá. Ďalšie aktivity zboru zahŕňajú mnohé vystúpenia po Slovensku: Čičmany, Trnava, Žilina, kde ponúkli vystúpenia s repertoárom z tvorby slovenských skladateľov: Jána Cikkera, Milana Nováka, Juraja Hatríka, Ivana Hrušovského. Zbor dostal ponuku nahrať piesne do filmu *Žaby a iné ryby* s Gabikou Škrabákovou a hudbou Janka Lehotského, či spolupracovať na Bratislavskej lýre so speváčkou Nicole (1987).[20] S príchodom novej dirigentky pokračovala tradícia letných sústredení, zbor sa predstavil na festivale v Ankare, na súťažiach v Arezze a vo Francúzsku.[21] Veľkou udalosťou bola pre celú krajinu návšteva pápeža Jána Pavla II. na Slovensku v roku 1990, keď 22. apríla celebroval vo Vajnoroch sv. omšu, na ktorej spoluúčinkovalo niekoľko zborov a spojených orchestrov. Medzi nimi bol aj detský rozhlasový zbor. V tomto období sa začala tradícia vianočných a veľkonočných koncertov. O vianočný koncert v roku 1991 bol veľký záujem, a preto sa uskutočnil v troch bratislavských kostoloch.[22]

Zbor sa zúčastnil na oslavách 70. výročia začiatku rozhlasového vysielania na Slovensku hneď niekoľkými vystúpeniami. Rok 1993 bol zaujímavý z hľadiska uvedenia *Liverpoolskeho oratória* Paula McCartneyho, na ktorom participovalo niekoľko inštitúcií vrátane rozhlasového symfonického telesa.[23] V tomto období badať aj určité produkcie v oblasti katolíckej hudby – oslavy sv. Cyrila a Metoda či rozhlasové omše – vysielanie z rôznych kostolov Bratislavy, na

17 AFSR – DSZ: *Kronika zboru 1,* str. 33 – 42.

18 KYSELOVÁ, Eleonóra: Zborové umenie na BHS. In: *Hudobný život*, 1981, roč. 13, č. 23, s. 4.

19 PRIHELOVÁ, Jarmila: 30 rokov práce Detského speváckeho zboru Československého rozhlasu v Bratislave. In: *Hudobný život*, 1983, roč. 15, č. 16, s. 4.

20 Mokrá, Barbara: Hodnotíme 22. ročník medzinárodného festivalu populárnej piesne Bratislavská lýra ’87. In: *Populár*, roč. 19, 1987, č. 9, s. 9; KAJANOVÁ, Yvetta: Axiológia pop music na československom festivale Bratislavská lýra alebo politická interpretácia Bratislavskej lýre nesvedčí. In: *Slovenská hudba*, roč. 50, 2024, č. 3, s. 198 – 222.

21 AFSR – DSZ: *Kronika zboru 1,* s. 40 – 44.

22 AFSR: *Plagát vianočného koncertu v roku 1991.*

23 AFSR – DSZ: *Kronika zboru 1,* s. 47 – 52.

Obr. 5: Oslava 40. výročia zboru s dirigentkou Janou Rychlou

ktorých zbor účinkoval so zaujímavým programom. Dňa 14. novembra 1993 zaznel slávnostný koncert k 40. výročiu založenia zboru.[24] Popri Jane Rychlej sa predstavil aj zbormajster Mirko Krajči, ktorý s telesom niekoľko rokov spolupracoval. Súbor absolvoval zájazdy do Talianska, Španielska a Francúzska. V tomto čase stabilne udržiaval tradíciu vianočných a veľkonočných podujatí, koncertov ku dňu detí či cyklus „putovných koncertov" – napríklad v Pezinku, Záhorskej Bystrici a ďalších okrajových častiach Bratislavy.[25]

Prestížne bolo reprezentovanie Slovenska na výstave EXPO 1998 v Lisabone. Vianočné turné v roku 1999 bolo korunované účasťou vo viedenskom Konzerthause, kde uviedli cyklus Benjamina Brittena *A Ceremony of Carols*. V jubilejnom roku 2000 zbor absolvoval zájazd do Benátok, kde mal samostatný koncert. Ďalšie letné sústredenie zboru sa uskutočnilo v Chorvátsku. Pod vedením Jany Rychlej sa viackrát zúčastnil na záslužných aktivitách: „Koncert pre deti s Downovým syndrómom", benefičné a charitatívne podujatia, ale aj akcie potešujúce telo: „Koncert pre vinárov", neskôr pre pivovarníkov či „Svetový deň mlieka" v roku 2003. Definitívnym koncom tejto etapy ansámblu bolo jeho 50. výročie. Slávnostný koncert 13. decembra 2003 ukončil dvadsaťdvaročné pôsobenie Jany Rychlej na poste umeleckej vedúcej a dirigentky.[26] Zásluhou bývalých členov, dnes etablovaných slovenských umelcov, sa napriek finančným problémom Slovenského rozhlasu v pomerne krátkom čase podarilo

24 AFSR – DSZ: *Bulletin ku koncertu 14.11.1993.*
25 AFSR – DSZ: *Bulletiny a pozvánky na koncert pre pozvaných hostí.*
26 AFSR – DSZ: *Kronika zboru 1,* s. 55 – 60.

Obr. 6: Koncert k 50. výročiu zboru, posledný koncet s dirigentkou Jankou Rychlou

zariadiť, aby teleso nezaniklo. Stalo sa tak hneď na začiatku nového roka 2004, keď do zboru nastúpil mladý študent dirigovania Adrian Kokoš. Bolo to neľahké obdobie, pretože zbor opustilo mnoho vyprofilovaných speváčok.[27]

Opätovne založený Detský (istú dobu aj s názvom mládežnícky) spevácky zbor Slovenského rozhlasu vypísal viacero konkurzov na mladých spevákov. Zbor sa po konkurzoch postupne kreoval nanovo a ustálil na počte 45 členiek. Prvý koncert sa uskutočnil 8. mája 2004 v Jezuitskom kostole v Bratislave, zaznelo *Stabat Mater* Giovanniho Battistu Pergolesiho, sólo spievala Adriana Kučerová, vtedy ešte neznáma mladá sopranistka.[28] Ustálilo sa materiálne i finančné zabezpečenie telesa, ktoré bolo dovtedy nejasné. Zbor postupne nadviazal na tradíciu vianočných koncertov v rozhlase a založila sa trvalá tradícia spojená so spoluúčinkovaním Symfonického orchestra Slovenského rozhlasu.[29] Teleso v pomerne krátkom čase rozbehlo nové aktivity: dlhodobá spolupráca so skladateľom Víťazoslavom Kubičkom (premiérové uvedenie jeho diela *Rekviem* pre orchester, miešaný a detský zbor v Slovenskej filharmónii), veľmi úspešné uvedenie Kubičkovej opery *Betlehem*, cyklus Juraja Hatríka *Deti píšu Bohu*, vystúpenie v Zlatej sále Musikvereinu vo Viedni v rámci

27 Ústne svedectvo Adriana Kokoša.
28 Súkromný fond Adriana Kokoša: *Plagát ku koncertu 8. 5. 2004*.
29 AFSR – DSZ: *Kronika zboru 2*, s. 85.

Obr. 7: CD Paleta tónov

festivalu, kde zaznel cyklus Eugena Suchoňa *Varila myšička kašičku.*[30] Dobová kritika si všimla, že obnovené teleso sa uberá v línii „aktuálnych trendov", ktoré sú charakterizované „tromi nie" – odklonom od spievania a cappella, od náročných skladieb k „ľúbivejším" a od domáceho repertoáru k medzinárodnému (Händel, Mozart, Pergolesi, Franck).[31]

Dirigent Kokoš akcentoval potrebu nahrávania, ale aj vydávania CD nosičov. Prvým albumom bolo CD *Čas pre anjelov*, na ktoré boli zaradené aj staršie nahrávky zboru.[32] S úspechom a viacerými opakovaniami uviedli mystické oratórium Jána Valacha *Klepáč/Zvon.* Opäť účinkovali na festivale Bratislavské hudobné slávnosti s významným britským dirigentom Andrewom Parrottom a nahrali aj druhé CD s názvom *Paleta tónov.*[33] Od roku 2011 na podnet speváčok, ktoré dospeli a chceli ostať v zabehnutom umeleckom kolektíve, sa zbor transformoval na „detský a dievčenský". Pokračoval v akcentovaní slovenskej tvorby – realizoval cyklus koncertov „pocta Milanovi Rúfusovi s hudbou Igora Bázlika", účinkoval v opere Giacoma Puccinihо *Turandot* v SND v Bratislave s dirigentom Ondrejom Lenárdom,[34] nahral piesne do úspešného filmu *Nickyho rodina*. Dňa 18. decembra 2013 zbor oslávil 60 rokov svojej existencie, ale súčasne aj 10 rokov novej etapy pod vedením nového dirigenta a profilovania sa ako moderného speváckeho

30 Súkromný fond Adriana Kokoša: *Zbierka plagátov a bulletinov ku koncertom.*
31 ALTÁN, Štefan: Zbory v rozhlase. In: *Hudobný život*, 2005, roč. 37, č. 7-8, s. 23.
32 AFSR – zvukový archív NOA, sign. CD-014151.
33 AFSR – zvukový archív NOA, sign. CD-015671.
34 AFSR: *Kronika zboru* 2, s. 87 – 105.

Obr. 8: Zbor pod vedením Adriana Kokoša

zboru s umeleckým repertoárom rezonujúcim medzi verejnosťou. Zazneli premiéry skladieb od Ľubice Čekovskej, s ktorou neskôr vydal veľmi úspešné CD *Symfonické Vianoce* a slovenské koledy v rôznych úpravách s názvom *Vtedy a dnes*.[35]

Poslednú desaťročnú etapu zboru možno označiť za mimoriadne úspešnú. Napriek pretlaku telies a komercionalizácii trhu za ostatný čas sa telesu podarilo udržať si svoje trvalé a stabilné miesto na hudobnej scéne. V roku 2015 sa zbor predstavil v rámci slovenskej hudobnej ankety Radio_Head Awards, dnes už Rádiohlavy, kde zaznela premiéra opery Marka Piačka *Stručné dejiny vesmíru*.[36] Táto live nahrávka získala prestížne ocenenie v Európskej vysielacej únii (EBU) a zbor s týmto dielom vystúpil aj na festivale Pohoda. V roku 2015 si zbor pripomenul 100. výročie narodenia zakladateľa zboru Ondreja Franciscihо, ktorý s ním nahral a naštudoval takmer 500 piesní. Ansámbel začal pravidelnú spoluprácu aj s interpretmi populárnej hudby – napríklad s Petrom Cmoríkom, Janou Andevskou, Simou Magušinovou a ďalšími.[37] V roku 2015 si zbor pripomenul 100. výročie narodenia zakladateľa zboru Ondreja Franciscihо, ktorému bol venovaný slávnostný koncert v Slovenskom

35 AFSR – zvukový archív NOA, sign. CDX-000955 a CD-015691.
36 Súkromný fond Adriana Kokoša: *Zbierka plagátov a bulletinov ku koncertom.*
37 AFSR: *Výročné správy 2015, 2016, 2017, 2018, 2019.*

Obr. 9: Skúšobňa zboru v budove Slovenského rozhlasu

rozhlase. Kritika ho označila za dôstojnú poctu zbormajstrovi a skladateľovi, ktorý počas štvrťstoročia viedol zbor a vytvoril desiatky piesní pre detské zbory, a zároveň upozornila aj na aktuálne výzvy detského zborového hnutia – znižujúci sa počet spevákov a dramaturgiu, ktorá sa často prikláňa k menej náročnému repertoáru.[38]

V roku 2016 prišlo na konkurz v dvoch termínoch do zboru 78 detí a mladých ľudí vo veku od 7 – 26 rokov.[39] Posledné roky telesa sa niesli v znamení početných aktivít. Bolo to nahrávanie piesní a skladieb do rozhlasových hier, rozhlasových relácií, televíznych seriálov a filmov v koprodukcii televízie a rozhlasu, benefičné akcie ako Kvapka nádeje, Noc nádejí, Úsmev ako dar a ďalšie.[40] Ako pre všetkých, tak aj pre zbor boli roky 2020 a 2021 obdobím istej pauzy, ktorá vyústila do veľkej oslavy 70. výročia založenia zboru: uskutočnili sa dva samostatné koncerty v Prahe a Bratislave spolu s Detským zborom Českého rozhlasu.[41] Slávnostný koncert bol spojený s vianočným koncertom Symfonického orchestra Slovenského

38 BLAHO, Vladimír: Dvakrát detské zbory. In: *Hudobný život*, 2015, roč. 47, č. 12, s. 17.
39 Ústne svedectvo Adriana Kokoša.
40 AFSR: *Kronika zboru 2*, s. 102 – 115.
41 AFSR: *Bulletin ku koncertu 21. 10. 2023.*

rozhlasu 15. decembra 2023. Prvý blok bol venovaný samotnému telesu, druhá časť koncertu bola spoločná so symfonickým orchestrom.[42] Koncert uviedla v zázname aj verejnoprávna televízia. Pri tejto príležitosti sa natočil dokument o zbore zostavený z rozhovorov s bývalými členmi zboru a osobnosťami spojenými s ansámblom. Záznam dokumentu s názvom *S piesňou do života* je možné nájsť v archíve na webe Slovenskej televízie a rozhlasu.[43]

Archív zboru

Archív a notové materiály zboru deponované v archíve Slovenského rozhlasu boli spracované v roku 2013. Celý fond Detského a dievčenského zboru pozostáva z písomností, ktoré vznikali pri činnosti telesa, ako je napríklad bežná korešpondencia, organizácia zájazdov a pracovných sústredení. Ďalej obsahuje zmluvy, lektorské posudky, texty piesní, zápisnice z rodičovských združení, písomnosti ekonomickej povahy, ako sú účty, honoráre, faktúry. Významnú dokumentárnu hodnotu majú dve obsiahle kroniky zboru, ktoré

Obr. 10: Notový archív zboru v budove Slovenského rozhlasu

42 AFSR: *Bulletin ku koncertu 15. 12. 2023.*

43 Dostupné na: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/21013/458312> [cit. 25. 11. 2024].

Stanček Ladislav	Chodila má milá	Sb-1094
Stanček Ladislav	Jedna hodina	Sb-1094
Stanček Ladislav	Cez Prievidzu mutná voda	Sb-1094
Stračina Svetozár	Zábavky pri pasení	Sb-7
Suchoň Eugen	Terchovské spevy - Sadla muška na konárik	Sb-1152
Suchoň Eugen	Terchovské spevy - Čo sa stalo nové v tom Terchovskom dome	Sb-1152
Suchoň Eugen	Terchovské spevy - Poďme chlapci, poďme zbíjať	Sb-1152
Suchoň Eugen	Slovenské ľudové piesne - Keď sa vlci zišli	Sb-228
Suchoň Eugen	Slovenské ľudové piesne - Aká si mi krásna	Sb-228
Suchoň Eugen	Slovenské ľudové piesne - Husičky	Sb-228
Suchoň Eugen	Slovenské ľudové piesne - Ešte sa nevydám	Sb-228
Suchoň Eugen	Slovenské ľudové piesne - Bodaj by vás	Sb-228
Suchoň Eugen	Slovenské ľudové piesne - Keď sa Slovák	Sb-228
Szelepcsényi Ján	Slovenské ľudové piesne - Počúvaj, dievčina	Sb-1372
Szelepcsényi Ján	Slovenské ľudové piesne - Krajčír som ja krajčír	Sb-1372
Szelepcsényi Ján	Slovenské ľudové piesne - Zavejže, vetríček	Sb-1372
Szelepcsényi Ján	Vyletel vták	Sb-1790

Obr. 11: Príklad zoznamu hudobnín z archívu zboru

Obr. 12: Zdravica, prvá skladba zboru od dirigenta Ondreja Franciscihо

mapujú činnosť od vzniku telesa, zbierka fotografií, fotoalbum zo zájazdu do Bulharska, propagačné materiály, plagáty k vystúpeniam, programy koncertov, diplomy a informačné materiály. Z vyše 1 600 inventárnych jednotiek archívu zboru tvorí korešpondencia a činnosť 360 jednotiek, zahraničné zájazdy zboru 474 jednotiek, zmluvy, lektorské posudky a texty 151 jednotiek, zasadania zboru a rodičovské združenia 195 jednotiek, programy, zmluvy a honoráre 421 jednotiek. Z povahy veci nie sú všetky jednotky prístupné širokej verejnosti, ide najmä o dokumenty obsahujúce citlivé informácie. K archívu zboru patria aj hudobné záznamy a nahrávky zboru.[44]

V notovom archíve zboru (so signatúrou Sb-) nachádzame vyše 500 skladieb. Väčšina diel je v rukopisnej podobe, prípadne ide o tlačené zbierky. Repertoár obsahuje množstvo diel slovenských autorov, menovite: Alexander Albrecht, Tibor Andrašovan, František Babušek, Igor Bázlik, Ján Levoslav Bella, Roman Berger, Peter Breiner, Ladislav Burlas, Martin Burlas, Hanuš Domanský, Oto Ferenczy, Ondrej Francisci, Tibor Frešo, Jozef Grešák, Juraj Hatrík, Ivan Hrušovský, Šimon Jurovský, Frico Kafenda, Dezider Kardoš, Egon Krák, Jozef Kresánek, Víťazoslav Kubička, Juraj Pospíšil, František Prášil, Ľudovít Rajter, Bystrík Režucha, Tadeáš Salva, Ladislav Stanček, Svetozár Stračina, Eugen Suchoň, Štefan Németh-Šamorínsky, Mikuláš Schneider-Trnavský, Bartolomej Urbanec, Ilja Zeljenka a ďalší.[45] Zaujímavosťou je azda to, že teleso počas svojho pôsobenia spolupracovalo s generáciami našich skladateľov, v mnohých prípadoch rozhlasový zbor uviedol jednotlivé diela v premiére. Nazdávame sa, že by sa týmto notovým materiálom mala venovať osobitná pozornosť, keďže to často nie sú verejne dostupné diela. Z dôvodu ochrany zbierkového fondu Slovenského rozhlasu neuvádzame celý súpis hudobnín, iba ukážku.

Záver

Detský a neskôr dievčenský spevácky zbor Slovenského rozhlasu v priebehu svojej 70-ročnej histórie zohral významnú rolu pri rozvoji slovenského zborového spevu. Inšpiroval vznik mnohých diel slovenských autorov, o čom svedčí jeho notový archív, podstatne prispel k obohateniu repertoáru detských zborových telies na celom území Slovenska. Teleso v premenách času získalo pozíciu pevného piliera na slovenskej hudobnej scéne. Z mnohých jeho bývalých spevákov sú dnes profesionálni hudobní umelci. Tí spoločne so súčasnými mladými členmi tvoria spoločenstvo ľudí, ktorí sa umením spevu kultivujú a formujú na sebavedomé osobnosti. V neposlednom rade zasahuje význam zboru do širšieho kontextu kreovania slovenského

44 Archívne fondy Slovenského rozhlasu – fond Detský spevácky zbor /DSZ/: *Inventár fondu*
45 Archívne fondy Slovenského rozhlasu: *Notový archív (označený signatúrou Sb-).*

kultúrneho povedomia a dlhoročných tradícií slovenskej hudobnej kultúry. Želám zboru, aby sa im tieto myšlienky podarilo napĺňať.

Za poskytnutie materiálov fondu ďakujem všetkým pracovníkom Archívu Slovenského rozhlasu.

Štúdia vznikla ako súčasť grantu VEGA (No.1/0016/23).

Pramene

Archívne fondy Slovenského rozhlasu – fond Detský spevácky zbor /DSZ/: *Inventár fondu*
Archívne fondy Slovenského rozhlasu – fond Detský spevácky zbor /DSZ/ 1953 – 2003: *Kronika zboru 1*
Archívne fondy Slovenského rozhlasu – fond Detský spevácky zbor /DSZ/: *Kronika zboru 2*
Archívne fondy Slovenského rozhlasu: *Notový archív*
Archívne fondy Slovenského rozhlasu: *Výročné správy 2015, 2016, 2017, 2018, 2019*
Archívne fondy Slovenského rozhlasu – zvukový archív NOA
Súkromný fond Adriana Kokoša

Literatúra

ALTÁN, Štefan: Zbory v rozhlase. In: *Hudobný život*, 2005, roč. 37, č. 7-8, s. 23.
BLAHO, Vladimír: Dvakrát detské zbory. In: *Hudobný život*, 2015, roč. 47, č. 12, s. 17.
KYSELOVÁ, Eleonóra: Zborové umenie na BHS. In: *Hudobný život*, 1981, roč. 13, č. 23, s. 4
MARTINÁK, Marián: Slovenské deti v Taliansku. In: *Hudobný život*, 1971, roč. 3, č. 9, s. 2.
MESÁROŠOVÁ, Marcela: Štvrťstoročie Detského speváckeho zboru Čs. rozhlasu. In: *Hudobný život*, 1979, roč. 11, č. 3, s. 2.
PRIHELOVÁ, Jarmila: 30 rokov práce Detského speváckeho zboru Československého rozhlasu v Bratislave. In: *Hudobný život*, 1983, roč. 15, č. 16, s. 4.

Jana Lengová

Niekoľko postrehov k autografnej zborovej Partitúre Karola Ruppeldta

Some Observations Regarding the Autograph Choral Karol Ruppeldt's Score

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá hudobnohistorickou interpretáciou vzácnej hudobnej pamiatky k dejinám slovenského a stredoeurópskeho zborového spevu druhej polovice 19. storočia, a to autografnou zborovou *Partitúrou Karola Ruppeldta* (1840 – 1909), skladateľa, pedagóga, dirigenta a riaditeľa speváckeho spolku Tatran v Liptovskom Mikuláši. Prameň je uložený v Slovenskom národnom múzeu – Hudobnom múzeu v Bratislave vo fonde Juraj Potúček pod signatúrou MUS CIX 140. Ide o typ príručnej osobnej zborovej partitúry, ktorá je odrazom Ruppeldtovej zbormajsterskej a kompozičnej činnosti. Obsahuje 91 [+ 2] skladieb pre mužský a miešaný zbor najmä slovenských a českých, v malom počte nemeckých, slovinských, srbských, chorvátskych a maďarských skladateľov a jeden latinský zbor. Odráža hudobnoestetické záujmy jej pôvodcu, súveký zborový repertoár, ako aj javy vznikajúce na báze mobility a migrácie hudobníkov, networkingu a transmisie hudby.

Kľúčové slová

Partitúra Karola Ruppeldta, Slovensko, 19. storočie, zborová hudba, networking

Abstract

The contribution deals with the music-historical interpretation of a precious musical monument related to the history of Slovak and Central European choral singing in the second half of the 19th century: the choral autograph *Karol Ruppeldt's Score.* Karol Ruppeldt (1840–1909) was a composer, teacher, conductor and director of the Tatran choir in Liptovský Mikuláš. The source is deposited in the Slovak National Museum – Music Museum in Bratislava in the Juraj Potúček collection under the signature MUS CIX 140. It is a kind of a pocket-sized personal score reflecting Ruppeldt's activity as a choirmaster and composer. It incorporates 91 [+2] pieces for male and mixed choir, mostly by Slovak and Czech composers, fewer by German, Slovenian, Serbian, Croatian and Hungarian composers, and one Latin choir. The score reflects the music aesthetic interests of its compiler, the period choral repertory, as well as phenomena linked with the mobility and migration of musicians, networking and transmission of music.

Keywords

Karol Ruppeldt's Score, Slovakia, 19th century, choral music, networking

Hudobná historička **PhDr. Jana Lengová, CSc.** (1952) študovala hudobnú teóriu na Vysokej škole múzických umení v Bratislave (1971 – 1976). Od roku 1990 pôsobí v Ústave hudobnej vedy SAV, v. v. i. a špecializuje sa na dejiny hudby 19. a sčasti 20. storočia na Slovensku. Je členkou pracovnej skupiny pre výskum dejín hudby strednej a východnej Európy pri Univerzite v Lipsku. Bola jej udelená Cena Jozefa Kresánka (2000) a Pamätná plaketa mesta Liptovský Mikuláš (2003). Podieľala sa na pramenno-kritickej edícii súborného diela J. L. Bellu. Autorsky participovala na kolektívnych monografiách *Dejiny slovenskej hudby* (1996, anglická verzia 2003) a *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918* (2020). Vydala notovú *Antológiu klavírnej hudby na Slovensku (1830 – 1918)* (2015), *Výber zo slovenskej zborovej tvorby (1860 – 1918) I. Miešané zbory* (2023) a knižnú monografiu *Stephanie Wurmbrand-Stuppachová (1849 –1919). Život, dielo, korešpondencia* (2019).

I

Autografná zborová *Partitúra Karola Ruppeldta* (ďalej PKR) predstavuje vzácnu hudobnú pamiatku k dejinám slovenského a stredoeurópskeho zborového spevu druhej polovice 19. storočia. Je archivovaná v Slovenskom národnom múzeu – Hudobnom múzeu v Bratislave vo fonde Juraj Potúček pod signatúrou MUS CIX 140 (ďalej SK-BRnm MUS CIX 140). Príspevok sa zaoberá hudobnohistorickou interpretáciou PKR. Objasňujú sa otázky jej vzniku a osudov po smrti jej pôvodcu a reflektuje sa problematika jednotlivých skladateľských osobností so zreteľom na špecifiká zaznamenaných zborov. Pozornosť sa venuje aj súvekému zborovému repertoáru v kontexte mobility a migrácie hudobníkov.

Do širšieho tematického okruhu spadá aj problematika zberateľských osobností, preto sa krátko zmienim o Jurajovi Potúčkovi, ktorého mnohostranné aktivity zahrnovali aj zberateľskú činnosť. Juraj Potúček (1923 – 2006)[1] bol bezpochyby najvýznamnejším slovenským hudobným bibliografom a dokumentaristom 20. storočia. Okrem toho bol činný ako hudobný lexikograf, zostavovateľ rôznych publikácií, zberateľ hudobných pamiatok,

Karol Ruppeldt v neskorších rokoch života. In: Živena, roč. 1, 1910, č. 3, s. 7.

1 Porov. [J. V. O.] [= ORMIS, Ján Vladimír]: Potúček Juraj. [Heslo.] In: *Československý hudební slovník osob a institucí 2*. Eds. G. Černušák – B. Štědroň – Z. Nováček. Praha : Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 351; <https://hc.sk/o-slovenskej-hudbe/osobnost-detail/597-potucek-juraj> [cit. 10. 10. 2024].

hudobný archivár a publicista. Vyštudoval knihovníctvo, pričom sa vzdelával aj v hudbe. Pôsobil ako knihovník Ústavu hudobnej vedy SAV a následne ako archivár Slovenského hudobného fondu. K jeho ťažiskovým bibliografickým prácam patria dve knižné publikácie súpisov slovenských hudobnín, literatúry o hudobníkoch a hudobnoteoretických prác, ako aj dva špeciálne bibliografické súpisy k životu a dielu Jána Levoslava Bellu. Významná je tiež jeho rozsiahla cyklostylovaná edícia *Dokumenty k dejinám slovenskej hudby*, ako aj participácia na dvojzväzkovej edícii *Československý hudební slovník osob a institucí* (1963, 1965). K rozsiahlej prínosnej činnosti motivoval Juraja Potúčka jeho záujem o novodobú slovenskú hudbu a jej vývoj, ako aj úsilie napĺňať život vyššími duchovnými hodnotami.

Pôvodca skúmaného prameňa Karol Ruppeldt (1840 – 1909)[2] sa o zborový spev a zborové dirigovanie začal intenzívne zaujímať počas svojho štúdia na Organovej škole v Prahe (1865 – 1868), kde spieval tiež v poprednom pražskom spevokole Hlahol.[3] Väčšinu života prežil v Liptovskom Mikuláši, kde roku 1870 prijal miesto učiteľa pre vyššie triedy evanjelických ľudových škôl. Ako riaditeľ a dirigent zreorganizoval na starších základoch spevácky spolok Tatran, ktorý sa pod jeho vedením stal jedným z reprezentatívnych slovenských spevokolov tej doby. Prvý koncert spolku sa uskutočnil síce už v máji 1871, spolkové stanovy boli však úradne schválené až roku 1873. Karol Ruppeldt patril k uznávaným tvorcom zborovej hudby a bol považovaný za popredného znalca a zberateľa slovenskej ľudovej piesne. Roku 1900 odišiel pre vážnu chorobu do dôchodku a následne ukončil aj svoje pôsobenie v Tatrane.

Po smrti Karola Ruppeldta roku 1909 zostala PKR vo vlastníctve rodiny, resp. syna Miloša Ruppeldta (1881 – 1943),[4] ktorý krátko (1901 – 1906), ešte počas života otca, pôsobil ako jeho nástupca na poste dirigenta speváckeho spolku Tatran. Po prevrate založil roku 1921 Spevácky zbor slovenských učiteľov a stal sa jeho úspešným prvým zbormajstrom. V 20. a 30. rokoch 20. storočia ako editor zborovej tvorby vydal niekoľko zväzkov mužských, miešaných a ženských zborov, kde publikoval aj zbory svojho otca. Čo sa stalo s PKR po smrti Miloša Ruppeldta roku 1943, nie je známe. Predpokladám, že

2 Z novších prác k životu a dielu porov. BANÁRY, Boris: *Slovenské národné obrodenie v hudbe*. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 57 – 59 a passim; LENGOVÁ, Jana: K slovenskej zborovej tvorbe pre miešaný zbor (1860 – 1918). In: *Výber zo slovenskej zborovej tvorby (1860 – 1918) I. Miešané zbory*. Ed. J. Lengová. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., 2023, s. 15 – 19; LENGOVÁ, Jana (ed.): *Výber zo slovenskej zborovej tvorby (1860 – 1918) I. Miešané zbory*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., 2023, s. 40, 58 – 69.

3 BANÁRY 1990, s. 108.

4 K biografii a účinkovaniu Miloša Ruppeldta pozri o. i. Ruppeldt, Miloš. [Heslo.] In: *Slovenský biografický slovník* 5. Martin : Matica slovenská, 1992, s. 148; tiež časť Príspevky zo seminára k 50. výročiu úmrtia prof. Miloša Ruppeldta (Liptovský Mikuláš 1993). In: *Hudobný archív 13*. Zost. M. Lehotská – E. Muntág. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 61 – 111.

prameň pravdepodobne zostal ako pozostalosť po manželovi vo vlastníctve vdovy Hany Ruppeldtovej (1894 – 1960), ktorá zomrela v januári 1960.[5] Z aspektu vlastníckych vzťahov prameňa predstavuje však týchto 17 rokov skôr neznámy hiátus. Dôležitým uzlovým bodom so zreteľom na migráciu prameňa a jeho prezentáciu na verejnosti sa zhodou okolností stal práve rok 1960. Koncom roka 1960 totiž Juraj Potúček publikoval v odbornom časopise *Slovenská hudba* článok k 120. výročiu narodenia Karola Ruppeldta a tu po prvýkrát verejne upozornil na náš prameň a krátko sa ním zaoberal, ale bez uvedenia vlastníckych údajov.[6] Je možné, že prameň bol v tom čase už v Potúčkovom vlastníctve. Či ho ale Juraj Potúček získal od vdovy Hany Ruppeldtovej alebo z iného zdroja, napríklad od nejakého hudobníka, najmä zbormajstra, ostáva vecou ďalšieho výskumu. Naproti tomu odpoveď na otázku, prečo sa Juraj Potúček tak intenzívne zaujímal o ruppeldtovské pamiatky, je pozoruhodne jednoduchá. J. Potúček bol v tom čase knihovníkom Ústavu hudobnej vedy SAV a zároveň participoval v pomerne rozsiahlej miere aj na dvojzväzkovej encyklopédii *Československý hudební slovník osob a institucí* (1963, 1965), pripravovanej už od druhej polovice 50. rokov 20. storočia. Pre tento projekt napísal okrem iných aj heslo o speváckom spolku Tatran.[7] Je pochopiteľné, že k tejto téme vyvíjal heuristickú činnosť. Napokon PKR získalo od neho 13. júna 1978 do svojich zbierok Slovenské národné múzeum – Hudobné múzeum.[8]

Autografná zborová PKR[9] predstavuje typ príručnej osobnej zborovej partitúry priečneho formátu menších rozmerov 11,5 x 15,5 cm.[10] Má pôvodnú kontinuitnú paginácio, 310 strán je notovaných, posledná strana 311 je prázdna. Počet zaznamenaných a pôvodným číslovaním označených zborových skladieb pre mužský a miešaný zbor je 91 [+ 2]. Zátvorka [+ 2] upozorňuje na dve skutočnosti. Hneď za prvým zborom nasleduje anonymný zbor označený číslom nula „N^{ro} 0“; ide o krátku 3-taktovú zborovú skladbičku, vlastne hudobný vinš k spoločenskému stolovaniu *Dobrô chutnanie*. Zvláštny zápis má zbor *Trávnice* (č. 64), ktorý pod spoločné číslo a spoločný názov kumuluje dve

5 K biografii pozri Ruppeldtová, Hana. [Heslo.] In: *Slovenský biografický slovník 5.* Martin : Matica slovenská, 1992, s. 148.

6 POTÚČEK, Juraj: Karol Ruppeldt. In: *Slovenská hudba*, roč. 4, 1960, č. 11, s. 555 – 556.

7 [J. Pk.] [= POTÚČEK, Juraj]: Tatran. [Heslo.] In: *Československý hudební slovník osob a institucí 2*. Eds. G. Černušák – B. Štědroň – Z. Nováček. Praha : Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 756.

8 Podľa zápisu in *Prvostupňová evidencia zbierkových predmetov Hudobného múzea Slovenského národného múzea 1976 – 1980*, rkp., nedat., s. 52, prír. č. 1978/307. Fond Juraj Potúček MUS CIX sa kompletizoval postupne až do roku 1995, porov. *Sprievodca po zbierkovom fonde Hudobného múzea SNM I. Hudobné zbierky archívnej povahy. 1965 – 2000.* Ed. J. Kalinayová-Bartová. Bratislava : SNM – HuM, 2001, s. 128.

9 K dispozícii som mala digitálnu kópiu prameňa, vedeniu a pracovníčkam SNM – HuM patrí veľká vďaka za ústretový prístup pri práci s prameňmi.

10 Rozmery PKR podľa POTÚČEK 1960, s. 556.

de facto samostatné zborové potpourri typu venca dvoch autorov – Arnošta Förchtgotta-Tovačovského a Karola Ruppeldta. Kvôli autorskému odlíšeniu používam číselné označenie 64.[A] pre zbor A. Förchtgotta-Tovačovského a 64.[B] pre zbor K. Ruppeldta. Niekoľko zborov je zaznamenaných v dvoch verziách – pre obsadenie mužského aj miešaného zboru, tieto verzie sú číslované samostatne.

Juraj Potúček kládol vznik PKR približne do rokov 1880 až 1900.[11] Predpokladám však, že Karol Ruppeldt začal písať svoju PKR už niekedy začiatkom 70. rokov 19. storočia, v prvých rokoch svojej zbormajsterskej činnosti. Napokon už počas pražských štúdií sa zaoberal myšlienkou „založiť na Slovensku vyspelý spevokol".[12] Prácu na PKR ukončil niekedy okolo roku 1900. Tento časový údaj možno odvodiť z poznámky s datovaním 1899 pri poslednom zapísanom diele, Ruppeldtovom zbore ***Dobre mi, dobre mi*** na poéziu Hviezdoslava (č. 91), ktorý vznikol, resp. bol uvedený pri príležitosti básnikových 50. narodenín.[13]

PKR nebola určená pre verejnosť. Hudobný zápis je korektný, ale isté nekonzekventnosti sa vyskytujú v uvádzaní základných faktografických údajov. Niektoré údaje sú písané iba v skratkách, alebo úplne absentujú. Napríklad: bežne je vypísané iba priezvisko skladateľa, meno Karola Ruppeldta sa uvádza tiež skrátene K. Rupp, meno Jána Levoslava Bellu aj iniciálami JLB. Iba sporadicky sa vyskytujú záznamy týkajúce sa datovania a iných skutočností. Až na výnimky absentujú mená básnikov, úplne absentuje zdroj odpisu.

PKR je odrazom zbormajsterskej aj kompozičnej činnosti Karola Ruppeldta. Sú v nej zaznamenané zbory z repertoáru spevokolu Tatran z čias jeho pôsobenia v spolku, vrátane vlastných skladieb. Keďže v súčasnosti nedisponujeme kompletným zoznamom repertoáru spevokolu Tatran, treba predpokladať, že partitúra obsahuje aj zbory, ktoré Karola Ruppeldta z nejakého dôvodu kompozične či esteticky zaujali, ale neboli naštudované ani uvedené. PKR nie je, prirodzene, jediným zdrojom poznania Ruppeldtovej zborovej tvorby, autografy, odpisy a tlače jeho zborových skladieb sú archivované aj v iných zbierkotvorných slovenských inštitúciách.

II

V PKR je zaznamenaných celkovo 91 [+ 2] zborov, z toho 49 [+ 2] slovenských, 26 českých, 6 slovinských a 5 nemeckých zborov, ďalej 2 maďarské, 1 srbský, 1 chorvátsky a 1 latinský zbor. Jednoznačnosť číselných ukazovateľov so zreteľom na národnú príslušnosť autora však relativizujú anonymne

11 POTÚČEK 1960, s. 556.
12 BANÁRY 1990, s. 108.
13 SK-BRnm MUS CIX 140, č. 91, s. 310: „Hviezdoslav 1899, k 50 roč.[ným] narodzen[inám]."

zapísané zbory, ako aj jav migrácie skladateľov a ich príslušnosť k dvom hudobným kultúram.

Základnou požiadavkou bola potreba spresniť a doplniť neúplné a absentujúce údaje, týkajúce sa najmä mien hudobných skladateľov, ale aj ďalších skutočností, vrátane chýbajúcich mien básnikov. Z počtu 11 [+1] anonymných zborov som identifikovala mená hudobných skladateľov 4 zborových skladieb, t. j. jednu tretinu anonymov. Identifikované skladby predstavovali pôvodnú kompozičnú tvorbu: č. 9 [E. Hermes:] *Das einsame Röslein im Thal*; č. 26 [D. Jenko:] *Pobratimija*; č. 28 [D. Jenko:] *Čo čušíš* a č. 67 [A. Förchtgott-Tovačovský:] *Přijde jaro*. Identifikovanie mien skladateľov či autorov zborových úprav ďalších anonymných zborov zostalo bez výsledku pre nedostatok porovnávacieho materiálu, ale aj z dôvodu, že šlo o obľúbené ľudové, zľudovelé, spoločenské a študentské piesne, ktoré sa tradovali v rôznych verziách, prípadne poznáme autora melódie, ale už nie zborovej úpravy.

Medzi slovenskými zbormi v PKR tvoria najvýznamnejšiu a najpočetnejšiu skupinu mužské a miešané zbory samotného Karola Ruppeldta v počte 30 [+ 1] skladieb, vrátane č. 64.[B].[14] Kompozične sa Karol Ruppeldt špecializoval výhradne na zborovú hudbu.[15] Venoval sa komponovaniu pôvodných zborov, ako aj harmonizáciám, resp. úpravám cudzích nápevov a harmonizáciám slovenských ľudových piesní.[16] V PKR sú zaznamenané jeho známe, ale aj málo známe zborové diela. V 20. a 30. rokoch 20. storočia zborové dielo svojho otca propagoval syn Miloš Ruppeldt a niekoľko jeho zborov publikoval v svojej úspešnej edícii svetských a cirkevných mužských, miešaných a ženských zborov. Edícia bola veľkým prínosom pre prax, ale ako typ praktického notového vydania neobsahovala ani údaje o prameňoch slúžiacich ako predloha nototlače, ani správu o editorských zásahoch do pôvodiny. Novšie je k dispozícii pramennokritické vydanie slovenských miešaných zborov z druhej polovice 19. storočia, zahrnujúce aj sedem zborových skladieb Karola Ruppeldta.[17]

Z Ruppeldtových obľúbených zborov PKR obsahuje jeho strofické zborové piesne: *Sen* (č. 49 „Kebych vedel, kde to leží“) na poéziu Sama Chalupku; *Žiaľ* (č. 50 „Čože ten potôčik pod tou skalou hučí“) na strofu 108 zo Sládkovičovej obdivovanej ľúbostnej básne *Marína; Opustená* (č. 57 „Načo si to srdce, načo si mi dal Bože!“) takisto na Sládkovičovu poéziu; *Nevinná láska* (č. 59

14 SK-BRnm MUS CIX 140, č. 43, 45, 46, 49, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64.[B], 65, 68, 69, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91.

15 J. Kresánek ešte spomína jeho už vtedy nezvestné *Slovenské piesne pre klavír.* Pozri KRESÁNEK, Jozef: Vznik národnej hudby v 19. storočí. In: *Dejiny slovenskej hudby.* Eds. L. Burlas – L. Mokrý – Z. Nováček. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1957, s. 309.

16 V názve harmonizácií ľudových piesní používal obvykle rozšírený súveký výraz „národné piesne“.

17 LENGOVÁ 2023, s. 15 – 19, 122 – 123; LENGOVÁ (ed.) 2023, s. 40, 58 – 69.

„Nestískaj mi šuhaj rúčku“) na poéziu Jána Straku-Godora a *Dobre mi, dobre mi* (č. 91) na Hviezdoslavovu *Pieseň* z jeho slávneho lyricko-epického diela *Hájnikova žena*.

Harmonizácie slovenských ľudových piesní Karola Ruppeldta sú výsledkom jeho inklinácie a obdivu k slovenskému ľudovému spevu. Okrem samostatných harmonizácií piesní spájal tiež piesne do potpourri typu venca a takejto zborovej skladbe dával názov quodlibet. Šesť jeho zborových quodlibetov vyšlo tlačou pod názvom *Kytky slovenských piesní* (1909).[18] Siedmy zostal nepublikovaný (PKR č. 90) a ôsmy quodlibet sa zachoval v rukopise Miloša Ruppeldta.[19] Tu sa treba zmieniť aj o vyššie spomínanom potpourri *Trávnice* pre mužský zbor (PKR č. 64), zahrnujúcom vydarené úpravy Arnošta Förchtgotta-Tovačovského (č. 64.[A], 6 piesní) a Karola Ruppeldta (č. 64.[B], 4 piesne). Sú to pravdepodobne prvé známe zborové úpravy slovenských ľudových piesní s názvom *Trávnice*. Táto skutočnosť korešponduje s historicko-vývojovým kontextom, keď výraz *trávnice* nadobúdal počínajúc polovicou 19. storočia postupne znakový význam a v procese emblematizácie sa stal národným symbolom.[20] Tovačovského *Trávnice* zazneli vo Viedni už v polovici 60. rokov 19. storočia. Ruppeldtove *Trávnice* pre mužský zbor sa spievali v Liptovskom Mikuláši 6. februára 1873.[21] Ucelenosť a svojbytnosť oboch kompozičných celkov si uvedomoval už Miloš Ruppeldt, ktorý Tovačovského *Trávnice* publikoval v úprave pre ženský zbor.[22] Vydal aj *Trávnice* Karola Ruppeldta,[23] ale tentoraz šlo o výber ženských zborov zo skladateľových quodlibetov, nie o zborové potpourri v PKR č. 64.[B].

Karol Ruppeldt sa venoval aj harmonizáciám evanjelických cirkevných piesní. Túto oblasť zastupujú v PKR dva jeho príležitostné zbory. Prvý z nich s názvom *Hymna* (č. 61) približuje uzanciu oficiálnych monarchických cirkevnohudobných slávností. Podľa zápisu v záhlaví zbor zaznel 24. apríla 1879 ako vokálne kvarteto pri príležitosti slávnosti striebornej svadby kráľovského páru. Dodatočne dopísanú poznámku o autorovi nápevu, českom skladateľovi Karlovi Bendlovi, nebolo možné verifikovať. Druhý zbor *Chorál Komenského* (č. 85 „Ach, Bože, kam se podíti“) uviedol Spevácky spolok Tatran

18 RUPPELDT, Karol (harm.): *Kytky slovenských piesní pre miešaný a mužský sbor.* Martin : Kníhtlačiarenský účastinársky spolok v Turčianskom Svätom Martine, 1. vyd. 1909, 2. vyd. 1922; v PKR porov. SK-BRnm MUS CIX 140, č. 54, 69 TTBB/č. 77 SATB, 78, 87, 88, 89.

19 SK-BRnm MUS CIX 140, suplement k PKR.

20 K historicko-vývojovému kontextu fenoménu trávnice porov. URBANCOVÁ, Hana: *Trávnice : Lúčne piesne na Slovensku.* Bratislava : AEPress, s. r. o., 2005, s. 10 – 36, k znakovej funkcii najmä s. 27.

21 KRESÁNEK 1957, s. 304.

22 RUPPELDT, Miloš (zost.): *Sbierka slovenských miešaných a ženských sborov 2.* Bratislava : Nákladom vlastným, 1928, s. 23 – 24, č. 44.

23 RUPPELDT, Miloš (zost.): *Sbierka slovenských miešaných a ženských sborov 1.* Bratislava : Nákladom vlastným, 2. vyd. 1930, s. 22, č. 16.

na koncerte 23. augusta 1893. Pod názov zboru K. Ruppeldt dopísal: „dľa starej toniny[!] zo 4[.] stoletia“.[24] Text piesne so starším nápevom bol po prvýkrát publikovaný v Komenského spevníku *Kancyonál, To jest kniha Žalmů a Písnj duchowních* (Amsterdam: Krystof Kunrad, 1659), ktorý mal Karol Ruppeldt pravdepodobne k dispozícii.[25] Nápev fungoval ako kontrafaktum a jeho vznik kládla staršia česká muzikológia do konca 15. storočia.[26] Ruppeldtova harmonizácia v hypodórskom mode zohľadňovala modálny systém, resp. systém starých cirkevných tónin, ale jeho poznámka o „starej tónine zo 4. storočia“ simplifikovala vývojový aspekt stredovekého modálneho systému a treba ju chápať v širších intenciách historizmu 19. storočia.

Zo slovenských tvorcov sú v PKR zastúpení ešte ďalší piati skladatelia. Všestranne činný kultúrny pracovník, učiteľ, skladateľ a dirigent Slovenského spevokolu v Martine Ján Kadavý (1810 – 1883) komponoval takmer výlučne mužské zbory. Z jeho tvorby si Karol Ruppeldt zaznamenal tri mužské zbory, ktorých pramenný materiál sa zachoval aj v Notovom archíve Slovenského spevokolu v Martine: *Veniec zo slovenských piesní* (č. 22), *Víno, dobrá medicína* (č. 29, „A my by sme pili, lebo smädík máme“) na poéziu Karola Kuzmányho a *Prípitok* (č. 31 „Do kola sa bratia“) na slová Viliama Paulinyho-Tótha.[27]

Veľkým milovníkom hudby bol učiteľ a neskôr evanjelický farár Michal Laciak (1826 – 1904). Z jeho skromnej svetskej tvorby sa stal populárnym hymnický mužský zbor *Prosba* (č. 66 „Bože, svetov stvoriteli!“) na slová Viliama Paulinyho-Tótha z roku 1862. Karol Ruppeldt zbor upravil aj pre obsadenie miešaného zboru (č. 68). Regenschori a zbormajster biskupskej katedrály v Nitre, komponujúci najmä cirkevnú hudbu, Leopold Dušinský (1833 – 1911), hudobník s českými koreňmi, je v PKR zastúpený dvoma mužskými zbormi: *Slovenský národ* (č. 70 „Bolo tesno srdcu môjmu“), ktorého základom je podľa zápisu v PKR nápev R. Schumanna, a *Opustená Slovenka* (č. 71 „Sobotička, nedeľa pre mňa môže nebyť“).

Zborové dielo Jána Levoslava Bellu (1843 – 1936) dokumentujú odpisy 12 pôvodných skladieb a harmonizácií z jeho *Slovenských štvorspevov* pre

24 Za cenné podnety k téme ďakujem kolegovi PhDr. Petrovi Ruščinovi, PhD. z Ústavu hudobnej vedy SAV, v. v. i.

25 Jeden exemplár tohto vydania je uložený in Liptovský Mikuláš, Múzeum Janka Kráľa, Historická knižnica Tranoscia, sign. XIX.G.254. Ku kancionálu aj samotnej piesni porov. najmä novodobé pramennokritické vydanie textov kancionála in ŠKARKA, Antonín (ed.): *Jan Amos Komenský. Duchovní písně.* Praha : Nakladatelství Vyšehrad, 1952, s. 246 – 247 (text piesne), s. 455 (Škarkov komentár k textu a melódii piesne).

26 HOSTINSKÝ, Otakar: *36 nápěvů světských písní českého lidu z XVI. století.* Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 2. vyd. 1957 (1. vyd. 1892), s. 33, č. 36 (pieseň a komentár), s. 7 (úvodný text).

27 Porov. BANÁRY, Boris (zost.): *Súpis Notového archívu Slovenského spevokolu v Martine.* (= Fondy Literárneho archívu Matice slovenskej v Martine.) Martin : Matica slovenská, 1979, s. 124 (č. 484), s. 282 (č. 1154), s. 120 (č. 464).

mužský zbor, vydaných vo Viedni (1864, 1865).[28] Medzi nimi sú napríklad skladateľove pôvodné zbory *Dumka* (č. 38 „V mojom ty srdci žiješ, rod môj milený“) a *Večerný zvon* (č. 41 „Milo sa večierkom ozýva zvon“) či harmonizácie známych hymnických zborov *Hojže, Bože* (č. 15), *Už Slovensko vstáva* (č. 21 „Nad Tatrou sa blýska“), *Nitra milá, Nitra* (č. 33), ako aj ľudových piesní *Žatevná* (č. 7 „Čieže je to jarnie žitko“) či *Anička urosená* (č. 40 „Anička, dušička, kde si bola“). Dve uvedené historicky významné hymnické zborové piesne upravil Karol Ruppeldt pre obsadenie miešaného zboru: *Hojže, Bože* (č. 43) a *Nitra milá, Nitra* (č. 63). Relatívne početnú zborovú tvorbu Milana Licharda (1853 – 1935) reprezentuje jeho emotívne apelatívny mužský zbor z raného obdobia *Hymna* (č. 51 „Sto ráz vrhnutí v príkru porobu“) na slová Bela Kleina-Tesnoskalského. Meno skladateľa je tu zašifrované pod pseudonymom typu anagramu D.R.Achil (= LichARD).

PKR odráža nadštandardné slovensko-české vzťahy v oblasti hudby, umocnené v tej dobe aj slovanofilskou ideou. Pritom nejde len o jednostranný tok informácií a recepciu českej zborovej tvorby na Slovensku, ale pozoruhodná je skutočnosť, že Karola Ruppeldta zaujímali aj harmonizácie slovenských ľudových piesní českými skladateľmi. Prekvapuje tiež fakt, že úpravy slovenských ľudových a hymnických piesní, ako aj zbory so slovenským textom tvoria v tejto skupine približne jednu tretinu skladieb.

Z 12 českých skladateľov dominuje počtom 5 skladieb[29] zbormajster a hudobný skladateľ Arnošt Förchtgott-Tovačovský (1825 – 1874), v 60. a 70. rokoch 19. storočia jeden z čelných predstaviteľov českého zborového spevu. Koncom roku 1851 odišiel do Viedne a jeho život bol úzko spätý s takzvanou viedenskou „slovanskou kolóniou“.[30] Bol zbormajstrom tamojšieho Slovanského pěveckého spolku, založeného roku 1862, spolupracoval s ďalšími viedenskými slovanskými, resp. českými speváckymi spolkami a naďalej udržiaval kontakty aj s českou kultúrou mimo Viedne. Tovačovského úspešný raný zbor z čias jeho olomouckých štúdií *Přijde jaro* (č. 67) na báseň Jana Vlka (1848) takpovediac zľudovel.[31] Možno práve preto bol v PKR zapísaný ako anonymné dielo. Na poéziu Jana Vlka vznikol aj mužský zbor *Husitská,* resp. *Válečná*[32] (č. 25, „Aj, jiná-li není zbraň“) s revolučným pátosom meruôsmych rokov a historickým kontextom husitizmu. Tovačovský sa so zanietením venoval úpravám slovanských ľudových piesní, vrátane slovenských. Z tejto kategórie jeho zborov v PKR vynikajú už spomínané úpravy typu venca *Trávnice* pre mužský zbor (č. 64.[A]). Výskum ukázal, že v dobových prameňoch

28 Porov. SK-BRnm MUS CIX 140, č. 7, 15, 21, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41.

29 Porov. SK-BRnm MUS CIX 140, č. 14, 18, 25, 64.[A], 67.

30 K životu a dielu porov. GREGOR, Vladimír: Olomoucká a vídeňská léta skladatele Arnošta Förchtgotta-Tovačovského. (Dvě kapitoly z monografie.) In: *Sborník vlastivědného muzea Olomouc* B V/1959, s. 95 – 145.

31 GREGOR 1959, s. 110 – 111, 137.

32 GREGOR 1959, s. 137, 142.

a neskôr aj v literatúre o Tovačovskom sa pre túto jeho zborovú skladbu používal názov v dvoch variantoch: a) *Slovenské národnie piesne* (Lojko 1864),[33] resp. *Šest slovenských národních písní* (Gregor 1959:138);[34] b) *Trávnice, slovenské národnie piesne* (Lojko 1865),[35] *Trávnice*, v súčasnosti stratený zbor (Gregor 1959:142).[36] Z porovnania výberu a zoradenia harmonizovaných piesní zboru *Trávnice* v PKR s dvomi uvedenými (literárnymi/textovými) prameňmi, ktoré takúto komparáciu umožňovali, vyplynulo, že ide o tri verzie tej istej zborovej skladby. Najstaršia 1. verzia (Lojko 1864) ako jediná obsahovala harmonizácie 7 piesní: 1. „Nebanovala by", 2. „Keď som trávu kosil", 3. „Hore Váhom, dolu Váhom", 4. „Pod lipkou, nad lipkou", 5. „Ta ma, Bože, ta ma!", 6. „Šuhajko luterán", 7. „Hej, frajerôčky štyry"; pričom poslednej harmonizácii predchádzal akýsi medzispev a zbor zakončovala rovnaká zborová kóda.[37] Zachovaný zbor zo zoznamu Tovačovského skladieb (Gregor 1959:138) možno považovať za 2. verziu: s výnimkou vynechania poslednej piesne je identická s 1. verziou, otázne zostáva využitie zborovej kódy. *Trávnice* v PKR (č. 64.[A]) predstavujú 3. verziu, pričom v porovnaní s 1. verziou ide o tri odlišnosti: a) 3. pieseň je nahradená harmonizáciou piesne „Nič sa neboj, šuhajíčku", b) 7. pieseň je vynechaná a c) otázkou zostáva, či rozsiahlejšia zborová kóda spievaná na onomatopoické slová ho-ja, ho-ja-ja, tra-la-la, la-la-la je totožná s 1. verziou. Definitívny záver bude možné stanoviť až po komparácii notových prameňov. Tovačovského *Trávnice* zazneli vo Viedni viackrát, prvé známe uvedenia v podaní Slovanského pěveckého spolku dirigoval sám skladateľ – 13. decembra 1864[38] a 13. júna 1865.[39] Skúmaný Tovačovského zbor bol zaiste inšpiratívnym podnetom pre neskoršie Ruppeldtove úpravy *Trávnic*.

S Ludevítom Procházkom (1837 – 1888), všestranným hudobníkom, skladateľom, publicistom, organizátorom hudobného života a známym podporovateľom a priaznivcom Jána Levoslava Bellu, prišiel Karol Ruppeldt akiste do styku počas svojich pražských štúdií. Jeho zborovú tvorbu reprezentujú v PKR dve harmonizácie ľudových piesní, českej a slovinskej (č. 12, 48), ako aj úpravy dvoch známych slovenských hymnických piesní *Žalmy tatranského Slovana* (č. 74 „Bratislava, Bratislava, tam zapadla Slávov sláva") a *Už Slovensko vstáva* (č. 75 „Nad Tatrou sa blýska"). Obľube sa tešili aj zbory hudobného pedagóga a skladateľa, povolaním úradníka Emanuela Vašáka

33 Hostivít Tisovský [= LOJKO, Gustáv]: Besednica : Zpod Lysej Hory na Dunaji. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 4, 1864 (20. 12.), č. 102, (nepag., s. 2).
34 GREGOR 1959, s. 138.
35 P. H. Tisovský [= LOJKO, Gustáv]: Od Dunaja. 15. junia. (Slovenská Beseda.) In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 5, 1865 (23. 6.), č. 50, (nepag., s. 3).
36 GREGOR 1959, s. 142.
37 Hostivít Tisovský [= LOJKO, Gustáv] 1864, (nepag., s. 2).
38 Hostivít Tisovský [= LOJKO, Gustáv] 1864, (nepag., s. 2).
39 P. H. Tisovský [= LOJKO, Gustáv] 1865, (nepag., s. 3).

(1818 – 1891), najmä úpravy ľudových piesní a žartovné zbory (PKR č. 1 *Věneček z národních písní*; č. 19 *Cesta z námluv*; č. 30 *Janek*). Povesť uznávanej osobnosti na Morave mal všestranný hudobník, skladateľ, pedagóg a katolícky kňaz Pavel Křížkovský (1820 – 1883). V PKR sú zapísané dva jeho zbory: *Odvedeného prosba* (č. 5) a harmonizácia slovenskej ľudovej piesne *Odpadlý od srdce* (č. 10 „Dievča, dievča, lastovička"). Tematické obohatenie o prírodnú a ľúbostnú lyriku v PKR prinášajú dve skladby Karla Bendla (1838 – 1897) – mužský zbor *Na hory* (č. 24 „Tam na hory") a miešaný zbor *Vyznání* (č. 47 „Miluji tě, ač šílím snad").

Ďalších 7 českých skladateľov je zastúpených po jednom zbore: František Jan Škroup (1801 – 1862) známym hymnickým zborom v domestikovanej slovenskej textácii a v zmysle dobového úzu aj so slovenskými reáliami *Kde domov môj* (č. 44), Josef Vašák (1808 – 1875) zborom *Slovan* (č. 17 „Já jsem Slovan s duší tělem"), Hynek Řehák (1824 – 1875) zborom *Pobídnutí k tanci* (č. 32 „Honem děvy, čilé děvy"), Hynek Vojáček (1825 – 1916) harmonizáciou rozšírenej slovenskej ľudovej piesne *Orala* (č. 16 „Orala, orala sivýma volkama"), Theodor Václav Bradský (1833 – 1881) vtipným mužským zborom *Kalendár, a nie farár* (č. 42 „Synu milý bodaj zvážal") na poéziu typu ohlasu F. L. Čelakovského, ktorá je aj v origináli v slovenskom jazyku s prvkami dialektu, Vilém Blodek (1834 – 1874) mužským zborom *Ach, ty Labě tiché* (č. 23) a v Petrohrade žijúci Vojtěch Hlaváč (1849 – 1911) *Hymnou cyrillo-methodejskou* (č. 86) k miléniu úmrtia slovanského vierozvestca Metoda, byzantského vzdelanca a prvého arcibiskupa na území Veľkej Moravy (1885).

Odrazom slovanofilskej idey je aj zastúpenie slovinských, srbských a chorvátskych zborov v PKR, ktorých podstatnú časť tvoria hymnické a patriotické diela. Tvorcom mimoriadne obľúbených hymnických a patriotických zborov bol skladateľ a dirigent Davorin Jenko (1835 – 1914), pôvodom Slovinec, ktorý časť svojho života prežil v Ľubľane a časť v Belehrade. Zaslúžil sa o rozvoj tak slovinskej ako srbskej hudobnej kultúry a v obidvoch kultúrach je hodnotený ako uznávaná osobnosť hudby. Z jeho piatich zborov zapísaných v PKR[40] si získal osobité postavenie hymnický srbský zbor *Što čutiš, čutiš Srbine tužni* na text Vladimira Vasića, ktorý sa spieval v slovenskom preklade s využitím súvekého úzu textovej domestikácie *Čo čušíš, čušíš, Slováku mužný* (č. 28). Štyri Jenkove zbory na slovinské texty v PKR (č. 11, 13, 20, 26) sa spievali v slovinskom origináli. Medzi nimi zbor *Naprej!* (č. 13 „Naprej zastava slave") na slová Simona Jenka si postupne vydobyl status slovinskej národnej hymny. Tomuto postaveniu by zo slovenských zborov funkcionálne najviac zodpovedali zbory *Nad Tatrou sa blýska* alebo *Hej, Slováci*. O rozvoj slovinskej hudby sa zaslúžil aj skladateľ, dirigent, zbormajster a pedagóg českého pôvodu Anton Nedvěd (Antonín; 1828 – 1896), ktorý 40 rokov pôsobil

40 Za konzultáciu k problematike jazyka zborov (srbčina, slovinčina) ďakujem Mgr. art. Kristíne Lomen, PhD., vedeckej pracovníčke Ústavu hudobnej vedy SAV, v. v. i.

v Ľubľane na významných hudobníckych postoch. Jeho slovinské zbory v PKR sú tematicky späté s reflexívnou prírodnou lyrikou (č. 52 *Oblakom*; č. 53 *Na goro*).

Južnoslovanskú oblasť uzatvára meno chorvátskeho skladateľa Ivana Zajca (1832 – 1914), ktorého predkovia mali české korene. V PKR (č. 27 *U boj!*) nájdeme jeho priezvisko písané ešte v pôvodnom tvare „Zajíc", sám však natoľko pociťoval chorvátsku identitu, že prešiel k používaniu chorvátskej podoby priezviska „Zajc". Jedným z jeho najpopulárnejších diel vôbec je mužský zbor *U boj* (Do boja!) na poéziu Franja Markovića. V repertoári ho mal tak svätomikulášsky Tatran, ako aj svätomartinský Slovenský spevokol. Spieval sa v chorvátskom origináli a podľa ohlasov tlače si publikum aplauzom zväčša vyžiadalo jeho opakovanie. Zbor vyniká úžasnou mobilizačnou silou a hoci pôvodne vznikol ako samostatná skladba (1866), neskôr ho skladateľ odôvodnene zaradil na záver svojej najvýznamnejšej opery *Nikola Šubić Zrinjski* (1876).

Nateraz nemáme žiadne údaje o tom, či sa na vystúpeniach spevokolu Tatran spievalo päť nemeckých zborov zapísaných v PKR. V nemeckojazyčných krajinách sa však tešili vysokej popularite. Zľudovelá žartovná pieseň *Papst und Sultan* („Der Papst lebt herrlich") na text Christiana Ludwiga Noacka (1789) a melódiu Johanna Daniela Symanského (vznik okolo roku 1817)[41] si v rôznych úpravách až do súčasnosti zachovala svoju životnosť, autor jej Ruppeldtom zaznamenanej zborovej úpravy (PKR č. 2) však zostal anonymný. Približne do rovnakého obdobia spadá aj vznik pijanskej, resp. študentskej piesne *Trinklied* (č. 6 „Brüder, zu den festlichen Gelagen"), ktorá sa počínajúc 20. rokmi 19. storočia šírila prostredníctvom početných vydaní notovaných aj nenotovaných spevníkov.[42] Poznámka „Volksweise" („Ľudový nápev") v PKR ju napokon zaraďuje tiež k ľudovým či zľudovelým piesňam. Ani v tomto prípade sa autora harmonizácie nepodarilo identifikovať.

Autorom anonymne zapísanej zborovej piesne *Das einsame Röslein im Thal* (č. 9) je dnes zabudnutý skladateľ a básnik v jednej osobe Eduard Hermes (1818 – 1905). Žil v Pobaltí a zomrel vo vtedajšom nemeckom Königsbergu, dnes ruskom Kaliningrade. Dielo vyšlo tlačou najprv v obsadení pre 4 mužské hlasy (1864), následne aj pre spev a klavír (1871)[43] a v ďalších úpravách pre mužský a ženský zbor, ako aj pre sólový klavír. Častú alternatívu, keď sa pôvodná pieseň pre spev a klavír upravovala pre obsadenie mužského alebo miešaného zboru, predstavuje v PKR miešaný zbor v českom preklade

41 <https://www.volksmusik.cc/lieder/papstundsultan.htm> [cit. 15.10. 2024].

42 <https://www.deutscheslied.com/de/search.cgi?cmd=search&srch_Titel=B*&start=10000> [cit. 15. 10. 2024].

43 Hermes, Eduard, in Hofmeister XIX, Database: <https://hofmeister.rhul.ac.uk/2008/index.html> [cit. 7. 10. 2024].

s názvom *Durynská národní* (č. 76 „Je v Boží rade souzeno“). V origináli ide o pieseň pre spev a klavír s názvom *Volkslied* Felixa Mendelssohna-Bartholdyho (1809 – 1847) na poéziu Ernsta von Feuchtersleben zo skladateľovej piesňovej zbierky *Sechs Gesänge* op. 47, 4 („Es ist bestimmt in Gottes Rat“) z roku 1839.[44] Mendelssohn vytvoril takú jedinečnú melódiu typu ohlasu, že sa občas považuje za pôvodnú ľudovú pieseň. Obľúbené dielo sa aj v súčasnosti interpretuje v rôznych úpravách, autor našej zborovej úpravy však ostal neidentifikovaný. V 19. storočí nebolo bežným javom verejne uvádzať zborové kompozície žien skladateliek, preto odpis mužského zboru Johanny Kinkelovej (Kinkel; 1810 – 1858) *Ritters Abschied* v PKR (č. 72) patrí rozhodne k raritám.

Maďarskú tvorbu zastupujú dva zbory, obidva v preklade: mužský zbor Ernő Lányiho (Ernst Langsfeld; 1861 – 1923) *Hymna jubilejná Leva XIII.* (č. 73) v liturgickom jazyku slovenských evanjelikov bibličtine a miešaný zbor Ágosta Tihanyiho (August Luttenberger; 1846 – 1899) *Pieseň nábožná na galeje odsúdených evanjelických kňazov z Uhorska* (č. 80) v dobovej slovenčine. Vzhľadom na ich obsahovú zložku obidva zbory pravdepodobne zazneli na príslušnej cirkevnej slávnosti. Medzi prvými zápismi zborových kompozícií a zároveň jediným latinským zborom v PKR je známa neoficiálna študentská hymna *Gaudeamus igitur* (č. 3), jej harmonizácia je však anonymná.

Na záver

PKR rozširuje poznanie problematiky zborového spevu druhej polovice 19. storočia na Slovensku aj v strednej Európe so zreteľom na individualitu tvorcu, repertoár, inštitúciu speváckeho spolku, lokalitu a región pôsobenia. Odkrýva tiež vzťahy, ktoré vznikali mobilitou a migráciou hudobníkov, ale aj javom transmisie hudby a networkingu. Zbory zaznamenané v PKR odrážajú tiež fakt, že zborový spev ako živý multifunkčný organizmus podporoval zmysluplné využitie voľného času, aktivity hudobnovýchovného zamerania, cibrenie estetického vkusu a fenomén národnej a kultúrnej identity. Prameňov k dejinám zborového spevu na Slovensku v druhej polovici 19. storočia je pomerne veľa a sú rôzneho druhu, ale len časť z nich bola dosiaľ podrobnejšie skúmaná a vyhodnotená. Závažnosť PKR podtrhuje aj skutočnosť, že ide o primárny prameň, ktorého výpovedná hodnota je rozhodne vysoká.[45]

44 K dielu (alternatívny názov *6 Lieder* op. 47) porov. ERWE, Hans-Joachim: Sechs Lieder op. 47 für eine Singstimme und Klavier. In: *Felix Mendelssohn Bartholdy. Interpretationen seiner Werke.* Ed. M. Geuting. Laaber : Laaber-Verlag, 2016, s. 73 – 77. Text neobsahuje údaj o zborových úpravách.

45 Príspevok je súčasťou grantového projekt VEGA č. 2/0031/25 „Networking a migrácia v hudobných dejinách Slovenska 17. – 19. storočia: stredoeurópske kontexty, regionálne špecifiká“ (2025 – 2028), riešeného v Ústave hudobnej vedy SAV, v. v. i.

Zoznam bibliografických odkazov

BANÁRY, Boris (zost.): *Súpis Notového archívu Slovenského spevokolu v Martine.* (= Fondy Literárneho archívu Matice slovenskej v Martine.) Martin : Matica slovenská, 1979.

BANÁRY, Boris: *Slovenské národné obrodenie v hudbe.* Martin : Matica slovenská, 1990.

ERWE, Hans-Joachim: Sechs Lieder op. 47 für eine Singstimme und Klavier. In: *Felix Mendelssohn Bartholdy. Interpretationen seiner Werke 2.* Ed. M. Geuting. Laaber : Laaber-Verlag, 2016, s. 73 – 77.

GREGOR, Vladimír: Olomoucká a vídeňská léta skladatele Arnošta Förchtgotta-Tovačovského. (Dvě kapitoly z monografie.) In: *Sborník vlastivědného muzea Olomouc* B V/1959, s. 95 – 145.

HOSTINSKÝ, Otakar: *36 nápěvů světských písní českého lidu z XVI. století.* Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 2. vyd. 1957 (1. vyd. 1892).

KRESÁNEK, Jozef: Vznik národnej hudby v 19. storočí. In: *Dejiny slovenskej hudby*. Eds. L. Burlas – L. Mokrý – Z. Nováček. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1957, s. 217 – 339.

LENGOVÁ, Jana: K slovenskej zborovej tvorbe pre miešaný zbor (1860 – 1918). In: *Výber zo slovenskej zborovej tvorby (1860 – 1918) I. Miešané zbory.* Ed. J. Lengová. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., 2023, s. 6 – 31.

LENGOVÁ, Jana (ed.): *Výber zo slovenskej zborovej tvorby (1860 – 1918) I. Miešané zbory.* Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., 2023.

[= LOJKO, Gustáv] Hostivít Tisovský: Besednica. Z pod Lyssej Hory na Dunaji. In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 4, 1864 (20. 12.), č. 102, (nepag., s. 2 – 3).

[= LOJKO, Gustáv], P. H. Tisovský: Od Dunaja. 15. junia. (Slovenská Beseda.) In: *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 5, 1865 (23. 6.), č. 50, (nepag., s. 3).

[= ORMIS, Ján Vladimír] [J. V. O.]: Potúček Juraj. [Heslo.] In: *Československý hudební slovník osob a institucí 2*. Eds. G. Černušák – B. Štědroň – Z. Nováček. Praha : Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 351.

POTÚČEK, Juraj: Karol Ruppeldt. In: *Slovenská hudba*, roč. 4, 1960, č. 11, s. 555 – 556.

[= POTÚČEK, Juraj] [J. Pk.]: Tatran. [Heslo.] In: *Československý hudební slovník osob a institucí 2*. Eds. G. Černušák – B. Štědroň – Z. Nováček. Praha : Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 756.

Príspevky zo seminára k 50. výročiu úmrtia prof. Miloša Ruppeldta (Liptovský Mikuláš 1993). In: *Hudobný archív 13.* Zost. M. Lehotská – E. Muntág. Martin : Matica slovenská 2000, s. 61 – 111.

Prvostupňová evidencia zbierkových predmetov Hudobného múzea Slovenského národného múzea 1976 – 1980, rkp., nedat.

RUPPELDT, Karol (harm.): *Kytky slovenských piesní pre miešaný a mužský zbor.* Martin : Kníhtlačiarenský účastinársky spolok v Turčianskom Svätom Martine, 1. vyd. 1909, 2. vyd. 1922.

RUPPELDT, Miloš (zost.): *Sbierka slovenských miešaných a ženských sborov 1.* Bratislava : Nákladom vlastným, 2. vyd. 1930.

RUPPELDT, Miloš (zost.): *Sbierka slovenských miešaných a ženských sborov 2.* Bratislava : Nákladom vlastným, 1928.

Ruppeldt, Miloš. [Heslo.] In: *Slovenský biografický slovník 5.* Martin : Matica slovenská, 1992, s. 148.

Ruppeldtová, Hana. [Heslo.] In: *Slovenský biografický slovník 5.* Martin : Matica slovenská, 1992, s. 148.

Sprievodca po zbierkovom fonde Hudobného múzea SNM I. Hudobné zbierky archívnej povahy. 1965 – 2000. Ed. J. Kalinayová-Bartová. Bratislava : SNM – HuM, 2001.

ŠKARKA, Antonín (ed.): *Jan Amos Komenský. Duchovní písně.* Praha : Nakladatelství Vyšehrad, 1952.
URBANCOVÁ, Hana: *Trávnice : Lúčne piesne na Slovensku.* Bratislava : AEPress, s. r. o., 2005.

Linky

<https://hc.sk/o-slovenskej-hudbe/osobnost-detail/597-potucek-juraj> [cit. 10.10.2024].
<https://www.volksmusik.cc/lieder/papstundsultan.htm> [cit. 15. 10. 2024].
<https://www.deutscheslied.com/de/search.cgi?cmd=search&srch_Titel=B*&start=10000> [cit. 15.10.2024].
Hermes, Eduard, in Hofmeister XIX, Database: <https://hofmeister.rhul.ac.uk/2008/index.html> [cit. 7. 10. 2024].

Notová príloha

Notový príklad 1: Karol Ruppeldt: Sen, miešaný zbor, začiatok, in SK-BRnm MUS CIX 140, PKR, č. 49.

Notový príklad 2: Ivan Zajc: U boj!, mužský zbor, začiatok, in SK-BRnm MUS CIX 140, PKR, č. 27.

Kristina Lomen

Zbierka dolnozemských piesní Jána Lomena z Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice v Martine

Ján Lomen's Song Collection from the Literary Archive of the Slovak National Library in Martin

Abstrakt
Príspevok približuje jeden z mála historických prameňov tradičného spevu slovenského etnika vo Vojvodine, ktorý je v súčasnosti prístupný odbornej verejnosti. Je ním rukopisná zbierka Jána Lomena z Kysáča, ktorá je uložená v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine. Vznikla v priebehu 50. a 60. rokov 20. storočia a predstavuje jednu z prvých piesňových zbierok väčšieho rozsahu z prostredia vojvodinských Slovákov, ktorá obsahuje textovú a melodickú zložku ľudových piesní. V príspevku stručne poukážeme na súčasný stav poznania historických prameňov slovenských ľudových piesní u Slovákov vo Vojvodine. Ďalej sa sústredíme na rukopisnú zbierku Jána Lomena. Zaradíme ju do kontextu zberateľských aktivít v tomto prostredí, následne priblížime samotnú zbierku a poukážeme na jej význam.

Kľúčové slová
ľudové piesne, historický prameň, rukopisná piesňová zbierka, slovenská etnická enkláva

Abstract
The contribution presents one of the few historical sources of traditional singing of the Slovak ethnic group in Vojvodina, available to the scholars at present. It is a manuscript collection by Ján Lomen from Kysáč, deposited in the Literary Archive of the Slovak National Library in Martin. It originated during the 1950s and 1960s and presents one of the first extensive song collections from the environment of Vojvodina Slovaks which includes both the lyrics and melodies of folk songs. In the contribution we briefly point to the present state of knowledge of historical sources of Slovak traditional songs by Vojvodina Slovaks. Then we focus on Ján Lomen's manuscript collection. We categorize it according to the context of collecting activities in this environment, then we present the collection itself and point to its significance.

Keywords
traditional songs, historical source, manuscript song collection, Slovak ethnic group

Mgr. art. Kristina Lomen, PhD. (1989 v Belehrade, Srbská republika) študovala na strednej hudobnej škole typu konzervatória v Belehrade a na Konzervatóriu v Bratislave. Vysokoškolské štúdium absolvovala na Katedre teórie hudby VŠMU v Bratislave. V rokoch 2013 – 2017 bola internou doktorandkou Ústavu hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, kde v roku 2017 získala titul PhD. obhajobou dizertačnej práce *Piesňová tradícia Slovákov v regióne Vojvodina v Srbsku*. V súčasnosti pôsobí ako vedecká pracovníčka v Oddelení etnomuzikológie. Zameriava sa na výskum piesňovej tradície etnických menšín, najmä tradičnej piesňovej kultúry slovenskej minority na území Vojvodiny v Srbsku. Vo svojej práci nadväzuje na podnety etnomuzikologických škôl strednej Európy a Balkánu, pričom využíva prístupy etnomuzikológie a hudobnej teórie.

Historické pramene tradičného spevu slovenskej etnickej minority vo Vojvodine (Srbská republika) v súčasnosti patria k menej prebádaným oblastiam etnomuzikologického výskumu na Slovensku. Tie sa stali predmetom našej intenzívnejšej pozornosti v poslednom období, pričom sme sa zamerali predovšetkým na písané historické pramene.[1] Primárnou oblasťou nášho záujmu sa stali rukopisné piesňové zbierky obsahujúce textový aj melodický zápis piesní, ktoré vznikli v 19. storočí a v 1. polovici 20. storočia, s presahom do novšieho obdobia. Existenciu viacerých historických prameňov slovenských ľudových piesní z uvedeného obdobia z tohto územia udáva literatúra,[2] avšak pri pátraní po originálach týchto piesňových zbierok vo Vojvodine sme sa stretli s viacerými ťažkosťami. Zistili sme napríklad, že systematický výskum historických prameňov slovenských ľudových piesní vo Vojvodine sa dosiaľ vo väčšom rozsahu neuskutočnil. Pri pokuse o získanie informácií o ich uložení sme vo väčšine prípadov dostali len parciálne a často nepresné informácie. Taktiež sme zistili, že miesto uloženia viacerých piesňových zbierok buď nie je známe, alebo tieto zbierky nie sú prístupné odbornej verejnosti na štúdium, resp. nie sú súčasťou žiadneho verejne prístupného archívu či zbierkového fondu.

Z uvedených dôvodov sme sa zamerali na štúdium historických prameňov uložených vo verejných pamäťových inštitúciách na Slovensku. Výskum sme realizovali v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine. Ukázalo sa, že historické pramene slovenských ľudových piesní z Vojvodiny, ktoré obsahujú melodický aj textový zápis piesne, nie sú početné. V uvedenej inštitúcii sme identifikovali dva takéto pramene, pričom len jeden z nich možno klasifikovať ako piesňovú zbierku. Prvý prameň pochádza z 2. polovice 19. storočia, konkrétne z roku 1865. Je ním viacjazyčná učebnica hudby, ktorej súčasťou sú aj ľudové piesne.[3] Na tomto mieste preto nemôžeme hovoriť o piesňovej zbierke. Autorom tejto učebnice je učiteľ, jazykovedec, národný buditeľ Ján Branislav Mičátek (1837 – 1905), ktorý od roku 1862 pôsobil vo vojvodinskej obci Kysáč. Aj keď je táto osobnosť

1 URBANCOVÁ, Hana: Historická etnomuzikológia: genéza, predmet, ciele a metódy. In: *Ethnomusicologicum VI.* Ed. Hana Urbancová. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., 2023, s. 9 – 32.

2 ČÁNIOVÁ, Kvetoslava: *Ľudové piesne Slovákov vo Vojvodine.* [Diplomová práca.] Bratislava : Vysoká škola múzických umení, 1975, s. 18 – 38. MIŠKOVIC, Juraj: K zbierke Slovenské ľudové piesne zo Starej Pazovy. In: FILIP, Michal – MIŠKOVIC, Juraj – KMEŤ, Martin: *Slovenské ľudové piesne zo Starej Pazovy*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 1996, s. 10 – 11. FERÍK, Juraj ml: Na úvod. In: FERÍK, Juraj: *Ľudové piesne Slovákov vo Vojvodine*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2004, s. 5.

3 MIČÁTEK, Ján Branislav: *Nôty.* (Rukopis, Slovenská národná knižnica-Literárny archív (SNK-LA), Zbierka hudobných jednotlivín (ZHJ), sign. B VI/64).

v prostredí slovenskej komunity vo Vojvodine známa,[4] povedomie o existencii uvedeného prameňa dosiaľ nebolo rozšírené. Učebnica obsahuje viac ako 80 zápisov piesní, a to v srbskom jazyku, v slovenskom jazyku a v menšom počte tu nachádzame piesne aj v maďarskom a nemeckom jazyku. Zbierka dosiaľ nebola podrobnejšie preskúmaná a stane sa predmetom nášho štúdia v najbližšom období.

Druhým prameňom je rukopisná zbierka s názvom *Zbierka dolnozemských piesní*. Jej autorom je zberateľ, pedagóg, kultúrny a osvetový pracovník Ján Lomen (1936 – 2004) z obce Kysáč. Ide o jednu z mála zachovaných rukopisných piesňových zbierok z prostredia vojvodinských Slovákov vôbec, ktorej miesto uloženia je známe. Zbierka celkovo obsahuje 195 zápisov piesní z viacerých lokalít Vojvodiny. Dokumentované piesne v zbierke pochádzajú z rokov 1958 – 1969. Vzhľadom na nízky počet historických prameňov tradičného spevu vojvodinských Slovákov, ktoré sú v súčasnosti dostupné, sa nám zbierka Jána Lomena javila ako cenný materiál, ktorý si zaslúži väčšiu odbornú pozornosť. V štúdii prinesieme stručný prehľad o súčasnom stave poznania historických prameňov slovenských ľudových piesní z Vojvodiny, ďalej sa sústredíme na rukopisnú zbierku Jána Lomena. Zaradíme ju do kontextu zberateľských aktivít v prostredí slovenskej etnickej menšiny vo Vojvodine a v závere poukážeme na jej význam.

Historické pramene tradičného slovenského spevu z Vojvodiny: súčasný stav bádania

Výskumu historických prameňov ľudových piesní z prostredia vojvodinských Slovákov sa dosiaľ nevenovala väčšia pozornosť. Dôraz sa kládol predovšetkým na aktuálnu dokumentáciu piesní, čo vyústilo do publikovania viacerých piesňových zbierok, najmä v 90. rokoch 20. storočia a začiatkom 21. storočia.[5] Viaceré z týchto zbierok boli výsledkom celoživotnej zberateľskej práce svojich autorov a editorov.

Pravdepodobne prvý prehľad historických prameňov tradičných piesní vojvodinských Slovákov priniesla vojvodinská etnomuzikologička Kvetoslava Benková, rod. Čániová (1951 – 2014). Túto skutočnosť uvádza vo svojej

4 VALIHORA, Jozef: Ján Mičátek v kultúrnych dejinách vojvodinských Slovákov. In: *Zborník Spolku vojvodinských slovakistov,* roč. 1, 1979, s. 105 – 114. MARČOKOVÁ, Daniela: *Z dejín základnej školy v Kysáči (1785 – 1945). Pri príležitosti 250. výročia príchodu Slovákov do Kysáča.* Nový Sad; Báčsky Petrovec : Filozofická fakulta Univerzity v Novom Sade; Slovenské vydavateľské centrum v Báčskom Petrovci, 2023, s. 71 – 72. MARČOKOVÁ, Daniela (Ed): *Morena. Zbierka pohrebných básní Jána Mičátka z roku 1862.* Nový Sad : SEAVC v Srbsku, 2024.

5 FILIP, Michal – MIŠKOVIC, Juraj – KMEŤ, Martin: *Slovenské ľudové piesne zo Starej Pazovy*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 1996. TOMÁŠ, Pavel – BALÁŽ, Pavel: *Keď si ja zaspievam... Zbierka slovenských ľudových piesní z Kovačice a Padiny*. Martin : Matica slovenská, 1997. FERÍK, Juraj: *Ludové piesne Slovákov vo Vojvodine.* Báčsky Petrovec : Kultúra, 2004.

diplomovej práci s názvom *Ľudové piesne Slovákov vo Vojvodine* z roku 1975. V druhej kapitole (s názvom „Etnomuzikologické bádania, záujmová a zberateľská činnosť ľudových piesní vojvodinských Slovákov“) autorka zmapovala vtedajší stav poznania slovenskej ľudovej piesne vo Vojvodine. K. Benková upozorňuje na staršie zberateľské aktivity, ktoré sa uskutočňovali približne od druhej polovice 19. storočia. Zároveň poukazuje na ich význam aj napriek tomu, že uvedené aktivity neboli systematické a ich odborná úroveň zodpovedala danému historickému obdobiu. Benková spomína viacerých zberateľov, avšak nie všetci spomedzi nich zapisovali okrem piesňových textov aj nápevy.

Informácie o zberateľoch z Vojvodiny nachádzame aj v niekoľkých ďalších publikáciách novšieho dáta. V roku 2006 priniesla prehľad o všetkých dovtedy publikovaných piesňových zbierkach z prostredia vojvodinských Slovákov hudobná pedagogička Anna Medveďová (nar. 1958). V štúdii autorka podrobnejšie opísala 17 piesňových zbierok a poukázala na účely ich vydania. Zatiaľ čo zbierky menšieho rozsahu mali zväčša konkrétne úžitkové zameranie (slúžili napríklad ako učebné pomôcky pre školy alebo spevácke zbory), zbierky väčšieho rozsahu mali za cieľ najmä zverejniť a zachovať čo najvyšší počet piesní.[6]

Najkomplexnejší prehľad dejín dokumentácie a teoretickej reflexie ľudových piesní z prostredia Slovákov vo Vojvodine priniesla muzikologička a etnomuzikologička Hana Urbancová.[7] Zmapovala obdobie od 1. polovice 19. storočia po súčasnosť, pričom sledovala začiatky zberateľskej činnosti, prvé piesňové zbierky, osobnosti, ktoré sa venovali zberateľským a dokumentačným aktivitám. Koncentrovala sa pritom nielen na domácich zberateľov z prostredia vojvodinských Slovákov, ale aj na zahraničných zberateľov, predovšetkým bádateľov z územia Slovenska.

V najnovšom výskume sme sa na základe dostupných informácií pokúsili zhrnúť mená zberateľov pochádzajúcich z Vojvodiny alebo pôsobiacich vo Vojvodine, ktorí zapisovali okrem piesňového textu aj melódiu piesní. Ukázalo sa, že takýchto zberateľov nebolo veľa. Len niekoľko mien sa spája s obdobím konca 19. storočia. Patrí k nim Ľudovít Geryk (1860 – 1950), ktorý dočasne pôsobil ako mladý učiteľ v banátskej obci Hajdušica, ďalej Július Kubány (1875 – 1926) z Hložian, pôsobiaci v Báčskom Petrovci, Alexander Jaromír

6 MEDVEĎOVÁ, Anna: Živé pamäte národa. In: SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine.* Zborník prác 1. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov. Nový Sad, 16. apríla 2005. Nový Sad : Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku a Čiernej Hore, 2006, s. 65 – 82.

7 URBANCOVÁ, Hana: Výskum piesňovej tradície Slovákov vo Vojvodine – dokumentácia a reflexia. In: SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine. Hudobné umenie v živote človeka*. Zborník prác 10. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov. Nový Sad, 21. novembra 2014. Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2015, s. 9 – 32. URBANCOVÁ, Hana: *Vybrané kapitoly z dejín slovenskej etnomuzikológie.* Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2016, s. 63 – 85.

Kraic (1880 – 1969), ktorý pôsobil v Kysáči, a Eduard Greisinger (1865 – 1942), ktorý pôsobil v Báčskom Petrovci. Okrem J. Kubányho ďalší traja zberatelia pochádzali zo Slovenska. Časť ich zberov bola publikovaná na konci 19. storočia v zbierke *Slovenské spevy* (1880 – 1926).[8] Tá predstavuje dosiaľ najväčšiu a najvýznamnejšiu zbierku slovenských ľudových piesní s kompletnými zápismi piesňových textov a melódií.[9] V prvom vydaní tejto zbierky bolo uverejnených 37 slovenských ľudových piesní z Vojvodiny z rozsiahlejšieho piesňového korpusu, ktorý dokumentovali Ľ. Geryk, J. Kubány, A. Kraic a E. Greisinger v rokoch 1882 – 1902. Druhé vydanie tejto piesňovej edície bolo doplnené o archivované zápisy týchto autorov, ktoré neboli predtým zverejnené. Ich celkový počet tvorí 127 piesní.

Do medzivojnového obdobia 20. storočia odborná literatúra radí niekoľkých zberateľov: Jána Benjamína Kamenára (1875 – 1953) zo Starej Pazovy, Michala Litavského (1908 – 1983) zo Starej Pazovy, Juraja Rumana (18[?] – [?]) z Pivnice, Jána Podhradského (1891 – 1955) z Hložian, Ondreja Miháľa (1896 – 1970) z Kovačice, Michala Rapoša (1896 – 19[?]) z Báčskeho Petrovca. Avšak miesto uloženia originálov piesňových zbierok týchto zberateľov v súčasnosti nie je známe. V Literárnom archíve SNK je dnes uložená rozsiahlejšia piesňová zbierka B. Kamenára, ide však iba o texty piesní.[10] Miesto uloženia originálu rukopisu, ktorý obsahuje aj notový zápis nápevov, nepoznáme. Časť jeho piesňovej zbierky (85 zápisov textov aj melódií) sa nachádza v odpise, ktorý je súčasťou Rukopisnej zbierky ľudových piesní Oddelenia etnomuzikológie Ústavu hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied v Bratislave (ďalej ÚHV SAV). Tento odpis obsahuje veľmi skromné sprievodné údaje k piesňam, preto presný vznik zbierky nemožno s určitosťou datovať. Podobne ako B. Kamenár aj M. Litavský pôsobil ako učiteľ v Starej Pazove. V monografii *Stará Pazova*[11] z roku 1932 bolo publikovaných 32 piesní, ktoré zapísal M. Litavský. Len 6 spomedzi nich obsahuje aj melodický zápis. V súčasnosti nevieme, či ide o kompletnú zbierku piesní od tohto autora, alebo len jej časť. V publikácii nie sú uvedené ani sprievodné údaje k piesňam. Nie je známe, či sa originál rukopisu Litavského piesňovej zbierky zachoval až do súčasnosti. Známa je existencia rozsiahlejšej zbierky piesní z Pivnice od zberateľa Juraja Rumana. Literatúra jeho zbery datuje do medzivojnového obdobia (presnejšie do rokov

8 URBANCOVÁ 2016.

9 *Slovenské spevy.* Diel I – III. Eds. Ján Kadavý, Karol Ruppeldt, Ján Meličko, Miloš Ruppeldt. Turčiansky Svätý Martin : Vydávajú Priatelia Slovenských spevov, 1880 – 1926. Moderná edícia: *Slovenské spevy*. Druhé doplnené, kritické a dokumentované vydanie. Diel I – VII. Ed. Ladislav Galko. Bratislava : Opus, 1972 – 1989.

10 KAMENÁR, Benjamín Ján: b. n. (Rukopis, SNK-LA, ZHJ, sign. A III – 23 035-23 330).

11 LILGE, Karol: *Stará Pazova. Monografia.* Myjava : Tlačou a nákladom D. Pažického, 1932; reprint: Stará Pazova : Miestny odbor Matice slovenskej; Bomil Print, 2010, s. 222 – 234.

1926 – 1930),[12] avšak bližšie informácie nemáme k dispozícii. Túto zbierku kompletizoval v rokoch 1949 – 1956 Pavol Žihlavský (1890 – 1982) z Pivnice.[13] Originál piesňovej zbierky nie je súčasťou žiadneho verejného archívu a podobne ako pri dvoch vyššie uvedených autoroch ani v tomto prípade nie je známe miesto jeho uloženia. V odpise sa však nachádza v Rukopisnej zbierke ľudových piesní Oddelenia etnomuzikológie ÚHV SAV ako súčasť interných zbierkových fondov tohto pracoviska. Piesňová zbierka Jána Rumana obsahuje až 510 zápisov piesní. Predstavuje tak najrozsiahlejšiu zbierku nachádzajúcu sa v odpise, ktorá je uložená v uvedenej akademickej inštitúcii. Aj v tomto prípade pri odpisoch chýba väčšina pasportizačných údajov, vrátane bližšieho datovania. O zbierke O. Miháľa[14] z Kovačice a Jána Podhradského[15] z Hložian či Michala Rapoša z Báčskeho Petrovca sa nám nepodarilo získať žiadne údaje. Zbierky týchto autorov sme nemali k dispozícii a nie je známe, či sa ich rukopisy zachovali.

Podobne aj v povojnovom období sa v literatúre môžeme stretnúť len s niekoľkými menami. Zberateľská činnosť v tomto období však celkovo prebiehala systematickejšie a mala oveľa vyššiu úroveň. Táto skutočnosť sa odzrkadľuje nielen na samotných zápisoch piesní, ale aj v sprievodných údajoch, ktoré sú úplnejšie.

Za najväčšiu zberateľskú osobnosť z prostredia vojvodinských Slovákov možno považovať **Juraja Feríka staršieho** (1908 – 1993). Pôsobil ako učiteľ na základnej škole a neskôr na gymnáziu v Báčskom Petrovci. Súčasne bol kantorom evanjelickej cirkvi a. v.[16] Zberateľské aktivity začal realizovať v roku 1926, avšak intenzívnejšie ich uskutočňoval najmä v rokoch 1950 – 1960. J. Ferík piesne dokumentoval vo väčšine slovenských osád a dedín vo Vojvodine ako hudobný referent Zväzu kultúrno-osvetových spolkov Autonómnej pokrajiny Vojvodiny – Odboru pre Slovákov. Už v 60. rokoch mal zaznamenaných približne 1 000 piesní. V tomto období jeho zbierka bola ešte len v rukopise, predstavovala však najrozsiahlejší korpus piesňových zápisov,

12 DÚŽEK, Stanislav: Etnomuzikologický výskum juhoslovanských Slovákov. In: *Slovenský národopis*, roč. 23, 1975, č. 2, s. 260.

13 DÚŽEK 1975, s. 260. ČUKAN, Jaroslav (ed.): *Pivnica. Kultúrne tradície Slovákov v Báčke.* Báčsky Petrovec; Nitra : Slovenské vydavateľské centrum; Univerzita Konštatína Filozofa v Nitre, 2010, s. 208.

14 CHRŤAN, Ján: Ondrej Mihál a jeho kultúrna a osvetová činnosť. In: *Nový život,* roč. 72, 2020, č. 3 – 4, s. 38 – 52.

15 STANKOVIĆOVÁ-KRIVÁKOVÁ, Mariena: Ján Podhradský, život a dielo. In: SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine. Slovenskí hudobní skladatelia pôsobiaci vo Vojvodine. Zborník prác 13. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov. Nový Sad, 25. novembra 2017.* Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2018, s. 67 – 74.

16 SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine 2018. Prínos Juraja Feríka st. a Juraja Feríka ml. do hudobného života vojvodinských Slovákov. Zborník prác 14. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov. Pivnica 24. novembra 2018.* Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2019.

ktorý vznikol v prostredí vojvodinských Slovákov.[17] Celkový rozsah jeho piesňovej zbierky predstavuje približne 1 200 zápisov piesní s textami a nápevmi. Veľká časť jeho zápisov bola vydaná posthumne v roku 2004 v piesňovej edícii *Ľudové piesne Slovákov vo Vojvodine*.[18] V porovnaní s predchádzajúcimi zberateľmi u J. Feríka st. sa môžeme stretnúť aj s viacerými sprievodnými údajmi; uvádza napríklad meno interpreta, rok zápisu piesne, prípadne vek interpreta, ojedinele aj jeho povolanie.

Ďalším významným zberateľom bol **Martin Kmeť** (1926 – 2011), prvý profesionálny etnomuzikológ a významná osobnosť hudobného života slovenskej etnickej minority vo Vojvodine. M. Kmeť sa venoval dokumentácii tradičných piesní na tomto území po celý svoj život. Zberateľskú činnosť začal realizovať od roku 1956, pričom dokumentácia prebiehala na profesionálnej úrovni. Už v 60. rokoch jeho práca získala pozitívnu odozvu u profesionálnych bádateľov nielen v bývalej Juhoslávii, ale aj v zahraničí.[19] Vo svojich výskumoch sa osobitne zameral na lokalitu Stará Pazova, v ktorej jeho pozornosť upútala jednak tonalita slovenských ľudových piesní, jednak ich špecifický prednes. Časť z jeho zápisov bola publikovaná v roku 1996 v piesňovej zbierke *Slovenské ľudové piesne zo Starej Pazovy*.[20] Zároveň je prvým autorom z domáceho prostredia, ktorý sa vo väčšom rozsahu venoval teoretickej reflexii zdokumentovaného materiálu. Je autorom viacerých významných štúdií.[21] Detailný prehľad jeho aktivít zmapovala hudobná teoretička Milina Sklabinská.[22]

Do povojnového obdobia možno zaradiť aj zberateľskú činnosť Jána Lomena a vznik piesňovej zbierky, ktorá sa stala predmetom nášho výskumu.

17 BURLASOVÁ, Soňa: Problematika slovenských enkláv v juhovýchodnej Európe z hľadiska etnomuzikologického. In: *Slovenský národopis,* roč. 14, 1966, č. 3, s. 470.

18 FERÍK 2004.

19 BURLASOVÁ 1966, s. 470.

20 FILIP – MIŠKOVIC – KMEŤ 1996.

21 Napr. KMEŤ, Martin: Niektoré charakteristiky ľudových piesní juhoslovanských Slovákov. In: *Nový život*, roč. 4, 1964, č. 10-12, s. 269 – 284. KMEŤ, Martin: Vplyv ľudových hudobných nástrojov na vývin pazovského spievania. In: *Stará Pazova 1770 – 1970. Zborník štúdií a článkov.* Ed. Ján Turčan. Nový Sad : Obzor, 1971, s. 352 – 370. KMEŤ, Martin: Slovenské ľudové piesne v porovnaní s ľudovými piesňami na Slovensku. In: *Nový život,* roč. 26, 1974, č. 6, s. 548 – 561. KMEĆ, Martin: Mogućnosti etnomuzikološkog objašnjenja pojave pentatonike u Staroj Pazovi i u Međumurju. In: *Folklor u Vojvodini* 5, 1991, s. 79 – 90.

22 SKLABINSKÁ, Milina: Martin Kmeť (1926 – 2011) – etnomuzikológ vojvodinských Slovákov. In: *Musicologica Slovaca,* roč. 10 (36), 2019, č. 1, s. 7-45. SKLABINSKÁ, Milina: *Esteticko-hudobné práce Martina Kmeťa.* Edícia: Doktorské dizertačné práce, Zväzok 5. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum; Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2019.

Zberateľská činnosť Jána Lomena

Ján Lomen (1936 – 2004) sa do dejín kultúry vojvodinských Slovákov zapísal ako všestranne umelecky činná osobnosť. Pôsobil vo svojej rodnej obci Kysáč, ktorú svojou prácou obohatil vo viacerých smeroch. Rozmanité umelecké, pedagogické a kultúrne aktivity, ktoré organizoval a na ktorých sa podieľal, mali najmä lokálny charakter, avšak do určitej miery tento lokálny rámec v niektorých oblastiach presahovali.[23] Pozoruhodným aspektom jeho pôsobenia je aj zberateľská činnosť, ktorej sa dlhodobo venoval. Počas svojho života zaznamenal niekoľko stoviek ľudových piesní. Piesne začal dokumentovať už v roku 1958.[24] Z toho vyplýva, že J. Lomen svoje zberateľské aktivity začal realizovať približne v rovnakom čase ako popredný slovenský vojvodinský etnomuzikológ Martin Kmeť a súčasne v období, keď kulminovala dokumentácia zberateľa Juraja Feríka staršieho. Už v 60. rokoch si zberateľskú prácu J. Lomena všimli bádatelia zo Slovenska. O J. Lomenovi ako o zberateľovi z Vojvodiny po prvý raz priniesli informácie dvaja autori. Prvým z nich je slovenský etnochoreológ Stanislav Dúžek (nar. 1934).[25] V štúdii s názvom *Etnomuzikologický výskum juhoslovanských Slovákov* spomína okrem iných zberateľov aj Jána Lomena.[26] Zmienky o tomto zberateľovi nachádzame aj v diplomovej práci Kvetoslavy Benkovej, rod. Čániovej (1951 – 2014), ktorá J. Lomena spomína ako mladšieho zberateľa z prostredia vojvodinských Slovákov.[27]

Podľa dostupných informácií J. Lomen celkovo pripravil na vydanie štyri piesňové zbierky. Z nich boli dosiaľ publikované tri, pričom mali prevažne úžitkové zameranie. Prvá uverejnená piesňová zbierka s názvom *Ľudovky*

23 BEREDIOVÁ-STUPAVSKÁ, Ľudmila: Ján Lomen – Kúmko – popredná osobnosť kysáčskej kultúry a informovania. In: VALENTÍK, Vladimír (ed.): *Kysáč 1773 – 2013.* Báčsky Petrovec; Kysáč : Slovenské vydavateľské centrum; Matica slovenská v Srbsku; Rada miestneho spoločenstva, 2013, s. 550 – 553. BEREDIOVÁ-STUPAVSKÁ, Ľudmila: Ján Lomen – Kúmko. In: ĎUROVKA, Michal (ed.): *Rádio Kysáč 1965 – 2015.* Kysáč : Ustanovizeň pre kultúru a vzdelávanie Kultúrne centrum Kysáč, 2015, s. 18 – 22. BEREDIOVÁ-STUPAVSKÁ, Ľudmila: Osobnosť Jána Lomena v kysáčskom kultúrnom a hudobnom živote. In: SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine. Výskum, dokumentácia a prezentácia hudby vojvodinských Slovákov. Zborník prác 15. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov. Nový Sad, 23. novembra 2019.* Nový Sad; Báčsky Petrovec : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov; Slovenský kultúrny klub v Srbsku, 2020, s. 93 – 102. BEREDIOVÁ-STUPAVSKÁ, Ľudmila: Ján Lomen – Kúmko : 1936 – 2004. In: VALENTÍK, Vladimír (ed.): *Národný kalendár na priestupný rok 2024.* Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum Báčsky Petrovec, 2023, s. 68 – 81.

24 LOMEN (rukopis, SNK-LA, ZHJ, sign. B V/45), s. 3.

25 Dúžek, Stanislav. [Heslo.] In: BOTÍK, Ján – SLAVKOVSKÝ, Peter: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1.* Bratislava : Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied; Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied, 1995, s. 115.

26 DÚŽEK 1975.

27 ČÁNIOVÁ 1975, s. 24.

– *slovenské ľudové piesne pre ľudové tance, zväzok prvý, valčíky*[28] vyšla v roku 1977 v Kultúrno-informačnom stredisku Kysáč. V roku 1994 J. Lomen vydal ďalšiu zbierku slovenských ľudových piesní s názvom *Ľudovky v tanečnom rytme – valčíky, polky, čardáše jednoducho*. Autorovým zámerom bolo túto zbierku sprístupniť širokému spektru užívateľov. Venovaná bola predovšetkým hudobným kapelám, žiakom na hudobnú výchovu, hudobným školám, kultúrno-umeleckým spolkom, sólistom, samoukom, milovníkom ľudových piesní a sólistom.[29] V rovnakom roku zároveň vydal zbierku žartovných piesní s názvom *Keď som v špici, tak som...* s podnázvom *Kysáčske pijácke, hnusácke, darebácke a deťom neprístupné pesničky*.[30] Zbierka obsahuje piesne s „neslušnými" a vulgárnymi slovami, ktoré podľa slov samotného autora publikácie museli byť pre účely knižného vydania neraz odstránené. Z tohto dôvodu sa zvykli odstraňovať z piesňových zápisov aj celé strofy piesní. Dokladom dobového postoja k zverejňovaniu žartovných piesní tohto typu je skutočnosť, že uvedená zbierka mohla byť zakúpená len s občianskym preukazom.[31]

Výsledkom zberateľskej činnosti J. Lomena je aj zbierka slovenských ľudových piesní s názvom *Zbierka dolnozemských ľudových piesní,* ktorá až do súčasnosti zostala iba v podobe rukopisu. Táto zbierka predstavuje jeho celkom prvú zbierku slovenských ľudových piesní, ktorú zostavil. Pravdepodobne prvé zmienky o tejto zbierke (a na dlhé obdobie azda jediné) priniesla Kvetoslava Benková vo svojej diplomovej práci z roku 1975. Informácie, ktoré tu nachádzame, nie sú celkom presné, avšak dokladajú existenciu povedomia o tejto zbierke v 70. rokoch 20. storočia prinajmenšom zo strany odborníkov.[32] Uvedená zbierka J. Lomena je jedným z mála historických prameňov tradičných piesní z prostredia vojvodinských Slovákov, ktorých miesto uloženia je v súčasnosti známe a ktoré sú prístupné na štúdium.

Rukopisná zbierka Jána Lomena

Rukopisná zbierka Jána Lomena, ktorou sa bližšie zaoberáme, je významná z viacerých aspektov. Na tomto mieste spomenieme niektoré z nich. Vznik zbierky možno datovať do obdobia rokov 1958 – 1969. V uvedenom období v prostredí vojvodinských Slovákov ešte neboli publikované piesňové zbierky väčšieho rozsahu.[33] Aj preto je pozoruhodná skutočnosť, že autor túto

28 BEREDIOVÁ-STUPAVSKÁ 2020, s. 98.
29 LOMEN, Ján: *Ľudovky v tanečnom rytme – valčíky, polky, čardáše jednoducho. 100 slovenských ľudových piesní.* Kysáč : Vydané súkromnou edíciou KÚMKO, ako druhý zväzok, 1994.
30 LOMEN, Ján: *Keď som v špici, tak som... Kysáčske pijácke, hnusácke, darebácke a deťom neprístupné pesničky.* Piešťany : Nákladom autora, 1994.
31 BEREDIOVÁ-STUPAVSKÁ 2020, s. 100.
32 ČÁNIOVÁ 1975, s. 27.
33 MEDVEĎOVÁ 2006.

zbierku pôvodne pripravil na vydanie. Na základe dostupných informácií sa zároveň možno domnievať, že ide vôbec o prvú zbierku slovenských ľudových piesní z prostredia Vojvodiny väčšieho rozsahu, ktorá bola už v tom čase, t. j. koncom 60. rokov 20. storočia, pripravená na vydanie. Pozoruhodná je skutočnosť, že autor mal ambície ponúknuť zbierku na publikovanie vydavateľstvu Supraphon (slovenskej pobočke), ktoré v tomto období predstavovalo najväčšie vydavateľstvo hudobnín a literatúry v Československu.[34] Podľa zistených údajov sa taktiež môžeme domnievať, že ide o prvú zbierku z prostredia slovenskej etnickej enklávy vo Vojvodine, v ktorej bol obsiahnutý materiál z viacerých slovenských lokalít. Ide o pozoruhodný aspekt, nakoľko väčšina existujúcich piesňových zbierok z tohto prostredia je zameraná na piesňový repertoár konkrétnej lokality.[35] Jedinou výnimkou je zbierka slovenských ľudových piesní Juraja Feríka, v ktorej obsiahol piesňový materiál takmer zo všetkých slovenských lokalít vo Vojvodine.[36]

Zbierka dolnozemských ľudových piesní Jána Lomena predstavuje rukopis, ktorý bol autorom pripravený na publikovanie ako čistopis na základe pôvodných piesňových zápisov z terénu. V súčasnosti je uložená v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, kde sa nachádza v Zbierke hudobných jednotlivín pod signatúrou B V/45. Pôvodne bola uschovaná v rýchloviazači, ktorý bol pri spracovaní z dôvodu ochrany sňatý a materiál sa uložil do archívneho obalu. Rozmery strán približne zodpovedajú rozmerom strany formátu A4.

Zbierka obsahuje celkovo 215 samostatných listov. Okrem titulnej strany všetky ostatné listy sú paginované. Číslovanie strán je zreteľne čitateľné. Nie je však úplne zrejmé, či číslovanie strán pochádza od autora, alebo bolo dodatočne pridané neskôr pri archívnom spracovaní prameňa, keďže je zapísané ceruzou. Paginácia zahrnuje strany 2 až 215. Súčasťou rukopisu piesňovej zbierky je *Úvod*, ktorý pochádza od autora (strany 2 – 3). Obsiahnuté sú v ňom viaceré podstatné informácie v súvislosti so zbierkou samotnou, ale aj údaje, pomocou ktorých si môžeme čiastočne vytvoriť obraz o dobovej podobe tradičnej spevnosti z územia Vojvodiny. Prvá pieseň sa nachádza na strane 4, posledná na strane 214. Na strane 215 sa nachádzajú tzv.

34 Supraphon. [Heslo.] In: VLADÁR, Jozef (ed.): *Encyklopédia Slovenska, 5. zväzok. Súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti Slovenska.* Bratislava: Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1981, s. 655.

35 FILIP – MIŠKOVIC – KMEŤ 1996. TOMÁŠ – BALÁŽ 1997. BENKOVÁ, Kvetoslava: *Od Petrovca do Málinca. Zbierka slovenských ľudových piesní. I. časť – Svadba.* Báčsky Petrovec : Ast Kultúra, 2005. BENKOVÁ, Kvetoslava: *Od Petrovca do Málinca – II. časť. Priadky a páračky v slove a piesni.* Báčsky Petrovec : Ast Kultúra, 2006. BENKOVÁ, Kvetoslava: *Od Petrovca do Málinca – III. časť. Balady v slove a piesni.* Báčsky Petrovec : Ast Kultúra, 2007. BENKOVÁ, Kvetoslava: *Od Petrovca do Málinca – IV. časť. Výročné zvyky v slove a piesni.* Nový Sad : Hlas ľudu, 2009.

36 FERÍK 2004.

vysvetlivky, ktoré prinášajú vysvetlenie niektorých menej známych termínov v textoch piesní a ktoré pravdepodobne pripojil autor.

Piesňová zbierka zahrnuje celkovo 195 zápisov piesní – 194 piesní a jeden variant. V celej piesňovej zbierke je zachované jednotné grafické riešenie. Autor sa snažil piesne zoradiť podľa abecedného poradia textových incipitov. Tento princíp však nie je dôsledne dodržaný. Keďže číslovanie jednotlivých piesní v zbierke absentuje a strany (listy) boli očíslované s najvyššou pravdepodobnosťou dodatočne, mohlo sa stať, že pôvodné umiestnenie piesní pri číslovaní nebolo zachované.

Titulný list obsahuje meno autora, ako aj pôvodný názov zbierky: *Zbierka dolnozemských ľudových piesní*. V ľavej hornej časti strany je zapísaná aktuálna platná signatúra (B V/45). Súčasťou zbierky je aj *Úvod* autora a *vysvetlivky*, resp. terminológia.

Piesňové texty sú zapísané na písacom stroji. Nápevy sú zapísané rukou autora. Na zápis J. Lomen využil jednotlivé listy v rozmere formátu A4 bez predtlačenej notovej osnovy. Notovú osnovu vytvoril modrým perom pravdepodobne sám. Transkripcie piesní autor zapísal rukou, a to modrým alebo čiernym perom. Texty piesní pod nápevmi sú vo väčšine prípadov zapísané na písacom stroji (144 piesní), zatiaľ čo vo zvyšných piesňach (51) autor zapísal prvé strofy pod notovým zápisom rukou. V niektorých prípadoch tak majú piesne prvé strofy zapísané dvakrát: rukou v rámci notového zápisu a strojom pod piesňou. Dvojitý zápis prvých strof sme registrovali približne v jednej štvrtine piesní (50 zápisov). Môžeme teda konštatovať, že pri zápise každej piesne autor dôsledne zachoval vzor, ktorý zahrnuje: incipit piesne (písaný strojom a umiestnený nad notovou osnovou), rukou zapísané transkripcie piesňových nápevov vrátane prvých strof (rukou alebo pomocou písacieho stroja) a všetky alebo len zvyšné strofy jednotlivých piesní (zapísané na písacom stroji).

Zbierka J. Lomena obsahuje piesňový materiál vybraných obcí z troch regiónov Vojvodiny, kde ešte aj v súčasnosti žije početná slovenská etnická menšina – z Báčky, Banátu a Sriemu. Piesňový repertoár, ktorý sa J. Lomen rozhodol zaradiť do pripravovanej piesňovej zbierky, celkovo pochádza z 11 lokalít. Najvyšší počet obcí, ako aj piesňových zápisov v zbierke pochádza z regiónu Báčka. Autor tu piesne zapísal v 7 lokalitách: Petrovec (18 piesní), Selenča (15 piesní), Pivnica (8 piesní), Kulpín (5 piesní), Hložany (4 piesne), Báčska Palanka (1 pieseň). Najvyšší počet piesní pochádza z lokality Kysáč (130 piesní), z ktorej autor pochádzal a kde celoživotne pôsobil. Celkový počet piesní z tohto regiónu tak predstavuje 181 záznamov. V sriemskom regióne J. Lomen zaznamenal celkovo 3 piesne v 2 lokalitách – v Starej Pazove (2 piesne) a v Erdevíku (1 pieseň), zatiaľ čo z banátskeho regiónu celkovo pochádza 11 piesní z dvoch lokalít – z Kovačice (9 piesní) a z Aradáča (2 piesne).

O metódach a technikách dokumentácie, ktoré J. Lomen v teréne využíval, nemáme podrobnejšie informácie. Na základe dostupných údajov však môžeme tvrdiť, že dokumentačnú činnosť v teréne realizoval aj prostredníctvom

zvukovej nahrávky – magnetofónových pásov, na ktoré snímal piesne v podaní svojich informátorov. Tieto magnetofónové pásy sú v súčasnosti uložené v etnomuzikologickom fonde Vojvodinského múzea v Novom Sade.[37] Vychádzajúc z literatúry môžeme konštatovať, že počty piesní ani roky nahrávok na magnetofónových pásoch nekorešpondujú s počtom piesní uvedených v piesňovej zbierke, ktorú autor pripravil na vydanie. Môžeme sa preto domnievať, že pri príprave tejto konkrétnej piesňovej zbierky J. Lomen nevyužil techniku zvukového záznamu, ale zapísal piesne z počutia v bezprostrednom kontakte so spevákmi. Svedčí o tom napríklad aj pomerne jednoduchá transkripcia piesňových nápevov. Pri zápise autor využil tzv. klasickú európsku notáciu. Korekčné znaky a symboly, ktoré zaviedol Béla Bartók (1881 – 1945)[38] a ktoré sa štandardne využívajú v etnomuzikologickej transkripcii aj v súčasnosti, v zbierke nie sú využité.[39]

Zbierka je v pomerne dobrom, zachovalom stave. Forma zbierky, výber piesní, jej usporiadanie, ako aj samotný vzhľad svedčia o tom, že J. Lomen pripravil túto zbierku ako rukopis určený na vydanie. Túto skutočnosť potvrdzujú aj dva odborné (recenzné) posudky, ktoré sú v súčasnosti archivované spolu s rukopisom piesňovej zbierky.[40]

Z hľadiska výskytu jednotlivých hudobno-štýlových vrstiev v zbierke J. Lomena sú v najvyššom počte zastúpené záznamy patriace k novej piesňovej kultúre,[41] ktoré tvoria až 83 % piesní. V oveľa menšom zastúpení nachádzame nápevy z prechodnej štýlovej medzivrstvy,[42] ktoré tvoria približne 13 % piesní, zatiaľ čo najmenej nápevov patrí k starej piesňovej kultúre[43] (4 % piesní).

Piesňový repertoár, ktorý zbierka Jána Lomena obsahuje, nie je veľmi rozmanitý z hľadiska zastúpenia jednotlivých piesňových druhov a žánrov. Môžeme dokonca hovoriť o jednoznačnej prevahe ľúbostných lyrických piesní, kam

37 SKLABINSKÁ, Milina: Digitalizácia archívnej zbierky slovenských piesní v Múzeu Vojvodiny. In: SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine. Zborník prác 3. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov.* Nový Sad, 6. októbra 2007. Nový Sad : Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku, 2008, s. 50 – 59.

38 GILLIES, Malcolm: Béla Bartók. [Heslo.] In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians,* zv. 2. Eds. Sadie Stanley, John Tyrrel. New York : Oxford University Press, [2]2001, s. 787 – 810.

39 BARTÓK, Béla: *Slovenské ľudové piesne*. Zväzok 1. Ed. Oskár Elschek, Alica Elscheková. Bratislava : Hudobné centrum; Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2019, s. 103 – 107.

40 ŠVEHLÁK, Svetozár: *Posudok o Zbierke dolnozemských ľudových piesní zberateľa Jána Lomena,* s. 2. (Rukopis, SNK-LA, ZHJ, sign. B V/45). LENG, Ladislav: *Ján Lomen: Zbierka dolnozemských ľudových piesní – odborný posudok.* (Rukopis, SNK-LA, ZHJ, sign. B V/45).

41 KRESÁNEK, Jozef: *Slovenská ľudová pieseň so stanoviska hudobného.* Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1951. ELSCHEKOVÁ, Alica – ELSCHEK, Oskár: *Úvod do štúdia slovenskej ľudovej hudby*. Bratislava : Hudobné centrum, [3]2005.

42 ELSCHEKOVÁ, Alica – ELSCHEK, Oskár: *Slovenské ľudové piesne a nástrojová hudba. Antológia*. Bratislava : Osvetový ústav, 1982, s. 7 – 11.

43 KRESÁNEK 1951. ELSCHEKOVÁ – ELSCHEK 1982. ELSCHEKOVÁ – ELSCHEK [3]2005.

možno zaradiť až 73 % z celkového počtu piesní v zbierke. Druhú najpočetnejšiu skupinu tvoria vojenské a regrútske piesne, ku ktorým možno klasifikovať približne 11 % piesní. Tretiu najpočetnejšiu skupinu tvoria balady v zastúpení necelých 10 % piesní v zbierke. Ďalšie piesňové druhy a žánre sú zastúpené len v minimálnom počte (svadobné piesne, humoristické piesne, sociálne piesne).[44] Táto skutočnosť pravdepodobne súvisí s tým, že sa autor primárne zameral na dokumentáciu aktívneho piesňového repertoáru, ktorý sa v slovenskej etnomuzikológii a folkloristike označuje termínom manifestný piesňový repertoár.[45] Ten sa vzťahuje nielen na piesne, ktoré sa predvádzajú ako súčasť rozmanitých aktuálnych spevných príležitostí, akými sú napríklad zabíjačky, krstiny, rozmanité zábavy, oslavy a podobne, ale aj na piesne, ktoré sa interpretujú na pódiu v rámci scénického folklorizmu. Našu domnienku, že sa J. Lomen zameral primárne na piesňový repertoár, ktorý patril k manifestnému piesňovému fondu vo vybraných lokalitách Vojvodiny na konci 50. a v priebehu 60. rokov 20. storočia, čiastočne potvrdzujú aj niektoré vyjadrenia autora v úvode k piesňovej zbierke:

> *Za ľudovou piesňou som sa vybral aj ja ešte v roku 1958 po slovenských osadách, prosil staré babky, mladých spevákov, aby piesne, ktoré nesú v sebe, boli zapísané.* [...] *Z tej zbierky som vybral piesne, ktoré, si myslím, žeby mohli dať obraz o tom, čo sa u nás spieva, koľko sa pôvodné piesne, ktoré si naši predkovia priniesli z Hornej zeme, pozmenili, čo si náš ľud vytvoril sám a akou tematikou sa zaoberá.*[46]

Z uvedeného môžeme konštatovať, že autorovým zámerom nebolo primárne uchovať piesne pred zabudnutím, ale priniesť obraz o dobovom spevnom repertoári Slovákov vo Vojvodine a o jeho premenách.

Napriek úsiliu autora piesňová zbierka J. Lomena nebola odporučená na vydanie. Hlavným dôvodom bolo jej spracovanie, ktoré zrejme nespĺňalo kritériá, aké sa kládli na materiálové vydania v danom období na Slovensku.[47] S odstupom času sa nám však tento dôvod nejaví ako podstatný, a to najmä preto, že J. Lomen ani nemal v úmysle publikovať zbierku na odbornej, resp. vedeckej úrovni. Zo samotnej koncepcie zbierky, z výberu piesní a na základe samotnej hudobnej transkripcie môžeme usúdiť, že primárnym cieľom autora

44 LOMEN, Kristina: *Zbierka slovenských ľudových piesní z Vojvodiny Jána Lomena.* Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., 2024, s. 41 – 62.

45 LEŠČÁK, Milan – SIROVÁTKA, Oldřich: *Folklór a folkloristika. (O ľudovej slovesnosti.)* Bratislava : Smena, 1982, s. 30, 118. KREKOVIČOVÁ, Eva: *O živote folklóru v súčasnosti. (Ľudová pieseň.)* Bratislava : Národopisný ústav SAV, 1989.

46 LOMEN, (rukopis, SNK-LA, ZHJ, sign. B V/45), s. 3.

47 Napríklad, v tom istom období, t. j. na prelome 60. a 70. rokov, vyšla na Slovensku piesňová zbierka Olgy Hrabalovej a Ondreja Dema o žatevných a dožinkových piesňach, ktorá reprezentovala dobový štandard publikovania vedeckých materiálových edícií.

bolo piesne popularizovať – ponúknuť ich širšiemu okruhu hudobníkov a ďalších užívateľov. Publikovaním piesňovej zbierky mohla byť vyplnená časová medzera, ktorá vznikla pri publikovaní piesňových zbierok v prostredí slovenskej etnickej minority vo Vojvodine v období od roku 1954 až po rok 1991. Je otázne, prečo recenzenti okrem odborného aspektu nezohľadnili aj celkový dobový kontext a samotný prínos vydania piesňovej zbierky v minoritnom prostredí. Nazdávame sa, že túto piesňovú zbierku posudzovali predovšetkým z pohľadu materiálových edícií publikovaných na Slovensku a nezvažovali jej prínos, význam a dopad na minoritnú slovenskú komunitu vo Vojvodine. Ak by zbierka bola bývala publikovaná začiatkom 70. rokov v takom zahraničnom hudobnom vydavateľstve, akým bol Supraphon, je viac než pravdepodobné, že by si našla oveľa širší okruh užívateľov. Po recenznom konaní J. Lomen v roku 1971 piesňovú zbierku odovzdal Literárnemu archívu Matice slovenskej. Ten bol v roku 2000 zákonom odčlenený spolu s ďalšími pracoviskami Slovenskej národnej knižnice od Matice slovenskej. Odvtedy Slovenská národná knižnica zastrešuje aj pracovisko archívu, od roku 2013 s názvom Literárny archív,[48] v ktorom je zbierka v súčasnosti deponovaná.

Záver

Piesňová zbierka Jána Lomena z Kysáča predstavuje hodnotný príspevok do dejín dokumentácie tradičného slovenského spevu vo Vojvodine. Aj keď sa jej autor dosiaľ javil najmä ako lokálny zberateľ, uvedená piesňová zbierka svedčí o jeho ambíciách presiahnuť tento lokálny rámec. Zbierka zachytáva najmä dobový manifestný piesňový repertoár pochádzajúci z viacerých lokalít Vojvodiny. Okrem zachovania samotných piesní táto piesňová zbierka prispieva aj k vytváraniu uceleného obrazu o dobovom spevnom repertoári vojvodinských Slovákov. V roku 2024 vyšla edícia rukopisnej zbierky Jána Lomena ako súčasť monografie o tomto autorovi.[49] Domnievame sa, že v najbližšom období by výskum mal aj naďalej zahrnovať problematiku historických prameňov (vrátane tých, ktoré obsahujú len textovú zložku piesní). Spracované pramene tak môžu naplniť jeden z hlavných cieľov historicky orientovaného výskumu: rozšíriť naše poznatky o dejinách hudby vojvodinských Slovákov a chápať ich ako súčasť dejín hudobnej kultúry Slovenska.[50]

48 Za informácie ďakujem Mgr. Dominike Machutovej, PhD., odbornej pracovníčke SNK-LA v Martine.

49 LOMEN 2024.

50 Štúdia je súčasťou grantového projektu VEGA č. 2/0100/22 „Historické pramene tradičného slovenského spevu: typológia, rekonštrukcia, interpretácia“ (2022 – 2025), riešeného v Ústave hudobnej vedy SAV, v. v. i.

Bibliografia

BARTÓK, Béla: *Slovenské ľudové piesne*. Zväzok 1. Ed. Oskár Elschek, Alica Elscheková. Bratislava : Hudobné centrum; Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2019.

BENKOVÁ, Kvetoslava: *Od Petrovca do Málinca. Zbierka slovenských ľudových piesní. I. časť – Svadba*. Báčsky Petrovec : Ast Kultúra, 2005.

BENKOVÁ, Kvetoslava: *Od Petrovca do Málinca – II. časť. Priadky a páračky v slove a piesni*. Báčsky Petrovec : Ast Kultúra, 2006.

BENKOVÁ, Kvetoslava: *Od Petrovca do Málinca – III. časť. Balady v slove a piesni*. Báčsky Petrovec : Ast Kultúra, 2007.

BENKOVÁ, Kvetoslava: *Od Petrovca do Málinca – IV. časť. Výročné zvyky v slove a piesni*. Nový Sad : Hlas ľudu, 2009.

BEREDIOVÁ-STUPAVSKÁ, Ľudmila: Ján Lomen – Kúmko – popredná osobnosť kysáčskej kultúry a informovania. In: VALENTÍK, Vladimír (ed.): *Kysáč 1773 – 2013*. Báčsky Petrovec; Kysáč : Slovenské vydavateľské centrum; Matica slovenská v Srbsku; Rada miestneho spoločenstva, 2013, s. 550 – 553.

BEREDIOVÁ-STUPAVSKÁ, Ľudmila: Ján Lomen – Kúmko. In: ĎUROVKA, Michal (ed.): *Rádio Kysáč 1965 – 2015*. Kysáč : Ustanovizeň pre kultúru a vzdelávanie Kultúrne centrum Kysáč, 2015, s. 18 – 22.

BEREDIOVÁ-STUPAVSKÁ, Ľudmila: Osobnosť Jána Lomena v kysáčskom kultúrnom a hudobnom živote. In: SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine. Výskum, dokumentácia a prezentácia hudby vojvodinských Slovákov. Zborník prác 15. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov. Nový Sad, 23. novembra 2019*. Nový Sad; Báčsky Petrovec : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov; Slovenský kultúrny klub v Srbsku, 2020, s. 93 – 102.

BEREDIOVÁ-STUPAVSKÁ, Ľudmila: Ján Lomen – Kúmko : 1936 – 2004. In: VALENTÍK, Vladimír (ed.): *Národný kalendár na priestupný rok 2024*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum Báčsky Petrovec, 2023, s. 68 – 81.

BOTÍK, Ján – SLAVKOVSKÝ, Peter: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1.* Bratislava : Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied; Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied, 1995.

BURLASOVÁ, Soňa: Problematika slovenských enkláv v juhovýchodnej Európe z hľadiska etnomuzikologického. In: *Slovenský národopis*, roč. 14, 1966, č. 3, s. 497 – 471.

ČÁNIOVÁ, Kvetoslava: *Ľudové piesne Slovákov vo Vojvodine*. [Diplomová práca.] Bratislava : Vysoká škola múzických umení, 1975.

ČUKAN, Jaroslav (ed.): *Pivnica. Kultúrne tradície Slovákov v Báčke*. Báčsky Petrovec; Nitra : Slovenské vydavateľské centrum; Univerzita Konštatína Filozofa v Nitre, 2010.

DÚŽEK, Stanislav: Etnomuzikologický výskum juhoslovanských Slovákov. In: *Slovenský národopis*, roč. 23, 1975, č. 2, s. 259 – 263.

ELSCHEKOVÁ, Alica – ELSCHEK, Oskár: Slovenské ľudové piesne a nástrojová hudba. Antológia. Bratislava : Osvetový ústav, 1982.

ELSCHEKOVÁ, Alica – ELSCHEK, Oskár: *Úvod do štúdia slovenskej ľudovej hudby*. Bratislava : Hudobné centrum, ^{3}2005.

FERÍK, Juraj: *Ľudové piesne Slovákov vo Vojvodine*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2004.

FILIP, Michal – MIŠKOVIC, Juraj – KMEŤ, Martin: *Slovenské ľudové piesne zo Starej Pazovy*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 1996.

GALKO, Ladislav (ed.): *Slovenské spevy*. I. – VII. diel. Druhé, doplnené, kritické a dokumentované vydanie. Bratislava : Opus, 1972 – 1989.

GILLIES, Malcolm: Béla, Bartók. [Heslo.] In: *The New Grove Dictionary of Music and Musicians,* zv. 2. Eds. Sadie Stanley, John Tyrrel. New York : Oxford University Press, ^{2}2001, s. 787 – 810.

CHRŤAN, Ján: Ondrej Mihál' a jeho kultúrna a osvetová činnosť. In: *Nový život,* roč. 72, 2020, č. 3 – 4, s. 38 – 52.
KADAVÝ, Ján – RUPPELDT, Karol – MELIČKO, Ján – RUPPELDT, Miloš (eds): *Slovenské spevy.* Diel I – III. Turčiansky Svätý Martin : Vydávajú Priatelia Slovenských spevov, 1880 – 1926.
KMEĆ, Martin: Mogućnosti etnomuzikološkog objašnjenj pojave pentatonike u Staroj Pazovi i u Međumurju. In: *Folklor u Vojvodini* 5, 1991, s. 79 – 90.
KMEŤ, Martin: Niektoré charakteristiky ľudových piesní juhoslovanských Slovákov. In: *Nový život*, roč. 4, 1964, č. 10-12, s. 269 – 284.
KMEŤ, Martin: Vplyv ľudových hudobných nástrojov na vývin pazovského spievania. In: *Stará Pazova 1770 – 1970. Zborník štúdií a článkov.* Ed. Ján Turčan. Nový Sad : Obzor, 1971, s. 352 – 370.
KMEŤ, Martin: Slovenské ľudové piesne v porovnaní s ľudovými piesňami na Slovensku. In: *Nový život,* roč. 26, 1974, č. 6, s. 548 – 561.
KREKOVIČOVÁ, Eva: *O živote folklóru v súčasnosti. (Ľudová pieseň.)* Bratislava : Národopisný ústav SAV, 1989.
KRESÁNEK, Jozef: *Slovenská ľudová pieseň so stanoviska hudobného*. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1951.
LEŠČÁK, Milan – SIROVÁTKA, Oldřich: *Folklór a folkloristika. (O ľudovej slovesnosti.)* Bratislava : Smena, 1982.
LILGE, Karol: *Stará Pazova. Monografia*. Myjava : Tlačou a nákladom D. Pažického, 1932; reprint: Stará Pazova : Miestny odbor Matice slovenskej; Bomil Print, 2010, s. 222 – 234.
LOMEN, Ján: *Keď som v špici, tak som... Kysáčske pijácke, hnusácke, darebácke a deťom neprístupné pesničky*. Piešťany : Nákladom autora, 1994.
LOMEN, Ján: *Ľudovky v tanečnom rytme – valčíky, polky, čardáše jednoducho. 100 slovenských ľudových piesní.* Kysáč : Vydané súkromnou edíciou KÚMKO, ako druhý zväzok, 1994.
LOMEN, Kristina: *Zbierka slovenských ľudových piesní z Vojvodiny Jána Lomena*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., 2024.
MARČOKOVÁ, Daniela: *Z dejín základnej školy v Kysáči (1785 – 1945). Pri príležitosti 250. výročia príchodu Slovákov do Kysáča.* Nový Sad – Báčsky Petrovec : Filozofická fakulta univerzity v Novom Sade; Slovenské vydavateľské centrum v Báčskom Petrovci, 2023.
MARČOKOVÁ, Daniela (ed): Morena. Zbierka pohrebných básní Jána Mičátka z roku 1862. Nový Sad : SEAVC v Srbsku, 2024.
MEDVEĎOVÁ, Anna: Živé pamäte národa. In: SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine*. Zborník prác 1. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov. Nový Sad, 16. apríla 2005. Nový Sad : Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku a Čiernej Hore, 2006, s. 65 – 82.
MIŠKOVIC, Juraj: K zbierke Slovenské ľudové piesne zo Starej Pazovy. In: FILIP, Michal – MIŠKOVIC, Juraj – KMEŤ, Martin: *Slovenské ľudové piesne zo Starej Pazovy*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 1996, s. 9 – 18.
SKLABINSKÁ, Milina: Digitalizácia archívnej zbierky slovenských piesní v Múzeu Vojvodiny. In: SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine. Zborník prác 3. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov*. Nový Sad, 6. októbra 2007. Nový Sad : Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku, 2008, s. 50 – 59.
SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine 2018. Prínos Juraja Feríka st. a Juraja Feríka ml. do hudobného života vojvodinských Slovákov. Zborník prác 14. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov. Pivnica 24. novembra 2018.* Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2019.

SKLABINSKÁ, Milina: *Esteticko-hudobné práce Martina Kmeťa.* Edícia: Doktorské dizertačné práce, Zväzok 5. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum; Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2019.
SKLABINSKÁ, Milina: Martin Kmeť (1926 – 2011) – etnomuzikológ vojvodinských Slovákov. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 10 (36), 2019, č. 1, s. 7 – 45.
STANKOVIĆOVÁ-KRIVÁKOVÁ, Mariena: Ján Podhradský, života a dielo. In: SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine. Slovenskí hudobní skladatelia pôsobiaci vo Vojvodine. Zborník prác 13. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov. Nový Sad, 25. novembra 2017.* Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2018, s. 67 – 74.
TOMÁŠ, Pavel – BALÁŽ, Pavel: *Keď si ja zaspievam... Zbierka slovenských ľudových piesní z Kovačice a Padiny*. Martin : Matica slovenská, 1997.
URBANCOVÁ, Hana: Výskum piesňovej tradície Slovákov vo Vojvodine – dokumentácia a reflexia. In: SKLABINSKÁ, Milina (ed.): *Slovenská hudba vo Vojvodine. Hudobné umenie v živote človeka.* Zborník prác 10. konferencie muzikológov a hudobných odborníkov. Nový Sad, 21. novembra 2014. Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2015, s. 9 – 32.
URBANCOVÁ, Hana: *Vybrané kapitoly z dejín slovenskej etnomuzikológie*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2016, s. 63 – 85.
URBANCOVÁ, Hana: Historická etnomuzikológia: genéza, predmet, ciele a metódy. In: *Ethnomusicologicum VI.* Ed. Hana Urbancová. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., 2023, s. 9 – 32.
VALIHORA, Jozef: Ján Mičátek v kultúrnych dejinách vojvodinských Slovákov. In: *Zborník Spolku vojvodinských slovakistov,* 1979, roč. 1, s. 105 – 114.
VLADÁR, Jozef (ed.): *Encyklopédia Slovenska, 5. zväzok. Súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti Slovenska*. Bratislava : Veda – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1981.

Pramene

MIČÁTEK, Ján Branislav: *Nôty.* (Rukopis, Slovenská národná knižnica-Literárny archív (SNK-LA), Zbierka hudobných jednotlivín (ZHJ), sign. B VI/64).
KAMENÁR, Ján Benjamin: b.n. (Rukopis, SNK-LA, ZHJ, sign. A III – 23 035-23 330).
LOMEN, Ján: *Zbierka dolnozemských ľudových piesní.* (Rukopis, SNK-LA, ZHJ, sign. B V/45.)
ŠVEHLÁK, Svetozár: *Posudok o Zbierke dolnozemských ľudových piesní zberateľa Jána Lomena.* (Rukopis, SNK-LA, ZHJ, sign. B V/45).
LENG, Ladislav: *Ján Lomen: Zbierka dolnozemských ľudových piesní odborný posudok.* (Rukopis, SNK-LA, ZHJ, sign. B V/45).

Obrazová príloha

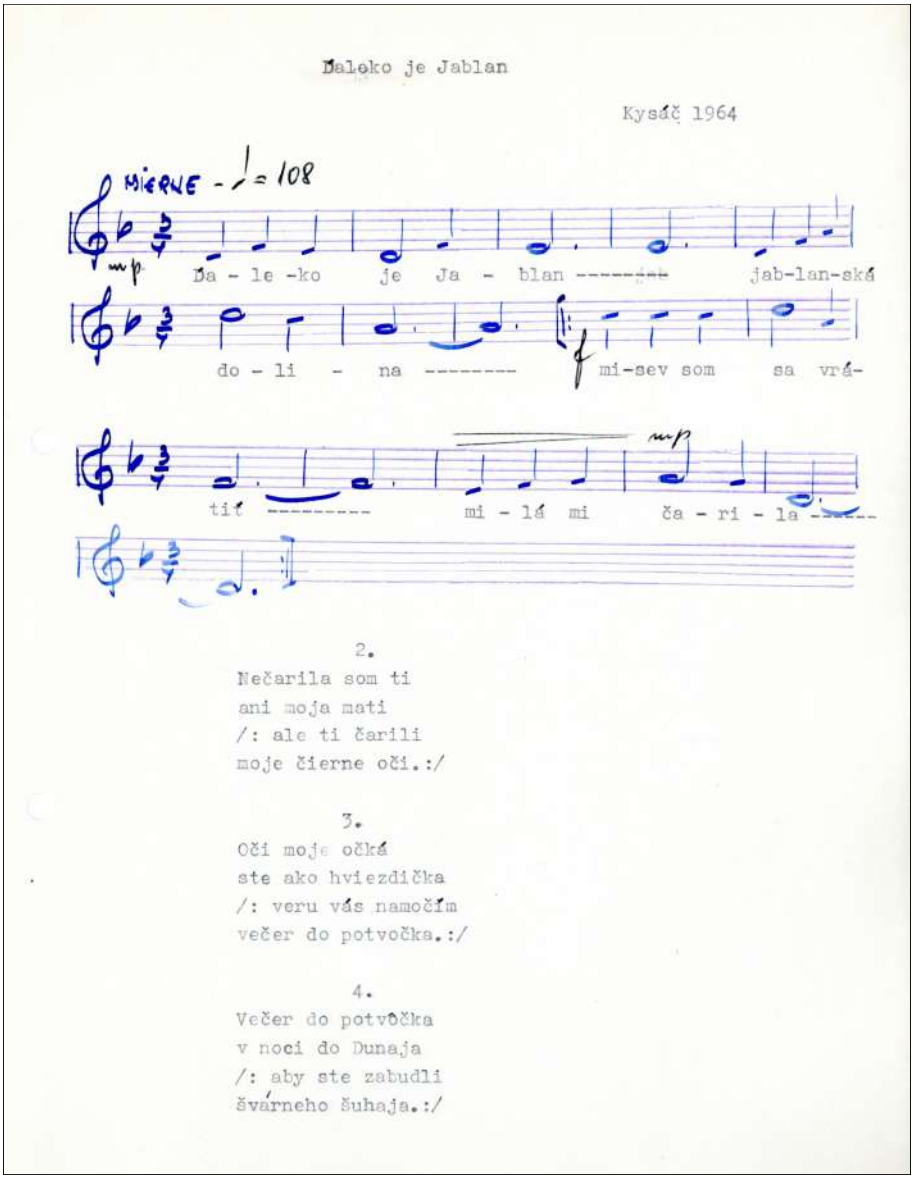

Obr. 1: Ukážka z rukopisu piesňovej zbierky Jána Lomena (Rukopis, SNK-LA, sign. B V/45, s. 25), ľúbostná pieseň, zber a zápis: Ján Lomen, 1964, Kysáč

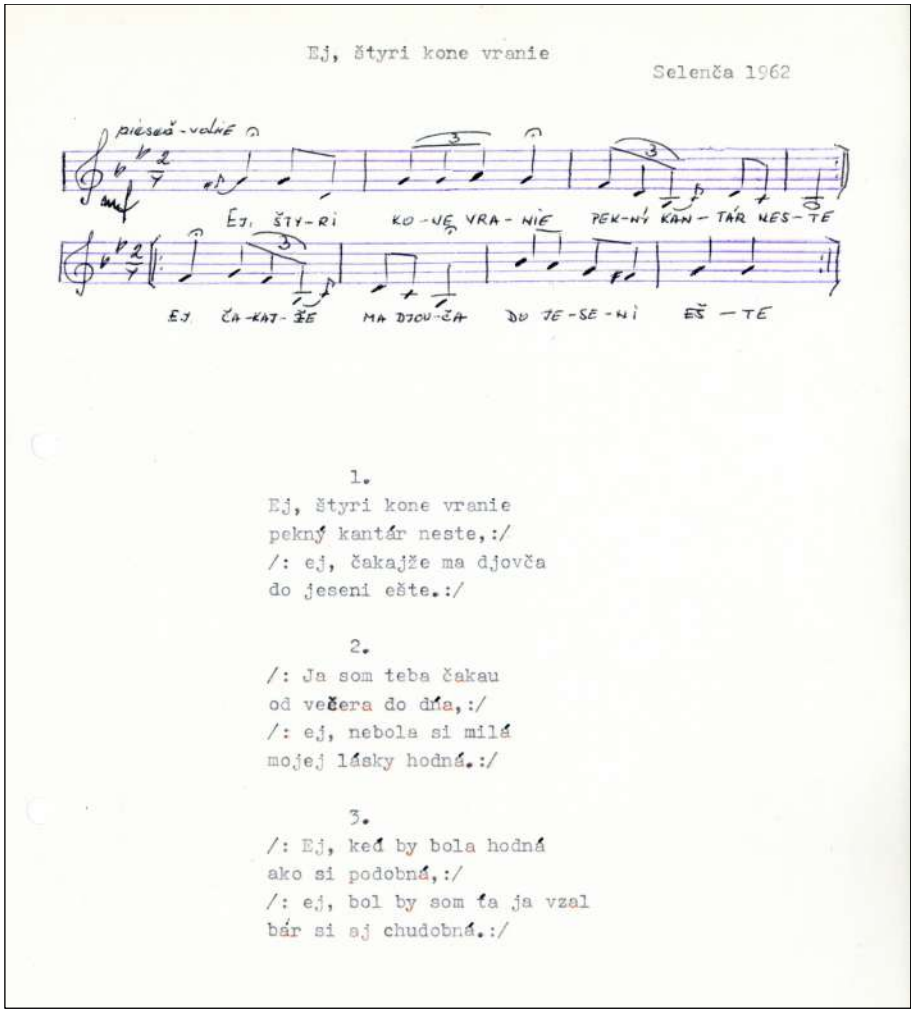

Ej, štyri kone vranie

Selenča 1962

pieseň - voľne

Ej, štyri ko-ne vra-nie pek-ný kan-tár nes-te

Ej ča-kaj-že ma dje-vča do je-se-ni eš-te

1.

Ej, štyri kone vranie
pekný kantár neste,:/
/: ej, čakajže ma djovča
do jeseni ešte.:/

2.

/: Ja som teba čakau
od večera do dňa,:/
/: ej, nebola si milá
mojej lásky hodná.:/

3.

/: Ej, keď by bola hodná
ako si podobná,:/
/: ej, bol by som ťa ja vzal
bár si aj chudobná.:/

Obr. 2: Ukážka z rukopisu piesňovej zbierky Jána Lomena (Rukopis, SNK-LA, sign. B V/45, s. 45), ľúbostná pieseň, zber a zápis: Ján Lomen, 1962, Selenča

176. Veje vetrík veje

1. Veje vetrík, veje, milej predo dvere,
/: otvor milá dvere, otvor milá dvere,
nak ma nezaveje. :/

2. Ja by otvorila, neviem de je kľučka,
/: lem nevyhováraj, lem nevyhováraj,
na nej ti je rúčka. :/

3. A na tej ručičky srieborná obrúčka,
/: môžeš milá vedieť, môžeš milá vedieť,
že bude rozlúčka. :/

177. Vody, vody

1. Vody, vody, velkie vody,
tajšli ďjovke na jahody,
/: tam pod javorom, v hájku zelenom,
tajšli ďjovke na jahody. :/

2. Tam sa ony zhovárali,
kerá najviac nazbierali,
/: tam pod javorom, v hájku zelenom,
kerá najviac nazbierali. :/

3. Ja som najviac nazbierala,
miliho som vyzerala,
/: tam pod javorom, v hajku zelenom,
miliho som vyzerala. :/

4. Tem moj milý ništ nerobí,
lem preváža cez tie vody,
/: v hájku zelenom, tam pod javorom,
lem preváža cez tie vody. :/

5. Milý, milý, prevez aj mňa,
zaplatím ti ako druhá,
/: tam pod javorom, v hájku zelenom
zaplatím ti ako druhá. :/

Obr. 3: Ukážka z Edície piesňovej zbierky Jána Lomena, in: LOMEN, Kristina: Zbierka slovenských ľudových piesní z Vojvodiny Jána Lomena. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., 2024, s. 188

Dominika Machutová

Život s hudbou v archíve – 70 rokov Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice

Life with Music in Archive – 70 years of the Literary Archive of the Slovak National Library

Abstrakt
Literárny archív Slovenskej národnej knižnice uchováva cenné hudobné pamiatky späté s vývojom slovenskej hudobnej kultúry. Predmetom skúmania bola história pracoviska a jeho hudobných fondov a zbierok prostredníctvom osobností, ktoré sa podieľali na jeho kreovaní. V roku 1954, vznikom *Ústredného literárneho archívu* v rámci zákona o Matici slovenskej, postupná zbierkotvorná činnosť vyústila do systematickej archívnej práce, ktorá charakterizuje toto pracovisko v súčasnosti. Život a dielo jednotlivých pracovníkov sprevádzali vývoj špecializovaného archívu a budovanie jeho hudobných fondov a zbierok.

Kľúčové slová
hudobné fondy a zbierky, Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, Matica slovenská, história pracoviska, pracovníci

Abstract
The Literary Archive of the Slovak National Library preserves precious musical monuments related to the development of Slovak music. The subject of our research was the history of the department and its music collections described via the figures who contributed to its formation. In 1954, the year of the establishment of the *Central Literary Archive* in compliance with the Act on Matica Slovenská, the incessant collecting activity resulted in the systematic archive work which characterizes this department at present. The life and work of particular researchers accompanied the development of the specialized archive and building of its music collections.

Keywords
music collections, Literary Archive of the Slovak National Library, Matica Slovenská, history of the department, workers

Mgr. Dominika Machutová, PhD. je absolventkou Katedry hudby Pedagogickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, kde obhájila dizertačnú prácu Slovenská komorná vokálna duchovná tvorba 20. a 21. storočia v umeleckom vzdelávaní. Zameriava sa na interpretáciu duchovnej a liturgickej hudby a venuje sa výskumu slovenskej hudobnej kultúry. Pôsobí ako odborný pracovník pre hudobné fondy a zbierky Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice.

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK) je špecializovaný verejný archív so sídlom v Martine, ktorý uchováva, ochraňuje a sprístupňuje archívne dokumenty slovenskej kultúry, najmä v oblasti literatúry a hudby. Získanie prvých pamiatok siaha do druhej polovice 19. storočia a súvisí so zberateľskou činnosťou Matice slovenskej (1863 – 1875) a následne s úsilím Muzeálnej slovenskej spoločnosti (1893). Po oživotvorení Matice slovenskej (MS) v roku 1919 bola záchrana rukopisných pamiatok vedená prostredníctvom vedeckých odborov a budovaním matičnej knižnice – Bibliotéky[1] najmä vďaka osobnosti Antona Augustína Baníka,[2] ktorý sa stal v roku 1954 prvým vedúcim novozriadeného *Ústredného literárneho archívu*, neskôr *Literárneho archívu* ako samostatného odboru MS.[3] V rokoch 1983 – 2013[4] pracovisko nieslo názov *Archív literatúry a umenia*. Medzičasom sa prijatím nového knižničného zákona v roku 2000 Slovenská národná knižnica vyčlenila z Matice slovenskej a archív sa stal jedným z oddelení SNK. Od začiatku zberateľských aktivít pamiatky obsahovali aj **hudobniny**, ktoré sa postupne zhromažďovali na samostatnom mieste popri ostatných rukopisných, knižničných a vecných materiáloch. Vznikom archívneho pracoviska v roku 1954 bol na túto oblasť určený odborník z oblasti hudby. Ďalším vývojom sa etablovalo samostatné hudobné oddelenie v rámci archívu, ktorého charakter špecifikovali organizačné poriadky MS a následne SNK.

Konštituovanie a vývoj Literárneho archívu

V roku **1919** sa oživotvorením MS nadviazalo na matičnú zberateľskú činnosť. V tomto období sa o rukopisné pamiatky slovenskej literárno-kultúrnej minulosti staral novozriadený Historický odbor MS (1920), ktorý mal v náplni vyhľadávanie a zbieranie historických pamiatok a listín slovenského národa

1 Bibliotéka Matice slovenskej (MS) sa nazývala aj Knižnica, Knihoveň; podobne sa Literárny archív (LA) ešte pred svojím konštituovaním označoval ako *archív, Archív MS, literárny Archív MS, Literárny archív.*

2 Anton Augustín Baník (1900 – 1978) stál na čele Bibliotéky MS v rokoch 1938 – 1954; prvým riaditeľom Literárneho archívu MS bol v období 1954 – 1960 a následne (1960 – 1971) pôsobil ako vedecký odborný pracovník. Pozri: ŽAŽOVÁ, Henrieta – HRIVŇÁK, Štefan – FEJEŠOVÁ, Mária – RÍMSKY, Marek, eds.: *Biografický slovník slovenských archivárov.* Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov; Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, odbor archívov a registratúr, 2023, s. 312 – 313.

3 Prvá časť histórie hudobného pracoviska LA SNK je spracovaná v príspevku: MACHUTOVÁ, Dominika: História hudobných fondov a zbierok Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice. In: Anna ŽILKOVÁ (ed.): *Pramene slovenskej hudby XII. Hudobniny, audio- a audiovizuálne dokumenty v premenách času. Zborník z 12. konferencie cyklu Pramene slovenskej hudby. Hudobné centrum, Bratislava, 25. – 26. októbra 2023.* Bratislava : Slovenská národná skupina Medzinárodného združenia hudobných knižníc, archívov a dokumentačných centier (SNS IAML); Hudobné centrum, 2024.

4 Organizačný poriadok SNK z 10. 12. 2012 (s účinnosťou od 1. 1. 2013). [Interný dokument SNK.]

žijúceho v Uhorsku. S tým súviselo nielen získavanie, ale aj ochrana pamiatok a vedomý zberateľský záujem o dokumenty slovenskej národnej kultúry. Tieto pamiatky sa v rokoch **1919 – 1954** sústreďovali prevažne v **Bibliotéke MS**. Vývojom spoločensko-politickej situácie po druhej svetovej vojne sa postupne menilo postavenie MS a hrozil jej zánik a prerozdelenie pracovísk a materiálu do iných inštitúcií. Viacerých rokovaní o význame, úlohách a smerovaní MS sa zúčastňoval aj riaditeľ Bibliotéky A. A. Baník. V roku **1953** sa napokon začalo rokovať o osnove nového štatútu MS, ktorého súčasťou bolo vyčlenenie netypografických zbierok z Bibliotéky MS a ich sústredenie do samostatných odborov – rukopisy do **Literárneho archívu** (LA) a obrazové a vecné pamiatky do Literárneho múzea (LM). Zároveň sa v rámci LA vytvoril osobitný úsek **muzikologických pamiatok**.[5]

Zákonom Slovenskej národnej rady č. 4/1954 zo dňa **27. apríla 1954 o Matici slovenskej** sa MS stala štátnou ustanovizňou ako národná knižnica a vedecký ústav. K rozvoju národnej kultúry mala prispievať tým, že prednostne nadobúda, sústreďuje, ako aj eviduje všetok slovenský a inorečový tlačený, rukopisný a vecný materiál literárno-dokumentárnej povahy, dôležitý pre poznanie slovenskej národnej kultúry, Slovákov a Slovenska. Zároveň tento nadobudnutý materiál odborne spracúva, sprístupňuje pre študijné ciele a ochraňuje. Okrem správy knižných fondov iniciatívne pôsobí v záujme ochrany aj rukopisných pamiatok vôbec. Štatút MS[6] určil *Ústredný literárny archív* ako jednu z organizačných zložiek MS.

Ďalší vývoj smeroval k vytvoreniu aj **hudobno-archívneho pracoviska**. Výnosom MS[7] z roku **1961** sa LA začal členiť na osobitné oddelenia: Oddelenie literárnych rukopisov, **Oddelenie hudobných pamiatok** (OHP) a Oddelenie obrazových pamiatok a dokumentov. Touto zmenou organizačného poriadku MS sa LA stal ústrednou inštitúciou na evidenciu, získavanie, spracovanie a sprístupnenie rukopisných, zvukopisných a obrazových pamiatok literárno-dokumentárnej povahy, dôležitých pre poznávanie a rozvíjanie slovenskej národnej kultúry, pričom základným kritériom bola ich jedinečnosť.[8]

5 Na obranu literárnych zbierok predniesol A. A. Baník ešte v roku 1952 na zasadnutí Slovenskej archívnej komisie prednášku *Prehľad a naliehavé potreby literárnych archívov s ohľadom na terajší stav na Slovensku.* Pozri: Zápis zo zasadnutia Slovenskej archívnej komisie, konaného dňa 4. marca 1952. AMS, fond Matica slovenská III, sign. MS III/1952/3.

6 *Štatút Matice slovenskej.* [Vyhláška povereníka kultúry č. 6/1955 zo 17. januára 1955.] Martin, 1955, 8 s. (s účinnosťou od 17. 1. 1955).

7 Výnos povereníka SNR pre školstvo a kultúru z 31. januára 1961, ktorým sa vydáva štatút Matice slovenskej v Martine. In: *Vestník Ministerstva školstva a kultúry,* roč. 17, 1961, zošit 16, s. 174 (s účinnosťou od 1. 3. 1961).

8 Pozri: Organizačný poriadok Matice slovenskej v Martine zo dňa 28. februára 1961. In: KURUC, Alojz a kol., eds.: *Matica slovenská ako národná knižnica a knihovedný ústav.* Martin : MS, 1964/1965, s. 241 – 246.

Zákon o MS z decembra **1973**[9] priniesol archívu označenie[10] **Literárno-archívne oddelenie** (LAO MS) a členenie na samostatné úseky, jedným z nich bol aj **Úsek hudobných rukopisov**.[11] Práve v tomto čase vrcholila snaha o reálne[12] rozvinutie pracoviska na samostatný fonodokumentárny[13] odbor MS pre zvukovú dokumentáciu slovenského života, k čomu napokon nedošlo.[14]

9 Zákon Slovenskej národnej rady č. 167/1973 Zb. z 20. decembra 1973 o Matici slovenskej. In: *Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky,* 1973, s. 820 – 821 (s účinnosťou od 1. 1. 1974).

10 Názov archívu sa priebežne menil: 1955 Ústredný literárny archív, 1961 Literárny archív (LA), 1974 Oddelenie literárno-archívne, 1974 Literárno-archívne oddelenie (LAO), 1983 Archív literatúry a umenia (ALU), 2013 Literárny archív (LA). Pozri: ŠIŠMIŠOVÁ, Karin: Prehľad názvov Literárneho archívu, jeho zamerania a organizačného členenia v rokoch 1954 – 2013 a BRINCKOVÁ, Magdaléna: Genéza názvu Literárny archív. In: BRINCKOVÁ, Magdaléna (ed.): *Literárny archív 39.* Martin : SNK, 2014, s. 7 – 11 a 12 – 20.

11 Štatút Matice slovenskej z 29. apríla 1974. In: *Zvesti Ministerstva školstva a Ministerstva kultúry Slovenskej socialistickej republiky,* 1974, zošit 8, s. 64 (s účinnosťou od 1. 5. 1974); Ďalšie úseky LAO MS: Úsek literárnych rukopisov, Úsek fotodokumentačných pamiatok, Úsek dejín Matice slovenskej, Úsek styku s verejnosťou a ochrany zbierok.

12 A. A. Baník už v roku **1957** predložil víziu možného Hudobného odboru MS (ústredná starostlivosť o dokumenty slovenskej hudobnej kultúry) a perspektívne rozvinutie na Fonodokumentárny odbor pre zvukovú dokumentáciu slovenského života vôbec (hudobné zápisy, zachytávanie a uchovávanie rečových prejavov ľudu) – 1. postupné budovanie ústredného archívu slovenských a *slovákumových* (slovacikálnych) hudobných rukopisov, 2. organizovanie ústrednej fonotéky (fonovalce, gramofónové platne, MG-pásy), 3. ústredná bibliografia publikovaných hudobnín. Pozri: *Literárny archív Matice slovenskej v rokoch 1952 – 1956.* [Správa.] [1957], SNK – LA, fond Anton Augustín Baník, sign. 132 CD 32.; Otázka centrálneho hudobného archívu sa intenzívne riešila v roku **1964**; v tom čase sa zabezpečoval aj nákup a spracovanie gramoplatní. Pozri: *Literárny archív MS, jeho úlohy, problémy a perspektívy.* [Rukopis.] 1964, AMS, fond Matica slovenská, sign. MS V/1964. V roku **1970** E. Muntág predložil prvú verziu Koncepcie oddelenia hudobných pamiatok LA MS. Verzia z januára 1971 obsahovala: I. Výskum, evidenciu a akvizíciu hudobných pamiatok (výskum, evidencia, akvizícia, spracovanie); II. Spracovanie (archívnych zbierok a reprodukčnej činnosti – MG-pásy) a katalogizácia; III. Druhotné zabezpečenie (mikrofilmy a ich fototéka); IV. Zverejňovanie hudobných pamiatok (faksimile, sprievodca po hud. zbierkach MS, súpisy, zborník Hudobný archív, realizácia – koncerty, nahrávky); V. sprístupňovanie (služby bádateľom); VI. Redakčné práce; VII. Celoštátna evidencia hudobných pamiatok; VIII. Hudobnoarchívna teória (metodológia, medzinárodné styky – AIBM). Pozri: MUNTÁG, E.: *Koncepcia oddelenia hudobných pamiatok Literárneho archívu MS.* [Rukopis.] 31. 1. 1971. AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS V/1971.

13 BANÍK, Anton Augustín: III. Literárny archív. In: KURUC, Alojz a kol., eds.: *Matica slovenská ako národná knižnica a knihovedný ústav.* Martin : Matica slovenská, 1964/1965, s. 64.

14 *Zápisnica o koncepcii a práci hudobného oddelenia LAMS.* [Zápisnica.] 2. 11. 1971. AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS V/1971.

Vývoj *Literárneho archívu* ovplyvňovali základné dokumenty o MS. Išlo o zákony z rokov **1954**, **1968**[15] a **1973**, ktoré vymedzovali jeho ústredné postavenie v archívnej dokumentácii slovenskej národnej kultúry. Zákon o archívnictve z roku **1975**[16] potvrdil jeho smerovanie začlenením do sústavy archívov osobitého určenia. Organizačné členenie archívu ovplyvňovali štatúty MS a organizačné poriadky. V rokoch **1983 – 2013**[17] niesol príznačnejší názov k obsahu svojich fondov a zbierok **Archív literatúry a umenia** (ALU MS).[18] Bol súčasťou novovytvoreného (1983) odboru *Pamätník slovenskej literatúry* MS.[19] V tom čase sa archív členil na referáty[20] a hudobná zložka niesla názov **Archív hudobných rukopisov** (AHR).[21] V roku 1993 došlo k zmene na *Pamätník národnej kultúry* MS s členením na oddelenia – **Oddelenie hudobných rukopisov** (OHR).[22] Zákonom z roku **2000**[23] sa archív stal súčasťou Slovenskej národnej knižnice, ktorá bola odčlenená od Matice slovenskej, a tak archív niesol názov **Archív literatúry a umenia SNK**. Zároveň sa stal ústredným koordinačným a metodickým pracoviskom SR aj pre hudobnoarchívnu dokumentáciu, výskum, ochranu, podporu a prezentáciu slovenskej národnej

15 Zákon SNR č. 97/1968 Zb. z 27. júna 1968 o Matici slovenskej. In: *Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky*, 1975, s. 277 – 279 (s účinnosťou od 3. 8. 1968).

16 Zákon SNR č. 149/1975 Zb. z 19. decembra 1975 o archívnictve. In: *Zbierka zákonov Československej socialistickej republiky*, 1975, s. 893 – 904 (s účinnosťou od 1. 1. 1976).

17 Organizačný poriadok SNK z 10. 12. 2012 (s účinnosťou od 1. 1. 2013).

18 Štatút Matice slovenskej z 30. decembra 1982. In: *Zvesti Ministerstva školstva a Ministerstva kultúry Slovenskej socialistickej republiky*, 1982, zošit 2, s. 14 – 16; (s účinnosťou od 1. 1. 1983); Organizačný poriadok Matice slovenskej [1983]. In: MRUŠKOVIČ, Viliam, ed.: *Matica slovenská* [Zákon SNR č. 167/1973, Štatút MS, Organizačný poriadok MS]. Martin : MS, 1983; (s účinnosťou 1. 4. 1983); *Zmeny a doplnky Štatútu Matice slovenskej schváleného 24. 2. 1993*. AMS, fond Matica slovenská 1993.

19 Archív literatúry a umenia, Literárne múzeum, Biografické oddelenie.

20 Referáty ALU MS: Archív literárnych rukopisov, Archív hudobných rukopisov, Archív fotodokumentačných pamiatok, Archív Matice slovenskej.

21 Organizačný poriadok Matice slovenskej [1983]. In: MRUŠKOVIČ, Viliam (ed.): *Matica slovenská* [Zákon SNR č. 167/1973, Štatút MS, Organizačný poriadok MS]. Martin : MS, 1983 (s účinnosťou 1. 4. 1983).

22 Štatút inštitučnej zložky Matice slovenskej zo 14. apríla 1992 č. MK-814/1992-1. In: *Zvesti Ministerstva školstva a vedy SR a Ministerstva kultúry SR*, 1992, zošit 5, s. 35 – 38. Členenie ALU: Oddelenie literárnych rukopisov, Oddelenie hudobných rukopisov, Oddelenie fotodokumentov, Oddelenie spisových dokumentov Matice slovenskej, Oddelenie výskumu, ochrany a styku s verejnosťou.

23 SNK vznikla ako nástupnícka organizácia MS zlúčením *SNK* a *Pamätníka národnej kultúry*. Pozri: Zákon č. 183/2000 z 12. mája 2000 o knižniciach, o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej, 2000, s. 2406 – 2414 (s účinnosťou od 1. 7. 2000); Rozhodnutie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky o vydaní zriaďovacej listiny Slovenskej národnej knižnice z 27. júna 2000 (s účinnosťou 1. 7. 2000). [Interný dokument LA SNK.]

Obr. 1: Anton Augustín Baník s Györgyom Pajkossym zo Széchényiho knižnice v Budapešti, 8. 5. 1962. (SNK – LA, sign. AMS M 7/546)

kultúry a vzdelanosti od najstarších čias po súčasnosť.[24] V roku 2011 bol ALU včlenený do *Pamätníka slovenskej literatúry a umenia* SNK[25] a jednotlivé oddelenia archívu boli zrušené.[26] Neskôr namiesto *Pamätníka…* vznikol *Odbor správy a výskumu pôvodných prameňov*[27] (2013) a archív bol premenovaný na ***Literárny archív SNK***.[28]

24 Organizačný poriadok SNK (s účinnosťou od 1. 6. 2001). [Interný dokument LA SNK.]
25 Archív literatúry a umenia, Národný biografický ústav, Slovenské národné literárne múzeum a Slovanské múzeum A. S. Puškina v Brodzanoch.
26 Rozhodnutie GR SNK o organizačnej zmene SNK ku dňu 1. 1. 2011 (s účinnosťou od. 1. 2. 2011). [Interný dokument LA SNK.]
27 Literárny archív a Národný biografický ústav. Pozri: Organizačný poriadok SNK platný od 1. júna 2011. [Interný dokument LA SNK.]
28 Organizačný poriadok SNK platný od 1. 1. 2011 doplnený Rozhodnutím o organizačnej zmene SNK (s účinnosťou od 1. 2. 2011); Organizačný poriadok SNK z 10. 12. 2012 (s účinnosťou od 1. 1. 2013). [Interné dokumenty SNK.]

Tvorivá sila Literárneho archívu

Na počiatku inštitucionalizovaného archívu v roku **1954**[29] stáli štyria pracovníci na čele s vedúcim A. A. Baníkom. Ladislav Galko bol určený na **hudobné pamiatky** – zaslúžil sa o nastavenie spracovania a katalogizácie dokumentov. Systematická evidencia sa viedla v *Prírastkovom denníku*,[30] ktorý uchováva informácie z rokov 1954 – 1966.

Vývoj hudobného pracoviska *Literárneho archívu* závisel od konkrétnych osôb zanietených pre spracovanie, uchovávanie a propagáciu našej hudobnej kultúry a histórie. K prvým patril A. A. Baník a L. Galko. Základy špecializovaného hudobného archívu a jeho smerovania položil Emanuel Muntág. Postupne sa k nemu pripojila Božena Zahumenská, rod. Ormisová, Monika Lauková, Viera Sedláková, rod. Kováčiková, Boris Banáry, Ľubica Moncmanová, Eva Kostrábová, Magdaléna Rusnioková, Darina Kuchťáková, Helena Belláková, Jarmila Durdiaková, rod. Jurčíková a Miriam Das Lehotská. Novodobú etapu formovania pracoviska kreovala Martina Božeková spolu s Miladou Sopoligovou, Gabrielou Koppalovou, v roku 2004 nastúpil Adrian Mikušák, neskôr Kamila Šimonová. A napokon v poslednej dekáde prevzal štafetu Marcel Jánošík, Branislav Murček a Dominika Machutová.[31]

Anton Augustín Baník (1900 – 1978) prišiel do služieb Matice slovenskej v Martine v roku 1938 a pôsobil ako riaditeľ Bibliotéky. Zaslúžil sa o založenie Literárneho archívu MS ako najväčšieho špecializovaného pracoviska v oblasti literárneho archívnictva na Slovensku. Navrhol prvú štruktúru a uloženie archívnych zbierok a systematizáciu činností archívneho pracoviska. Zároveň sa zasadil o zachovanie MS a jej začlenenie do organizačnej štruktúry

29 Vznikom archívu sa začala systematická evidencia a nastavila sa zbierkotvorná štruktúra na základe obsahových skupín A – L: A. Korešpondencia, B. Beletria, C. Náučne študijné texty, D. Výchovné texty ľudovýchovného, osvetového a mravoučného obsahu, E. Písomnosti týkajúce sa kultúrnych organizácií, F. Písomnosti týkajúce sa verejnoprávnych organizácií, G. Písomnosti cirkevných organizácií, H. Hudobné rukopisy, J. Celkové rukopisné pozostalosti, K. Depozity, L. Rozličnosti. Pozri: BANÍK, Anton Augustín: Literárny archív Matice slovenskej, jeho kultúrny význam, pracovné úlohy a dnešný stav. In: *Knižnica,* 1957, s. 56, 59.

30 *Prírastkový denník* Literárneho archívu Matice slovenskej: roky 1954 – 1961 č. 1; roky 1961 – 1966 č. 2. [Interný dokument LA SNK.]

31 M. Lauková (1946) v LA MS pôsobila v rokoch 1974 – 1977; Ľ. Moncmanová (1959) ako absolventka národopisu nastúpila do Úseku hudobných rukopisov ALU MS v roku 1982. V súčasnosti spracováva literárne fondy a zbierky LA; E. Kostrábová (1964) pôsobila v ALU MS v období 1985 – 1987; M. Rusnioková (1950 – 2023) bola v ALU MS v roku 1987; D. Kuchťáková (1970) pracovala v ALU MS v rokoch 1988 – 1990; J. Durdiaková, r. Jurčíková (1972) v ALU MS pôsobila v rokoch 1992 – 1997; M. Sopoligová (1974) v ALU MS – SNK pôsobila v období 1997 – 2004; G. Koppalová (1972) bola v ALU MS v roku 2000; K. Šimonová (1983) pôsobila ako kurátorka OHR v ALU SNK v rokoch 2009 – 2010; B. Murček (1991) v LA SNK pracoval v rokoch 2019 – 2021.

štátnych vedeckých inštitúcií v roku 1954 zákonom o MS. Pôsobil v oblasti vedeckého bádania ako kultúrny historik a jazykovedec, v organizačnej činnosti i v hudobnom umení. Od svojej mladosti sa venoval hudbe. Už ako gymnazista zbieral a zapisoval slovenské ľudové piesne z Horehronia, najmä z rodnej obce Valaská. Táto činnosť mu priniesla stretnutie s Bélom Bartókom, a tak aj jeho zápisy sú zaradené v Bartókovej zbierke *Slovenských ľudových piesní*. Baníkov záujem o Bartókovo dielo dokladujú mnohé štúdie a korešpondencia, ktoré sú uchované v jeho osobnom fonde.[32] Ide najmä o významné dokumenty k Bartókovej slovenskej piesňovej zbierke a jeho kontaktom s MS. Právom ho možno nazvať bartókológom.[33] A. A. Baník bol aj výborným klaviristom a skladateľom a zanechal rozsiahlu knižnicu, ktorú uchováva Oddelenie správy HKD a HKF SNK.[34]

Ladislav Galko (1916 – 1987) pôsobil v MS v Martine od roku 1949. V roku 1953 nastúpil do Bibliotéky MS a následne v rokoch 1954 – 1960 bol prvým pracovníkom archívu zameraným výlučne na hudobné pamiatky, zorganizoval a postavil koncepciu prvého ústredného hudobného archívu na Slovensku v rámci *Ústredného literárneho archívu* MS.[35] K jeho významným pramenným objavom patrí notovaná zbierka slovenských ľudových piesní Jozefa Czupru[36] z polovice 19. storočia, pri ktorej okrem iného identifikoval čas jej vzniku a pisateľa. Odhalil a opísal tzv. Levočskú fresku s osemnástimi hudobnými nástrojmi z roku 1350, určil pisateľa piesňovej zbierky Anny Szirmay-Keczerovej,[37] našiel stratené rukopisy (príspevky) k *Slovenským spevom*. Vypracoval rozsiahlu dokumentáciu k výskumu dejín hudobných nástrojov, terminológie hudobných nástrojov slovanskej oblasti, zostavil prehľad znenia a ladenia hudobných nástrojov, pripravil rôzny metodický materiál pre ochotníckych hudobníkov. Už počas pôsobenia v MS, a najmä za obdobie pôsobenia v SAV (1961 – 1985) v Bratislave, sa dostala do centra jeho

32 *Anton Augustín Baník.* [Osobný fond.] 1909 – 1973. SNK – LA, sign. A XC; ďalšia rozsiahla časť literárneho charakteru je uložená v LA SNK pod sign. 132 a fotodokumentov – sign. SB 7.

33 Charakteristika fondu Anton Augustín Baník, sign. A XC, 2023. [Interný dokument LA SNK.]

34 CABADAJOVÁ, Jana – MAŤOVČÍK, Augustín: Knižnica Antona Augustína Baníka. In: *Knižnica*, roč. 25, 2024, č. 2, s. 54 – 57. Dostupné na internete: <https://casopiskniznica.snk.sk/fileadmin/user_upload/Rocnik_2024/Kniznica_2-2024-komplet.pdf> [online 10. 1. 2025].

35 *Ladislav Galko – prehľad o hud. činnosti.* 1970; *Dotazník*. 1961. SNK – LA, fond Ladislav Galko, sign. A CXLII/2 – 689, 691.

36 *Pjesňe Národnje Slowénskie! Zbierka od Jos. Czupra.* [Rukopis.] 19. st. SNK – LA, Zbierka hudobných jednotlivín (ZHJ), sign. B VI/57a.; *Zbjerka Pjesni Národnje [Slowénskje!] : od Jos. Czupra z Ružomberka.* [Rukopis.] 19. st. SNK – LA, ZHJ, sign. B VI/57b.

37 *Zbierka piesní a tancov Anny Szirmay-Keczer.* [Rukopis.] 18. st. SNK – LA, ZHJ, sign. B II/37.

Obr. 2: Ladislav Galko (SNK – LA, prír. č. 6499/1981)

bádateľského záujmu piesňová zbierka *Slovenské spevy*.[38] Zaslúžil sa o budovanie Centrálneho archívu slovenských ľudových piesní a vedecké objavy v oblasti hudobných rukopisov.

Emanuel Muntág (1929 – 2007) – hudobný pedagóg, bibliograf, muzikológ a archivár; absolvent učiteľskej akadémie v Levoči (1949) a neskôr Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici (1975 – 1981; 1984 rigorózne konanie). Vo februári 1950 nastúpil ako organizačný pracovník Ústredia speváckych ochotníckych súborov Ľudovej umeleckej tvorivosti (ÚSOS ĽUT) do MS v Martine. V rokoch 1953 – 1961 pôsobil na oddelení súčasnej a retrospektívnej registrujúcej národnej bibliografie. V tom čase (1956 – 1975) sa externe venoval tvorbe súpisov *Slovenské hudobniny 1953 – 1965*, *Slovenské hudobniny a gramofónové platne 1966 – 1970* a *Slovenská literatúra v hudobnej interpretácii* (1974). Prakticky zriadil a v rokoch **1962 – 1993** viedol **pracovisko hudobných fondov a zbierok** Literárneho archívu. Nadväzujúc na prácu Ladislava Galka, ktorý sa staral o hudobné pamiatky od založenia archívu (1954) do roku 1961, položil **základy hudobného archívu** pre

38 *Redakčný archív Slovenských spevov.* [Fond + piesňová zbierka.] 1880 – 1926. SNK – LA, sign. A I.; Slovenské spevy – najväčšia a najvýznamnejšia zbierka slovenských ľudových piesní s notovým zápisom vydávaná rokoch 1880 – 1926 v zošitovej podobe v troch dieloch. Zásluhou L. Galka sa v rokoch 1972 – 1989 uskutočnila reedícia s dodatkami a registrom, spolu 7 zväzkov.

Obr. 3: Pracovníci Matice slovenskej v Martine na literárnom prieskume rukopisných, hudobných a obrazových pamiatok v Jelšave v dňoch 26. – 29. 9. 1966. Na obr. zľava: Augustín Maťovčík, Emanuel Muntág, Juraj Chovan, Viliam Sokolík. Fotograf: Tomáš Winkler. (SNK – LA, sign. SS 52/4)

získavanie, ochranu, spracovanie a sprístupňovanie hudobných prameňov a dokumentov.[39]

Činnosť pracoviska sa rozvíjala v priamej súvislosti so starostlivosťou MS o záchranu kultúrnych pamiatok, o ich zhromažďovanie, ochranu, spracovávanie a sprístupňovanie. S týmto cieľom sa E. Muntág usiloval o získanie hudobných pamiatok z historických knižničných fondov v MS, nákupom hudobných pozostalostí a presunom cirkevných chórov a knižníc. Tak sa jeho zásluhou do archívu dostali a spracovali historické zbierky kláštorných a kaštieľnych knižníc (sign. D I – D VII, A XII, A XXXVIII). Zároveň sústavným akvizičným programom sa Muntágovým pôsobením nadobudlo 137 fondov z pozostalostí hudobných skladateľov, hudobných vedcov a odborných pracovníkov, zberateľov ľudových piesní, folkloristov, archívov hudobných spolkov, inštitúcií, antikvariátov a rozhlasu a 123

39 *Prehľad celoživotných aktivít PaedDr. Emanuela Muntága.* [Rukopis.] 2004. SNK – LA, fond Emanuel Muntág, sign. A CLXXXIV/2 – 176.

Obr. 4: Sympózium predstaviteľov hudobno-dokumentačných inštitúcií zo socialistických krajín, Martin, 7. – 11. október 1974 (AMS, sign. M/10)

jednotiek jednotlivín (sign. B – spoločenské spevníky, spevníky duchovných piesní, zbierky ľudových piesní, inštrumentálne diela, sakrálna tvorba, zborová tvorba, monografie a iné). Najvýznamnejšie z týchto pamiatok boli dokumentačne spracované a vydané v rámci edície Fondy LAMS (Literárneho archívu MS) v rokoch 1964 – 1990: *Prírastky Literárneho archívu Matice slovenskej*, 1964; *Viliam Figuš-Bystrý*, 1964; *Miloslav Francisci*, 1965; *Súpis notového archívu baníckej dychovej hudby na Vindšachte*, 1968; *Súpis hudobnín rímskokatolíckeho kostola v Banskej Štiavnici*, 1969; *Súpis zbierky rukopisných hudobnín z rokov 1753 – 1840*, 1972; *Hudobné pamiatky v zbierkach úseku hudobných rukopisov Literárno-archívneho oddelenia Matice slovenskej*, 1977; *Súpis notového archívu bratislavského robotníckeho speváckeho spolku „Typografia“*, 1982. Mimo

tejto série E. Muntág vydal súpisy: *Viliam Figuš-Bystrý. Život a dielo (1975 – 1937)*, 1973; *Katalóg pozostalosti hudobného skladateľa Mikuláša Schneidra-Trnavského*, 1993 a napokon *Tibor Andrašovan v personálnej typodokumentácii*, 2001. V roku **1974 založil** zborník *Hudobný archív* v edícii Teória a výskum, v sérii Vedecké zborníky MS, ktorý prezentoval vedecký výskum hudobných pamiatok archívu. Pod editorským vedením E. Muntága bolo do roku 2000 vydaných trinásť čísel. V rámci edície Dokumentácia sa vytvorila séria Faksimile s názvom *Monumenta Musica Slovaca* na publikovanie najvýznamnejších dokumentov slovenskej hudobnej kultúry s uverejnením úvodných štúdií a faksimile (*Uhrovská zbierka piesní a tancov z roku 1730*, 1974[40]). Okrem toho vznikli ďalšie faksimile: *Haydn, Joseph: Synfonia in C, Nr. 48 (Maria Theresia)*, 1982; *Vansa Ľudovít: Piesne sokolov tatranských pre spev a klavír, op. 3*, 1990; *Bella, Ján Levoslav: Matka nad kolískou*, 1993.

V rámci výskumnej činnosti MS realizoval v rokoch 1976 – 1980 *Projekt strojového spracovania hudobných pamiatok*,[41] ktorý vyústil do experimentu strojového spracovania hudobných rukopisov a tlačí, najmä s orientáciou na slovenskú ľudovú pieseň.[42]

E. Muntág sa taktiež podieľal na realizácii konferencií, seminárov,[43] zároveň pripravoval libretá a scenáre pre výstavy[44] a pásma[45] a fotosúbory.[46] V rokoch 1969 – 1992 bol podpredsedom mimovládnej organizácie

40 Druhú uhrovskú zbierku pripravila Maria Jana Terrayová: *Uhrovská zbierka tancov z roku 1742*. Martin : MS, 1990.

41 Bližšie v zborníkoch *Hudobný archív 6* a *8* (Martin : MS, 1982, 1985).

42 *Ľudové piesne zo zbierok Matice slovenskej I. Zbierka Andreja Halašu. Zošit 1.* Martin : MS, 1990; Zošit 2, 1997.

43 *Humanistická a mierová orientácia v hudobnej tvorbe,* Martin, 1986; *Hudobná informatika a hudobná bibliografia na Slovensku,* Turčianske Teplice, 1990; *Kultúrno-spoločenská aktivita Jána Valašťana-Dolinského,* Martin, 1992; *Publicistika Miloša Ruppeldta v rokoch 1919 – 1943,* Liptovský Mikuláš, 1993; *Mikuláš Moyzes v Matici slovenskej,* Dolná Krupá, 1994.

44 Výstavy – libretá a scenáre: *Spevokol „Tatran" v Lipt. Mikuláši,* 1973; *Hudobné pamiatky v ČSSR,* 1974; *Viliam Figuš-Bystrý : Život a dielo,* 1975; *Pieseň v boji zocelená,* 1977; *Scenár hudobného bloku z hudobnej tvorby Martina Benku, 1978; Expozícia Vývoj české hudební kultúry,* časť: *Česko-slovenské hudobné vzťahy v období slov. národného obrodenia (1948 – 1918),* spoluautor, 1980; *Kresby Tadeáša Salvu,* 1987; *Gejza Dusík 1907 – 1988 – 1992,* 1992.

45 Pásma: *Mikuláš Zmeškal priateľ Ludwiga van Beethovena,* 1969; *Šimon Jurovský,* 1971; *Dramaturgický plán umeleckého večera* – pri príležitosti 100. výročia narodenia V. Figuša-Bystrého pre ZSS, 1974; *Martin Benka a hudobná kultúra,* 1978; *Mocnejšie ako láska,* 1980; *Cantilena poetica,* 1990; *Láska, krása, nádej,* 1995.

46 Fotosúbory: *Priekopníci slovenskej národnej hudby,* 1977; *Národný umelec Mikuláš Schneider-Trnavský : 1882 – 1981,* 1981; *Ján Levoslav Bella : 1843 – 1936 – 1983,* 1983; *P. Paulín Bajan : 1721 – 1792 – 1992,* 1992.

IAML[47] v Československu ako zástupca MS. Do medzinárodnej databázy RISM[48] sa realizovali popisy hudobných pamiatok z Jasova a Banskej Štiavnice v roku 1972.[49] V októbri 1974 MS v Martine zabezpečovala *Sympózium predstaviteľov hudobno-dokumentačných inštitúcií zo socialistických krajín* za účasti prezidenta IAML Heralda Heckmanna.[50] E. Muntág v roku 1993 založil Slovenskú národnú skupinu IAML a stal sa jej predsedom (do 2004). Počas jeho pôsobenia v archíve sa rozvíjala spolupráca s domácimi i zahraničnými inštitúciami na ochrane hudobného dedičstva. Budoval sa katalóg celoštátnej evidencie hudobných prameňov – LA MS zabezpečoval evidenciu pamiatok v celej ČSR.[51] Okrem toho bol E. Muntág dlhoročným členom Literárno-hudobnej múzejnej komisie MS, členom Slovenskej muzikologickej asociácie pri Slovenskej hudobnej únii a individuálnym členom UNESCO.[52]

Božena Zahumenská, rod. Ormisová (1933) – absolventka bratislavského konzervatória v odbore hra na klavíri (1953) a hra na akordeóne (1963) a hudobnej vedy (1955 – 1959) na Univerzite Komenského v Bratislave. Pôsobila ako učiteľka hudby na ľudových školách umenia v Bratislave, Martine, Modrom Kameni, Veľkom Krtíši a Senici. Ako externá pracovníčka Ústavu hudobnej vedy SAV popisovala hudobnohistorické pamiatky v rímskokatolíckom kostole v Banskej Bystrici (1956), Archíve Slovenského národného múzea v Martine (1956), Ústave hudobnej vedy SAV v Bratislave (deponát z Púchova, 1957), Mestskom archíve vo Svätom Jure (1958) a na vysunutom pracovisku Ústavu hudobnej vedy SAV v Jasove (1959). Členka Zväzu slovenských skladateľov.

V LA MS pôsobila v rokoch 1965 – 1970 a neskôr v 90. rokoch formou dohody. Svoju pozornosť sústredila na systematický výskum a dokumentáciu hudobných pamiatok jasovskej knižnice. Jasovská knižnica sa stala roku 1953 vysunutým pracoviskom MS a v roku 1963 bol notový materiál pod dohľadom E. Muntága prevezený ako depozit do Martina. V rokoch 1966 – 1969 vznikli

47 IAML – International Asociation of Music Libraries, Archives and Documentation Centres / Medzinárodné združenie hudobných knižníc, archívov a dokumentačných centier, alebo aj AIBM – Association Internationale des Bibliothèques, Archives et Centres de Documentation Musicaux, či IVMB – Internationale Vereinigung der Musikbibliotheken, Musikarchive und Musikdokumentationszentren.

48 RISM – R-projekt hudobných prameňov s podporou IAML.

49 *Správa LA za rok 1972.* [Rukopis.] 1972. AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS V/1972.

50 *Sympózium predstaviteľov hudobno-dokumentačných inštitúcií zo socialistických krajín v Martine v dňoch 7. – 11. októbra 1974.* [Zhodnotenie.] 1974. AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS VI/1974; *Sympózium predstaviteľov hudobnodokumentačných inštitúcií zo socialistických krajín 7. – 11. 10. 1974.* Martin : Matica slovenská, 1978.

51 *Správa LA za rok 1972.* [Rukopis.] 1972; *K problémom práce v LAMS.* [Správa.] 1972. AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS V/1972.

52 Bližšie informácie v *Hudobnom archíve 14* (2006).

Obr. 5: Božena Zahumenská, 1983. (SNK – LA, sign. SZ 133/1)

štyri diely súpisu fondu jasovskej knižnice.[53] Zahumenská uviedla do pozornosti slovenskej muzikológie mnoho významných skladateľov pôsobiacich v premonštrátskom kostole v Jasove a jezuitskom kostole v Košiciach v 18. a na začiatku 19. storočia, ako aj tlačoviny a odpisy notovín, zachovaných v dominikánskej knižnici a Hornouhorskom Rákocziho múzeu v Košiciach. Vyvrcholením Zahumenskej päťročného matičného účinkovania bola príprava a vydanie personálnej bibliografie Ivana Balla (1970). V bibliografii sústredila všetky dostupné materiály o Ballovej publikačnej činnosti v období prvej ČSR (1918 – 1939).[54]

Viera Sedláková, r. Kováčiková (1949) sa vo svojej pracovnej činnosti v LA v rokoch 1967 – 2014 zameriavala na spracovanie archívnych fondov národopisného charakteru a národopisný výskum v teréne na Slovensku i v zahraničí,

53 Inventáre k sign. D III: *Súpis hudobnín z bývalého premonštrátskeho kláštora v Jasove. I. Zbierka z bývalého jezuitského kostola sv. Trojice v Košiciach.* Martin : MS, 1967; *II. Zbierka z bývalej dominikánskej knižnice v Košiciach.* Martin : MS, 1970; *III. Zbierka z bývalého Hornouhorského Rákocziho múzea v Košiciach.* Martin : MS, 1970; *IV. Zbierka z bývalého premonštrátskeho kláštora v Jasove.* Martin : MS, 1997.

54 RUTTKAY, Juraj: Profil života a diela Boženy Ormisovej-Zahumenskej. In: MACHUTOVÁ, Dominika – JÁNOŠÍK, Marcel, eds.: *Hudobný archív 18.* Martin : SNK, 2020, s. 88 – 102.

Obr. 6: Viera Sedláková v depote hudobných rukopisov, 1987. (Súkromný archív V. Sedlákovej)

najmä v Maďarsku (1993 – 2008). Spracovala a skatalogizovala zbierky ľudových piesní (Pavol Javor, Emil Hula, Andrej Halaša, Dezső Deme, Jaroslav Míča, Ondrej Demo a iní) a fond Jozefa Kolarčíka-Fintického a zostavila jeho inventár (1981). Podieľala sa na počítačovom spracovaní ľudových piesní, z čoho vzišli dva zošity *Zbierky Andreja Halašu* (1990, 1997). V rokoch 2000 – 2012 bola vedúcou Oddelenia hudobných rukopisov ALU SNK, zrealizovala revíziu a pripravila *Prehľad hudobných fondov a zbierok uložených v LA SNK*. Získala významné osobné fondy: Ilja Zeljenka, Ivan Hrušovský, Ľuba Pavlovičová-Baková, Svetozár Stračina, Milan Novák, Tibor Sedlický, Ondrej Francisci, Miroslav Šmíd, Darina Múdra a mnohé iné. Výsledky svojej práce prezentovala na vedeckých konferenciách a seminároch. Pripravila štyri zväzky zborníka *Hudobný archív* (13 – 16; 2000, 2006, 2005, 2009) a 4 zväzky *Národopisného zborníka* (1998, 2000, 2003, 2009). Príspevky uverejnila vo viacerých národopisných a vlastivedných monografiách, v zborníkoch Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku a mnohých slovenských zborníkoch a časopisoch. Bola členkou a funkcionárkou vedeckých i spoločenských organizácií ako Národopisná spoločnosť Slovenska, Národopisný odbor MS, Živena, spolok slovenských žien.

Boris Banáry (1948) – muzikológ, vedecký pracovník, hudobný a vysokoškolský pedagóg, rektor Katolíckej univerzity v Ružomberku, organizátor kultúrnych podujatí, publicista. V archíve pôsobil v rokoch 1971 – 1990 najmä ako vedecký pracovník a v rokoch 1983 – 1989 bol riaditeľom ALU MS. Venoval sa hudobnodokumentačnej práci a hudobnohistorickému výskumu

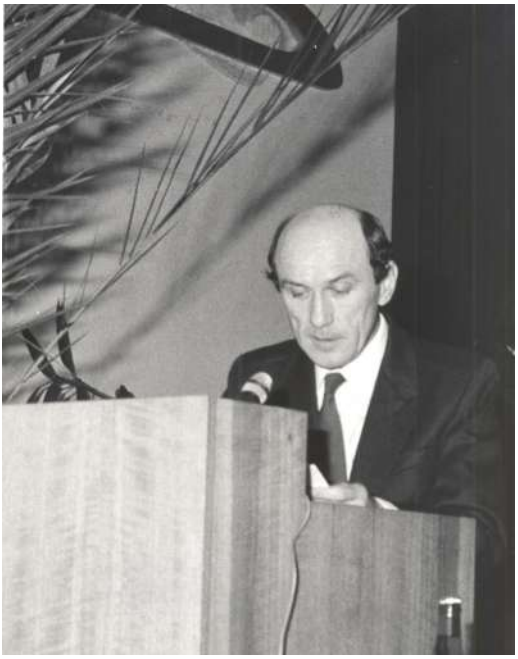

Obr. 7: Boris Banáry na konferencii Humanistická a mierová orientácia v hudobnej tvorbe konanej v r. 1986 v Martine. (SNK – LA, prír. č. 2120/2009)

a bol činný v oblasti kultúrno-osvetovej práce. Spracoval *Redakčný archív Slovenských spevov* (1972) a notový archív *Slovenského spevokolu v Martine* (1979). Pripravil na vydanie *Spevník hymnických piesní* (1990), monografiu *Účasť MS na rozvoji hudobného života Slovenska* (1982), fotosúbory a mnohé publikácie. Bol pravidelným účastníkom vedeckých muzikologických podujatí doma i v zahraničí. Prispieval do zborníkov *Hudobný archív*, *Západné Slovensko*, *Kniha*, *Biografické štúdie* a neskôr do *Cantus Choralis Slovaca*, *Disputationes Scientificae Universitatis Catholica in Ružomberok*, pripravoval články do rôznych novín a časopisov a biografické heslá. Bol členom a funkcionárom vedeckých a spoločenských organizácií ako Československá skupina IAML (podpredseda, 1978 – 1989) a neskôr akademických vedeckých rád a člen Rady vysokých škôl MŠ SR. Banáryho práca v Čs. skupine IAML dokladá účasť a aktívnu participáciu archívu MS na príprave a realizácii svetovej databázy hudobných prameňov RISM a kooperáciu na projektoch IAML.

Helena Belláková (1964) pôsobila v ALU MS v rokoch 1989 – 2000. Priamo v Oddelení hudobných rukopisov (1989 – 1994) spracovala viaceré časti osobných fondov, spravila revíziu hudobných jednotlivín, podieľala sa na príprave rôznych konferencií a festivalov mládeže. Neskôr nastúpila do spisového archívu MS,[55] ktorý sa napokon oddelením SNK od MS presunul do dnešného Archívu Matice slovenskej.

55 Oddelenie spisových dokumentov Matice slovenskej – založené štatútom MS v roku 1992.

Obr. 8: Emanuel Muntág, Boris Banáry a Viera Sedláková v pracovni Úseku hudobných rukopisov Literárneho archívu, 1975 (AMS, sign. M 5/250)

Miriam Das Lehotská (1968) – absolventka hudobnej vedy (1988 – 1992) v Bratislave, od roku 1996 koordinátorka projektu RISM na Slovensku. V niekdajšom ALU MS pôsobila v rokoch 1987 – 1988 a 1992 – 1996. V prvom období rekatalogizovala zbierku fotodokumentov, neskôr skatalogizovala niekoľko rukopisných zborníkov hudby 19. – 20. storočia. Získala a usporiadala osobné fondy viacerých osobností slovenského hudobného života. V roku 1995 spolupracovala s Phonogrammarchivom Rakúskej akadémie vied na projekte digitalizácie unikátnej zbierky slovenských ľudových piesní Bélu Bartóka na fonografických valcoch. Od roku 1996 pôsobí v Hudobnom múzeu SNM v Bratislave ako kurátorka hudobnohistorických zbierok (1996 – 2004) a vedúca výskumného oddelenia (1997 – 2004), dokumentátorka a od roku 2023 vedúca oddelenia dokumentácie, správy a ochrany zbierkových fondov.

Martina Božeková (1974) po štúdiách ekonomickej strednej školy nastúpila v roku 1992 do MS ako referentka na sekretariáte správcu MS. Neskôr nadobudla konzervatoriálne (Topoľčany, 1996 – 2000) a univerzitné (hudobná pedagogika na UMB v Banskej Bystrici, 2000 – 2005 a rigoróza 2013) hudobné vzdelanie. Od roku 1994 pôsobila v archíve ako pamiatkarka, neskôr ako kurátorka hudobných fondov a zbierok až do roku 2019. Odborne spracovávala archívne fondy a zbierky hudobných osobností a inštitúcií, viedla

akvizičné procesy a agendu hudobného pracoviska. Venovala sa publikačnej a zostavovateľskej činnosti – editovala šesť zborníkov *Pramene slovenskej hudby* (I – VI, 2012 – 2017) a *Hudobný archív 17* (2018), pripravila príspevky a štúdie vydané v rôznych odborných a vedeckých časopisoch a zborníkoch. Výsledky svojej práce prezentovala na seminároch a konferenciách. Je členkou SNS IAML (tajomníčkou 2004 – 2017), členkou Hudobného odboru Matice slovenskej (od roku 1994; tajomníčkou 2007 – 2017, predsedníčkou dozorného výboru od roku 2017), členkou Spolku slovenských knihovníkov (od 2007).[56]

Adrian Mikušák (1977) – absolvent hudobnej vedy (FF UK Bratislava) počas svojho pôsobenia v ALU SNK (2004 – 2008) skatalogizoval časť zbierky hudobnín rímskokatolíckeho kostola v Banskej Štiavnici. Podieľal sa na digitalizácii hudobných pamiatok, spolupracoval na príprave Metodiky popisu hudobných rukopisov v systéme VIRTUA vo formáte MARC 21 a na budovaní databázy digitálnych záznamov ikonografických pamiatok súvisiacich s hudbou v rámci medzinárodného projektu RidIM (IAML). Príspevky z oblasti muzikológie a hudobnej ikonografie publikoval v zborníku *Hudobný archív 16* (2009).

Marcel Jánošík (1988) vyštudoval muzikológiu na Katedre hudobnej vedy FF UK v Bratislave. V roku 2009 nadviazal na regionálny výskum svojich predchodcov v oblasti hudobného klasicizmu na Považí, vo výskume osobností Fučíkovcov pôsobiacich v centre Považia, v Trenčíne. Podieľal sa na objavení zaniknutého stredovekého kostola v Jasenici a priebežne realizuje výskum dejín hudby od najstarších čias do súčasnosti. Zároveň je aktívnym hudobníkom, textárom, skladateľom a interpretom. Do LA SNK nastúpil v roku 2015. Spracoval viaceré časti osobných fondov a so zanietením realizoval výskum materiálov Klimenta Ondrejku. Od roku 2019 prevzal akvizíciu a komplexnú agendu hudobných fondov a zbierok LA SNK. V rokoch 2021 – 2022 sa zúčastnil na prieskume fonografických valcov a technicky a organizačne zabezpečoval priebeh medzinárodného seminára. Stanovil a realizoval prípravné procesy pre digitalizáciu hudobných dokumentov a zvukových nosičov. Spolu s Dominikou Machutovou zostavil zborník *Hudobný archív 18* (2020) a *Fonografické valce v 21. storočí* (2022).

Dominika Machutová (1983) je absolventkou Katedry hudby Pedagogickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, kde obhájila dizertačnú prácu *Slovenská komorná vokálna duchovná tvorba 20. a 21. storočia v umeleckom vzdelávaní*. Zameriava sa na interpretáciu a výskum duchovnej a liturgickej hudby. Od roku 2018 pôsobí ako odborný pracovník pre hudobné fondy a zbierky LA SNK. Venuje sa spracovávaniu fondov, ochrane a ich sprístupňovaniu bádateľom a širokej verejnosti formou služieb v bádateľni archívu. Zároveň realizuje výskum prameňov a prezentuje jeho výsledky na konferenciách a publikačnou činnosťou. Od roku 2024 vedie akvizíciu a spravuje hudobné fondy a zbierky LA SNK.

56 *Biografický slovník slovenských archivárov.* 2023, s. 353; *Pracovníci... 1954 – 2024.* [Interný dokument LA SNK.]

Obr. 9: Miriam Das Lehotská. (Súkromný archív M. Das Lehotskej)

Obr. 10: Martina Božeková v kancelárii hudobných fondov a zbierok, 2017. Foto: Jana Poláčková

Obr. 11: Marcel Jánošík a Jana Kramárová pri ukážkach z hudobných fondov a zbierok na DOD LA SNK, 11. 6. 2019. Foto: Radoslav Ondrašovič

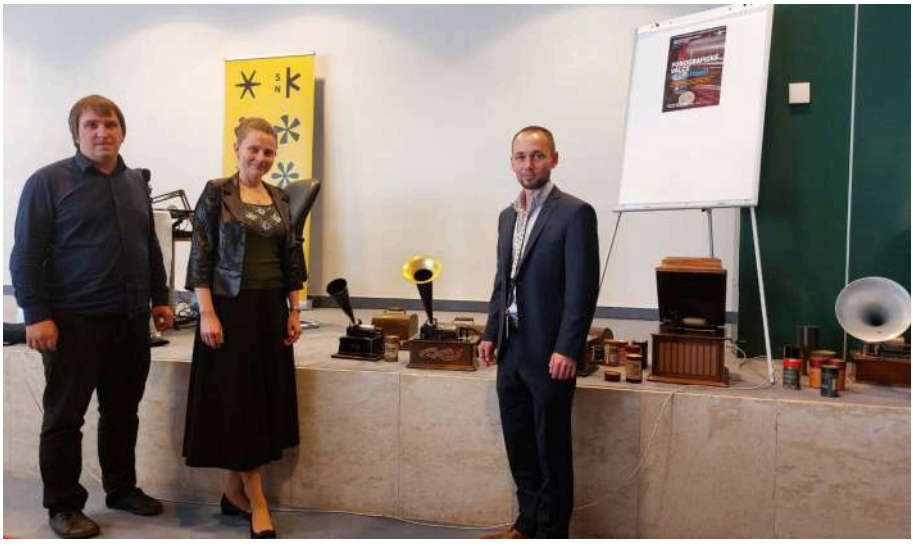

Obr. 12: Realizátori úlohy o uchovávaní fonografických valcov na webinári Fonografické valce v 21. storočí, 8. 9. 2021 v SNK. Zľava: Marcel Jánošík, Dominika Machutová, Branislav Murček

Výsledky 70-ročnej práce

Dnešný **Literárny archív SNK** je verejný špecializovaný archív,[57] ktorý získava, spracúva, ochraňuje a sprístupňuje dokumenty[58] osobností a spolkov slovenskej kultúry so zameraním na literatúru a hudbu. Archívna činnosť sa vykonáva podľa zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 216/2007 Z. z. Akvizičnou činnosťou sa získané materiály odborne a vedecky spracovávajú, následne sa zostavujú archívne pomôcky. Pracovníci hudobných fondov a zbierok riešia výskumné úlohy v oblasti hudobného archívnictva a histórie, ako aj výskum života a diela osobností slovenskej hudby a zostavujú zborník *Hudobný archív*. Materiály sa sprístupňujú v špecializovanej študovni,[59] pričom prístup k archívnym dokumentom upravuje *Bádateľský poriadok LA SNK*.[60] Pracovníci poskytujú informačné a konzultačné služby o archívnych dokumentoch bádateľom. Informácie sú sprístupnené na webovom portáli SNK[61] a vybrané dokumenty sú prístupné na portáli DIKDA.[62]

Literárny archív SNK patrí medzi najstaršie archívy na Slovensku a je druhým najväčším v počte uchovávaných dokumentov. Aktuálne má poddimenzovaný stav pracovníkov vzhľadom na typológiu spracovávania daného pracoviska. V roku **2024** došlo v SNK k viacerým zmenám, ktoré vyústili aj do zmeny jej organizačnej štruktúry. Dňa 1. novembra sa LA stal spolu s *Literárnym múzeom* a *Slovanským múzeom A. S. Puškina* súčasťou Odboru správy múzeí a archívu SNK.[63] Od januára 2025 sa obnovilo národné i medzinárodné členstvo SNK v IAML.

Hudobné pamiatky LA SNK dnes obsahujú viac ako 200 fondov a zbierok (označené *A*) od osobností, inštitúcií a rôzne zbierky, ktorých súčasťou sú zbierky ľudových piesní. Pôvodné depozitné fondy postupne pribúdali do archívu hlavne v rokoch 1961 – 1980. V súčasnosti predstavujú sedem *Zbierok hudobných rukopisov a tlačí*: rodiny Zay z Uhrovca (sign. D I), z rímsko-katolíckeho kostola v Banskej Štiavnici (sign. D II), z Jasova (sign. D III), z Miestneho pracoviska Matice slovenskej v Bratislave (sign. D IV),

57 Organizačný poriadok SNK účinný od 1. 12. 2024. [Interný dokument SNK.]
58 Rukopisy, biografické, zvukové, obrazové a iné archívne dokumenty.
59 Študovňa LA SNK. Dostupné na internete: <https://www.snk.sk/sk/sluzby/v-sidelnej-budove/studovne/studovna-literarneho-archivu.html> [online 13.1.2025].
60 Bádateľský poriadok LA SNK, 2018. Dostupné na internete: <https://www.snk.sk/images/sluzby/sidelna_budova/Badatelsky_poriadok_2018_01.pdf> [online 13.1.2025].
61 Fondy a zbierky LA SNK. Dostupné na internete: <https://www.snk.sk/sk/zbierky-a-zdroje/zbierky-literarneho-archivu-snk/o-zbierkach-a-fondoch-literarneho-archivu.html> [online 13. 1. 2025].
62 DIKDA : Prístupné len v bádateľni LA. Dostupné na internete: <https://dikda.snk.sk/search?licences=snk_only_in_archive> [online 13. 1. 2025].
63 Organizačný poriadok SNK účinný od 1. 12. 2024. [Interný dokument SNK.]

Obr. 13: Sídelná budova SNK v Martine, 2021 (foto: Dana Vojtková)

z Marianky, Veľkých Levár a Prešova (sign. D V), z Banskej Bystrice (sign. D VI), z Diviak (sign. D VII). Napokon sa tu nachádza rôznorodá *Zbierka hudobných jednotlivín* (sign. B I – B VI).

Záver

História hudobných fondov a zbierok Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice siaha až k pôvodnej zbierkotvornej činnosti Matice slovenskej v 19. storočí. Po roku 1919 boli aj rukopisné dokumenty uložené v Bibliotéke MS, z ktorej boli zákonom o MS v roku 1954 vyčlenené do *Ústredného literárneho archívu* MS, neskôr *Literárneho archívu*. So vznikom archívu sa kládli aj základy spracovania muzikologických pamiatok, ich evidencie a katalogizácie a postupné budovanie hudobného pracoviska. Nadväzovala sa spolupráca s domácimi a zahraničnými inštitúciami v otázkach výskumu, evidencie, spracovania, ochrany, sprístupňovania a napokon aj digitalizácie hudobných dokumentov. Riešili sa výskumné úlohy zamerané na podporu a prezentáciu slovenskej národnej kultúry od najstarších čias až po súčasnosť. Hoci existovala snaha vytvoriť samostatný ústredný hudobný archív, hudobné fondy a zbierky zostali, či už ako odbor, úsek alebo archív, vždy pod LA. Napokon v roku 2000 sa stal *Archív literatúry a umenia* súčasťou Slovenskej národnej knižnice a od roku 2013 nesie názov *Literárny archív* SNK.

Od rôznorodých zbierok až k aktívnej akvizícii sa uchovalo množstvo hudobných artefaktov histórie slovenského národa. Kľúčovú úlohu pri tom zohrali konkrétni pracovníci: Anton Augustín Baník, Ladislav Galko, Emanuel Muntág, Božena Zahumenská, Monika Lauková, Viera Sedláková, Boris Banáry, Ľubica Moncmanová, Eva Kostrábová, Magdaléna Rusnioková, Darina Kuchťáková, Helena Belláková, Jarmila Durdiaková, Miriam Das Lehotská, Martina Božeková, Milada Sopoligová, Gabriela Koppalová, Adrian Mikušák, Kamila Šimonová, Marcel Jánošík, Branislav Murček a Dominika Machutová. Vychádzajúc z archívnej práce venovali sa vedeckovýskumnej, popularizačnej a prezentačnej, edičnej a publikačnej činnosti. Pripravili mnohé semináre, konferencie, výstavy, výklady a exkurzie. Viacerí mali dôležitý podiel na domácom i medzinárodnom vývoji hudobno-dokumentačnej práce a hudobno-historického a etnomuzikologického výskumu. Mnohí boli zároveň členmi domácich a medzinárodných skupín, združení a komisií v oblasti hudobno-dokumentačnej, muzikológie, etnológie, zborového spevu či hudobnej pedagogiky. Dokladajú to vydané inventáre o hudobných fondoch a zbierkach, faksimile, 18 zborníkov *Hudobný archív* (1974 – 2020), *Pramene slovenskej hudby I, II, IV* (spoluvydavateľ SNK 2012 – 2014), *Fonografické valce v 21. storočí* (2022), mnohé monografie a prezentačné publikácie či štúdie a príspevky až po interné súpisy a evidencie. Sedemdesiatročná história tohto pracoviska odkazuje na precíznu prácu odborníkov v oblasti akvizície, spracovávania, uchovávania, ochrany, sprístupňovania a vedeckovýskumnej činnosti slovenskej hudobnej kultúry.

Zdroje

Pramene

BANÍK, Anton Augustín: *Prehľad a naliehavé potreby literárnych archívov s ohľadom na terajší stav na Slovensku.* [Prednáška.] In: Zápis zo zasadnutia Slovenskej archívnej komisie, konaného dňa 4. marca 1952. AMS, fond Matica slovenská III, sign. MS III/1952/3.

BANÍK, Anton Augustín: *Pripomienky k návrhu na začlenenie Ústredného literárneho archívu MS do Slovenského národného archívu.* [Rukopis.] 1959. SNK – LA, fond Anton Augustín Baník, sign. 132 CA 39.

BANÍK, Anton Augustín: *Pripomienky k niektorým výrokom v „Zpráve o prieskume v Ústrednom literárnom archíve Matice slovenskej" z 5. 1. 1959.* [Rukopis.] 1959. SNK – LA, fond Anton Augustín Baník, sign. 132 CA 40.

Dotazník [Emanuela Muntága]. 2001. SNK – NBiÚ, fond Emanuel Muntág.

Dotazník [Ladislava Galku]. 1961. SNK – LA, fond Ladislav Galko, sign. ACXLII/2 – 691.

Dotazník [Viery Sedlákovej]. 2002. SNK – NbiÚ, fond Viera Sedláková.

E-mailová komunikácia autorky s Miriam Das Lehotskou dňa 13. 1. 2025.

Charakteristika fondu Anton Augustín Baník, sign. A XC, 2023. [Interný dokument LA SNK.]

Charakteristika fondu Boris Banáry, sign. A CCI, 2024. [Interný dokument LA SNK.]
K problémom práce v LAMS. [Správa.] 1972. AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS V/1972.
Ladislav Galko – prehľad o hud. činnosti. 1970. SNK – LA, fond Ladislav Galko, sign. ACXLII/2 – 689.
Literárny archív MS, jeho úlohy, problémy a perspektívy. [Rukopis.] 1964, AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS V/1964.
Literárny archív Matice slovenskej v rokoch 1952 – 1956. [Správa.] [1957], SNK – LA, fond Anton Augustín Baník, sign. 132 CD 32.
MUNTÁG, Emanuel: *Koncepcia oddelenia hudobných pamiatok Literárneho archívu MS*. [Rukopis.] 31. 1. 1971. AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS V/1971.
Organizačný poriadok Slovenskej národnej knižnice účinný od 1. 1. 2015. [Interný dokument SNK.]
Organizačný poriadok SNK (s účinnosťou od 1. 6. 2001). [Interný dokument LA SNK.]
Organizačný poriadok SNK platný od 1. júna 2011. [Interný dokument LA SNK.]
Organizačný poriadok SNK platný od 1. 1. 2011 doplnený Rozhodnutím o organizačnej zmene SNK (s účinnosťou od 1. 2. 2011). [Interný dokument SNK.]
Organizačný poriadok SNK z 10. 12. 2012 (s účinnosťou od 1. 1. 2013). [Interný dokument SNK.]
Organizačný poriadok SNK účinný od 1. 12. 2024. [Interný dokument SNK.]
Osobný rozhovor autorky s Helenou Bellákovou dňa 21. 10. 2024.
Osobný rozhovor autorky s Marcelom Jánošíkom dňa 13. 1. 2025.
Osobný rozhovor autorky s Ľubicou Moncmanovou dňa 13. 1. 2025.
Pracovníci Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice... v rokoch 1954 – 2024. [Interný dokument LA SNK.]
Prehľad celoživotných aktivít PaedDr. Emanuela Muntága. [Rukopis.] 2004. SNK – LA, fond Emanuel Muntág, sign. A CLXXXIV/2 – 176.
Príloha č. 2 k Organizačnému poriadku SNK : Rámcové náplne činností organizačných útvarov SNK k 1. 7. 2023. [Interný dokument SNK.]
Rozhodnutie GR SNK o organizačnej zmene SNK ku dňu 1. 1. 2011 (s účinnosťou od 1. 2. 2011). [Interný dokument LA SNK.]
Rozhodnutie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky o vydaní zriaďovacej listiny Slovenskej národnej knižnice z 27. júna 2000; (s účinnosťou 1. 7. 2000). [Interný materiál SNK.]
Správa LA za rok 1972. [Rukopis.] 1973. AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS V/1973.
Súpis zbierok archívu hudobných rukopisov 1923 – 1989. [Rukopis.] 1989. [Interný dokument LA SNK.]
Sympózium predstaviteľov hudobno-dokumentačných inštitúcií zo socialistických krajín v Martine v dňoch 7. – 11. októbra 1974. [Zhodnotenie.] 1974. AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS VI/1974.
Zápisnica o koncepcii a práci hudobného oddelenia LAMS. [Zápisnica.] 2. 11. 1971. AMS, fond Matica slovenská V, sign. MS V/1971.
Zbierky archívu hudobných rukopisov Matice slovenskej 1923 – 1983. 1984. [Interný dokument LA SNK.]
Zmeny a doplnky Štatútu Matice slovenskej schváleného 24. 2. 1993. AMS, fond Matica slovenská 1993.

Literatúra

Autori príspevkov. In: MACHUTOVÁ, Dominika – JÁNOŠÍK, Marcel (eds.): *Fonografické valce v 21. storočí*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2022, s. 415 – 420. ISBN 978-80-8149-160-3.

BANÁRY, Boris: *Účasť Matice slovenskej na rozvoji hudobného života na Slovensku.* Martin : Matica slovenská, 1982.
BANÍK, Anton Augustín: Literárny archív Matice slovenskej, jeho kultúrny význam, pracovné úlohy a dnešný stav. In: *Knižnica*, 1957, s. 52 – 63.
BANÍK, Anton Augustín: Počiatky literárneho archívu Matice slovenskej do r. 1954. In: LIBA, Peter, ed.: *Literárny archív* [2]. Martin : Matica slovenská, 1965, s. 103 – 135.
BANÍK, Anton Augustín: III. Literárny archív. In: KURUC, Alojz a kol. (eds.): *Matica slovenská ako národná knižnica a knihovedný ústav*. Martin : Matica slovenská, 1964/1965, s. 45 – 80.
BOŽEKOVÁ, Martina: Nedožité jubileum Ladislava Galka. In: *Musicologica Slovaca,* roč. 8 (34), 2017, č. 1, s. 140 – 141. ISSN 1338-2594
BRINCKOVÁ, Magdaléna: Genéza názvu Literárny archív. In: Magdaléna BRINCKOVÁ (ed.): *Literárny archív 39*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2014, s. 7 – 11. ISBN 978-80-8149-030-9
ELIÁŠ, Michal: Anton Augustín Baník ako archivár. In: Augustín MAŤOVČÍK (ed.): *Biografické štúdie 23*. Martin : Matica slovenská, 1996, s. 43 – 48. ISBN 80-7090-373-2
ELIÁŠ, Michal: Archív literatúry a umenia v rokoch 1954 – 1989. In: KOCÁK, Michal (ed.): *Literárny archív 31*. Martin : Matica slovenská, 1995, s. 233 – 239. ISBN 80-7090-342-2
ELIÁŠ, Michal: *Kde mŕtvi žijú a nemí hovoria : archívne rarity*. Martin : Matica slovenská, Slovenská národná knižnica, 2012. ISBN 978-80-8128-060-3
ELIÁŠ, Michal – ŠARLUŠKA, Vojtech: *Národná svetlica : výber dokumentov k dejinám Matice slovenskej*. Martin : Matica slovenská, 1988.
GALKO, Ladislav: *Význam Matice slovenskej v slovenskej hudobnej kultúre.* In: *Matica slovenská v našich dejinách.* Bratislava : SAV, 1963, s. 117 – 123.
HAVIAR, Štefan – KUČMA, Ivan: *V pamäti národa : Kniha o Matici slovenskej*. Martin : Matica slovenská, 1988.
Hudobné rukopisy. LA SNK. Dostupné na internete: <https://www.snk.sk/sk/zbierky-a-zdroje/zbierky-literarneho-archivu-snk/hudobne-rukopisy.html> [online 13. 01. 2025.]
KUZMÍK, Jozef: Vývoj myšlienky národnej knižnice na Slovensku. In: KUZMÍK, Jozef (ed.): *Knižnice na Slovensku : sborník o vývoji významnejších slovenských knižníc*. Martin : Matica slovenská, 1954, s. 3 – 36.
MUNTÁG, Emanuel: Hudobné pamiatky v zbierkach úseku hudobných rukopisov Literárnoarchívneho oddelenia Matice slovenskej. In: MUNTÁG, Emanuel (ed.): *Hudobný archív 2*. Martin : Matica slovenská, 1977, s. 271 – 297.
Organizačný poriadok Matice slovenskej [1983]. In: MRUŠKOVIČ, Viliam (ed.): *Matica slovenská* [Zákon SNR č. 167/1973, Štatút MS, Organizačný poriadok MS]. Martin : Matica slovenská, 1983 (s účinnosťou 1. 4. 1983).
Organizačný poriadok Matice slovenskej v Martine zo dňa 28. februára 1961. In: KURUC, Alojz a kol. (eds.): *Matica slovenská ako národná knižnica a knihovedný ústav*. Martin : Matica slovenská, 1964/1965, s. 241 – 246.
ŠIŠMIŠOVÁ, Karin: Prehľad názvov Literárneho archívu, jeho zamerania a organizačného členenia v rokoch 1954 – 2013. In: Magdaléna BRINCKOVÁ (ed.): *Literárny archív 39*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2014, s. 12 – 20. ISBN 978-80-8149-030-9
TELGÁRSKY, Jozef: *Matica slovenská : Slovenská národná knižnica*. Martin : Matica slovenská, 1958.
Výnos povereníka SNR pre školstvo a kultúru z 31. januára 1961, ktorým sa vydáva štatút Matice slovenskej v Martine. In: *Vestník Ministerstva školstva a kultúry*, roč. 17, 1961, zošit 16, s. 174 (s účinnosťou od 1. 3. 1961).

WINKLER, Tomáš, Michal ELIÁŠ a kol.: *Matica slovenská : dejiny a prítomnosť*. Martin : Matica slovenská, 2003. ISBN 80-7090-694-4

Zákon Slovenskej národnej rady č. 4/1954 zo dňa 27. apríla 1954 o Matici slovenskej. In: *Zbierka zákonov Slovenskej národnej rady*. Bratislava : Povereníctvo vnútra, 1948 – 1959, s. 11 – 12 (s účinnosťou od 1. 5. 1954).

ŽAŽOVÁ, Henrieta – HRIVŇÁK, Štefan – FEJEŠOVÁ, Mária – RÍMSKY, Marek, eds.: *Biografický slovník slovenských archivárov*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov; Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, odbor archívov a registratúr, 2023. ISBN 978-80-89051-87-8

Eva Mekýšová

Zbierka koncertných programov 1835 – 1941 v Archíve mesta Bratislavy vo výskume topografie priestorov verejnej hudobnej zábavy v Prešporku/Bratislave

The Collection of Concert Programme Posters/Brochures from the Period 1835–1941 Deposited in the Bratislava City Archives Evidencing the Topography of Public Music Entertainment Venues

Abstrakt
Primárne hudobné pramene nachádzajúce sa v zbierke koncertných programov z rokov 1835 až 1941 sú významným svedectvom o charaktere a topografii priestorov verejnej hudobnej zábavy v dnešnej Bratislave v 19. storočí a na prelome 19. a 20. storočia. V prvej časti príspevku je načrtnutý spoločenský kontext 19. storočia, problematika verejnej hudobnej zábavy, ako aj delenie priestorov verejnej hudobnej zábavy u nás. V druhej časti predstavujeme kľúčové mestské priestory a hudobné podujatia, ktoré sa v nich odohrali, zachované v zbierke.

Kľúčové slová
koncertné programy, priestory verejnej hudobnej zábavy, Reduta, Sieň reprezentantov, Bellevue, meštianstvo

Abstract
The primary musical sources from the Collection of Concert Programme Posters/Brochures 1835–1941 deposited in the Bratislava City Archives serve as an important testimony to the character and topography of the public music entertainment venues in the present Bratislava (former Prešporok/Pressburg/Pozsony) in the 19th and at the turn of the 20th century. In the opening part of the contribution we outline the 19th-century social context, the issues joined with public music entertainment and the division of the respective venues. In the second part we present the crucial municipal venues and music events they hosted, according to programme posters preserved in the collection.

Keywords
concert programme posters/brochures, public music entertainment venues, Reduta, Hall of Representatives, Bellevue, burghership

Mgr. Eva Mekýšová, Dis. Art., absolvovala štúdium hudobnej vedy na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (2024). Bakalársky diplom získala na Pedagogickej fakulte UK z odboru učiteľstvo hudby. Počas svojho štúdia na FiF UK sa venovala redaktorskej činnosti pre Rádio Devín, kde pravidelne nahrávala príspevky z aktuálneho hudobného diania, špeciálne sa venovala festivalu súčasnej hudby Melos-Étos v roku 2022. Jej diplomová práca nesie názov *Topografia priestorov verejnej hudobnej zábavy v Prešporku/Bratislave*. V nej priniesla prehľad a charakteristiku koncertných priestorov v dnešnej Bratislave v rokoch 1800 – 1918.

Zbierka koncertných programov 1835 – 1941

Táto zbierka sa v zdigitalizovanej podobe nachádza vo fonde Archívu mesta Bratislavy. Obsahuje 1030 prameňov z rokov 1835 až 1941. Nachádzajú sa v nej koncertné programy s bulletinmi, pozvánky na hudobné udalosti, 6 vstupeniek na bály z rokov 1856 – 1889, texty pútnických piesní, oznamy o žiackych koncertoch a niekoľko programov k mimobratislavským a iným nedatovaným udalostiam. Poznatky zo zbierky sú spracované v diplomovej práci *Topografia priestorov verejnej hudobnej zábavy v Prešporku/Bratislave* (Mekýšová, 2024[1]), ktorej celkový výskum je zameraný na rozpätie rokov 1800 – 1918. Toto obdobie bolo výnimočné tým, že v kultúrnom živote dominoval príspevok vzdelaného meštianstva namiesto šľachty, ktorá dovtedy figurovala ako jeho organizátor, podporovateľ aj prijímateľ. Táto nová forma kultúrneho života si vyžadovala aj nové priestory.

Verejná hudobná zábava a jej priestory

Priestorom verejnej hudobnej zábavy sa už v minulosti venovali viaceré muzikologičky, napríklad Jana Laslavíková, ktorá ťažisko svojho výskumu zamerala na Mestské divadlo a divadlo Aréna, alebo Anna Schirlbauerová, ktorá vydala internetovú publikáciu *Pálffyho záhradná sála*.[2] Cenné informácie sme čerpali tiež z publikácie *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*[3] Jany Kalinayovej-Bartovej a kolektívu autorov, ktorá predkladá veľmi podrobný a komplexný pohľad na zmeny v hudobnom živote v našom hlavnom meste práve na prelome 18. a 19. storočia. Tematikou redút a kultúrnych domov sa vo svojom publikačnom výstupe *Od tanečných sál k multifunkčným centrám kultúry a vzdelávania. Reduty na Slovensku* (2023) zaoberala Katarína Haberlandová a Laura Krišteková.[4] Publikácia Tivadara Ortvaya *Ulice a námestia Bratislavy,*[5] v slovenskom preklade rozdelená do viacerých dielov podľa častí mesta, nám uľahčuje orientáciu a prácu s pomenovaniami ulíc a budov v Bratislave v 19. a na začiatku 20. storočia. Neoceniteľnou pomocou pri štúdiu témy je aj kniha Petra Salnera *Bratislavské*

1 MEKÝŠOVÁ, Eva: *Topografia priestorov verejnej hudobnej zábavy v Prešporku/Bratislave*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2024, 124 s.

2 SCHIRLBAUER, Anna: „Pálffyho záhradná sála" v Bratislave. Po stopách stratenej budovy. [online]. In: anna-schirlbauer.com. 2021. 67 s. Dostupné na: <https://www.anna-schirlbauer.com/publikationen/> [cit. 2024-7-5].

3 KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana a kol.: *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918.* Bratislava : Ars Musica, 2020, 520 s.

4 HABERLANDOVÁ, Katarína – KRIŠTEKOVÁ, Laura: Od tanečných sál k multifunkčným centrám kultúry a vzdelávania. Reduty na Slovensku. In: *Osvěta, kultura, zábava: Kulturní domy v Československu*. Praha : Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2023, 177 s.

5 ORTVAY, Tivadar: *Ulice a námestia Bratislavy. 1 – 5*. Bratislava : Marenčin PT, s. r. o., 2003, 2005, 2007, 2017, 2020.

kaviarne a viechy,[6] pretože práve tie boli dôležitým centrom hudobného diania.

Pod slovným spojením verejná hudobná zábava rozumieme spoločenské podujatia s účasťou hudby prístupné širokej verejnosti bez ohľadu na sociálne postavenie účastníkov.[7] Väčšinou stačilo kúpiť si vstupenku, alebo byť pozvaný z iných dôvodov, než bola príslušnosť k istej vrstve obyvateľstva. Hudobná produkcia môže byť primárnym obsahom a cieľom podujatia, ako sú koncerty a hudobno-dramatické predstavenia, alebo môže mať iba sekundárnu úlohu, ako napríklad tanečné zábavy, hudba ako doplnok k posedeniu v kaviarni, vieche či v hoteli. Môže ísť o prejavy vysokej hudobnej kultúry, kam zaraďujeme koncerty vážnej hudby či operné predstavenia, avšak rovnako sem patria aj podujatia s „ľahším" repertoárom, ako boli v 19. storočí najmä vystúpenia cigánskych kapiel, vojenskej hudby a operetné predstavenia. Sprístupnenie kultúry masám bolo jedným z výsledkov demokratizácie spoločnosti, ktorá sa v Európe začala koncom 18. storočia.

Meštianska hudobná kultúra v Prešporku

Výrazná spoločenská zmena nastala na prelome storočí aj vo vtedajšom Prešporku. Súvisela so zrušením jeho statusu hlavného mesta Uhorska a prenesením väčšiny štátnych úradov späť do Budína (1783/1784). Prešporok sa stal provinčným mestom (*Provinzstadt*), čo však netreba chápať v negatívnom zmysle slova, ale len ako prirodzený následok toho, že už nebol metropolou štátu. Väčšina vysokej šľachty sa presťahovala do Budína, aby bola v sídle hlavných krajinských snemov.[8] Kultúrne a spoločenské dianie bolo značne nestabilné, ale postupne sa novým podmienkam prispôsobilo. Do organizácie hudobného života sa začalo zapájať vzdelané meštianstvo. Z pôvodne súkromnej šľachtickej zábavy sa stávala zábava širokých vrstiev, zo znaku spoločenského postavenia sa stal predmet podnikania. „[...] *v hudobnom živote sviatočných i bežných dní začali hrať čoraz väčšiu úlohu súkromné hudobné salóny miestnej aristokracie a meštianstva a činnosť spolkov na podporu hudby, organizujúcich sa z radov profesionálnych hudobníkov aj hudbymilovných laikov.*"[9] Ťažiskom hudobného života zostávalo divadelné umenie, avšak začal sa rozvíjať aj meštiansky koncert. Jana Lengová ho opisuje ako formu *verejnej produkcie* [...], *ktorá je prístupná verejnosti, podnikateľský*

6 SALNER, Peter: *Bratislavské kaviarne a viechy.* Bratislava : Marenčin PT, spol. s. r. o., 2006, 2010, 176 s.

7 Do nášho uvažovania sme nezahrnuli cirkevné hudobné podujatia, pretože neboli súčasťou oblasti zábavnej produkcie. Nezaoberáme sa teda priestormi v interiéri alebo exteriéri spojenými s liturgickými alebo paraliturgickými hudobnými prejavmi.

8 KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana: Hudba v hlavnom meste Uhorska. Mecéni a patróni. In: *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918.* Bratislava : Ars Musica, 2020, s. 76.

9 KALINAYOVÁ-BARTOVÁ 2020, s. 76.

organizovaná, s platiacim publikom, oddeleným umiestnením interpreta a poslucháča a s pevne stanoveným programom.[10] Nezanedbateľnú úlohu zohrávali hudobné spolky, ktoré predstavovali ukážkovú formu voľnočasovej aktivity meštianstva. S rozvojom mestskej kultúry sa zvýšil aj záujem o zábavnú a tanečnú hudbu, ktorá bola hlavnou súčasťou čoraz obľúbenejších plesov, maškarných bálov a záhradných slávností.[11] Pretrvávalo aj súkromné a poloverejné domáce muzicírovanie, ktoré bolo dôležitým podporným javom verejných aktivít.[12]

Kategorizácia zmapovaných priestorov verejnej hudobnej zábavy v Prešporku od začiatku 19. storočia po rok 1918:

1. **koncertné a divadelné sály s primárnou funkciou predvádzania hudobného, hudobno-dramatického a dramatického repertoáru** (Mestské divadlo, Reduta, Aréna, Pálffyho záhradná sála);
2. **sály s inou primárnou funkciou, využívané aj ako koncertné siene** (Sieň reprezentantov, Župný dom, Zrkadlová sála Primaciálneho paláca);
3. **priestory v interiéroch stravovacích a ubytovacích zariadení** (Au-café, Café Apfel, U uhorského kráľa, U zeleného stromu, Hotel National, Fuchs & Pick, Bellevue);
4. **exteriéry**[13] (Promenáda na dnešnom Hviezdoslavovom námestí, Mestská strelnica, Albrechtova záhrada, *Restaurations-Garten der österr. Staats-Eisenbahn* – Záhradná reštaurácia rakúskej štátnej železnice);
5. verejné salóny (Schmidtov salón).

Mestské divadlo a Reduta

K sálam s primárnou hudobnou funkciou zaraďujeme také koncertné a divadelné siene, ktoré boli postavené prednostne na účel usporadúvania koncertov, divadelných predstavení a tanečných zábav. Vyznačovali sa tým, že mali vlastného riaditeľa, samostatný príjem, pravidelný program a hrali v nich prevažne profesionálni hudobníci. Najdôležitejšou inštitúciou verejnej hudobnej zábavy v Prešporku tohto charakteru bolo práve Mestské divadlo s Redutou.

Stará budova divadla stála v rokoch 1776 – 1884 na dnešnom Hviezdoslavovom námestí (Promenadeplatz, Theaterplatz, Radetzkyplatz).[14] K jej bezprostredným predchodcom patrili divadelné priestory v Zelenom dome

10 LENGOVÁ, Jana: Od dominancie aristokracie k hudobnej kultúre vzdelaného meštianstva. In: *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918.* Bratislava : Ars Musica, 2020, s. 261.

11 LENGOVÁ 2020, s. 250.

12 Tamtiež, s. 250.

13 V tejto skupine sú priestory, ktoré sú presne lokalizované, s relatívne pravidelným a inštitucionalizovaným, i keď sezónnym programom.

14 ORTVAY, Tivadar: *Ulice a námestia Bratislavy. Mesto Františka Jozefa.* Bratislava : Marenčin PT spol. s. r. o., 2005, s. 22.

z roku 1761.[15] Prvé mestské kamenné divadlo dal postaviť gróf Juraj Čáki (1730 – 1788) podľa návrhu Matthiasa (Matthäus) Walcha.[16] Investoval doň svoje vlastné finančné prostriedky a čiastočne ho postavil aj vďaka odpredaju lóží šľachtickým rodinám a s pomocou mesta, ktoré mu poskytlo pozemok, kameň z mestského kameňolomu, materiál zo zbúraných hradieb, dubové drevo z mestského lesa a umožnilo mu využiť lavice a kovové časti z divadla v Zelenom dome.[17] Pôvodne k nemu mala patriť aj sála Reduty, ale gróf na to nemal potrebné zdroje. Redutu dal v roku 1793 postaviť až jeho syn gróf Ľudovít Ján Čáki (1758 – ?). Mala slúžiť hlavne ako koncertný a tanečný priestor, pretože na to divadelná sála nebola prispôsobená. Samotný typ stavby – reduta (*Redoute, Ball-Redoute*) – označoval tanečné sály, ktoré boli spočiatku súčasťou šľachtických sídiel, avšak neskôr sa na rovnaké účely začali využívať aj iné samostatné mestské stavby, tzv. kasína.[18] V Európe sa nachádzali už v 17. storočí a zo začiatku slúžili na kultúrne vyžitie šľachty. So zmenou spoločenského usporiadania na prelome 18. a 19. storočia boli sprístupnené aj širšej verejnosti. Hostili prevažne plesy a koncerty klasickej hudby. Reduta v Prešporku (*Redoute*, *Redouten-Saale)* podľa návrhu Mathiasa Walcha bola neskorobarokovou stavbou, ktorá plynule nadväzovala na severovýchodnú (zadnú) stranu divadla. Vstup do nej bol samostatný z *Redouten Platz* (dnešného Komenského námestia), mala pozdĺžny pôdorys a bola rozdelená na dve časti. *„Na prízemí sa nachádzala reštaurácia so zázemím, hlavná tanečná sála bola umiestnená na prvom poschodí. Vysoký tanečný priestor lemovala po celom obvode druhého poschodia otvorená galéria.“*[19] V jednej budove tak nastalo spojenie divadelného, koncertného a tanečného priestoru a vznikla multifunkčná sála, ktorá plnila kultúrnu, socializačnú, ale aj politickú funkciu.[20] Reštaurácia, ktorá bola jej súčasťou, poskytovala veľkú výhodu pri organizácii týchto podujatí.

Pre chýbajúce prostriedky na rekonštrukciu sa divadlo v priebehu storočia dostalo do havarijného stavu a mesto sa rozhodlo ho v roku 1884 zbúrať. Po jeho asanácii prišla vtedajšia Bratislava o jedinečný priestor, ktorý čiastočne mohla nahradiť azda len sála Župného domu na Župnom námestí, Sieň reprezentantov pri Starej radnici a Zrkadlová sieň Primaciálneho paláca.

V čase, keď sa stavalo nové divadlo, bola jeho prevádzka presunutá do Pálffyho záhradnej sály pod Hradom.[21] V roku 1886 bola na pôvodnom mieste dostavaná nová budova Mestského divadla. Na jej návrhu a realizácii

15 LASLAVÍKOVÁ, Jana: Od streleckej priekopy k prvej kamennej budove. In: *Město se baví – od středověku do roku 1848*. Praha : Archív hlavného mesta Prahy, 2021, s. 130.
16 LASLAVÍKOVÁ 2021, s. 131.
17 Tamtiež, s. 131.
18 SCHIRLBAUER 2021, s. 17.
19 HABERLANDOVÁ – KRIŠTEKOVÁ 2023, s. 151 – 152.
20 Zvykli tam zasadať aj uhorské snemy.
21 SCHIRLBAUER 2021, s. 35.

sa podieľali viedenskí architekti Ferdinand Fellner a Hermann Helmer.[22] Mala kapacitu 1170 osôb, bola postavená v historickom neorenesančnom štýle, vnútri mala neobarokovú výzdobu a spĺňala všetky najmodernejšie bezpečnostné aj technické požiadavky.[23] V hľadisku sa nachádzali štyri veľké nástropné maľby zobrazujúce výjavy z opier *Bánk Bán*, *László Hunyadi, Csongor a Tünde* a postavu bájneho rozprávača.[24]

V Zbierke koncertných programov z rokov 1835 – 1941 sa k podujatiam v Redute zachovali tri koncertné programy a jedna vstupenka na bál z roku 1858. S Redutou bolo úzko späté fungovanie Bratislavského spevokolu (*Preßburger Liedertafel/Pozsonyi Dalárda*), ktorý tu pravidelne usporadúval svoje vystúpenia, o čom svedčia aj spomínané programy (1861, 1865 a 1866).

Dňa 3. novembra 1861 sa uskutočnil koncert Bratislavského spevokolu, na ktorom zazneli zväčša menej známe diela dobových autorov, ako *Hymne* (text: Müller von der Werra, hudba: E. H. z S.), *Arie für Tenor* z opery *A kunok* od Györgya Czászára (1813 – 1850), *Gebet* (modlitba) z opery *Josef und seine Brüder* (Jozef a jeho bratia) od francúzskeho skladateľa Étienne Nicolasa Méhula (1763 – 1817), *Zum Walde,* zborová skladba s hornovým sprievodom na text Johanna Scheurlina a hudbu od Johanna von Herbeck (1831 – 1877), *Caprice sur des Mélodies hongroises* pre violončelo (Henri Röver), *Bergmannslied* (banícka pieseň) pre barytón a zbor (text: A. Gerstel, hudba: Friedrich Wilhelm Kücken), *Das ist der Tag* (*mit Solo und Quartett*) pre dvojitý zbor, sólo a kvarteto (text: Ludwig Uhland, hudba: Friedrich Wilhelm Kücken), *A rózsámnak* – Ungarisches Soloquartett (A. T. Vógrits), *Letzte Treue* pre barytón, zbor a klavír (text: Blankovszky, hudba: Anton M. Storch) a *Hymnus* od Franza Erkela.

Z 12. novembra 1865 sa zachoval program s kompletnými textami piesní a informáciami o cene a možnostiach zakúpenia vstupného. Spevokol predniesol *An die Künstler* pre zbor so sprievodom harmónia od Felixa Mendelssohna-Bartholdyho, *Oftmals* pre zbor od Conradina Kreutzera (1780 – 1849), pieseň *Frühlingsglaube* od Franza Schuberta, *Ich wand're nicht* pre tenor Roberta Schumanna, ktorú spieval J. Prihoda (člen mužského zboru vo Viedni), *Abendruhe* od zbormajstra Karla Mayrbergera (1828 – 1881), *Ungarischer Chor* od renesančného hudobníka Sebastiána Tinódyho (1510 – 1556) so sprievodom harmónia, *Grün* pre zbor, kvarteto a lesný roh od Antona M. Storcha (1813 – 1887), *Geharnischte Lieder,* maďarský zbor od Franza Liszta, *Am See* pre zbor so sprievodom klavíra od Fr. Maira, *Ständchen* od Charlesa Gounoda pre tenorové sólo (J. Prihoda) s hlasmi (*Brummstimmen*) a klavírnym

22 LASLAVÍKOVÁ, Jana: Premeny hudobného divadla na pozadí histórie Mestského divadla v Prešporku v 19. storočí. In: *Malé osobnosti veľkých dejín – veľké osobnosti malých dejín VI*. Bratislava : Slovenské národné múzem-Hudobné múzeum, 2021, s. 162.

23 LASLAVÍKOVÁ, Premeny hudobného divadla..., 2021, s. 162.

24 ORTVAY 2005, s. 26. ISBN 80-88912-78-4

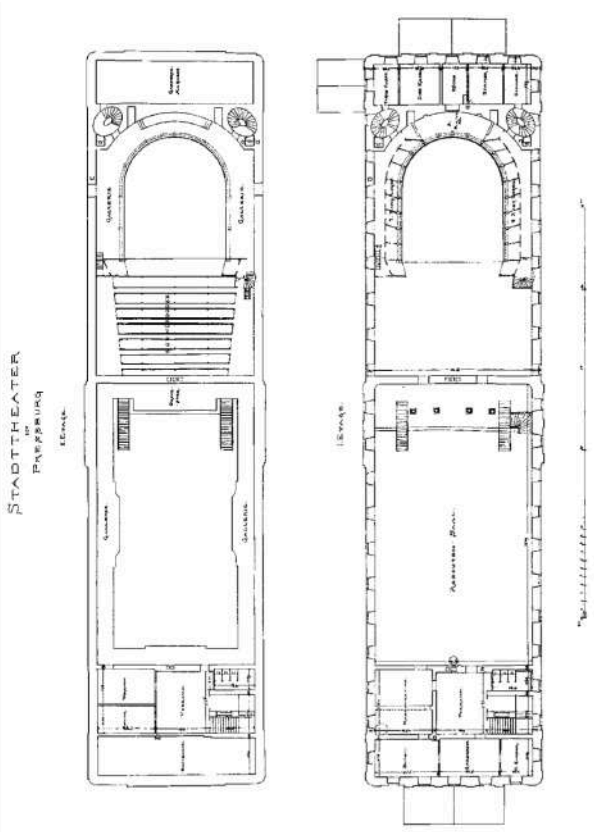

Obr. 1: Pôdorys prvého a druhého podlažia Mestského divadla v Bratislave z roku 1776 a Reduty z roku 1793. Zdroj: Haberlandová, Krišteková, Od tanečných sál k multifunkčným centrám kultúry a vzdelávania. Reduty na Slovensku, s. 155

sprievodom a na záver *Der Tag des Herrn* pre dvojitý zbor, barytón a kvarteto od Friedricha Wilhelma Kückena (1810 – 1882). Vďaka informáciám o vstupenkách vieme, že v Redute boli tri rôzne druhy miest na sedenie: tzv. *Cercle-Sitze* – stálo 2 franky, *Sitze und Entrées in den Saal* – 1 frank a *Entrées auf die Gallerie* – 50 grajciarov *(kr. = krejzer).* Dali sa zakúpiť u pokladníka Bratislavského spevokolu R. v. Topertzera na Hlavnom námestí (vtedy *Franz Joseph Platz*) a v deň koncertu pri pokladni. Dá sa predpokladať, že *Cercle-Sitze* bolo sedenie v lóžach v polkruhu na prízemí sály, *Sitze und Entrées in den Saal* boli miesta na sedenie a státie priamo v sále a *Entrées auf die Gallerie* boli miesta na státie na galérii.

Posledný koncert Bratislavského spevokolu v Redute, o ktorom sa dozvedáme vďaka *Zbierke koncertných programov 1835 – 1941*, sa konal 18. novembra 1866. Do programu zaradili *Schön ist unser Vaterland!* pre zbor od W. Kopriwu, opäť *Ständchen* z opery *Faust* Charlesa Gounoda, *Vergissmeinnicht*, pieseň bez slov pre violončelo (Jos. v. Róth) a klavír od Carla Schuberta, kvarteto *Die Nachtigall* od Franza Schuberta, *Beteg leány* pre zbor od Béni Egressyiho (1814 – 1851), *Zbor* z opery *Die Afrikanerin* od Giacoma Meyerbeera (1791 – 1864), *Naptól virít* pre tenor od Lászlóa Zimaya (1833 – 1900), *Mazurka* pre violončelo

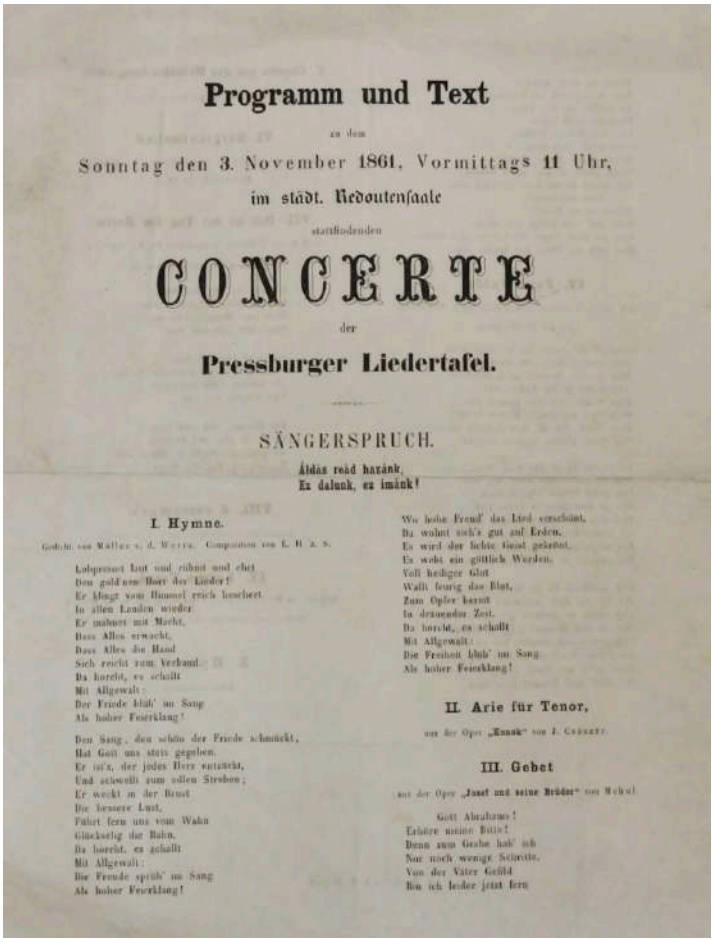

Programm und Text

zu dem

Sonntag den 3. November 1861, Vormittags 11 Uhr,

im städt. Redoutensaale

stattfindenden

CONCERTE

der

Pressburger Liedertafel.

SÄNGERSPRUCH.

Áldás reád hazánk,
Ez dalunk, ez imánk!

I. Hymne.

Gedicht von Müller v. d. Werra. Composition von L. H. A. S.

Lobpreiset laut und rühmt und ehrt
Den gold'nen Hort der Lieder!
Er klingt vom Himmel reich beschert
In allen Landen wieder.
Er mahnet mit Macht,
Dass Alles erwacht,
Dass Alles die Hand
Sich reicht zum Verband.
Da horcht, es schallt
Mit Allgewalt:
Der Friede blüh' im Sang
Als hoher Feierklang!

Dem Sang, den schön der Friede schmücket,
Hat Gott uns stets gegeben.
Er ist's, der jedes Herz entzücket,
Und schwellt zum edlen Streben;
Er weckt in der Brust
Die bessere Lust,
Führt fern uns vom Wahn
Glückselig die Bahn.
Da horcht, es schallt
Mit Allgewalt:
Die Freude sprüh' im Sang
Als hoher Feierklang!

Wo hohe Freud' das Lied ertönt,
Da wohnt sich's gut auf Erden.
Es wird der liebste Gast gekrönt,
Es weht ein göttlich Werden.
Voll heiliger Glut
Wallt feurig das Blut,
Zum Opfer bereit
In derjenenden Zeit.
Da horcht, es schallt
Mit Allgewalt:
Die Freiheit blüh' im Sang
Als hoher Feierklang!

II. Arie für Tenor,

aus der Oper „Ernani" von J. Verdi.

III. Gebet

aus der Oper „Josef und seine Brüder" von Méhul.

Gott Abrahams!
Erhöre meine Bitte!
Denn zum Grabe hab' ich
Nur noch wenige Schritte.
Von der Väter Gefild
Bin ich leider jetzt fern

Obr. 2: Program koncertu z roku 1861 v Redute, AMB

(Jos. v. Róth) Heinricha Rövera (1827 – 1875), *Poeten auf der Alm* pre zbor so sprievodom klavíra od E. S. Engelsberga (Eduard Schön, 1825 – 1879) a *Zbor* z opery *Viliam Tell* od Gioachina Rossiniho. Na záver sa uvádza, že účasť violončelistu Josefa von Róth na koncerte bola vyjadrením zvláštnej priazne spolku. Ceny vstupného boli rovnaké ako na koncerte spomínanom vyššie, ale pokladníkom spolku v tom čase bol Stefan Pallehner, ktorý lístky predával na *Kohlmarkte*.

Sieň reprezentantov

K sálam s inou primárnou funkciou než hudobnou, ktoré sa využívali aj ako koncertné priestory, zaraďujeme aj Sieň reprezentantov. Hoci sa zachovali mnohé dobové správy a plagáty o podujatiach a koncertoch, ktoré sa v nej

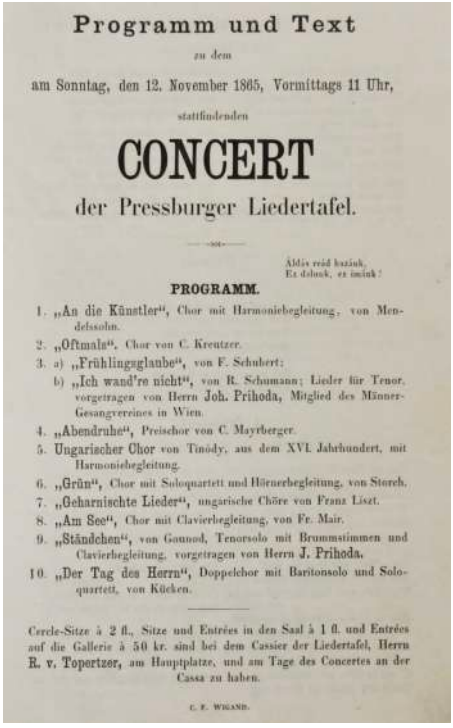

Programm und Text

zu dem

am Sonntag, den 12. November 1865, Vormittags 11 Uhr,

stattfindenden

CONCERT

der Pressburger Liedertafel.

Áldás reád hazánk,
Ez dalunk, ez imánk!

PROGRAMM.

1. „An die Künstler", Chor mit Harmoniebegleitung, von Mendelssohn.
2. „Oftmals", Chor von C. Kreutzer.
3. a) „Frühlingsglaube", von F. Schubert;
   b) „Ich wand're nicht", von R. Schumann; Lieder für Tenor, vorgetragen von Herrn **Joh. Prihoda**, Mitglied des Männer-Gesangvereines in Wien.
4. „Abendruhe", Preischor von C. Mayrberger.
5. Ungarischer Chor von Tinódy, aus dem XVI. Jahrhundert, mit Harmoniebegleitung.
6. „Grün", Chor mit Solopuartett und Hörnerbegleitung, von Storch.
7. „Geharnischte Lieder", ungarische Chöre von Franz Liszt.
8. „Am See", Chor mit Clavierbegleitung, von Fr. Mair.
9. „Ständchen", von Gounod, Tenorsolo mit Brummstimmen und Clavierbegleitung, vorgetragen von Herrn **J. Prihoda.**
10. „Der Tag des Herrn", Doppelchor mit Baritonsolo und Soloquartett, von Kücken.

Cercle-Sitze à 2 fl., Sitze und Entrées in den Saal à 1 fl. und Entrées auf die Gallerie à 50 kr. sind bei dem Cassier der Liedertafel, Herrn **R. v. Topertzer,** am Hauptplatze, und am Tage des Concertes an der Cassa zu haben.

C. F. WIGAND.

1. An die Künstler.

Von F. Mendelssohn.

Der Menschheit Würde ist
In eure Hand gegeben.
Bewahret sie! Sie sinkt mit euch,
Mit euch wird sie sich heben!
Der Künste heilige Magie
Dient einem weisen Weltenplane
Still lenke sie zum Ozeane
Der großen Harmonie.

Von ihrer Zeit verfluchten Fluchte
Die ernste Wahrheit zum Gedichte,
Und finde Schutz in der Kamönen Chor.
In ihres Glanzes höchster Fülle

Furchtbarer in des Reizes Hülle,
Erfasse sie in dem Gesange
Und räche sich mit Siegesklange
An des Verfolgers feigem Ohr.

Der frei'sten Mutter freie Söhne,
Schwingt euch mit festem Angesicht
Zum Sternenzelt der höchsten Schöne,
Um and're Kronen buhlet nicht!
Auf tausendfach verschlung'nen Wegen
Der reichen Mannigfaltigkeit
Kommt dann unnennend euch entgegen
Am Thron der hohen Einigkeit.

2. Oftmals.

Von C. Kreutzer.

Oftmals hat es mich betrübt,
Daß mich nicht eine liebt,
Doch seit ich geschrieben bin
Liebe reichlichen Gewinn
Ich aus dieser Lehre:
Und weil mich nicht Eine liebt,
Darum lieb' ich Alle.

4. Abendruhe.

Von C. Mayrberger.

Über den Hügel hin ziehen die Wolken sacht,
Um zu verschwimmen dort sanft in des
Abende Pracht,
O wie so schön, so ruhig schön
Ziehn sie dahin an des Himmels Höh'n!

Herz mein Herz flieg' auf auch du,
Gehe Gott, geh' Gott die Ruh'
Und heiteren himmlischen Frieden dazu,
Mein Herz mein Herz flieg' auf auch du!

Über die Fluren, sieh', schmeichelnd die Bäg-
lein husch,
Suchen des Nestes Flaum tief in dem
Blütenbusch,
O wie so schön den Wald entlang
Hallet und schallet ihr Abendsang.

Herz mein Herz flieg' auf auch du,
Gehe Gott, geh' Gott die Ruh'
Und heiliges fröhliches Hoffen dazu,
Mein Herz mein Herz flieg' auf auch du!

Drohen am Himmel nun blitzet ein Stern-
lein schon
Als hätt's gelauscht von fern, horch auf
der Glocken Ton
O wie so schön, so mild und schön
Lacht es herab von den blauen Höh'n.

Herz mein Herz flieg' auf auch du,
Gehe Gott, geh' Gott die Ruh'
Und heiliges fröhliches Hoffen dazu,
Mein Herz mein Herz flieg' auf auch du!

5. Jeremiás Próféta siralmas panaszai.

Tinódytól.

Emlékezzél mi történék Uram mi rajtunk,
És tekintsd, mily nagy szidalomban mi vagyunk,
Mint háznépekért uram tőled osztoztatunk,
Azért szükség éjjel, nappal hozzád kiáltunk.

Örökségünk édes hazánk másra fordula,
A mi házunk, jószágunk idegenre szálla;
Úgyünk juta, jaj mi nekünk, nagy budosásra:
Mert Istennek nem akarunk térni útjára.

6. Grün.

Von A. W. Storch.

Grün nur soll allein
Immer meine Farbe sein.
Grün ist ja der frische Wald,
Froher Sänger Aufenthalt.

Grün des Frühlings heit'res Bild,
Grün der Hoffnung Farbenschild,
Grün der Jungfrau Myrthenkranz,
Der sie schmückt mit höchstem Glanz.

Grün des Helden Lorbeerkron',
Grün die Palme, die zum Lohn
Jedem Dulder, der erblickt,
Lächelnd dort ein Engel reicht.

Ach! und wie erquickt so mild
Immergrün im Schneegefild!
D'rum, so lang noch Farben glüh'n,
Sei die meine immer grün.

7. Vértes dalok (Geharnischte Lieder).

Liszt Ferencztől.

a) Csata előtt.

Az isten int, az ég hiv,
A szent csatára fel,
Hol hár halál-harczot, vív
A hős: mosolyra kel.

Nem hiu vágy szenvélye
Miért e küzdelem,
Nem földi kincs a czél itt
E zajgó tengeren.

Előre! s az égi
Jó lészen a drága bér,
Üdvét lelkünknek kéri
Minden kiömlő vér.

Fel hát! ne föld halálod,
Az éj ha eltemet,
Szép hajnalod meglátod,
És abban mennyedet!

b) Légy szilárd!

Légy szilárd!
Bátd ki álld!
Bár borultan áll az ég,
S bár a szív kihülve rég,
Sorba állj a sor után!
A kor hőst kiván!

Légy szilárd!
Bátd ki álld!
Följen bár a rosz világ,
Hősi tett a nagyra hág,
S átkot szór a föny felé,
Mely nyugalmát elveré.

Légy szilárd!
Bátd ki álld!
Bár a czélhoz ér a csel,
S dicstelen babérra kel:
Légy szilárd!
Bösi eberint akarat
Mindenütt babért arat!

c) Az isten int!

Az isten int, az ég hiv
A szent csatára fel,
Hol hár halál-harczot vív
A hős: mosolyra kel.

stb. wmt a) alatt.

8. Am See.

Von F. Mair.

Verlassen liegt im Schilfesgrün der breite Wasserspiegel,
Wie Seufzen zieht drüber hin der Seeschwalbe Flügel.
Die Wellen hör' ich an's Gestein mit leisem Rauschen schlagen,
Mir ist, als tönten zwischen drein des See's geheime Klagen.

Es sieht im gold'nen Sonnenstrahl die ferne Schwalbe fliegen,
Und muß verweilt im öden Thal auf dunklem Grunde liegen.
Kein Vogel bringt so weit, so weit ihm einen Gruß getragen.
D'rum tönen in der Einsamkeit des See's geheime Klagen.

O grüner See, könnt' ich in dir Empfang und Willkomm finden,
Wie fühl und wonnig würde mir in deinen Wassergründen,
Denn würde ich dich früh und spät um deinen Kummer fragen,
Denn nur des Sängers Brust versteht des See's geheime Klagen.

9. Ständchen.

Von Gounod.

Wenn des Abends du singst,
Gewiegt von meinem Arm,
Und erzählst was mein Herze
Dir sagt so leis' und warm,
Bei dem Zauber des Liedes
Schwindet Stunde und Ort
Ach! d'rum singe süßes Liebchen,
O singe, fort und fort.

Wenn du schlummerst, dann wachet
Mein Aug' ob deiner Ruh',
Und dein Athem, er hauchet
Wie holde Worte zu.
Ach! wie dann sich enthüllet
Der Seele reiner Hort,
Ach! d'rum schlummre, süßes Liebchen,
O schlummre, fort und fort.

10. Der Tag des Herrn.

Von F. Kücken.

Das ist der Tag des Herrn!
Ich bin allein auf weiter Flur,
Noch eine Morgenglocke nur;
Nun Stille nah und fern.

Anbetend knie ich hier,
O süßes Grau'n, geheimes Weh'n!

Als knieten Viele angeseh'n
Und beteten mit mir.

Der Himmel nah und fern,
Er ist so klar und feierlich,
So ganz, als wollt' er öffnen sich.
Das ist der Tag des Herrn!

Obr. 3: Program koncertu z roku 1865 v Redute, AMB

konali, jej vznik a história sú málo známe. Sieň reprezentantov (Reprezentačná sieň, *Saale der Repräsentanten, Repräsentanten-Saale, Városházi nagyterem, Városi Képviselő Terem)* bola postavená v období pôsobenia prešporského mešťanostu Heinricha Justiho (1804 – 1878), ktorý bol v úrade v rokoch 1867 až 1875. Stála pravdepodobne vo vnútornom dvore Starej radnice na mieste, kde sa neskôr radnica prepojila s Primaciálnym palácom, čo bol asi aj dôvod na jej asanáciu v roku 1910. V správe uverejnenej v *Preßburger Zeitung* z 11. apríla 1868 sa píše o zasadnutí členov hasičského zboru „[...] *v Sieni reprezentantov v novej radnici* [...]“, z čoho vyplýva, že v roku 1868 už sieň stála. Zaujímavosťou však zostáva, že ešte v roku 1870 sa v *Preßburger Zeitung* objavil oznam o divadelnom predstavení v *„novej Sále reprezentantov“*, na základe ktorého sa dá predpokladať, že bola relatívne dlho považovaná za novú a vzácnu.

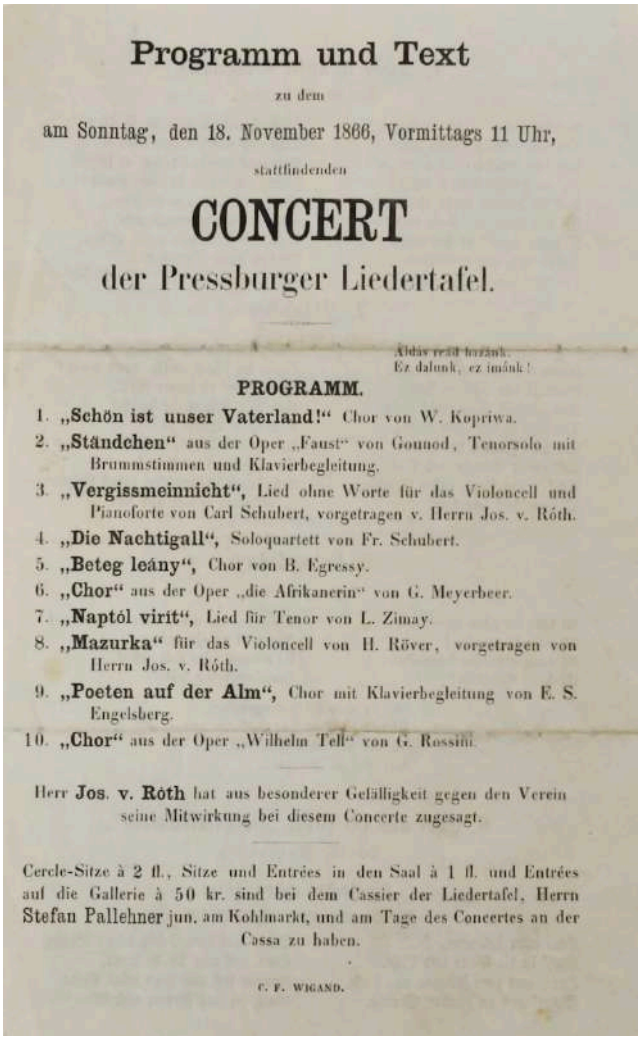

Programm und Text

zu dem

am Sonntag, den 18. November 1866, Vormittags 11 Uhr,

stattfindenden

CONCERT

der Pressburger Liedertafel.

Aldás reád borzánk.
Ez dalunk, ez imánk!

PROGRAMM.

1. **„Schön ist unser Vaterland!“** Chor von W. Kopriwa.
2. **„Ständchen“** aus der Oper „Faust“ von Gounod, Tenorsolo mit Brummstimmen und Klavierbegleitung.
3. **„Vergissmeinnicht“,** Lied ohne Worte für das Violoncell und Pianoforte von Carl Schubert, vorgetragen v. Herrn Jos. v. Róth.
4. **„Die Nachtigall“,** Soloquartett von Fr. Schubert.
5. **„Beteg leány“,** Chor von B. Egressy.
6. **„Chor“** aus der Oper „die Afrikanerin“ von G. Meyerbeer.
7. **„Naptól virít“,** Lied für Tenor von L. Zimay.
8. **„Mazurka“** für das Violoncell von H. Röver, vorgetragen von Herrn Jos. v. Róth.
9. **„Poeten auf der Alm“,** Chor mit Klavierbegleitung von E. S. Engelsberg.
10. **„Chor“** aus der Oper „Wilhelm Tell“ von G. Rossini.

Herr **Jos. v. Róth** hat aus besonderer Gefälligkeit gegen den Verein seine Mitwirkung bei diesem Concerte zugesagt.

Cercle-Sitze à 2 fl., Sitze und Entrées in den Saal à 1 fl. und Entrées auf die Gallerie à 50 kr. sind bei dem Cassier der Liedertafel, Herrn Stefan Pallehner jun. am Kohlmarkt, und am Tage des Concertes an der Cassa zu haben.

C. F. WIGAND.

Obr. 4: Program koncertu z roku 1866 v Redute, AMB

Sieň reprezentantov bola postavená prioritne na rokovania magistrátu, ako však môžeme vidieť z dobových správ a plagátov, po vzore Župného domu slúžila ako multifunkčný mestský priestor, ktorý po roku 1884 nahradil aj zbúranú sálu Reduty. Uskutočňovali sa v nej spolkové zasadnutia, prednášky, bankety, výstavy, prezentácie kníh, činoherné divadelné predstavenia, plesy, tanečné zábavy a veľké množstvo hudobných podujatí. Podľa zachovaných fotografií išlo o pomerne veľký priestor s galériou a honosným zariadením.

Sieň bola zbúraná v roku 1910 a ťažisko koncertného diania sa presunulo do Primaciálneho paláca, ktorý už v tom čase patril mestu, Župnej sály a neskôr aj novej Reduty. O období zániku sály svedčí aj fakt, že v *Zbierke koncertných programov 1835 – 1941* a ani v *Preßburger Zeitung* sa po roku 1910 Sieň reprezentantov už nespomína. Posledná zmienka o nej v zbierke Archívu mesta Bratislavy je z koncertu opernej speváčky Marcely Lucille (1887 – 1921) zo 16. apríla 1910. V *Preßburger Zeitung* je to zase pozvánka na vedeckú prednášku bádateľa Ernesta Shackletona (1874 – 1922) 27. februára 1910 o 16. a 18. hodine. Premietali sa jeho originálne kinematografické záznamy, čo len potvrdzuje dobrú technickú vybavenosť siene.

Im neuen Repräsentanten-Saale

Heute Samstag den 19. März a. c. Abends 7 Uhr:

Dramatischer Vortrag

über

Maximilians Glück und Ende,

historisches Drama in 3 Acten aus Mexiko's jüngster Vergangenheit, in Versen verfaßt und **frei** (ohne Manuscript) vorgetragen von

Dr. Rudolph Bieleck,

Schriftsteller aus Wien.

Cercle-Sitze à 2 fl. 50 kr., reservirte Sitze à 2 fl., Stehplätze à 1 fl., sind zu haben: in der Expedition der „Preßburger Zeitung", im Hôtel „zum grünen Baum" und Abends an der Cassa.

Schülerkarten à 50 kr. nur im Hôtel „zum grünen Baum."

Obr. 5: Oznam o divadelnom predstavení z roku 1870. Preßburger Zeitung, roč. 106, č. 64 (19. 3. 1870), s. 3

Obr. 6: Interiér Reprezentačnej siene. Súkromný archív Jany Kalinayovej-Bartovej. (Ďakujeme za poskytnutie fotografií Jane Kalinayovej-Bartovej a Štefanovi Holčíkovi.)

V *Zbierke koncertných programov 1835 – 1941* sa dochovali pramene k podujatiam v Sieni reprezentantov z rokov 1882 až 1884, 1889 až 1895 a 1900 až 1910.

Svoje hudobné večery (*musikalischen soirée*) tu pravidelne organizoval Bratislavský spevácky spolok (*Preßburger Singverein*). Ako príklad spomenieme koncert z 28. novembra 1882. V programe sa uvádza, že to bol už tretí hudobný večer spolku v tom roku. Vystúpil aj („s láskavou spoluprácou“) profesor Friedrich Dohnányi (1843 – 1909), matematik, amatérsky violončelista a otec Ernsta von Dohnányi. V prvom bloku zbor pod vedením zbormajstra Antona Strehlena (1840 – 1897) uviedol *Nachtlied* a *Im Wald* pre miešaný zbor od Adolfa Jensena (1837 – 1879), *Wiegenlied* pre ženský zbor od W. C. Mühldorfera, *Consolations* pre violončelo a klavír od Franza Liszta v úprave Swerta (Liszt-Swert), všetkých päť častí, ľudovú pieseň *Elbúsulom* pre mužský zbor v úprave Conrada Paula Wuschinga (1827 – 1900) a *Es steht eine Lind'* pre miešaný zbor od rakúskeho skladateľa Richarda Heubergera (1850 – 1914). V druhej časti zaznela švédska ľudová pieseň *Spinn spinn* v úprave Huga Jüngsta (1853 – 1923), *Mondliedchen* pre ženský zbor od Antona Strehlena, *Romanca* pre violončelo a klavír od Friedricha Roberta Volkmanna (1815 – 1883), Strehlenova *Nachtruhe* pre mužský zbor a *Gotes Güte* pre miešaný zbor opäť od Roberta Volkmanna.

Svoje podujatia v Sieni reprezentantov usporadúval tiež Bratislavský spevokol (*Preßburger Liedertafel*). Svedčí o tom aj koncertný program zo

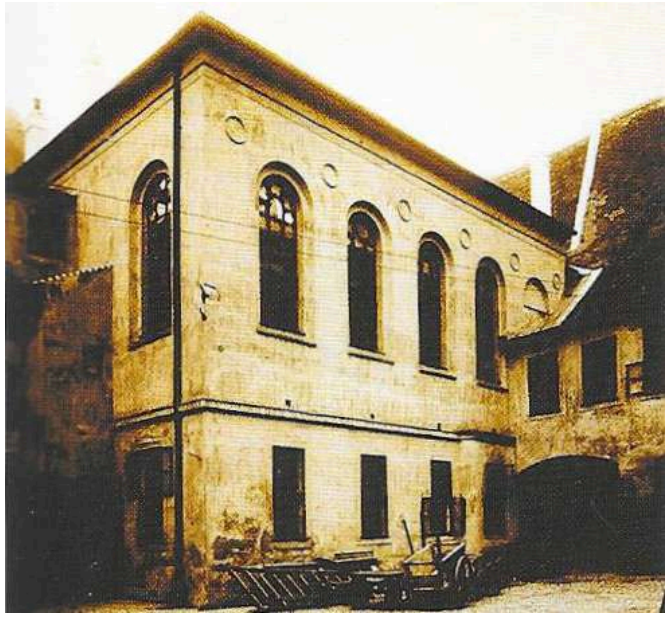

Obr. 7: Exteriér Reprezentačnej siene. Súkromný archív Jany Kalinayovej-Bartovej. (Ďakujeme za poskytnutie fotografií Jane Kalinayovej-Bartovej a Štefanovi Holčíkovi.)

Leutnant Shackletons
Vorstellung
über seine kühne Entdeckung des magnetischen
Südpols
nebst Vorführung seiner kinematographischen Original - Aufnahmen
wird am
Sonntag, den 27. Februar
um 4 und 6 Uhr abends im
städt. Repräsentanten-Saale
zu Gunsten des Petőfi-Denkmal-Fondes stattfinden.
Den Vorverkauf der Karten hat liebenswürdiger Weise die Firma E. HARDTMUTH (Michaelergasse) übernommen, woselbst auch Shackletons-Hefte à 10 Heller zu haben sind.
Preise der nummerierten Plätze: Kronen 2.—, 1.50, 1.— und 60 Heller, Stehplätze 50 Heller.
547

Obr. 8: Pozvánka na prednášku v Reprezentačnej sieni z 27. februára 1910. Preßburger Zeitung, roč. 147, č. 56a (26. 2. 1910), s. 7

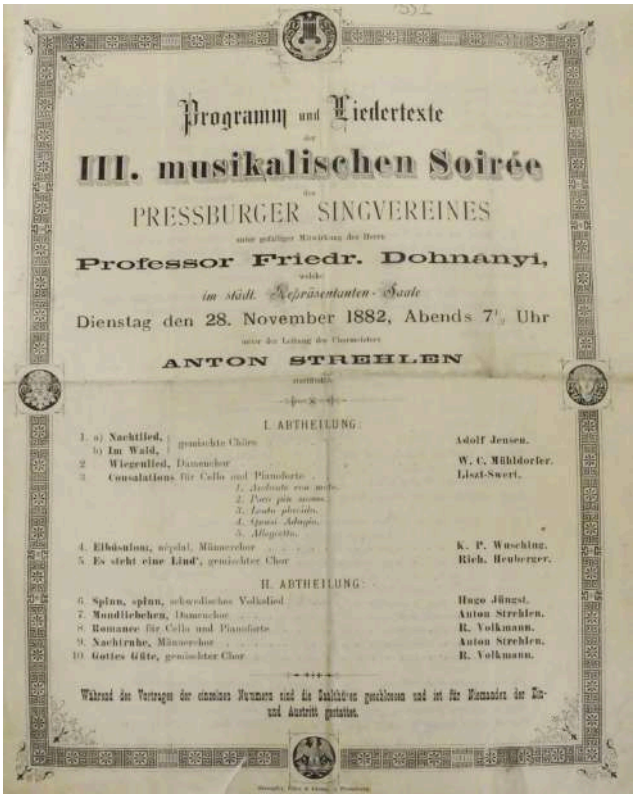

Programm und Liedertexte
der
III. musikalischen Soirée
des
PRESSBURGER SINGVEREINES
unter gefälliger Mitwirkung des Herrn
Professor Friedr. Dohnanyi,
welche
im städt. Repräsentanten-Saale
Dienstag den 28. November 1882, Abends 7½ Uhr
unter der Leitung des Chormeisters
ANTON STREHLEN
stattfindet.

I. ABTHEILUNG.

1. a) Nachtlied, b) Im Wald,	gemischte Chöre	Adolf Jensen.
2. Wiegenlied, Damenchor		W. C. Mühldorfer.
3. Consolations für Cello und Pianoforte	1. Andante con moto. 2. Poco più mosso. 3. Lento placido. 4. Quasi Adagio. 5. Allegretto.	Liszt-Swert.
4. Elbsonne, nächtl. Männerchor		K. P. Wusching.
5. Es steht eine Lind', gemischter Chor		Rich. Heuberger.

II. ABTHEILUNG.

6. Spinn, spinn, schwedisches Volkslied	Hugo Jüngst.
7. Mondliedchen, Damenchor	Anton Strehlen.
8. Romance für Cello und Pianoforte	R. Volkmann.
9. Nachtruhe, Männerchor	Anton Strehlen.
10. Gottes Güte, gemischter Chor	R. Volkmann.

Während den Vortrags der einzelnen Nummern sind die Saalthüren geschlossen und ist für Niemanden der Ein- und Austritt gestattet.

Obr. 9: Koncertný program z 28. novembra 1882. AMB Koncertné programy 1835 – 1941

7. decembra 1890. Zbormajstrom bol v tom období Ferdinand Kitzinger (1843 – 1926). Hlavnou časťou programu bolo predvedenie všetkých mužských zborov zo suity *Antigona*, ktorú napísal v roku 1841 Felix Mendelsohn-Bartholdy ako hudbu k rovnomennej divadelnej hre.

Na ďalších podujatiach v Sieni reprezentantov, ktoré sa zachovali v Zbierke koncertných programov 1835 – 1941, vystupovali rôzni svetoví aj domáci umelci a hudobné telesá. Spomeňme belgického barytonistu Emila Blauwaerta (12. február 1890), Hellmesbergerovo sláčikové kvarteto (6. február 1890), Udelovo kvarteto (4. apríl 1891, 25. február 1893), klavírnych virtuózov bratov Willyho a Louisa Thernovcov (11. marec 1893), České kvarteto (10. marec 1894), klavíristu Emila Sauera (26. január 1903, 1862 – 1942), americkú sopranistku Marcellu Lindh, pôvodne Rose Jacobson Jellinek (12. február 1904, 1867 – 1966) či holandskú speváčku Tilly Koenen (3. december 1904, 1873 – 1941). České kvarteto sa v Bratislave predstavilo v takmer pôvodnej zostave: prvé husle – Karl Hoffmann, druhé husle – Josef Suk, viola – Oskar Nedbal, violončelo – Hanuš Wihan (kvôli tuberkulóze nahradil Otta Bergera). Uviedli napríklad *Kvarteto F dur,* op. 59 č. 1 od Ludwiga van Beethovena,

Vasárnapon, 1890. évi deczember hó 7-én, délután pontban 5 órakor.

a

Pozsonyi Dalárda

harmóczegyedik

ALAPÍTÁSI HANGVERSENYE

és

200-dik előadása

a Pálffy termében Kitzinger N. karnagy vezetése alatt és a cs. és kir. 72-dik gyalogezred zenekarának közreműködése mellett.

Sonntag den 7. December 1890, Nachmittag präcise 5 Uhr,

im Pálffy'schen

XXXIV. STIFTUNGS-CONCERT

und

200. Aufführung

der

PRESSBURGER LIEDERTAFEL

unter Leitung

des Chormeisters F. Kitzinger und Mitwirkung der Musikkapelle des k. u. k. Infanterie-Regiments Nr. 72.

Műsorozat — Programm

1. Keler: Nyitány — Ouverture. Dirigent: Hr. Milt.-Kapellmeister Schmeck.
2. Jelige — Wahlspruch.
3. **Mendelssohn:** Sämmtliche Männerchöre mit Orchester aus „**Antigone**" von **Sophokles.**

Das verbindende Gedicht von KUFFNER gesprochen von Regisseur Herrn **Th. Steinar.**

Antigone: Frau Krauss.

Textbuch als Beigabe zum Programm.

Obr. 10: Koncertný program zo 7. decembra 1890. AMB Koncertné programy 1835 – 1941

Andante cantabile z *Kvarteta D dur* od Piotra Iľjiča Čajkovského a na záver zahrali *Kvarteto e mol (Z môjho života)* od Bedřicha Smetanu.

Bellevue

Ďalším výnimočným zábavným priestorom v Bratislave/Prešporku na prelome 19. a 20. storočia bolo zariadenie Bellevue. Patrí do kategórie priestorov v interiéroch stravovacích a ubytovacích zariadení. Bol to špecifický multifunkčný spoločensko-kultúrny priestor. Nachádzal sa na dnešnej Sokolskej ulici (vtedy Ulica J. N. Kovácsa) v blízkosti Kaplnky na Hlbokej ceste a viníc rodiny Palugyayovcov.[25] Pozemok od istého mešťana Freunda kúpil Eduard Dubsky a postupne tu vybudoval komplex reprezentačných budov. Vzbudzoval dojem šľachtického sídla, preto aj spočiatku niesol názov

25 ORTVAY, Tivadar: *Ulice a námestia Bratislavy. Nové mesto.* Bratislava : Marenčin PT, spol. s. r. o. 2007, 1. vydanie, s. 152 – 153. ISBN 978-80-89218-54-7

Establishment Dubsky, *Dubsky's Garten* (Dubského záhrada) či *Restaurant Dubsky* (Dubského reštaurácia) a až neskôr ho premenovali na Bellevue, čo znamená „krásna vyhliadka", keďže z miesta bol pekný výhľad na celé mesto. Jeho cieľom bolo poskytnúť ľuďom priestor na posedenie v prírode, zábavu a vytvoriť atraktívne miesto, kde sa môžu mešťania prechádzať a kde môžu tráviť voľný čas. Objekt obsahoval pivnice s vínom, reštauračné priestory, väčšie i menšie sály, v ktorých sa dalo tancovať, hrať biliard, kolky či karty. Na konci 19. storočia to bol najväčší zábavný podnik v Prešporku so sálou, ktorá čiastočne mohla nahradiť zbúranú Redutu. Keďže bol mimo centra mesta, a teda cielil na inú skupinu návštevníkov, tieto priestory neporovnávame.[26] Okrem iných podujatí sa tu organizovali plesy, koncerty vojenskej hudby, hudobných a speváckych spolkov a v letných mesiacoch taktiež majálesy a iné tanečné zábavy. Bellevue však mestu neslúžilo dlho. V začiatkoch 20. storočia viackrát vyhorelo a po prvej svetovej vojne stratilo veľkú časť svojich návštevníkov, keďže väčšina spoločenských a kultúrnych aktivít, okrem iného hlavne premietania filmov, sa presunuli do novopostavenej Reduty (1919). Od 20. rokov 20. storočia v priestoroch Bellevue sídlila Sokolská jednota, ktorá ich prerobila podľa svojich potrieb na športový areál.[27] Dnes vedľa priestorov bývalej Sokolovne stojí Základná škola na Hlbokej ceste.

V zbierke sa zachovalo viacero programov k podujatiam v Bellevue. Už v júli v roku 1891 sa tu (v *Dubskys Garten- und Saallocalitäten)* konal Letný festival *(Sommer-Feste*), ktorý organizoval prešporský *Kauffmännischer Club*. Jeho súčasťou bol okrem ohňostroja a tanečnej zábavy aj promenádny koncert kapely pešieho pluku č. 72. Do programu zaradili valčíky, polky a pochody či predohru k opere *Oberon* od Carla Mariu von Webera. Kapelník M. Solling dirigoval a hral na klavíri.

Zo zbierky sa dozvedáme aj o symfonickom koncerte kapely honvédskeho pluku č. 4. dňa 15. decembra 1900. Odznela predohra k Smetanovej *Libuši*, *Symfónia č. 5. c mol* od Ludwiga van Beethovena, *Tonbilder* z *Cornelia Schuta* od Antonia Smaregliu, orchestrálna suita *Peer Gynt* Edvarda Hagerupa Griega a *Uhorská rapsódia č. 1 F dur* od Franza Liszta v úprave Carla Dopplera (1825 – 1900). Podobné koncerty honvédskeho pluku č. 4 sa odohrali aj 18. decembra 1901, 28. marca 1903 či 31. marca 1908. Dňa 26. februára 1908 sa v *Establishment Bellevue* konal „Zábavný večer", ktorý organizoval spolok

26 V *Preßburger Zeitung* sme našli oznam o maškarnom plese v *Dubsky Establishment* na záver fašiangovej sezóny (tzv. Fašiangový utorok – *Faschingsdienstag*) v roku 1894 s názvom *Grosse Redoute* (Veľká reduta). V texte sa písalo, že bude „na štýl slávnych karnevalov v Redute, na ktoré sa v dobrom spomína". Aj na základe tejto zmienky môžeme usúdiť, že Dubsky do určitej miery nahradil chýbajúcu sálu Reduty. Hrala kapela pešieho pluku č. 72 a mala uviesť najnovšie tanečné skladby.

27 HOLČÍK, Štefan: Z Bellevue sa nakoniec stala Sokolovňa. [online]. In: *Bratislavské noviny*. Dostupné na internete: <https://www.bratislavskenoviny.sk/historia/27754-z-bellevue-sa-nakoniec-stala-sokolovna> [cit. 2024-11-20].

PROGRAMM

Sonntag, den 19. Juli 1891 in Dubsky's Garten- und Saallocalitäten stattfindenden

SOMMER-FESTE

veranstaltet vom Pressburger „Kaufmännischer Club".

I. Promenade-Concert der vollständigen Musikkapelle des k. u. k. Inftr.-Regims. Nr. 72 unter pers. Leitung ihres Kapellmeisters.

1. „Führich Marsch" . . . . . von Wagner.
2. **Ouverture** zur Oper «Oberon» . . . . . „ C. M. Weber.
3. „Alt-Wien", Walzer . . . . . „ Kremser.
4. „Nocturno" . . . . . „ Krauss.
5. Potpourri aus der Operette «Der Vogelhändler» . . . . . „ Zeller.
6. Intermezzo aus «Cavalleria rusticana» . . . . . „ Mascagni.
7. „Stiftungs-Polka" française . . . . . „ Suchy.
8. Fantasie aus der Oper «Der fliegende Holländer» . . . . . „ R. Wagner.
9. „Aus dem Reiche der Töne" Potpourri . . . . . „ Zeller.
10. „Gut Heil", Schnell-Polka . . . . . „ Komzak.

II. Anlässlich des Austrittes Concertsängerin Frau **Emil Kassenhofer.**

III. Vortrag des Harmonika-Specialisten Herrn **Ed. Donath.** (Clavierbegleitung Herr **L. Donath**).

IV. Declamatorische Vorträge des Herrn **Ludwig Bible,** Metzingen'scher Hofschauspieler:

1. **Der letzte Kuss** von Dr. Ludwig Fisk.
2. **Reisserl und Nachtigall** (humor. Monolog) von Kleinau.

V. Herr **Adolf Schwarz,** Tenorist des Wiener Kaufm. Gesangs-Vereines.

VI. Herr **Wilhelm Schreyer:** 1. Solodampf **Im schweren Frack.** 2. **Gesangsvorträge.**

VII. Vortrag des Herrn . . . . . **Unsere Frauen.**

VIII. Komische Intermezzo des Herrn **Adolf Rakowitsch.**

IX. Wiener Lieder von Herrn **Arnold Hatschek.**

Clavierbegleitung aus Gefälligkeit Herr Capellmeister M. Solling.

Brillantfeuerwerk

von Pyrotechniker Herrn **J. BEDNARZ.**

Tanzkränzchen.

Die Reihenfolge der Vorträge ist eine zwangslose.

Obr. 11: Koncertný program z 19. júla 1891. AMB Koncertné programy 1835 – 1941

Vereinigung der länger dienenden Unteroffiziere der Garnison Pressburg. Okrem pluku č. 4 na ňom účinkovala aj kapela cisárskeho a kráľovského pešieho pluku č. 72 a mužský spevácky zbor spolku poddôstojníkov pod vedením zbormajstra Hermanna Olexa. Po koncerte pokračovala tanečná zábava. Z podobného zábavného večera sa zachoval program aj z dňa 21. februára 1907.

V lete 1901 sa v Bellevue uskutočnilo podujatie ,,Sen noci svätojánskej" (*Sommernachts-Traum)*. Výťažok z neho bol venovaný fondu, ktorý získaval peniaze na stavbu Petőfiho pomníka – *Petőfi-Denkmalfonds* – na podporu *Pressburger Journalisten Vereins*. Tento ,,festival" trval od 18. do 20. augusta. V hudobnom programe vystúpila kapela okresného pluku č. 4 pod vedením kapelníka Josefa Stritzla, cigánska kapela (*Nationalmusik-Concert*), súbor ľudovej hudby a odohral sa tiež monster koncert (*Monstre-Concert*) prešporského Citarového spolku ,,Plesnivec" (*Preßburger Zither-Verein ,,Edelweiß"*).[28] Súčasťou boli aj komické scénky, súťaž krásy a mnohé ďalšie aktivity. (Obr. 12)

V Bellevue usporadúvali svoje koncerty aj hudobné a spevácke spolky, o čom svedčí napríklad koncertný program z 8. mája 1904, keď sa v jeho priestoroch uskutočnil 25. výročný koncert Bratislavského speváckeho spolku (*Preßburger Singverein/Pozsonyi dalegylet*) pod vedením vtedajšieho zbormajstra Antona Strehlena. Spolu s nimi vystúpila aj už spomínaná vojenská kapela č. 4. Uviedli diela Franza Liszta, Ludwiga van Beethovena,

28 LENGOVÁ, Od dominancie aristokracie k hudobnej kultúre..., 2020, s. 256.

Richarda Wagnera, grófa Gejzu Zichyho (1849 – 1924) či Franza Erkela (1810 – 1893). Koncertu sa zúčastnil dirigent Bratislavského spevokolu Ferdinand Kitzinger, ktorý dirigoval *Blahoslavenstvá* (*8 boldogság/Die Seligspreisungen*) pre miešaný zbor a barytón z oratória Franza Liszta *Krisztus/Christus*. Na klavíri ich sprevádzal Manfred Stöger. Svoju skladbu *Rákóczi-kar* pre miešaný zbor a orchester dirigoval gróf Gejza Zichy.

Zachovaný je aj program z osláv 30. výročia Bratislavského speváckeho spolku z 13. apríla 1910. Vystúpil na ňom orchester Cirkevného hudobného spolku spoločne s komorným orchestrom *Krausz-Weigel-Römeth-Kováts*. Bratislavský spevácky spolok v tom čase viedol Eugen Kossow (1860 – 1921).[29] Po koncerte bola vo vedľajšej miestnosti pravdepodobne pripravená spoločenská večera pre účinkujúcich. Na plagáte je uvedený aj nasledujúci koncert spolku, ktorý bol naplánovaný na 8. mája taktiež v Bellevue. (Obr. 13)

Svoj koncert tu 11. decembra 1904 usporiadal aj *Preßburger Liederfreunde/Pozsonyi Dalkedvelők* (Bratislavský piesňový spolok) pod vedením zbormajstra Johanna Breitera-Szélessyho (1878 – 1914). Do programu zaradili napríklad *An die Musik* pre zbor od Franza Schuberta, kvinteto *Stumme Liebe* od Karla Mayerbergera (hrali J. Weinberger, L. Hareter jr., J. Braun, St. F. Gólla, K. Silbermann) a uviedli tiež *Frühling* Breitera-Szélessyho. Okrem toho zazneli diela od Johannesa Brahmsa, Ludwiga van Beethovena, Antona M. Storcha, Thomasa Koschata (1845 – 1915), Dürrnera či *Elsas Traum* z Wagnerovho *Lohengrina* v podaní Heleny Holubovej.

Aj ďalší významný prešporský spolok – Bratislavský spevokol (*Preßburger Liedertafel/Pozsonyi Dalaráda*) – tu oslávil svoje výročie – päťdesiat rokov od vzniku. Výročný koncert sa konal 21. apríla 1907. Spoluúčinkovala na ňom vojenská kapela pluku č. 4 pod vedením Josefa Stritzla (1871 – 1949) a spevokol dirigoval Ferdinand Kitzinger s klavírnou spoluprácou spomínaného Johanna Breitera-Szélessyho. Odzneli skladby Richarda Wagnera, Ludwiga van Beethovena, Karla Therna (1817 – 1886), Franza Schuberta, Karla Mayerbergera a Franza Liszta.

V zbierke nájdeme aj záznam o vystúpení speváckeho zboru pod vedením ruského speváka Dimitrija Slavianského d'Agréneffa (1834 – 1908), ktorý v Prešporku vystúpil pri príležitosti 50. výročia svojej umeleckej kariéry (7. apríl 1908). Nachádza sa v nej aj program z koncertu viedenského symfonického orchestra *Wiener Tonkünstler-Orchester* (17. október 1909) s dirigentom Oskarom Nedbalom (1874 – 1930) a tiež mníchovského orchestra *Münchner Tonkünstler-Orchester* (10. december 1910) spoločne s dirigentom Fritzom Recktenwaldom (1876 – 1963).

29 LENGOVÁ, Jana: Bratislavský spevácky spolok a jeho prvý zbormajster Anton Strehlen. [online]. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 11 (37), 2020, č. 1, Dostupné na internete: <https://www.sav.sk/journals/uploads/11190955Bratislavský%20spevácky%20spolok.pdf> [cit. 2024- 11-23].

Sommernachts-Traum

im Etablissement „BELLEVUE“

am 18., 19. und 20. August 1901.

Patriotisches und Wohlthätigkeitsfest

zu Gunsten des Pressburger Petőfi-Denkmal-Fondes und des Unterstützungs-Fondes des Pressburger Journalisten-Vereines.

Grossartiges Programm:

Novitäten-Concert

der vollständigen Regiments-Musikkapelle des kön. ung. IV. Honvéd-Distriktes. Kapellmeister: Josef Strixl.

Nationalmusik-Concert

einer ausgezeichneten Zigeunerkapelle.

Urdrollige Vo trags-Soirée der berühmten echten Grinzinger Volkssänger-Gesellschaft.

Monstre-Concert

des Pressburger Zitherbundes „Edelweiß“. 30 Herren und Damen.

Reichbestellter Glücksbazar.

Weltpost.

Damen-Schönheits-Concurrenz mit werthvollen Preisen.

Variété amusante

unter Mitwirkung der Kunstkräfte:

Ella Polgár, vom k. k. [illegible]

Valerian: Morgil Rigl, von der Budapester kön. Oper; Mariska B-Kovacs, Soubrette; Karl Polgár jun., Regisseur: Emil Reisner, Regisseur; Hans Gating, Kapellmeister und Dem-

Obr. 12: Koncertný program z 18. – 20. augusta 1901. AMB Koncertné programy 1835 – 1941

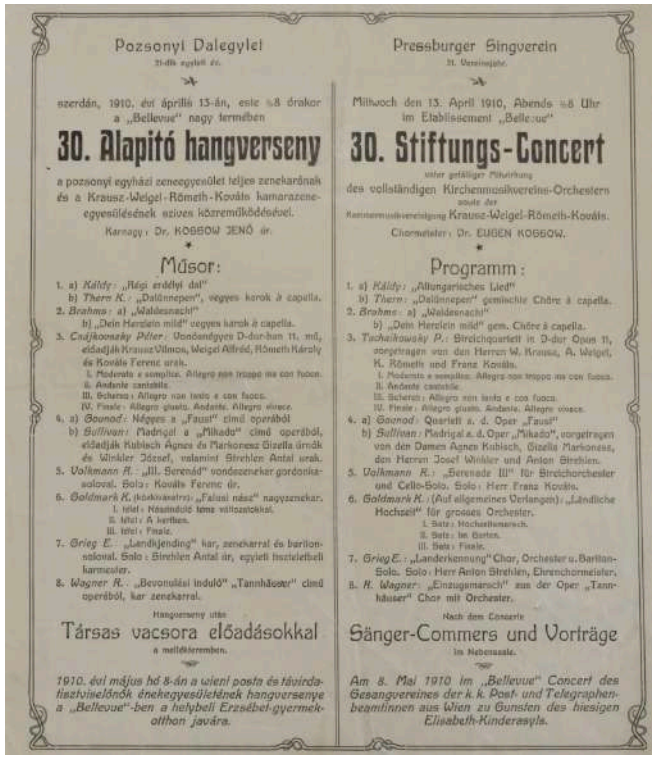

Pozsonyi Dalegylet

31-dik egyleti év.

szerdán, 1910. évi április 13-án, este ½8 órakor a „Bellevue“ nagy termében

30. Alapitó hangverseny

a pozsonyi egyházi zeneegyesület teljes zenekarának és a Krausz-Weigel-Römelh-Kovács kamarazene-egyesületének ezüves közreműködésével.

Karnagy: Dr. KOSSOW JENŐ úr.

Műsor:

1. a) *Kálfy:* „Régi erdélyi dal“
   b) *Thern K.:* „Dalünnepen“, vegyes karok à capella.
2. *Brahms:* a) „Waldesnacht“
   b) „Dein Herzlein mild“ vegyes karok à capella.
3. *Csajkovszky Péter:* Vonóendegyes D-dur-ban 11. mű, előadják Krausz Vilmos, Weigel Alfréd, Römelh Károly és Kovács Ferenc urak.
   I. Moderato e semplice. Allegro non troppo ma con fuoco.
   II. Andante cantabile.
   III. Scherzo: Allegro non tanto e con fuoco.
   IV. Finale: Allegro giusto. Andante. Allegro vivace.
4. a) *Gounod:* Négyes a „Faust“ cimü operából
   b) *Sullivan:* Madrigál a „Mikadu“ cimü operából, előadják Kubisch Ágnes és Markovecz Gizella úrnők és Winkler József, valamint Strehlen Antal urak.
5. *Volkmann R.:* „III. Serenád“ vonózenekar gordonka-szólval. Szólo: Kovács Ferenc úr.
6. *Goldmark K.* (kéziratra): „Falusi nász“ nagyzenekar.
   I. tétel: Násznépi tánc változatokkal.
   II. tétel: A kertben.
   III. tétel: Finale.
7. *Grieg E.:* „Landdjending“ kar, zenekarral és barilon-szólval. Szólo: Strehlen Antal úr, egyleti tiszteletbeli karmesterünk.
8. *Wagner R.:* „Bevonulási induló“ „Tannhäuser“ cimü operából, kar zenekarral.

Hangverseny után

Társas vacsora előadásokkal

a mellékteremben.

1910. évi május hó 8-án a bécsi posta és távirda-tisztviselőnők énekegyesületének hangversenye a „Bellevue“-ben a helybeli Erzsébet-gyermekotthon javára.

Pressburger Singverein

31. Vereinsjahr.

Mittwoch den 13. April 1910, Abends ½8 Uhr im Etablissement „Bellevue“

30. Stiftungs-Concert

unter gefälliger Mitwirkung

des vollständigen Kirchenmusikvereins-Orchestern sowie der Kammermusikvereinigung Krausz-Weigel-Römelh-Kovács.

Chormeister: Dr. EUGEN KOSSOW.

Programm:

1. a) *Kálfy:* „Allungarisches Lied“
   b) *Thern:* „Dalünnepen“ gemischte Chöre à capella.
2. *Brahms:* a) „Waldesnacht“
   b) „Dein Herzlein mild“ gem. Chöre à capella.
3. *Tschaikowsky P.:* Streichquartett in D-dur Opus 11, vorgetragen von den Herren W. Krausz, A. Weigel, K. Römelh und Franz Kovács.
   I. Moderato e semplice. Allegro non troppo ma con fuoco.
   II. Andante cantabile.
   III. Scherzo: Allegro non tanto e con fuoco.
   IV. Finale: Allegro giusto. Andante. Allegro vivace.
4. a) *Gounod:* Quartett a. d. Oper „Faust“
   b) *Sullivan:* Madrigal a. d. Oper „Mikado“, vorgetragen von den Damen Agnes Kubisch, Gisella Markovecz, den Herren Josef Winkler und Anton Strehlen.
5. *Volkmann R.:* „Serenade III“ für Streichorchester und Cello-Solo. Solo: Herr Franz Kovács.
6. *Goldmark K.:* (Auf allgemeines Verlangen): „Ländliche Hochzeit“ für grosses Orchester.
   I. Satz: Hochzeitsmarsch.
   II. Satz: Im Garten.
   III. Satz: Finale.
7. *Grieg E.:* „Landerkennung“ Chor, Orchester u. Bariton-Solo. Solo: Herr Anton Strehlen, Ehrenchormeister.
8. *R. Wagner:* „Einzugsmarsch“ aus der Oper „Tannhäuser“ Chor mit Orchester.

Nach dem Concerte

Sänger-Commers und Vorträge

im Nebensaale.

Am 8. Mai 1910 im „Bellevue“ Concert des Gesangvereines der k. k. Post- und Telegraphen-beamtinnen aus Wien zu Gunsten des hiesigen Elisabeth-Kinderasyls.

Obr. 13: Koncertný program z 13. apríla 1910. AMB Koncertné programy 1835 – 1941

Záver

Z predloženého výskumu vyplýva, že kľúčovým priestorom verejnej hudobnej zábavy v rokoch 1793 až 1884, teda takmer v priebehu celého 19. storočia, bola vo vtedajšom Prešporku práve Reduta pri starom Mestskom divadle. V čase svojej existencie to bola skutočne jediná sála, ktorá kapacitou a vybavením dokázala poskytnúť zázemie obľúbeným plesom, symfonickým koncertom, vystúpeniam speváckych zborov a množstvu iných spoločenských podujatí. Okrem Reduty slúžili umeleckému využitiu aj multifunkčné mestské sály ako bola Sieň reprezentantov, Župný dom, Zrkadlová sála Primaciálneho paláca a ďalšie súkromné priestory. Meštianska vrstva sa od konca 18. storočia čoraz viac angažovala ako tvorca a zároveň prijímateľ verejnej hudobnej zábavy, prejavom čoho bol najmä aktívny spolkový život a záujem o kultúrne podujatia. Dôležitým prvkom mestského spoločenského života boli tiež plesy a tanečné zábavy, ktoré svoje miesto rovnako nachádzali vo fungujúcich koncertných a spoločenských priestoroch, na rozdiel od predchádzajúceho storočia, keď sa tieto udalosti konali v sídlach šľachty. Pravidelné tanečné večery a majálesy sa konali v záhradných reštauráciách, Albrechtovej záhrade, v Mestskej strelnici či v spomínanom Bellevue.

Pri práci so zbierkou sa z materiálov vynorila aj informácia o doteraz neznámej sále: tzv. Häcklove lokality (*A. Häckel's Saallocalitäten*). Koncertný program je zo 17. decembra 1893 a pozýva na kultúrne podujatie pozostávajúce z koncertu, *Dilletanten-Vorstellung* a tanečného venčeka (*Tanz-Kränzchen*). Bolo by užitočné tento priestor bližšie preskúmať, ako aj vyhľadať informácie o samotnom A. Häckelovi, kto bol a čo robil.[30] Príležitosť na hlbšie bádanie poskytuje aj samotná Reduta ako hlavné centrum kultúrneho a spoločenského diania v Bratislave/Prešporku v 19. storočí.

Na tomto mieste sa chcem poďakovať Jane Kalinayovej-Bartovej, ktorá ma vo výskume viedla a poskytla mi cenné poznatky najmä o Sieni reprezentantov.

Bibliografia

HABERLANDOVÁ, Katarína – KRIŠTEKOVÁ, Laura: Od tanečných sál k multifunkčným centrám kultúry a vzdelávania. Reduty na Slovensku. In: *Osvěta, kultura, zábava: Kulturní domy v Československu*. Praha : Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, 2023, s. 148 – 177.

HOLČÍK, Štefan: Z Bellevue sa nakoniec stala Sokolovňa. In: *Bratislavské noviny*, 25. 4. 2011. Dostupné na internete: <https://www.bratislavskenoviny.sk/historia/27754-z-bellevue-sa-nakoniec- stala-sokolovna> [cit. 2024-6-30].

KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana: Podoby a premeny organizácie hudobného života Bratislavy okolo roku 1800. In: *Umenie a umelci v meste okolo roku 1800*. Bratislava : Stimul, 2024, s. 507 – 525.

30 Je možné, že priestor súvisel s Antonom Hackelom (1799 – 1846), ktorý bol rakúskym úradníkom a skladateľom z rodiny doktora Johanna Christopha Hackela (1758 – 1814), ktorý tiež pôsobil ako organista a skladateľ.

KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana a kol.: *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava : Ars Musica, 2020, 520 s.

KALINAYOVÁ-BARTOVÁ, Jana: Hudba v hlavnom meste Uhorska. Mecéni a patróni. In: *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava : Ars Musica, 2020, s. 65 – 77.

LASLAVÍKOVÁ, Jana: Od streleckej priekopy k prvej kamennej budove. In: *Město se baví – od středověku do roku 1848*. Praha : Archív hlavného mesta Prahy, 2021, s. 123 – 155.

LASLAVÍKOVÁ, Jana: Premeny hudobného divadla na pozadí histórie Mestského divadla v Prešporku v 19. storočí. In: *Malé osobnosti veľkých dejín – veľké osobnosti malých dejín VI*. Bratislava : Slovenské národné múzem-Hudobné múzeum, 2021, s. 160 – 179; s. 312.

LENGOVÁ, Jana: Od dominancie aristokracie k hudobnej kultúre. In: *Hudobné dejiny Bratislavy. Od stredoveku po rok 1918*. Bratislava : Ars Musica, 2020, s. 249 – 261.

LENGOVÁ, Jana: Bratislavský spevácky spolok a jeho prvý zbormajster Anton Strehlen. [online]. In: Musicologica Slovaca, roč. 11 (37), 2020, č. 1, Dostupné na internete: <https://www.sav.sk/journals/uploads/11190955Bratislavský%20spevácky%20spolok.pdf> [cit. 2024-11-23].

ORTVAY, Tivadar: *Ulice a námestia Bratislavy. Podhradie*. Bratislava : Marenčin PT, s. r. o., 2003.

ORTVAY, Tivadar: *Ulice a námestia Bratislavy. Mesto Františka Jozefa*. Bratislava : Marenčin PT spol. s. r. o., 2005.

ORTVAY, Tivadar: *Ulice a námestia Bratislavy. Nové mesto*. Bratislava : Marenčin PT, spol. s. r. o., 2007.

ORTVAY, Tivadar: *Ulice a Námestia Bratislavy. Ferdinandovo mesto*. Bratislava : Marenčin PT, spol. s. r. o., 2017.

ORTVAY, Tivadar: *Ulice a námestia Bratislavy. Staré mesto*. Bratislava : Marenčin PT, spol. s. r. o., 2020.

SALNER, Peter: *Bratislavské kaviarne a viechy*. Bratislava : Marenčin PT, spol. s. r. o., 2006, 2010.

SCHIRLBAUER, Anna: *„Pálffyho záhradná sála“ v Bratislave. Po stopách stratenej budovy*. In: *anna-schirlbauer.com*. 2021. 67 s. Dostupné na internete: <https://www.anna- schirlbauer.com/publikationen/> [cit. 2024-7-5].

Peter Ruščin

Rajecký kancionál – známy a či neznámy?

Rajec Hymn Book – Known or Unknown?

Abstrakt

Rajecký kancionál z 30. – 50. rokov 18. storočia poskytuje zaujímavý materiál tzv. malej vokálnej hudby – duchovných piesní a árií, zodpovedajúcich novšej, stredno- a neskorobarokovej vrstve sólistickej vokálnej hudby s predpokladaným sprievodom continua. Tento rukopisný prameň, v ktorom je zaznamenaný len vokálny part bez číslovaného basu, je z hľadiska hudobného štýlu viac kompatibilný so zborníkmi vokálnej hudby menších foriem na latinské a slovenské texty z pera františkánskych autorov, než s dobovými cirkevnými spevníkmi. Ako inšpiračné zdroje pre neznámeho pisateľa slúžili čiastočne české barokové kancionály, predovšetkým Holanova *Capella regia musicalis*, v menšej miere aj novšie vydania *Cithary Sanctorum* a druhé vydanie *Cantus Catholici*. Značná časť repertoáru, vrátane mnohých slovenských textov a prekladov z latinčiny, je však neznámeho pôvodu.

Kľúčové slová

kancionál, barok, duchovná pieseň s generálnym basom, ária s generálnym basom, latinská hymnografia, slovenská hymnografia, kontrafaktúra

Abstract

Rajec Hymn Book from the period 1730s–1750s offers interesting material of the "small" vocal music – spiritual songs and arias, corresponding to newer, middle- and late-Baroque solo vocal music with presupposed continuo accompaniment. This manuscript source in which only the vocal part is written down without any figured bass, is, from the viewpoint of its musical style, more compatible with collections of vocal music of smaller forms on Latin and Slovak lyrics written by Franciscan authors than with period church songbooks. Partly, Czech Baroque hymn books served as sources of inspiration for the unknown writer, primarily Holan's *Capella regia musicalis,* and to a lesser extent also later editions of *Cithara Sanctorum* and the second edition of *Cantus Catholici.* However, a significant part of the repertory, including many Slovak lyrics and translations from Latin, is of unknown origin.

Keywords

hymn book, Baroque, spiritual song with thorough bass, aria with thorough bass, Latin hymnography, Slovak hymnography, contrafactum

Mgr. Peter Ruščin PhD. študoval hru na husliach na Konzervatóriu v Košiciach a muzikológiu na Katedre muzikológie Univerzity Komenského v Bratislave, absolvoval študijný pobyt s podporou DAAD štipendia v Mainzi (Johannes Guttenberg-Universität, 1995 – 1996) a na muzikologickom inštitúte v Krakove (Universitet Jagiellonski Kraków, 2000). Zameriava sa najmä na dejiny duchovnej piesne na Slovensku od 16. do 19. storočia. Od roku 2010 pôsobí ako samostatný vedecký pracovník na Ústave hudobnej vedy SAV v Bratislave a je tiež predsedom Vedeckej rady Ústavu hudobnej vedy SAV, v. v. i.

Úvod – terminologický problém

Takzvaný *Rajecký kancionál* – rukopis bez titulného listu – bol objavený približne pred sto rokmi. Do Spolku sv. Vojtecha ho zrejme poslal farár z Rajca na základe výzvy pracovných komisií na prípravu jednotného spevníka. Ako čítame v predslove *Jednotného katolíckeho spevníka* (ďalej JKS), v júni 1921 sa „príslušné cirkevné autority obrátili na všetkých cirkevných správcov a organistov, aby poslúžili Spolku sv. Vojtecha radou i pomocou pri zbieraní piesňových prameňov. Potrebný rukopisný a tlačený literárny materiál obstarávala správa spolku."[1] Keďže miestom nálezu prameňa bol Rajec, dostal vzhľadom na chýbajúci titulný list všeobecné pomenovanie *Rajecký kancionál*. Tento rukopis, podobne ako iné zozbierané rukopisné aj tlačené pramene v archíve Spolku sv. Vojtecha, sa potom využil ako jedna z predlôh k úpravám textov a melódií piesní pripravovaného jednotného spevníka. Je príznačné, že v poznámkach o prameňoch k textom a nápevom, ktoré sú v záhlaví jednotlivých piesní JKS, nachádzame zmienku o *Rajeckom kancionáli* len u troch pôstnych piesní.[2] Keďže ide o piesne rozšírené aj v rôznych iných tlačených i rukopisných prameňoch 19. storočia, odkaz na *Rajecký kancionál* mal azda naznačovať najstaršiu z použitých predlôh. Toto, možno povedať, marginálne využitie prameňa pri zostavovaní JKS len potvrdzuje skutočnosť, že spomínaný rukopis obsahuje z hudobného či textového hľadiska málo piesní vhodných na kolektívny cirkevný spev. V súčasnosti je *Rajecký kancionál* deponovaný v Archíve Spolku sv. Vojtecha v Trnave, podobne ako niektoré ďalšie cenné rukopisné pramene slovenskej duchovnej piesne z 18. storočia, napríklad *Skalický slovenský spevník* P. Paulína Bajana, OFM (1783) či *Lendacký spevník* z roku 1787.

Rajecký kancionál svojím obsahom nezodpovedá bežnému cirkevnému spevníku, akým bol v tej dobe ešte stále Szőllősiho *Cantus Catholici*. Kancionál v užšom zmysle by podľa zaužívanej terminológie mal byť príručkou cirkevných spevov, z väčšej časti cirkevných piesní k rozličným, predovšetkým bohoslužobným príležitostiam na celý cirkevný rok, zatiaľ čo v širšom zmysle je to zbierka duchovných vokálnych skladieb.[3] Mohli by sme povedať,

1 *Jednotný katolícky spevník*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1937, s. 4.

2 Ide o piesne č. 127 (Nevinnosť premilá), č. 147 (Mária pod krížom stála) a č. 149 (Ach já matka zarmútená).

3 V zaužívanej literárnovednej terminológii, ktorá je v tomto smere exaktnejšia ako muzikologická, sa zjavne rozlišuje medzi širším a užším významom tohto pojmu. V prostredí českej literárnej vedy sa pod kancionálom rozumie „zpěvník, sborník duchovních zpěvů, v dnešním, užším smyslu sbírka duchovních zpěvů při bohoslužbách." Porovnaj: MIRVALDOVÁ, Hana: Kancionál. In: VLAŠÍN, Štěpán (ed.): *Slovník literární teorie*. Praha : Československý spisovatel, 1984, s. 165. Historický slovník slovenského jazyka charakterizuje kancionál jednoznačne v užšom zmysle ako „cirkevný spevník". Porovnaj: MAJTÁNOVÁ, Marie: Kancionál. In: MAJTÁN, Milan (ed.): *Historický slovník slovenského jazyka II. K–N*. Bratislava : VEDA – Vydavateľstvo SAV, 1992, s. 21.

že kancionál v užšom zmysle je príručkou určenou na kolektívny spev veriacich, ktorá rešpektuje určitú genealogickú líniu typologicky vyhranených prameňov cirkevného spevu. V slovenskom katolíckom prostredí sa približne od 19. storočia označenie „kancionál" používa zriedkavejšie ako napríklad u evanjelikov a bežne sa využíva pojem „cirkevný spevník", avšak v rovnakom význame, teda ako synonymum pojmu kancionál. Na základe obsahu sa rukopisný prameň z Rajca javí ako kancionál v širšom zmysle, pretože ide o príručku kratších vokálnych skladieb – prevažne sólistických duchovných piesní a árií pre potreby kostolného chóru. Menšie vokálne skladby piesňového alebo ariózneho typu so strofickými textami, ktoré v obsahu *Rajeckého kancionála* dominujú, predpokladali sprievod continua (organa), inštrumentálnej zložky pozostávajúcej z niekoľkých nástrojov, prípadne aj obsadenie iného sólového vokálneho partu.[4] Zaznamenané melódie s textami v rukopise predstavujú najskôr príručku pre vokalistu, nemáme však k dispozícii generálny bas, prípadne inštrumentálne party, čo pohľad na tieto malé kompozície značne zjednodušuje.

V *Rajeckom kancionáli* teda nie sú zaznamenané „staršie slovenské a latinské cirkevné piesne" pre ľud. Ak by tomu tak bolo, očakávali by sme, že značná časť piesní sa odpisovala z tlačených kancionálov, vrátane druhého vydania oficiálneho spevníka *Cantus Catholici*, tak ako to vidíme v iných rukopisných kancionáloch 18. storočia zo slovenského vidieckeho prostredia alebo aj v jezuitských tlačených zbierkach tej doby. Piesňový materiál z *Cantus Catholici* však v *Rajeckom kancionáli* takmer úplne absentuje, hoci tu v menšej miere možno nájsť niektoré novšie piesne z kancionálových tlačí, či už z barokových českých katolíckych spevníkov alebo príležitostne aj z novších vydaní *Cithary Sanctorum* od roku 1674.[5] Vo viacerých prípadoch však boli prevzaté len texty piesní, pričom nápevy k nim boli variantné alebo odlišné od spomínaných predlôh. Prax využívania známych textov duchovných piesní alebo latinských hymnov ako podkladov pre nové vokálne kompozície so sólovým spevom bola v tej dobe bežná.

Otázku pomenovania rukopisu zrejme nie je možné vyriešiť ideálne, nepochybne však môžeme hovoriť o kancionáli či spevníku v širšom zmysle. Ako už bolo spomenuté, nejde totiž o prameň, ktorý typologicky zapadá do vyhranenej línie kancionálových cirkevných edícií a ich rukopisných variantov. Naopak, táto rukopisná zbierka je kompatibilná s tradíciou neskorobarokových rukopisných príručiek sólovej alebo ensemblovej vokálnej hudby pre chór, ktorá mala svoj ekvivalent aj v niektorých tlačených zbierkach vrcholného a neskorého baroka označovaných latinskými metaforickými titulmi.

4 RUŠČIN, Peter – VESELOVSKÁ, Eva – KENDROVÁ, Zlatica: *Duchovná pieseň medzi písomnou a ústnou tradíciou. Súvislosti hymnologických prameňov z územia Slovenska.* Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2019, s. 199 – 200.

5 Tamtiež, s. 200.

Napokon, obsah *Rajeckého kancionála*, ktorého pôvodný titul nepoznáme, selektívnym spôsobom reflektuje popri arióznych vokálnych miniatúrach aj piesne z aktuálnych cirkevných spevníkov svojej doby.

Opis pamiatky, problém jej datovania a proveniencie

Rajecký kancionál je rukopis s formátom 18,5 × 16,5 cm, bez titulného listu, bez pôvodnej väzby, iba v lepenom papierovom obale. Aktuálne je uložený v Knižnici a archíve Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Obsahuje 115 fólií, z toho 106 je popísaných, ostatné sú prázdne. Pamiatka zatiaľ nie je reštaurovaná, avšak väčšina listov je v zachovalom stave a dobre čitateľná. Z pôvodného obsahu rukopisu bolo niekoľko listov vytrhnutých, čo môžeme vidieť na niektorých chýbajúcich vokálnych skladbách z pôvodného priebežného číslovania. Na zachované fóliá boli dodatočne červenou ceruzou dopísané čísla strán od 1 na verse prvého fólia až po 160. Ďalej bola očíslovaná obyčajnou ceruzou vždy každá 10. strana – 170, 180 atď. až po 220 a potom sú očíslované strany 226 a 228 na prvých stranách dvoch posledných zachovaných fólií. Verso posledného fólia by teda malo mať číslo strany 229.

Datovanie pamiatky nie je jednoznačné. V bibliografii k *Jednotnému katolíckemu spevníku* sa uvádza pomerne široké rozpätie – prvá polovica 18. storočia.[6] Žiaľ, v rukopise nenachádzame žiadne zmienky, na základe ktorých by sme bližšie identifikovali čas jeho vzniku. Aj vodoznaky sú len ťažko rekonštruovateľné, kvôli rezu papiera. Do rukopisu evidentne zapisovali dvaja zapisovatelia v určitom časovom odstupe (obr. 1, 2). Prvý z nich každú pieseň v rámci tematických oddielov očísloval v priebežnom poradí a na konci oddielov nechal voľné listy. Na niektoré z nich dodatočne zapisoval piesne druhý zapisovateľ. Aj keď viaceré listy boli z rukopisu vytrhnuté, vzhľadom na číslovanie piesní dokážeme určiť, ktoré listy v rámci pôvodne zapisovaného repertoára chýbajú. V dodatočne zapísanom repertoári nachádzame okrem iného českú pieseň, ktorú poznáme až z mladších vydaní českého nenotovaného spevníka Antonína Koniáša *Citara Nového Zákona* od roku 1752. To by mohlo posunúť dobu záznamov druhého zapisovateľa ďalej do 2. polovice 18. storočia. V každom prípade je veľmi ťažké stanoviť terminus a quo, ale nepredpokladáme, že by to mohlo byť už pred rokom 1730. Tento rukopis teda zrejme nie je najstarším spomedzi známych katolíckych rukopisných hymnografických prameňov 18. storočia, keďže iný rukopisný prameň podobného typu – *Redlov kancionál* – bol zapísaný najneskôr v roku 1730.[7] Dodatočné zápisy v Rajeckom kancionáli naznačujú používanie tohto rukopisu v druhej polovici 18. storočia. Ohľadom proveniencie prameňa

6 *Jednotný katolícky spevník*... 1937, s. 569.

7 Bližšie o autorstve Redlovho kancionála a jeho datovaní porovnaj: KAČIC, Ladislav: Tvorba Adama Michnu na Slovensku v 17. a 18. storočí. In: *Hudební věda,* roč. 38, 2001, č. 1 – 2, s. 129.

nám chýba jednoznačná informácia o tom, že rukopis vznikol a používal sa v Rajci, čiže mieste jeho nálezu. Mohol tam byť prinesený odinakadiaľ. Na základe jeho obsahu je zrejmé, že zapisovateľ bol do určitej miery ovplyvnený českou a moravskou tradíciou a tiež, že vzhľadom na určitú kompatibilitu s inými slovenskými rukopisnými prameňmi vznikol kancionál nepochybne na našom území. Predpokladaná širšia oblasť západnej prihraničnej časti Slovenska susediacej s Moravou by Rajec ako miesto vzniku pamiatky nevylučovala.

Rajec bol v 18. storočí mestom s jarmočným právom s rozvinutou remeselnou výrobou. V období reformácie tu existovala miestna latinská škola, na ktorej pôsobil napríklad Ján Zizkius či Ján Caban a jej tradícia sa dá sledovať už od roku 1655.[8] V roku 1720 bolo v meste 145 remeselníkov združených do viacerých cechov. Najneskôr od roku 1757 tu pôsobila významná organárska dielňa rodiny Pažických, v ktorej zhotovili v roku 1771 pre farský kostol sv. Ladislava v Rajci na tú dobu veľkorysý, dvojmanuálový organ s 23 registrami. Žiaľ, zachovala sa z neho len upravená organová skriňa.[9] Čo sa týka informácií o hudobníkoch a kantoroch, k dispozícii máme kánonické vizitácie z rokov 1767 a 1798, čiže z neskoršieho obdobia. Podľa kánonickej vizitácie z roku 1767 mala rajecká farnosť kantora Františka Podivnického (nar. 1712) a k dispozícii bol len skromný, trojregistrový organ („Organellum").[10] Novšia vizitácia z roku 1798 už eviduje údajný 25-registrový organ „cum pedali", čo bol zjavne spomínaný nástroj z dielne Pažických. V dokumente sú aj ďalšie informácie o hudobníkoch: učiteľom a organistom bol Jozef Dvorecký (nar. 1749), ďalej sa tu uvádzajú dvaja ludimagistri – Ján Stanček (prvý ludimagister, nar. 1746, ktorý neovládal hru na organe, bol však huslistom a vokalistom) a Ján Valášek (druhý ludimagister, nar. 1756, organista a huslista), ďalej istý Jakub Elischer (nar. 1750, údajne priemerný huslista, ale dobrý basista) a „tres Musici-Chorales". Z hudobných nástrojov sa vo vizitačnom protokole spomínajú 4 trúbky, 4 lesné rohy, husle a tympany.[11]

Tento vokálno-inštrumentálny aparát zrejme umožňoval uvádzanie reprezentatívnejších cirkevných skladieb. Môžeme predpokladať, že inštalovanie nového organa na začiatku 70. rokov iniciovalo pozdvihnutie hudobno-interpretačnej praxe vo farskom kostole a stav z roku 1798 je už dôsledkom tohto rozmachu. Využívanie staršieho rukopisného spevníka s repertoárom jednoduchých sólových vokálnych skladieb so slovenskými či latinskými textami vo farskom kostole v Rajci je teda vysoko pravdepodobné, čo napokon naznačujú aj vyššie spomínané dodatočné zápisy.

8 Porovnaj: KROPILÁK, Miroslav (ed.): *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo SAV, 1977, s. 474.

9 <https://organy.hc.sk/organar/10-pazicki-z-rajca> [cit. 30. 11. 2024].

10 MÚDRA, Darina: *Topografia hudby klasicizmu na Slovensku z pohľadu kánonických vizitácií*. 2. diel. Pramenná databáza. Bratislava : VEDA – vydavateľstvo SAV, 2019, s. 587.

11 Tamtiež, s. 616 – 617.

Rozpis textových a hudobných jednotiek Rajeckého kancionála

Ako už bolo spomenuté, obsah Rajeckého kancionála vzbudzuje pozornosť, pretože obsahuje z nemalej časti repertoár pre sólovú, prípadne ensemblovú vokálnu interpretáciu. Celkovo tu nachádzame 147 slovenských a 69 latinských textov. Hudobných jednotiek je 183. Z hľadiska vývoja a kryštalizácie cirkevných vokálnych hudobných druhov ide o duchovné piesne a jednoduchšie árie s generálnym basom, hoci v rukopise je spravidla zaznamenaný len hlavný melodický hlas, prípadne dva vokálne party bez basu.

Skratky citovaných prameňov (zoradené chronologicky):

Tlače: SirM – Sirenes Marianae sive Hymni in Honorem B. Mariae V. (Würzburg 1647), M – Adam Michna: Česká mariánská muzika (Praha 1647), Svatoroční muzika (Praha 1661), CC (rok vydania) – Cantus Catholici, Dl – Jan Ignác Dlouhoveský: Outočiště českého království, přemilostná matka a Panna Maria (Praha 1674), CS (rok vydania) – Cithara Sanctorum, Š – Václav Šteyer: Kancionál český (1. vydanie Praha 1683), H – Václav Holan Rovenský: Capella regia musicalis – Kaple královská zpěvní (Praha 1693), N – György Náray: Lyra Coelestis (Trnava 1695), Kleych – Václav Kleych: Evanjelický kancionál (1. vydanie Žitava 1717), B – Jan Josef Božan: Slavíček rájský (Hradec Králové 1719), K – Antonín Koniáš: Cytara Nového zákona (1. vydanie Hradec Králové 1727, 5. vydanie Praha 1752), Ml – Eliáš Mlynářových: Písniční knížečka (1. vydanie Levoča 1702), G – Jan Glosius: Etan hlasitě prozpěvující (1. vydanie b.m. 1727), Rk – Ve jménu Pána Ježíše Ruční kancionálík domovní i pocestný (1. vydanie Lauben 1749), Ho – Jur Hollý: Nábožné katolícke pesničky (Trnava 1804).

Rukopisy: Ľk – Ľubietovský kancionál (1696, toho času nezvestný, mikrofilm v Ústave hudobnej vedy SAV, v. v. i.), Re – Redlov kancionál (cca 1730, SK-Msnk A XXXVIII-50), Du – Dulayov kancionál (1747, H-Bu A 133), Ba – Paulín Bajan OFM: Beckovský slovenský spevník (1758, SK-Msnk A XXXVIII-58), Skalický slovenský spevník (1783, SK-TRs A XI.75), Oz – Andrej Ozym: Kancionál (1797, SK-Msnk B IV-78), La – rukopisný spevník Laudate Dominum (1809, SK-Msnk B VI/3).

Fólio	H.j. č.	Text č.	Incipit	Part	Odkazy text	Odkazy mel.
1-2	1.	1.	Ave ô Mater gratia! ô Maria!	C		
1-2	2.	2.	Veni veni Angele, à Deo Legate	C		
2-3	3.	3.	Ave Maria, ô Mater Numinis	C		H
2-3		4.	Zdravas Maria, ô Matko milosti		Š, H, B	
3-4	4.	5.	Maria čistá Panno Tobě jest to dáno	C	Š, H, B	
3-4	5.	6.	Tisíckrát buď pozdravená Panenko	C	Š, H	
4-5	6.	7.	Z vysokosti nebeskej, od Otce	C	H, B	
4-5	7.	8.	Zdravas buď Maria Panno, z nebe	C		
5-6	8.	9.	Maria plna milosti, Bůh jenž vždy	C	Š, H, B	
5-6	9.	10.	Maria plna milosti, Bůh jenž vždy	C		
6-7	10.	11.	Z nebe posel vychází, zdávna	C	M, Š, H, B	
6-7	11.	12.	Ó prešťastná hodina, v níž Maria	C	Š, H	
7-8	12.	13.	Prijde Kristus Spasitel náš	C	Š, H, B	Š, H, B
7-8	13.	14.	Maria dej dovolení, žádam	C	H	H, Ba
8-9	14.	15.	Pozdravení prijmiž, Maria anjelské	C		
9-10	15.	16.	Zdravas buď Pani sveta, Královno	C	Dl	
9-10	16.	17.	Ave Mater Creatoris		C	
10-11	17.	18.	Jdi Gabrieli, nes podzdravení	C	Ba	Ba
10-11	18.	19.	O stellula Maria fulgida	C	CC 1655	CC 1655
10-11		20.	O hvezdičko! Maria prestkvúci			
11-12	19.	21.	O Maria Matko Boží, Búh Otec	C		
11-12	20.	22.	Ave te Mater millies, Regina Coeli	C		
12-13	21.	23.	Zdravas Panenko Maria, vší Božskej	C	Du	Du, N
12-13	22.	24.	Zdravas královno Matko milosti	C		
13-14	23.	25.	Pozdravená buď královna ô Maria!	C	B	B
13-14	24.	26.	Matičko Boží, Nebeské zboží	C	B	B
14-15	25.	27.	Maria gustum sentio	C	Re, Ba	Re

Fólio	H.j. č.	Text č.	Incipit	Part	Odkazy text	Odkazy mel.
14-15		28.	Maria Láskú oplývam			
15-16	26.	29.	Salve nata ter amata, que in templo	C		
15-16		30.	Vitej Panno narozená, jenžs v chráme			
15-16	27.	31.	Ave pulcherrimum decus Angelicum	C		
16-17	28.	32.	O Maria en ad te, meum cor inclinat	C	Re	Re
16-17	29.	33.	Nebeská Panno, Božská Královno	C		
17-18	30.	34.	Congregavit Deus aquas	C	SirM	SirM
17-18		35.	Zebral Pán Búh všecky vody			
18-19	31.	36.	Pred tvé nohy Nejsvatejší	C	K 1752	
20-21	32.	37.	Díťatko premilé narodilo se jest	C		
20-21	33.	38.	Puer natus in Bethlehem	C	CC 1655	
21-22	34.	39.	Díťatku my prospevujme	C	M, H	Ba
21-22	35.	40.	Ježišku múj, Miláčku múj	C	La	La
22-23	36.	41.	Ó dobrá novina, ó šťastná hodina	C+A	Š, H	
22-23	37.	42.	O res mirabilis, res ineffabilis	C		
23-24	38.	43.	Ej což to tam svetu divného	C		
23-24	39.	44.	Dormi dormi, ô puelle!		C	H
23-24	40.	45.	Pastores tutti surgite		C	
24-25	41.	46.	Kolíbala a spívala Matička Synáčkovi	C	H	H
24-25	42.	47.	Salve mi Jesu dulcissime	C	Du	CS 1674
24-25		48.	Vitej Ježiši Nejmilejší			CS 1674
25-26	43.	49.	Ó predivná moc Boží	C	R	
25-26	44.	50.	Radostná novina, dnes nám nastala	C		
26-27	45.	51.	Spi premilý múj Synáčku	C		
26-27	46.	52.	Ó Ježišku s tvú Matičkú	C		
27-28	47.	53.	O Ježiši, nejpeknejší, hle vítam Tebe	C		
27-28	48.	54.	Poslúchajte ó krestané, radostnej	C		
28-29	49.	55.	Ó času přešťastného přešťastná	C		
28-29	50.	56.	In dulci jubilo všichni zaspívejme	C	CC 1655	
29-30	51.	57.	Ó Ježiši díťátko rozmilé	C	H, B	H, B
29-30	52.	58.	Pueri concinite, a vesele svými	C		
30-31	53.	59.	O dulcis Jesule Puer tenellule!	C		
30-31	54.	60.	Radujte se všichni, ó kresťané verní	C		
31-32	55.	61.	Ach jak sobě jesle chatrné	C		
31-32	56.	62.	Venite videte Jesum natum	C		
32-33	57.	63.	Narodilo se nám dítě, jenž panuje	C		

Fólio	H.j. č.	Text č.	Incipit	Part	Odkazy text	Odkazy mel.
37r	58.t	64.t	... jesti mé bolest podobná	C		
37-38	59.	65.	Poďte sem hríšnici	C	H, Š, B	
38-39	60.	66.	Co to nového, neslýchaného?	C	Š, B	
38-39	61.	67.	O felices peccatores vobis vita oritur	C	Ho	
38-39		68.	Ó prešťastní vy hríšnici	C	Ho	
39-40	62.	69.	Ježíše Nazaretského, Krále židovského	C	H, B	
39-40	63.	70.	Žalostná novina, poslyšte ji	C		
40-41	64.	71.	Nevinnost premilá, co jsi učinila	C	Rk	
40-41	65.	72.	Ó žalostná, a smutná hodina	C		CS 1674
41-42	66.	73.	Zdrav buď, zdrav buď, múj milý	C		
41-42	67.	74.	Ó bída trápení žalost	C		
42-43	68.	75.	Ach tak si ráčil život Tvúj	C		
42-43	69.	76.	Ach co jsi učinil, ach, co jsi provinil	C		
42-43	70.	77.	Poďtež a hleďte na život ten	C		
43-44	71.	78.	Vylévajtež slzy prehojné	C		
43-44	72.	79.	Dolor tuus Jesu Christe	C		
43-44	73.	80.	Ave Jesu qui cruorem	C		
44-45	74.	81.	Ach nevinný beránku, žalostná novina	C		
44-45	75.	82.	Sem sem človeče než čas uteče	C	H	
45-46	76.	83.	Ach kdo mi to může dati	C		
45-46	77.	84.	Ave Jesu, ave ave, ave Jesu	C		
46-47	78.	85.	Ach ja Matka zarmúcená, ode všech	C		
47-48	79.	86.	O quam maestus, cordis aestus	C	SirM	SirM
47-48		87.	Velká žalost, srdce horkost			
48-49	80.	88.	Ach já Matka, zarmúcená, což mám	C		
49-50	81.	89.	Maria pod krížem stoje žalostne	C	H, B	H, B
50-51	82.	90.	Když na tvé bolesti Maria	C	H	
51-52	82a.		Když na tvé bolesti Maria	A		
51-52	83.	91.	Znaje Kristus že se blíži čas	C	Š, H	
52-53	84.	92.	Nevinného Spasitele tvár svatú	C		
52-53	85.	93.	Zarmúťte se anjelové	C	H	
53-54	86.	94.	Svatá Panno proč tak vzdycháš	C	M, Š, H	
54-55	87.	95.	Kůrové sefarinští, žalostne litujte	C	H	
55-56	88.	96.	Plač všecko stvorení lidské pokolení	C		
56-57	89.	97.	Zdrav buď Kriste Boží Synu	C	M, Š, H, B	

Fólio	H.j. č.	Text č.	Incipit	Part	Odkazy text	Odkazy mel.
57-58	90.	98.	Ó Ježiši nevinný pristupuji k Tobe	C		
58-59	91.	99.	Zdrav buď Kriste lásky plný	C	H	
61-62	92.	100.	Surrexit Christus hodie	C+A	CC 1655	
61-62		101.	Pan Ježiš Kristus vstal z mrtvých		CC 1655	
62-63	93.	102.	Již jest vstal již jest vstal z mrtvých	C		
62-63	94.	103.	Vstalť jest náš milý Spasitel	C		
63-64	95.	104.	Nyní smrt i neprítel úhlavný	C		
63-64	96.	105.	Děkujtež Bohu kresťané a plesejte	C		
63-64	97.	106.	Díky vzdávejme s ochotnosti	C		
63-64	98.	107.	Vitej múj Pane Ježiši, Spasiteli	C		
64-65	99.	108.	Vitej Ježiši nejmilejší	C	CS 1674	CS 1674
64-65	100.	109.	Vesel se nebes královno Alleluja	C	M, Š, H, B	M
65-66	101.	110.	Odvrž smutek Magdaléna	C		
70-71	102.	111.	O prevelebná Svátosti	C	Du	Du
70-71		112.	Magne Deus amor meus	C	Du	
71-72	103.	113.	Ó velebná Svátosti nám zanechaná	C		
71-72	104.	114.	Odstup smutku i trápení	C		
72v	105t	115t	Da mihi Jesu	C	Ba	Ba
72v		116t	Dej mi Ježiši srdce tvé		Ba	
72v	106t	117t	Anjelský chlebe nám daný z nebe	C		
75r	107t	118t	... Te esurimus	C		
75r	108t	119t	[Vitaj milý Jezu Kriste]	C		
75r	109t	120t	... naše hlasy, dej pokojné časy	C		
75-76	110.	121.	O salutaris Hostia, tu Deus meus es	C	CC 1655	
75-76		122.	Ó manna chlebe anjelský		H	
75-76	111.	123.	Dulce cordis epulum	C		
76-77	112.	124.	Adoro, adoro Te, devote	C		
76-77		125.	Vzývam Tě, ach vzývam Tě pokrme	C		
77-78	113.	126.	Duše křesťanská, cokoli žádaš	C	B	B
77-78	114.	127.	Vitej, vitej, ó Ježiši, ó má radost	C		
78-79	115.	128.	Ježiši anjelský chlebe	C	Ml, G	
78-79	116.	129.	Jat jsem chléb jenž z nebe stupil	C		
79-80	117.	130.	Aj chléb anjelúv nebeských	C		
79-80	118.	131.	Což to vidím pod tým chlebem	C	H	
80-81	119.	132.	Jakž mám pristúpit pred Tebe?	C		

Fólio	H.j. č.	Text č.	Incipit	Part	Odkazy text	Odkazy mel.
80-81	120.	133.	Kdež jest můj Pán, kde jest skrytý	C	Ľk	Ľk
80-81	121.	134.	Všech anjelúv veselost	C		
81-82	122.	135.	Ó predobrý Ježiši, hoste srdce mého	C	H, Š, B, K	H
81-82	123.	136.	Ah Jesu ubi requiescis?	C		
81-82		137.	Ach Ježiši kde odpočívaš?			
82-83	124.	138.	Ježiši ó nejsladší, velký Pán	C		
82-83	125.	139.	Můj nejmilejší, Kriste Ježiši	C		
82-83	126.	140.	O Jesu Rex noster amantium	C		
82-83		141.	Nadeje všech verných o Jezu Kriste			
83-84	127.	142.	Ach můj Spasiteli Kriste Ježiši	C	Du, Oz	Du, Oz
83-84	128.	143.	Ó Ježiši ženichu nejdrahší	C		
84-85	129.	144.	Jedinké mé potešení	C		
85-86	130.	145.	Quosque tandem, quosque anima	C		
85-86		146.	Jak dlho hríšna, jak dlho duše má			
86-87	131.	147.	Vitej Ježiši, srdce mého zboží	C		
86-87	132.	148.	Zeptej se proč ja želím	C		
86-87	133.	149.	Ježiši Pane muj milý, útecha má	C		
87-88	134.	150.	O Jesu beatissime! Quid extra Te	C		
87-88		151.	Ó Jezu blahoslavený, co krom Tebe			
88-89	135.	152.	Vitaj Hosti nejvzácnejší	C		
88-89	136.	153.	Ó Ježiši, ó lásko má, ó Choti múj	C		
89-90	137.	154.	Iesu o delitium! Dulcis Amor	C	Ľk	Ľk
89-90		155.	Ježiši nejmilejší, mé spasení			
90-91	138.	156.	Magne Deus amor meus	C	Ba	Ba
90-91		157.	Bože večný, Bože silný			
90-91	139.	158.	Ó Ježiši, Ježiši múj, chci já byti	C		
91-92	140.	159.	O quam amabilis es bene Jesu!	C		
91-92		160.	Ó jaks´ lásky plný dobrý Ježiši!			
91-92	141.	161.	Jesu summa benignitas	C		
91-92		162.	Ó Ježiši múj nejsladší!			
92-93	142.	163.	Ó Ježiši nejmilejší, tobě srdce daruji!	C		
92-93	143.	164.	Ježiši když sobe spomínam	C		
93-94	144.	165.	Jesu thesaurus maxime	C		
93-94		166.	Ježiši drahý poklade, spasení mého		Kleych, Rk	

Fólio	H.j. č.	Text č.	Incipit	Part	Odkazy text	Odkazy mel.
93-94	145.	167.	Ó Bože ja Tvé stvorení	C		
94-95	146.	168.	O dilecte surge curre	C		
94-95		169.	Múj jest milý syn jediný			
94-95	147.	170.	Ecquis ego Domine? Tu pascis me.	C	Re	Re
94-95		171.	I kdo jsem ja, múj Pane, že krmiš mne			
95-96	148.	172.	Dulcis Jesu amor meus	C		
95-96	149.	173.	Vis Tibi dicam Iesu mi	C	Re, Du	Re, Du
96-97	150.	174.	O Iesu mi ad Te suspiro!	C	SirP	SirP
96-97	151.	175.	Čo chce Búh múj to já též chci	C	M	Re
97-98	152.	176.	O Jesu suavissime!	C		
97-98		177.	O Jesu nejkrásnejší, Jezu nejlíbeznejší			
97-98	153.	178.	Veni o salus animae, Iesu ad Te	C		
98-99	154.	179.	O quando Te videbo, Iesu			
98-99		180.	Ó kdy ja Tebe spatrím			
98-99	155.	181.	O! ô Iesu mi! Ad te suspiro!	C		
99-100	156.	182.	Te mi Iesu meum cor	C	Re	Re
99-100	157.	183.	Te Iesu anhelo	C		
100-101	158.	184.	Ah flamula cordis mei!	C		
100-101	159.	185.	O qui sub hisce signis	C		
101-102	160.	186.	Adoro Te manentem	C		
101-102	161.	187.	Veni veni dulce mei Jesu	C	Re	Re
102-103	162.	188.	Amor meus ponchis meum	C	Re	Re
102-103	163.	189.	Ad mensam, ad coenam	C		
103-104	164.	190.	Trahe me ad Te dilecte	C		
103-104	165.	191.	Iam quodquesivi video	C		
103-104	166.	192.	O Deus ego amo Te	C	Re, Ba	Re, Ba
104-105	167.	193.	Jenž v trápení duše verné	C		
104-105	168.	194.	O quam bonus Jesus meus	C		
105-106	169.	195.	Dulcedo Iesu mentium	C		
105-106	166a	196.	O mi Iesu! Mea vita	C		
106-107	170.	197.	Amor amore sauciae	C		
106-107	171.	198.	O Medice, o Medice vere	C		
107-108	172.	197a	Amor amore sauciae	C		
107-108	173.	199.	Jat nemám v jiném nadeji	C		

Fólio	H.j. č.	Text č.	Incipit	Part	Odkazy text	Odkazy mel.
108-109	174.	200.	Salve mi dulcis Jesule	C		
108-109		201.	Vitej múj sladký Ježišku			
108-109	175.	202.	Kdo s Kristem Pánem bojuje	C		
109-110	176.	203.	Jezu cesto pravdivá	C	CS 1696	CS 1696
109-110	177.	204.	Miluji ja Tobe, ó múj Ježiši	C		
110-111	178.	205.	Ó Bože náš, slyš nás hříšné	C		
110-111	39a	206.	Dulcis Jesu amor mundi	C		H
111-112	179.	207.	O quis dabit chare Iesu	C		
111-112		208.	Ach kdo mi dá, milý Jesu			
111-112	180.	209.	Poteš se mé smutné srdce	C		
112-113	181.	210.	Amor Iesus dulcissimus	C		CC 1700
112-113		211.	Milost Ježiše nejsladčí			
112-113		212.	Dnešní den svatého Jana		H	
113-114	181a	213.	Zvučnú píseň prospevujme	C		CC 1700
113-114	182.	214.	Nejúprimnejší Ježiši	C		
114-115	183.	215.	Vitej Ježiši nejsladčí	C		
114-115		216.	Hvezda nebes vyplenila		Š, K	
115v		216a	Hvezda nebes vyplenila		Š, K	

Skratky: Fol. – fólio, H. j. – hudobná jednotka, C – cantus, A – altus, Konkord. – konkordancia, r – torzo

V čom je zaujímavý obsah Rajeckého kancionála?

Z obsahu kancionála sa zatiaľ podarilo identifikovať v iných prameňoch iba asi tretinu textov a 43 nápevov. Značná časť textov, ktorých pôvod nepoznáme, prislúcha latinskej hymnografii. Okrem niekoľkých tradičných latinských predlôh dominujú novšie texty v barokovom, emocionálne exponovanom poetickom štýle. Niektoré z nich, vrátane melódií, obsahujú iné rukopisné pramene 18. storočia so slovenskými a latinskými textami – *Ľubietovský kancionál*, *Redlov kancionál*, *Dulayov kancionál* či zborníky Paulína Bajana. Dva texty s melódiami pochádzajú z jezuitskej tlače určenej sodalite vo Würzburgu, ktorá vyšla vo viacerých vydaniach, pričom prvé z nich vyšli pod názvami *Sirenes Marianae* (Würzburg, 1647) a *Sirenes Partheniae* (Würzburg 1649) a od roku 1649 vychádzali aj v nemeckej verzii *Keusches Meerfräulein*. Repertoár

latinských piesní z tejto zbierky sa stal súčasťou iných latiník vydávaných v Nemecku koncom 17. a začiatkom 18. storočia. Viaceré ďalšie texty z tohto repertoáru, ktoré *Rajecký kancionál* neobsahuje, sú aj v iných slovenských prameňoch, predovšetkým vo františkánskom rukopise bez titulného listu, známom pod názvom *Rukopisná podoba Cantus Catholici* (2. pol. 17. storočia).[12] Autorstvo hudobnej zložky týchto piesní, ktorá je v zásade zhodná alebo veľmi príbuzná so zápismi v našich prameňoch, vrátane *Rajeckého kancionála*, sa pripisuje vtedajšiemu dvornému kapelníkovi würzburgského biskupa a kurfirsta Johannovi Philippovi Buchnerovi (1614 – 1669).[13]

Mohlo by sa zdať, že *Rajecký kancionál* má obdobné členenie ako väčšina cirkevných spevníkov tej doby. Sú tu oddiely piesní na kľúčové obdobia cirkevného roka v chronologickom slede od Adventu po Veľkú noc, pričom piesne s mariánskou tematikou sú včlenené do vianočného okruhu. Po repertoári „de tempore" nasleduje veľmi početná skupina eucharistických piesní a kristocentrickej ľúbostnej religióznej lyriky. Zjavne sa tu odráža skutočnosť, že tieto vokálne skladby sa predvádzali najmä počas komúnia, na ktoré tematicky nadväzovali. Z hľadiska vývoja cirkevných piesňových žánrov v 18. storočí je pozoruhodný počet dodatočných zápisov pôstnych piesní, naopak, v repertoári vianočných piesní je iba málo pastorel piesňového typu, čo by naznačovalo, že ide o starší repertoár. Ako je známe, pastorely sa v slovenskej hymnografii výraznejšie presadili až od 30. rokov 18. storočia.[14]

Duchovná pieseň s generálnym basom ako ekvivalent sólovej piesne s generálnym basom sa rozvíjala od stredného baroka ako exkluzívnejší druh sólistickej vokálnej hudby pre chrám. Jej čiastočný prienik do obsahu slovenských cirkevných spevníkov od druhej polovice 17. storočia dokumentujú už vydania *Cantus Catholici* – konkrétne oddiel latinských vianočných a mariánskych piesní na latinské texty, u evanjelikov novšie vydania *Cithary Sanctorum* od roku 1674 a neskôr piesňové zbierky Eliáša Mlynárových a Jána Glosia.[15] Nový štýl v rámci katolíckej hymnografie v Uhorsku naplno odráža napríklad latinsko-maďarská piesňová zbierka *Lyra coelestis* Györgya

12 RUŠČIN, Peter: Rukopisná podoba Cantus Catholici. In: *Slovenská hudba*, roč. 25, 1999, č. 2 – 3, s. 233.

13 HAMACHER, Theo: Sirenes Partheniae – Ein lateinisch-deutsches Gesangbuch des Barock. In: *Kirchenmusikalisches Jahrbuch*, roč. 52, 1968, s. 78.

14 Najstaršie notované pamiatky pastorel pochádzajú zo začiatku tridsiatych rokov 18. storočia, pričom ide o menšie kompozície kantátového typu na latinský text. Najstaršou známou slovenskou pastorelou piesňového typu je dialogická vokálna skladba „Poslyš Ondráši", zapísaná v Zborníku P. Marcaria Hargaša OFM z roku 1735. Porovnaj: ŽILKOVÁ, Anna: Historické pramene vianočnej pastorely na Slovensku. In: *Vianoce a hudba* (Studia ethnomusicologica II). Ed. H. Urbancová. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV; Ister Science, 2002, s. 57.

15 KENDROVÁ, Zlatica: *Príspevok k výskumu hudobných prameňov barokovej evanjelickej duchovnej piesne na Slovensku – Spevník Eliáša Mlynárových.* [Rigorózna práca.] Bratislava, 2011, s. 95 – 96.

Náraya (Trnava 1695) a napokon aj malý prídavok k druhej edícii slovenského *Cantus Catholici* z roku 1700.[16]

Je potrebné pripomenúť, že v 18. storočí bolo už spájanie nového štýlu, ktorý sa vo vokálnej melodike vyznačoval občasnými arióznymi prvkami, s tradíciou kolektívne spievaných cirkevných piesní ťažko udržateľné. Podobne ako v Rajeckom kancionáli, aj vo františkánskych prameňoch sa objavuje tento repertoár samostatne v kompaktných celkoch a zborníkoch a väčšinou sa nemieša s tradičnými cirkevnými piesňami známymi z kancionálových tlačí.[17]

Sólová duchovná pieseň a ária s generálnym basom nie sú charakteristické len partičelovým zápisom, ktorý sa napokon využíval aj pri zápise bežných cirkevných piesní. Ako už bolo spomínané, v prípade Rajeckého kancionála či väčšiny kancionálových tlačí nemáme napríklad číslovaný bas vôbec zaznamenaný. Duchovná pieseň a ária s generálnym basom boli určené na sólistický alebo ensemblový spev, pričom duchovná pieseň s generálnym basom sa mohla spievať aj kolektívne a čiastočne sa uplatnila v kancionáloch. Nie je vždy jednoznačné, ako by sme mali diferencovať medzi duchovnými piesňami s generálnym basom a duchovnými áriami. Niektoré hudobné jednotky sa vyznačujú jednoduchšou melodikou i kratším rozsahom a nekladú vyššie interpretačné nároky na interpretov. Iné vokálne skladby môžeme jednoznačne považovať za duchovné árie, pretože sa vyznačujú špecifickými štýlovými znakmi, ku ktorým patria dlhšie koloratúry v melodike, náznaky rétorických figúr, väčší rozsah a rytmicky členitejší priebeh vokálneho partu s občasnými rétorickými pauzami alebo sériou pomlčiek naznačujúcich krátke medzihry continua (obr. 3). V rukopise sa stretneme aj s označením „sonatina" v úvode alebo na konci vokálnej skladby, ktoré sa zrejme vzťahuje na krátku pasáž s výlučne inštrumentálnym obsadením, ktorá predchádzala nástup vokalistu a uzatvárala záverečnú strofu vokálneho sóla.

Aj keď menšia časť vokálnych skladieb *Rajeckého kancionála* (vrátane niektorých duchovných árií) má svoje paralely v iných slovacikálnych rukopisných prameňoch rovnakého obdobia ako napríklad *Redlov kancionál* z roku 1730, *Dulayov kancionál* z roku 1747 či zborníky P. Paulína Bajana OFM, je tu aj nemálo vokálnych skladieb, ktoré nepoznáme z iných prameňov. Navyše, v repertoári Rajeckého kancionála konštatujeme niektoré špecifické znaky:

16 RUŠČIN, Peter: *Cantus Catholici a tradícia duchovného spevu na Slovensku.* Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2012, s. 128.

17 Ide najmä o zborníky P. Paulína Bajana OFM, ktoré Vševlad Gajdoš označil ako spevníky – tzv. *Beckovský slovenský spevník*, *Skalický slovenský spevník* a tiež zborníky na adventné a vianočné obdobie (*Promptuarium chorale*), resp. na Veľký týždeň (*Promptuarium Hebdomadae Sanctae*). Porovnaj: GAJDOŠ, Vševlad: Hudobné zborníky Paulína Bajana. In: *Musicologica Slovaca III.* Bratislava : Veda, 1971, s. 184 – 205.

– vyššia miera výskytu dvojjazyčných piesní (latinsko-slovenských) než v iných slovacikálnych hymnografických prameňoch 18. storočia;
– prevzatý (sčasti upravený) repertoár zo zbierky Václava Holana Rovenského *Capella regia musicalis;*
– značný podiel inde nedoloženej anonymnej hymnografie slovenského pôvodu.

Dvojjazyčné texty v Rajeckom kancionáli

Ide o zápisy vokálnych skladieb, pri ktorých sa súčasne vyskytuje latinská aj slovenská verzia textu, nepočítajúc makarónske texty. Dvojjazyčnosť pri vokálnych piesňových druhoch vnímame ako otváranie priestoru na uplatnenie lingua vernacula, v tomto prípade slovenského jazyka v jeho predspisovnej forme aj v rámci vyššieho žánru cirkevnej hudby. Tento fenomén sa v neskorom baroku vyskytoval pravdepodobne len v lokalitách, kde výrazne prevažovalo slovenské etnikum. Dvojjazyčnosť v období baroka charakterizovala obsah slovenských kancionálov už od Szőllősiho edície a evidujeme ju aj v iných slovacikálnych rukopisných hymnografických prameňoch 18. storočia, avšak v menšej miere.[18]

Zatiaľ čo povedzme *Redlov kancionál* neobsahuje pri latinských textoch žiadne slovenské textové verzie, v *Rajeckom kancionáli* ide o významnejšiu skupinu. Tá zahŕňa okrem duchovných piesní s generálnym basom aj niekoľko menších árií. Tým obohacuje doteraz známy, prevažne františkánsky repertoárový okruh barokovej cirkevnej vokálnej hudby malých foriem na slovenské texty. Doteraz sme evidovali dvojjazyčné vokálne skladby predovšetkým v zborníkoch Paulína Bajana, ktoré vznikli v neskoršom období, nachádzame ich však napríklad aj v tzv. *Dulayovom kancionáli*, ktorý bol darovaný v roku 1747 pravdepodobne v komunite františkánskeho kláštora na Katarínke pri Dechticiach a pochádza z obdobia blízkeho dobe vzniku *Rajeckého kancionála*. Spomedzi dvojjazyčných textov v spomínaných prameňoch majú zrejme najvyššiu literárnu hodnotu tie slovenské preklady latinských textových predlôh, u ktorých predpokladáme autorstvo Paulína Bajana a vyskytujú sa výlučne v jeho zborníkoch.[19] Preklady latinských predlôh v *Rajeckom kancionáli*, aj keď sú početné, pochádzajú z veľkej časti od anonymných autorov. Len niekoľko z nich poznáme z iných prameňov.

18 K problematike prekladov v slovenských hymnografických prameňoch 18. storočia porovnaj: RUŠČIN, Peter: Baroková latinská hymnografia a jej preklady v cirkevných vokálnych skladbách slovenských rukopisných kancionálov 18. storočia. In: *Muzikologické fórum*, roč. 13, 2024, č. 1 – 2, s. 23 – 41.

19 Bližšie o Bajanových prekladoch latinských piesní porovnaj: KAČIC, Ladislav: K otázke slovenských prekladov latinských piesní v zborníkoch P. Paulína Bajana OFM. In: ŽEŇUCH, Peter – DORUĽA, Ján (eds.): *Život slova v dejinách a jazykových vzťahoch.* Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2003, s. 226 – 234.

Prehľad dvojjazyčných piesní v *Rajeckom kancionáli* (v zátvorke prípadný odkaz na prameň, v ktorom sa vyskytuje rovnaký alebo príbuzný preklad):

Ave Maria o Mater numinis – Zdravas Maria, ó Matko milosti (H)
O stellula Maria fulgida – O hvezdičko! Maria prestkvúci
Maria gustum sentio – Maria láskú oplývam
Salve nata ter amata – Vitej Panno narozená
Congregavit Deus aquas – Zebral Pán Búh všecky vody
Salve mi Jesu dulcissime – Vitej Ježiši nejmilejší
O felices peccatores – Ó prešťastní vy hríšnici (Ho)
Quam maestus, cordis aestus – Velká žalost, srdce horkost
Surrexit Christus hodie – Pan Ježiš Kristus vstal z mrtvých (CC 1655)
Da mihi Jesu – Dej mi Ježiši srdce tvé (Ba, zrejme nie Bajanov preklad)
O salutaris hostia – O manna chlebe anjelský (H)
Adoro, adoro Te, devote – Vzývam Tě, ach vzývam Tě, pokrme
Ah Jesu ubi requiescis – Ach Ježiši kde odpočívaš
O Jesu Rex noster amantium – Nadeje všech verných o Jezu Kriste
Quosque tandem, quosque anima – Jak dlho hríšna, jak dlho duše má
O Jesu beatissime, quid extra Te amabo? – O Jezu blahoslavený, co krom Tebe milovat?
Jesu o delitium, dulcis amor – Ježiši nejmilejší, mé spasení
Magne Deus amor meus – Bože večný, Bože silný
O quam amabilis es bene Jesu! – O jaks lásky plný dobrý Ježiši!
Jesu summa benignitas – Ó Ježiši múj nejsladší
Jesu thesaurus maxime – Ježiši drahý poklade (Kleych)
O dilecte surge curre – Můj jest milý syn jediný
Equis ego Domine – I kdo sem ja, múj Pane
O Jesu suavissime – O Jezu nejkrásnejší
O quando Te videbo – O kdy ja Tebe spatrím
Salve mi dulcis Jesule – Vitej múj sladký Ježišku
O quis dabit chare Jesu – Ach kdo mi dá, milý Jezu
Amor Jesus dulcissimus – Milost Ježiše nejsladší

Z 28 prekladov latinských textov sú štyri českého pôvodu (tu nevylučujeme aj opačný prípad – preklad z českej predlohy do latinčiny, napríklad u piesne Ježíši drahý poklade), z nich jeden nájdeme aj v *Cantus Catholici*. Ďalšie dva preklady poznáme z neskorších slovenských prameňov. Zvyšných 22 prekladov predstavuje zatiaľ neznáme literárne pokusy anonymného autora (autorov), ktoré sa relatívne verne pridržiavajú latinskej predlohy.

Vplyv tlače Holana Rovenského a anonymná hymnografia slovenského pôvodu

Veľkolepý súbor duchovných piesní a vokálnych kompozícií pre hudbu na chóre od Václava Holana Rovenského (1644 – 1718)[20] mal určitý ohlas aj v Uhorsku, napríklad niektoré melódie či motívy z tohto zdroja použil Pál Esterházy vo svojej známej zbierke latinských duchovných árií a motet *Harmonia coelestis*.[21] Zbierka Holana Rovenského predstavuje nie celkom vyhranený typ kancionála, skôr ide o zbierku cirkevných vokálnych skladieb v rôznych úpravách, avšak svojím rozsahom je jedinečná.[22] Jej vplyv na *Rajecký kancionál*, či už priamy alebo sprostredkovaný, je nesporný. V našom rukopise bolo použitých až 33 textov piesní obsiahnutých v tejto zbierke. Aj keď nie všetky spomínané české texty *Rajeckého kancionála* boli prevzaté z tohto prameňa a niektoré mohol sprostredkovať Božanov *Slavíček rajský*, prípadne Štejerov *Kancionál český*, počtom prevzatých piesní Holanova zbierka medzi tlačenými prameňmi jednoznačne dominuje. Okrem prevzatých textov piesní a niektorých nápevov je v *Rajeckom kancionáli* zaznamenaná aj latinská verzia Holanovej piesne „Usni usni ctné poupátko" s textom „Dormi, dormi o puelle", ktorú nepoznáme z iných prameňov. Predpokladáme, že ide o latinský preklad pôvodného českého textu. Zapisovateľ *Rajeckého kancionála* zaznamenal blízky melodický variant nápevu piesne z Holanovej zbierky, avšak uvádza len latinskú verziu, nie český text. V prostredí, kde sa používal *Rajecký kancionál*, sa nápev tejto Holanovej piesne zrejme tešil veľkej obľube, takže v rukopise je k nemu vytvorená aj iná latinská kontrafaktúra „Dulcis Jesu amor mundi" (obr. 5).

V *Rajeckom kancionáli* sú okrem spomínaných prekladov latinských textov zaznamenané početné strofické texty v predspisovnej slovenčine, ktoré nie sú známe z iných prameňov. Ako sme už uviedli, obsah tohto rukopisu nie je zbierkou bežných chrámových piesní. Neznámych slovenských textov okrem prekladov z latinčiny je tu 57, čo predstavuje značné kvantum neautorizovanej barokovej hymnografickej tvorby. Tieto texty zahŕňajú celé tematické spektrum prameňa – či už v rámci obidvoch tradičných okruhov výročného cyklu (Vianoce, Veľká noc), alebo v okruhu eucharistických piesní a religióznej ľúbostnej lyriky.

20 HOLAN ROVENSKÝ, Václav: *Capella regia musicalis. Kaple královská zpěvnj a muzykálnj w Ržečj a w Gazyku Czeském Swato=Wáclawském... to gest Kancyonál a Kniha Zpjewnj na wssechny Swátky a Slawnostj Wejročnj... Wytisstěn w Starém Městě Pražském w Welké Karlowé Kolegi v Giřjho Labauna. Léta od Porodu Panenského 1693.*

21 SAS, Ágnes (ed.): *Pál Esterházy: Harmonia caelestis* (Third Revised Edition). Musicalia Danubiana 10. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, 2001, s. 103 – 104.

22 KOUBA, Jan: *Slovník staročeských hymnografů.* Praha : Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Kabinet hudební historie, 2015, s. 136 – 147.

Záver

Jedinečnosť *Rajeckého kancionála* ako hudobného prameňa spočíva v netradičnej zostave strofických vokálnych skladieb s aplikovaním predspisovnej podoby slovenského jazyka a originálnych textov či prekladov v rámci malých vokálnych foriem, vo viacerých prípadoch ariózneho typu. Keďže pravdepodobne nepochádza z prostredia františkánskej rehole, ide zrejme o jediný zachovaný prameň s podobným repertoárom, ktorý vznikol na území Slovenska mimo reholných komunít. Ak prijmeme predpoklad, že sa z neho spievalo vo farskom kostole v Rajci, mohli by sme mať takto k dispozícii príklad bežného vokálneho repertoára spievaného počas liturgií na chóre mestského farského kostola na našom území najneskôr od polovice 18. storočia. Hudobný či textový materiál z *Rajeckého kancionála* nebol, pochopiteľne, vhodný na využitie v cirkevnom spevníku 20. storočia, obohacuje však naše poznatky o vývoji katolíckej duchovnej poézie a vokálnej cirkevnej hudby Slovákov v období neskorého baroka.[23]

Bibliografia

GAJDOŠ, Vševlad: Hudobné zborníky Paulína Bajana. In: *Musicologica Slovaca III*. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo SAV, s. 181 – 225.

KAČIC, Ladislav: Tvorba Adama Michnu na Slovensku v 17. a 18. storočí. In: *Hudební věda,* roč. 38, 2001, č. 1 – 2, s. 126 – 131.

KAČIC, Ladislav – GÁFRIKOVÁ, Gizela (ed.): *Spevník pátra Paulína.* Bratislava : Slovenský hudobný fond, 1992, s. 5.

KAČIC, Ladislav: K otázke slovenských prekladov latinských piesní v zborníkoch P. Paulína Bajana OFM. In: *Život slova v dejinách a jazykových vzťahoch (Na sedemdesiatiny profesora Jána Doruľu).* Ed. Peter Žeňuch. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, s. 215 – 229.

KENDROVÁ, Zlatica: Ján Glosius Pondelský: Etan hlasitě prozpěvující anebo písničky nábožné: Poznámky k výskumu evanjelického kancionála. In: *Slovenská hudba*, roč. 30, 2004, s. 296 – 335.

KENDROVÁ, Zlatica: *Príspevok k výskumu hudobných prameňov barokovej evanjelickej duchovnej piesne na Slovensku – Spevník Eliáša Mlynárových.* [Rigorózna práca.] Bratislava : Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, 2011.

KOUBA, Jan: *Slovník staročeských hymnografů (13. – 18. století).* Praha : Ústav etnologie AV ČR, v. v. i., Kabinet hudební historie, 2015.

KOSEK, Pavel – SLAVICKÝ, Tomáš – ŠKARPOVÁ, Marie (eds.): *Fridrich Bridelius: Jesličky. Staré nové písničky.* Brno : Host, 2012.

MALURA, Jan – KOSEK, Pavel (eds.): *Slavíček rajský – Jan Josef Božan.* Brno : Host, 1999.

MÚDRA, Darina: *Topografia hudby klasicizmu na Slovensku z pohľadu kánonických vizitácií.* Diel 1–3. Bratislava : VEDA SAV, 2019.

23 Štúdia je súčasťou grantového projektu VEGA č. 2/0116/24 „Multilingvizmus v cirkevnom speve“ riešeného v Ústave hudobnej vedy SAV, v. v. i.

RUŠČIN, Peter: *Cantus Catholici a tradícia duchovného spevu na Slovensku.* Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2012.

RUŠČIN, Peter: Baroková latinská hymnografia a jej preklady v cirkevných vokálnych skladbách slovenských rukopisných kancionálov 18. storočia. In: *Muzikologické fórum*, roč. 13, 2024, č. 1 – 2, s. 23 – 41.

RUŠČIN, Peter – VESELOVSKÁ, Eva – KENDROVÁ, Zlatica: *Duchovná pieseň medzi písomnou a ústnou tradíciou. Súvislosti hymnologických prameňov z územia Slovenska.* Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2019.

SAS, Ágnes (ed.): *Pál Esterházy*: *Harmonia caelestis* (Third Revised Edition). Musicalia Danubiana 10. Budapest : Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, 2001.

SEHNAL, Jiří: Die Entwicklungstendenzen und Stilschichten im tschechischen barocken Kirchenlied. In: *Musica antiqua 3*, Bydgoszcz : Acta Scientifica, 1972, s. 127 – 160.

Obr. 1: Kmeňový repertoár Rajeckého kancionála – 1. ruka (ff. 22 – 23)

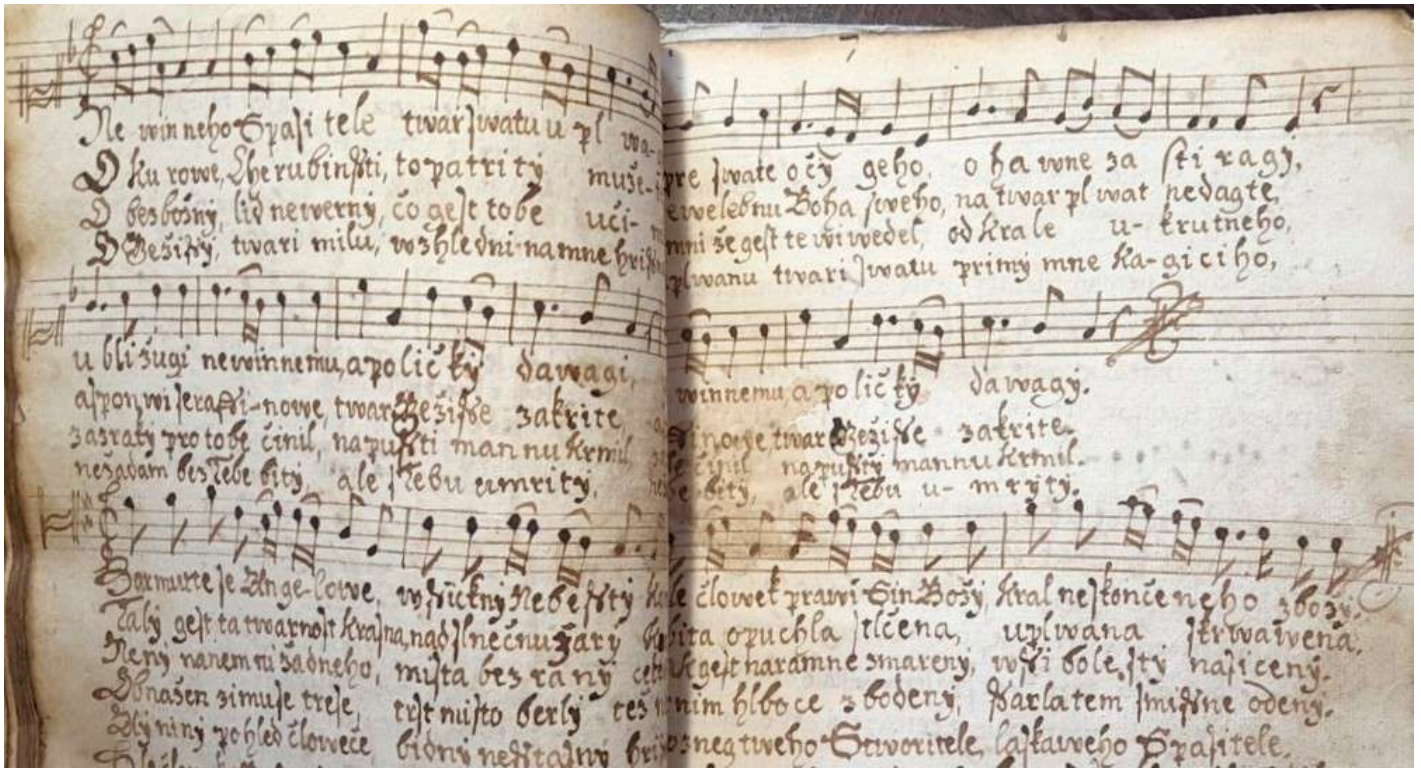

Obr. 2: Dodatkový repertoár – 2. ruka (ff. 52 – 53)

Obr. 3: Dvojjazyčná duchovná ária „O Jesu suavissime / O Jezu nejkrásnejší“ (ff. 97 – 98)

Obr. 5: „Dulcis Jesu Amor mundi“ – latinská kontrafaktúra na upravený nápev vianočnej piesne „Usni, usni ctné poupátko“ z Holanovho kancionála (ff. 110 – 111)

Obr. 4: Označenie „Sonatina“ v závere adventnej piesne „ Ó prešťastná hodina“ (fol. 7)

Lucia Duchoňová

Hudobná zbierka v Západoslovenskom múzeu v Trnave

Music Collection in the West Slovak Museum in Trnava

Abstrakt

Hudobná zbierka Západoslovenského múzea v Trnave obsahuje 9 713 položiek. Budovanie hudobného fondu sa začalo v októbri 1958 po smrti významného hudobného skladateľa Mikuláša Schneidra-Trnavského. Pracovníci Ústavu hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied umelcovu pozostalosť v období od decembra 1958 do apríla 1959 zhromaždili, usporiadali a inventarizovali. Následne ju previezli do Bratislavy. Postupne sa do hudobnej zbierky zahrnula aj pozostalosť po Márii Schneidrovej, umelcovej sestre, a archív Cirkevného hudobného spolku v Trnave. Hudobná zbierka je rozdelená na diela Mikuláša Schneidra-Trnavského a diela cudzích autorov z jeho osobného archívu, v rámci nich sú vytvorené ďalšie dva súbory, ktoré obsahujú diela svetskej a sakrálnej hudby. Autorka príspevku sa zameriava na celkový rozmer hudobného fondu, ktorý bol do správy Západoslovenského múzea v Trnave prevzatý v roku 1973 spolu s osobnými predmetmi skladateľa, inštalovanými v expozícii venovanej jeho životu a dielu. Zároveň komplexne zhodnocuje systematické formovanie zbierky novými akvizíciami.

Kľúčové slová

pozostalosť, Mikuláš Schneider-Trnavský, sakrálna hudba, hudobná zbierka, umelá pieseň

Abstract

The Music Collection of the West Slovak Museum in Trnava counts 9,713 items. The building of the music collection started in October 1958 after the death of the leading composer Mikuláš Schneider-Trnavský. The employees of the Institute of Musicology of the Slovak Academy of Sciences collected, organized and made an inventory of the artist's estate during the period December 1958 – April 1959. It was subsequently transferred to Bratislava. Later, the music collection also took in the estate of Mária Schneiderová, the composer's sister, as well as the archive of the Church Music Society. The Music Collection is divided into the works authored by Mikuláš Schneider-Trnavský and works by other composers coming from his personal archive. These groups are further subdivided into two categories incorporating either secular or sacred musical works. The writer of the contribution focuses on the overall extent of the music collection, which was taken over under the administration of the West Slovak Museum in Trnava in 1973 together with the composer's personal items, installed in the exposition dedicated to his life and work. Simultaneously she evaluates the systematic enrichment of the collection with new acquisitions in general.

Keywords

estate, Mikuláš Schneider-Trnavský, sacred music, music collection, artificial song

Mgr. Lucia Duchoňová absolvovala štúdium histórie so zameraním na všeobecné a slovenské dejiny na Fakulte humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave (1997). Od roku 2004 sa miestom jej pôsobenia stalo Západoslovenské múzeum v Trnave, od januára 2025 pôsobí ako riaditeľka múzea. Je autorkou niekoľkých samostatných výstav a expozícií. Najväčším doterajším projektom je expozícia *Dejiny Trnavy*. Dlhodobo sa venuje regionálnym, prevažne cirkevným dejinám, špecializuje sa na históriu rádu sv. Kláry v Trnave.

Západoslovenské múzeum v Trnave sa radí svojím počtom zbierkových predmetov k najväčším múzeám na Slovensku. Okrem bohatej historickej, etnografickej zbierky patrí dôležité miesto vo fonde muzikologickej zbierke, ktorej základ tvorí pozostalosť po Mikulášovi Schneidrovi-Trnavskom (1881 – 1958). Významný hudobný skladateľ, hudobný pedagóg a inšpektor hudby na Ministerstve školstva a národnej osvety (1919) patril spolu s Jánom Levoslavom Bellom, Mikulášom Moyzesom a Viliamom Figušom-Bystrým k zakladateľom slovenskej národnej hudby. Zároveň bol ako slovenský cirkevný hudobný skladateľ jedinečným tvorcom slovenskej duchovnej piesne. V rokoch 1909 – 1940 pôsobil na poste regenschoriho obnoveného Cirkevného hudobného spolku vo farskom kostole sv. Mikuláša v Trnave a od roku 1925 do roku 1943 pôsobil ako učiteľ hudby a spevu na Učiteľskom ústave a krátko aj na gymnáziu.[1] Národný umelec, nositeľ Štátnej ceny za umenie z roku 1948 a nositeľ titulu Rytiera Rádu sv. Gregora Veľkého za zásluhy o rozvoj cirkevnej hudby, ktorý mu udelil Pápež Pius IX. v roku 1933,[2] bol počas svojho života predsedom Združenia slovenských speváckych zborov, podpredsedom Spolku slovenských umelcov, členom Matičného výboru v Umeleckom odbore Matice slovenskej a predsedom Muzeálnej spoločnosti Františka Richarda Osvalda pri Spolku sv. Vojtecha. Spolupracoval s mnohými speváckymi zbormi, pre ktoré komponoval a významne sa tak podieľal na rozvoji slovenského zborového spevu. Umelcova hudobná pozostalosť tvorí súbor prameňov a dokumentov poskytujúcich ucelený obraz o živote a diele skladateľa, a zároveň ochraňuje viacero vzácnych archívnych dokumentov z histórie hudobného života mesta, ktoré zachytávajú kontinuitu hudobného vývoja Trnavy. Osobnosť Mikuláša Schneidra-Trnavského je neoddeliteľnou súčasťou tohto vývoja, čo prispieva ku konceptuálnemu pochopeniu jeho tvorby.

Po smrti Mikuláša Schneidra-Trnavského 28. mája 1958 požiadala vedúca oddelenia hudobnej tvorby a koncertného života Povereníctva školstva a kultúry v Bratislave muzikologička Zdenka Bokesová (1911 – 1962) Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied (ďalej ÚHV SAV) o vykonanie súpisu pozostalosti umelca. Zámerom bolo na základe zhromaždenia, odborného spracovania a skatalogizovania dostupného materiálu pripraviť libreto a scenár budúcej pamätnej izby Mikuláša Schneidra-Trnavského.[3] Pracovníci ÚHV SAV

1 BUGALOVÁ, Edita: *Hoj, Vlasť moja. Mikuláš Schneider-Trnavský 1881 – 1958*. Bratislava : ELENPRINT, 1991, s. 35. ISBN 80-900524-0-1

2 V roku 1956 predložil Eugeň Suchoň v mene Katedry hudobnej vedy Filozofickej fakulty UK v Bratislave návrh na menovanie Mikuláša Schneidra-Trnavského národným umelcom. Návrh bol prijatý a 24. augusta bol bardovi slovenskej hudby menovací dekrét slávnostne odovzdaný.

3 MUNTÁG, Emanuel: *Katalóg pozostalosti hudobného skladateľa Mikuláša Schneidra Trnavského*. Trnava : Západoslovenské múzeum, 1993, s. 6. Vyšlo s podporou Slovenského hudobného fondu v Bratislave. Spracovaním boli poverení pracovníci ÚHV SAV: muzikológ PhDr. Richard Rybarič, CSc., muzikologička a hudobná kritička PhDr. Jana Mária Terrayová a promovaný knihovník Juraj Potúček.

pozostalosť inventarizovali od decembra 1958 do apríla 1959, keď bola na odborné spracovanie prevezená do Bratislavy PhDr. Jane Márii Terrayovej. Do roku 1960 sa podarilo zhromaždiť a spracovať hudobný materiál, ktorý pochádzal od umelcovej vdovy Idy, rodenej Kossaczkej (1890 – 1969), jeho sestry Márie Schneidrovej (1886 – 1972) a z Archívu Cirkevného hudobného spolku v Trnave. Tento ucelený súbor, ktorého súčasťou boli aj iné fondy, tvoril jadro hudobnej zbierky.[4] Hudobná spoločnosť Mikuláša Schneidra-Trnavského dňa 19. júla 1973 prebrala spracovaný a skatalogizovaný materiál z ÚHV SAV v Bratislave a odovzdala ho do Západoslovenského múzea v Trnave, ktoré malo v náplni dlhodobé uchovávanie a ochranu hudobných pamiatok. V rokoch 1991 až 1992 bola pozostalosť riadne očíslovaná a uložená do archívnych krabíc. Revíziou, doplnením a zjednotením odborného spracovania bol poverený PaedDr. Emanuel Muntág, vedecký pracovník Matice slovenskej v Martine.

Pozostalosť presunutá z ÚHV SAV tvorila tisícšesťstoštyridsaťštyri záznamov, ktoré boli prijaté do zbierkového fondu múzea v roku 1988 a dostali prírastkové číslo 00207/1988. Jednotlivé položky prešli zápisom do prírastkovej knihy v číselnom rade historického fondu začínajúceho sa evidenčným číslom 19 868 a končiaceho sa číslom 21 430. Prírastky boli súbežne s celkovým číselným radením označované písmenom M (muzikália) a boli samostatne zapísané v špeciálnej prírastkovej knihe označenej Muzikologická zbierka v číselnom rade M 0001 až M 1563. V nasledujúcich rokoch bola muzikologická zbierka systematicky dopĺňaná o nové prírastky – predmety pochádzajúce z osobného vlastníctva Mikuláša Schneidra-Trnavského, ktoré položili základ novej expozície.

Umelecká pozostalosť Mikuláša Schneidra-Trnavského
Notový materiál v rukopisoch a v tlači

Základ pozostalosti tvorí tvorba hudobného skladateľa zachovaná v rukopisoch (autografoch) rozdelená do dvoch častí. Z nej I. časť tvoria diela Mikuláša Schneidra-Trnavského v počte päťstošesťdesiatsedem záznamov a II. časť diela cudzích autorov z osobného archívu skladateľa v počte dvestoštyridsať záznamov. Tak prvá ako aj druhá časť rukopisných záznamov sa delí na sakrálnu a svetskú tvorbu.

I. Diela Mikuláša Schneidra-Trnavského

A. Sakrálna hudba Schneidra-Trnavského je bezpochyby najobsiahlejšou a najautentickejšou autorskou výpoveďou. Jeho duchovné diela vznikali v polovici 20. storočia, v čase vzniku novodobého liturgického hnutia, ktoré

4 Zdroj: Zbierkový fond Západoslovenského múzea v Trnave, 24. máj 1972. List ÚHV SAV adresovaný Ministerstvu kultúry. List sa zaoberá rozsahom zbierky.

podporovalo ideál aktívnej účasti veriacich na liturgii. Skladateľovo spracovanie duchovnej piesne vychádzalo z koncilových zmien a požiadaviek cirkvi na hudobnú stránku liturgie, čo sa odrazilo vo viac ako pätnásťročnej príprave nového liturgického spevníka. Práve pri zostavovaní Jednotného katolíckeho spevníka sa venoval ľudovej duchovnej piesni, vplyv ktorej sa odrazil pri tvorbe jeho vrcholných omšových diel. Zachovaných omšových diel je tridsaťpäť, z toho je sedemnásť kompletne dokončených. Dve omše nemajú dokončenú inštrumentáciu a v ďalších dvoch sú skomponované iba samostatné časti. Štrnásť omší je nedokončených.[5] Omše sú v sekciách podľa zborového obsadenia zoradené chronologicky. Sakrálne diela Schneidra-Trnavského vytvárajú desať samostatných sekcií:

1. Omše
   a) pre mužské zbory a cappella, tri záznamy,[6]
   b) pre miešané zbory a cappella, sedem záznamov,[7]
   c) pre mužský zbor a organ, jeden záznam,[8]
   d) pre miešané zbory a organ, osem záznamov,[9]
   e) pre sólo, zbor, orchester a organ, osemnásť záznamov.[10]
2. Offertóriá
   a) pre sólový spev a organ, dva záznamy,[11]
   b) pre mužské zbory a cappella, tri záznamy,[12]
   c) pre miešané zbory a cappella, štyri záznamy,[13]
   d) pre miešané zbory a organ, dva záznamy,[14]
   e) pre sólo, zbor, orchester a organ v počte dvadsaťjeden záznamov.[15]
3. Graduále

5 BUGALOVÁ, Edita: Hudobná Trnava a Mikuláš Schneider-Trnavský. I. vydanie. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2011, s. 158. ISBN 978-807162-891-0

6 Missa brevis et levis /d mol/ ad quatuor voces viriles. Komp. A. DUI 14. 12. 1952 (M 0142/21142).

7 Missa in honorem Scti Josephi. Missa brevis in C. /Kyrie/ Atg. Skica, I. 1950. Zp. 325 x 250. 2 l. (M 0129/21119).

8 Missa in necessitate /in G/. /Kyrie/ Atg. 26. 29. 1. 1942. Zp. 310 x 250. 9 s. (M 0104/19971).

9 Missa ad coenam Domini. Partitura. 1. – 4. martii. A. D. 1949. Atg. 1949. Zp. 335 x 255. 13 s. Rkp. B. d. Zp. 335 x 255. 17 s. (M 0121/21109).

10 Missa Pastoralis „Alma nox". Atg. November 1934. P. 335 x 260. 53 s. (M 0101/19968).

11 Benedictus es Dominus pro Dom. Quinquagesimae /Basso solo/ Comitante organo / comp. M. Sch. T. Atg. 12. 2. 1942. Pč. 320 x 245. 2 l. (M 0129/19996).

12 Offertorium ad III. Dom. Quadragesimae / Iustitiae Domini. Atg. Skica. 6. 2. 1944. Zp. 350 x 250. 1 s. (M 0102/21087).

13 Offertorium in III. Dom. Adventus „Bened. Domine terram" /in B/ Atg. Skica 7. 12. 1946. Zp. 330 x 250. 1 l. (M 0109/21096).

14 Offertorium ad Dom. IV. Quadrag. /„Laudate Dominum" /in D/. Atg. 4. 3. 1950. Zp. 295 x 220. 1 l. (M 0147/20014).

15 Offertorium ad S. Dom. Post. Epiph. M. Schneider-Trnavský 8. 1. 1946. Atg. 8. 1. 1946. P. 325 x 250. 8 s. (M 6555/24398).

a) pre soprán, husle a organ, jeden záznam,[16]
b) pre mužské zbory a cappella, dva záznamy,[17]
c) pre miešané zbory a cappella, sedem záznamov,[18]
d) pre miešané zbory a organ, tri záznamy,[19]
d) pre sólo, zbor, orchester a organ, dvanásť záznamov.[20]

4. Antifóny a responzóriá
   a) antifóny, trinásť záznamov,[21]
   b) responzóriá, päť záznamov.[22]
5. Pašie a lamentácie
   a) pašie, deväť záznamov,[23]
   b) lamentácie, dva záznamy.[24]
6. Roráty a vešpery
   a) roráty,[25]
   b) vešpery.[26]
7. Hymny. Ave Maria. Ave Maris stella. Lauda Sion. O Salutaris hostia. Pange linqua. Salve Regina. Tantum ergo, stodva záznamov.[27]
8. Duchovné piesne a zbory, dvadsaťosem záznamov.[28]
9. Žalmy, tri záznamy.[29]

16 „Beata Dei genitrix“ /Weihnachtsgraduale/von/Nikolas Schneider./Komponiert an 23. Dezember 1916. Atg. 23. 12. 1916. P. 330 x 260. 1, 4 s. (M 6502/24345).
17 Graduale für den III. IV. V. VI. /Sonnt. Nach der Timeburt gentes / Epiphanie. Atg. Skice. 31. 1. 1933. Zp. 315 x 250. 1 l. (M 0069/21048).
18 Graduale ad IV. Dom. Quadrag. /„Laetatus sum“ /in B/. Atg. Skica. 4. 3. 1947. Zp. 335 x 240, 1 s. (M 0112/21099).
19 Graduale /in Domin. II. – Quadragesimae/„Tribulationes cordis“/in d/. Atg. 25. 2. 1950. Zp. 315 x 245. 2 l. (M 0150/20017).
20 Graduale ad Dom. Septuagesimae/„Adjustor in opportunitatibus“/in F/. Atg. 20. 1. 1948. P. 310 x 250. 3 l. (M 0143/20010).
21 Regina coeli /in F. Antifóna k Bl. Panne Márii/. Atg. B. d. 315 x 250. Zp. 4 l. (M 0095/19962).
22 Responzóriá ad missam/in tono solemni. Atg. 15. 1. 1920. Zp. 330 x 255. 1, 3 l. (M 0098/19965a).
23 Zbory k pašiám podľa Jána / (Na Veľký Piatok). Atg. B. d. Zp. 310 x 250. 4 l. (M 0116/19983).
24 Lamentatio III. – Miešaný zbor. Atg. B. d. Zp. 330 x 255. 3 s. (M 6531/19962).
25 Roráty. Miešaný zbor. Atg. B. d. Zp. 335 x 255. 1 s. (M 6532/24375).
26 Vešpery Preblahoslavenej P. Márie. – Miešaný zbor. Atg. B. d. Zp. 335 x 260. 1 s. (M 6536/24379).
27 Ave Maris stella /in B. Hymna k Bl. P. Márii. Miešaný zbor, sláčikový orchester, corni a organ/. Atg. B. d. Zp. 340 x 250. 1 l. Rkp. B. d. P. 340 x 250. 4 l. (M 0096/19963).
28 Otče náš. /Pre barytónové sólo a miešaný zbor. /es mol/ na slová Tichomíra/zložil M. Schneider-Trnavský/ op. 39 /K/: Viď: „Modlitby a piesne“ č. 134:/ Atg. B. d. Zp. 335 x 255. 4 s. (M 0039a/21004).
29 Posviacka organa. (Psalmus 150.) – Miešaný zbor. Atg. Skica. 26. 8. 1949. 350 x 250. 2 s. (M 0117/21104).

10. Úpravy diel cudzích autorov, štrnásť záznamov.[30]

11. Samostatnú zložku tvoria rukopisné poznámky M. Schneidra-Trnavského k Jednotnému katolíckemu spevníku a k spevníčku Modlitby a piesne.[31]

B. Svetská tvorba Mikuláša Schneidra-Trnavského zachovaná v rukopisoch predstavuje unikátnu ukážku zrodu umelej piesne, pričom každá pieseň tvorí samostatne vystavaný hudobný útvar. Prostredníctvom výrazu a melodickej stavby povýšil našu národnú hudbu na úroveň európskej tvorby. V jeho melodike je cítiť vplyv Antonína Dvořáka, Vítězslava Nováka, ale i vplyv francúzskeho impresionizmu.[32] Samostatnú časť tvorí dvadsaťsedem vydaných diel, okrem najznámejších zbierok ako sú *Slzy a úsmevy* (Bratislava, 1976) a *Zo srdca* (1921) sa v sekcii nachádza *Zbierka slovenských národných piesní pre stredný hlas* (Bratislava, 1930). Svetská tvorba pozostáva zo siedmich samostatných sekcií:

1. Piesne
   a) spev pre jeden hlas, dva záznamy,[33]
   b) spev a klavír, tridsaťdeväť záznamov,[34]
   c) spev a orchester, pätnásť záznamov,[35]
   d) spev pre dva hlasy a klavír, šesť záznamov,[36]
   e) spev pre štyri hlasy a klavír, jeden záznam.[37]
2. Zbory
   a) mužské zbory a cappella, dvadsaťdeväť záznamov,[38]
   b) miešané zbory a cappella, tridsaťjeden záznamov,[39]
   c) ženské zbory a cappella, sedem záznamov,[40]

30 Führer, Robert: Missa in a mol (:Missa Seraphica No. 3. :) /Novis partibus complevit, orchestro novum/sonum dedit... Atg. M. Sch. – T. 30. 8. 1944. P. 335 x 255. 46 s. Rkp. Gasselseder. B. d. Hl. (M 0253/21279).

31 Atg. B. d. Rôzny materiál (M 6549/24392).

32 BUGALOVÁ 1991, s. 35.

33 Štyri piesne ku Dňu matiek: Prijmi matka drahá, Som drobný, Matička, Na deň matiek. Matka. Zbierka básní, prejavov a piesní na Deň matiek. Bratislava, 1939 (M 0219/21234).

34 Slzy a úsmevy. Zbierka pôvodných slovenských piesní. Pre stredný hlas s klavírnym sprievodom. Tlač. Bratislava, SHV 1952. 38 s. (M 0229/21251).

35 Ružičky, pieseň z cyklu piesní „zo srdca“ na slová Ferka Urbánka zložil M. Sch. Trnavský. Spev a symfonický orchester. Atg. 30. 11. 1954. P. 340 x 255. 6 s. (M 6520/2436).

36 Priateľovi k meninám slávnostná pieseň pre dvojhlasný zbor „Dnes sa radujeme“ zložil so sprievodom klavíra alebo harmónia. Atg. IV. 1946. Pč. 340 x 250. 3 s. (M 3102/15639).

37 Osztrák-magyar zagyvalék/Zongorakisérét nélkül is előadható. Atg. okolo 1905. P. 290 x 230. 2 l. (M 0017/20957).

38 Hasičská hymna. Atg. 1927. /Hektograf./ 180 x 250. 3 party. (M 0046/21017).

39 „Na Bradle zádumčivom“. Pre miešaný zbor zložil M. Sch. Trnavský. Op. 53. Slová M. Braxatoris Sládkovičov. (M 1161/21028).

40 Slobody deň. Pre ženský, resp. detský zbor a klavír. Atg. B. d. Pč. q 260 x 330. 4 s. (M 1702/14319).

d) rôzne, tri záznamy,[41]
e) mužské zbory so sprievodom klavíra, štyri záznamy,[42]
f) miešané zbory so sprievodom klavíra, deväť záznamov,[43]
g) ženské zbory so sprievodom klavíra, tri záznamy,[44]
h) zbory so sprievodom orchestra v počte dvanásť záznamov.[45]

3. Hudobnodramatické diela
   a) opereta a spevohra, tri záznamy,[46]
   b) melodrámy, dva záznamy.[47]
4. Inštrumentálna hudba
   a) sólové nástroje – klavír, resp. cimbal v počte dvanásť záznamov,[48]
   b) organ, dvadsaťtri záznamov,[49]
   c) komorná hudba – husle a klavír, osem záznamov,[50]
   d) sláčikové kvartetá, päť záznamov a jedno klavírne kvinteto.[51]
5. Rôzne zoskupenia sólových nástrojov v počte šesť záznamov.[52]
6. Orchestrálna hudba
   a) symfonický orchester, šestnásť záznamov,[53]
   b) dychový orchester, šesť záznamov.[54]
7. Úprava diel cudzích autorov, skice a materiály zo štúdií, 20 záznamov.[55]

41 Úpravy ľudových piesní pre zbory a cappella./ Atg. + Rkp. B. d. Zp. Rôzne materiály. 17 jd. (M 6540/24383).
42 Slovenský bunt./Napísal dr. Vavro Šrobár, hudba M. Sch.-Trnavský/vo Veľkom Bečkereku 9. l. 1907. Atg. Skica. 1907. P. 325 x 245. 2 l. (M 0021a/20969).
43 Pochod Orlov./Pre husle, harmoniku a klavír/ Autograf. B. d. P. 335 x 260. 2 l. (M 0041b/21010). Atg. skica k triu Pochod Orlov. (M 0041c/21011).
44 Naša babička tančí. Podľa starej ľudovej piesne upravil M. Sch.-Trnavský. Rkp. B. d. P. 330 x 250. 1, 3 s. (M 6504/24347-2).
45 Hoj, vlasť moja. – miešaný, resp. mužský zbor a symfonický orchester M. Sch.-Trnavský. Atg. B. d. P. 355 x 250. 4 s. (M 6519/24362).
46 Bellarosa. Opereta. Atg. B. d. P. + Hl. 325 x 250. 3 jd. (M 0086/21070).
47 Varinka/Melodráma so sprievodom klavíra/Slová Ignác Grebáč-Orlov/ M. Sch.-Trnavský, op. 68. Tlač. B. d. Kl. 260 x 350. 6 l. (M 0067/21043).
48 Ja som šuhaj z Trenčína. Atg. B. d. 340 x 245. 3 s. (M 6517/24360).
49 Pastorella /in G/. Atg. B. d. Org. 335 x 255. 1 s. (M 6522/24365-7).
50 Sonata g-moll. Atg. /1904/. Pč. 260 x 345. 2 l. Atg. Skica. /1904/ Sostenuto, quasi adagio. 330 x 250. 2 l. Atg. Skica. /1904/ Rondo Allegro. 330 x 255. 2 l. (M 0015/20955).
51 Dumka a tanec. Partitúra. Op. 48, 1921. Atg. Skica. /1921/ P. 340 x 270. 12 s. (M 0037a/21001).
52 Pochod Orlov. M. Sch.-Trnavský. 1932. Husľové trio. Atg. 1932. Hl. rozm. q 170 x 210. 3 party. (M 6580/24423).
53 Pribinov sľub./Symfonická báseň./pre veľký orchester. Z príležitosti postavenia prvého kresťanského kostola na Slovensku./zložil M. Sch.-Trnavský/ op. 68. Atg. B. d. Kl. výťah. 325 x 250. 7 l. (M 0068b/21044).
54 Čardáš, budzogáň. Atg. B. d. P. 315 x 250. 6 s. (M 6515/24358).
55 STRAUSS, Johann: An der schönen Donau. Pre 3 hlasy, upravil M. Sch.-Trnavský. Atg. B. d. Zp. 315 x 250. 7 s. (M 6559/24402).

II. Diela cudzích autorov

A. Sakrálna hudba cudzích autorov. Hudobné diela sú radené systematicky do skupín a podskupín abecedne podľa autorov.

1. rukopisy, pätnásť záznamov,[56]
2. tlače: hudobniny, desať záznamov a hudobné periodiká, sedemnásť záznamov.[57]

B. Svetská hudba obsahuje okrem siedmich zbierok úprav ľudových piesní pre mužské a miešané zbory aj ďalších tridsaťtri zbierok s piesňami pre jeden hlas a klavír. Mnohé z nich boli umelcovou inšpiráciou a časť z nich preložil z nemeckého do slovenského jazyka.[58]

1. zbierky pre dvojhlasné zbory – mužský, miešaný a ženský, dvanásť záznamov,[59]
2. opery – klavírne výťahy, dvadsaťštyri záznamov,[60]
3. inštrumentálna hudba, deväťdesiatosem záznamov – zbierky pre organové triá, kvartetá a kvintetá, pre klavír, klavír a husle, klavír a violu a štvorručnú hru na klavíri,[61]
4. orchestrálne diela obsahujú dvadsaťpäť zbierok významných slovenských, českých a svetových hudobných skladateľov: Ludwig van Beethoven, Carl Czerny, Felix Mendelssohn-Bartholdy, Ján Cikker, Piotr Iľjič Čajkovskij a ďalší.

III. Literárne práce

Literárne práce skladateľa sú dokladom jeho literárneho talentu v oblasti poézie i beletrie, ktoré písal v slovenskom, nemeckom, maďarskom a latinskom

56 KODÁLY, Zoltán: Stabat Mater /in d/ – Mužský zbor. Atg. B. d. Hl. 165 x 206. á 1 l. Rkp. 29. 1. 1914. Hl. 7 partov á 1 l. (M 0258a/21284).

57 ROSSINI, G /ioachimo/: Messe Solenne/a Quattro parti, soli e coro/di G. Rossini./Riduzione per Pianoforte di J. Hummel. Milano, R. Stabilimento Tito di G. Ricordi. Kl. Výťah./1869?/ 83 s. (M 4359/17581).

58 PROCHÁZKA, R. F.: Dve otázky. Pieseň na slová Wilhelma Herberta v preklade Mikuláša Schneidera-Trnavského pre mezosoprán a klavír. Atg. B. d. Pč. 315 x 250. 2 l. (M 0247a/21269).

59 RUPPELDT, Miloš: Zbierka slovenských mužských zborov. II. zv. Bratislava, 1926. 30 s. (M 0220/21235).

60 MEYERBEER, Giacomo: Die Hugenotten. Grosse Oper in 5 Akten von Giacomo Meyerbeer. Klavierauszug rev. Von Gustav F. Kogel. Leipzig, C. F. Peters. Kl. výťah 260 x 200. 453 s. (M 7222/24246).

61 SCHUMANN, Robert: Compositionen für das Pianoforte zu 4 Händen. 12 Clavierstücke für kleine und grosse Kinder. Op. 85. Braunschweig, Henry Litolff's Verlag. 37 s. (M 7203/24227).

jazyku. Obsahujú koncepty monografických prác, publicistické výstupy, ale i práce cudzích autorov.

1. Sedemdesiatšesť titulov diel písaných v slovenskom, maďarskom, nemeckom a latinskom jazyku v umelcovej pozostalosti obsahuje básne a prozaické texty, ktoré posielal priateľom pri gratuláciách a blahoželaniach. Vo veršoch sú často zakomponované konkrétne situácie či zážitky plné vtipu a nápadu, ktorými vyjadroval hlboký vzťah k adresátovi.[62] Skladateľov vzťah k deťom dokazujú zachované pamiatky literárno-výtvarného charakteru, ktoré adresoval vnúčatám.[63]

2. Publicistika, dvadsaťpäť titulov – články, literárne úpravy, hudobno-pedagogické práce.[64]
K najvzácnejším výstupom jeho literárnych aktivít patrí štúdia o hudobných dejinách Trnavy[65] a nepochybne rukopisná kniha spomienok s názvom Trnava a ja.[66]

3. Varia, jedenásť titulov rôznych autorov.

IV. Korešpondencia

a) adresovaná Mikulášovi Schneidrovi-Trnavskému od jednotlivcov, tristosedem listov,[67]
b) adresovaná Mikulášovi Schneidrovi-Trnavskému od inštitúcií – vydavateľstvá, kúpele, knižnice, spolky (Spolok sv. Vojtecha), spevácke zbory (Bradlan), Slovenský rozhlas, Kníhtlačiarenský účastinársky spolok, Biskupský úrad, Matica slovenská, Československá spoločnosť, Slovenský autorský zväz, Slovenský hudobný fond a pod., stodvadsaťštyri listov,[68]
c) korešpondencia písaná Mikulášom Schneidrom-Trnavským, jedenásť listov,
d) korešpondencia iných, osem listov.

62 Zander-Cirkus. Vorschuss-Verš písaný Gejzovi v znamení SOS. Atg. 1 l. – báseň venovaná priateľovi Gejzovi pri príležitosti vystúpenia Mikuláša Schneidra-Trnavského v koncertnej dvorane v Trenčianskych Tepliciach. (M 0046/21363).

63 Abeceda na výlete. Napísal Ujo Mikuláš. a) Básničky k jednotlivým písmenám abecedy. Strojopis 5 l. b) Akvarelové ilustrácie zobrazujúce personifikované písmená – v počte dvadsaťdva (M 1451/21328 – 1452/21319).

64 Učebnica spevu pre školy obecné. Predhovor Mikuláša Schneidra-Trnavského. Trnava, 1 . 9. 1919. Bratislava : Comenius, Lit. Ústav, 1922. 40 + 52 s. (M 0085/21402).

65 Trnava 1238 – 1938. Na pamiatku 700 ročného jubilea vydala Rada mesta Trnavy. Trnava : SSV, 1938, 488 s. SCHNEIDER-TRNAVSKÝ, Mikuláš: Hudobné a dramatické umenie v Trnave v minulosti a dnes. s. 156 – 170 (M 0113/21430).

66 SCHNEIDER-TRNAVSKÝ, Mikuláš: Trnava a ja. Rkp. a koncept diela. Atg. 23 + 2 l. (M 0096/21413).

67 Suchoň, Eugen – Bratislava 19. 3. 1941 (M 0074/20461).

68 O autorských právach. Bratislava 21. 1. 1941 (M 0072/20459).

V. Dokumenty

a) dokumentárny materiál Mikuláša Schneidra-Trnavského, osemdesiatšesť osobných dokladov, oznámení, potvrdení, osvedčení a dekrétov,[69]
b) posudky na diela Mikuláša Schneidra-Trnavského.

VI. Fotografie

a) fotografie zo súkromia dokumentujúce skladateľa ako syna, študenta, otca, manžela, pri pracovnom nasedení a v úlohe zbormajstra, dvestosedemdesiattri fotografií (sedem fotografií v ráme),
b) posledná rozlúčka s umelcom v Bratislave (31. 5. 1958), päťdesiat fotografií (archív ČTK),
c) fotografie Schneidrových priateľov: Jaroslav Kocian, Alexander Albrecht, Svetozár Hurban Vajanský, Vavro Šrobár a ďalší, osemnásť fotografií,
d) fotografie architektúry Trnavy z prvej polovice 20. storočia, osemnásť fotografií.

VII. Knižnica

Rozsiahla knižnica hudobného fondu múzea obsahuje päťstoosemdesiattri diel významných slovenských a európskych spisovateľov. V knižnici rezonujú okrem českých a slovenských nakladateľstiev prevažne maďarské a nemecké tituly. Z ÚHV SAV v Bratislave prešlo do Západoslovenského múzea z pozostalosti Schneidra-Trnavského stopäťdesiatšesť knižničných jednotiek, ktoré boli súčasťou pôvodnej expozície venovanej skladateľovmu dielu v správe Mestského národného výboru v Trnave. K následnej evidencii prišlo v priebehu roka 1988 (prírastkové číslo 00237/1988). V roku 1989 knižnicu doplnili akvizície od umelcových príbuzných, najväčšiu kolekciu múzeum získalo od Silvie Vyskočilovej (prírastkové číslo 00424/1989).
a) diela básnikov, tvorbu ktorých počas svojej aktívnej kariéry zhudobňoval,[70]
b) slovenská beletria,[71]
c) európska beletria,[72]
d) literatúra faktu.[73]

69 Výpis z pozemkovej knihy, Trnava 4. 6. 1925 (M 0060/20084).
70 VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: Tatry a more. Martin, 1880 (M 7300/24692), VEIGL, Svetloslav: Výstup na horu Tábor. Bratislava : Nakladateľstvo U nás, 1939, 52 s. (M 7305/24697).
71 HRONSKÝ, Jozef Cíger: *Jozef Mak.* Martin : Matica slovenská, 1933 (M 7537/24918), STODOLA, Ivan: *Jožko Púčik a jeho kariéra.* Martin : Matica slovenská, 1931. (M 7549/24930).
72 SIENKIEWICZ, Henryk: *Quo vadis*. Budapešť : Légrády testvérek könyvnyomdája (M 7444/24825), SHAKESPEARE, William: *Macbeth.* Lipsko : Philipp Reclam jun. Verlag GmbH. (M 7491/24872).
73 JURKOVIČ, Dušan Samuel: *Mohyla generála M. R. Štefánika*. Praha : Státní nakladatelství, 1929 (M 7518/24899).

VIII. Platne

Zbierka gramoplatní vo fonde sa tvorila postupne, jej základ položila kolekcia vinylových platní, ktoré darovala múzeu umelcova dcéra Nadežda Bugalová (prírastkové číslo 00973/1987) v počte dvadsaťšesť položiek. Z umelcovej pozostalosti pochádza dvadsaťpäť položiek (prírastkové číslo 00259/1988). V súčasnosti zbierku tvorí šesťstopäťdesiatosem vinylových platní v pôvodných papierových obaloch, ktoré sú výsledkom systematickej akvizičnej činnosti múzea. Sedemdesiatdva platní je papierových.[74] Stošesťdesiat vinylových platní pochádza z českého hudobného nakladateľstva Supraphon.[75] Päťdesiatdeväť platní pochádza z pôvodného nemecko-českého nakladateľstva Ultraphon.[76] Menšie kolekcie sú z hudobných nakladateľstiev Telefunken, Odeon, Polydor, Columbia a His Master's Voice.

IX. Dokumentárny materiál spolkov

a) Tyrnauer Kirchenmusikverein (1834 – 1899), päťdesiat záznamov pôvodného Cirkevného hudobného spolku v Trnave obsahuje korešpondenciu spolku s mestom, štatúty z roku 1834, inventár, zoznam podporovateľov, zoznam predstavenstva, programy koncertov, pozvánky.[77]
b) Cirkevný hudobný spolok v Trnave (1912 – 1930), dvanásť záznamov spolku obsahuje okrem iného aj Sbírku zákonů a nařízení ČSR, 1948 – 1953 (M 0106/20130).

Predmety osobnej hodnoty z pozostalosti Mikuláša Schneidra-Trnavského

Väčšina predmetov osobnej hodnoty umelca našla svoje využitie v prezentačnej podobe. Súčasná expozícia venovaná životu a dielu Mikuláša Schneidra-Trnavského nadväzuje na pamätnú izbu Schneidra-Trnavského, ktorú zriadil Mestský národný výbor 17. apríla 1959. Nariadenie, na základe ktorého bolo v pôvodnom byte Schneidrovcov na Seminárskej ulici v Trnave (dnes Ulica M. Sch. Trnavského) zriadené múzeum s pôvodným zariadením, bolo vydané z rozhodnutia Povereníctva kultúry v roku 1972. V tom čase sa z Ústavu hudobnej vedy SAV do Západoslovenského múzea v Trnave

74 Wolfgang Amadeus Mozart: Menuet Don Giovanni (M 2968/15075).
75 Ludwig van Beethoven – deväť symfónií: 1. symfónia C dur, op. 21, 1800, 2. symfónia D dur, op. 36, 1802, 3. symfónia Es dur, op. 55, Eroica, 1805, 4. symfónia B dur, op. 60, 1806, 5. symfónia c mol, op. 67, Osudová, 1808, 6. symfónia F dur, op. 68, Pastorálna, 1808, 7. symfónia A dur, op. 92, 1811/12, 8. symfónia F dur, op. 93, 1812, 9. symfónia d mol, op. 125, 1823 (M 5823/19269 – M 5833/19280).
76 Gejza Dusík /Pavol Braxatoris, spieva František Krištof Veselý – piesne Láska Okolo Blúdi/Nečakaj ma už nikdy (M 6004/19484).
77 Correspondenz-Protokoll des Kirchenmusikvereins in Tyrnau od 4. 6. 1838 do 23. 7. 1848 (M 0064/19931).

presunula celá jeho umelecká pozostalosť. Pri príležitosti 20. výročia úmrtia Schneidra-Trnavského v roku 1978 múzeum budovu odkúpilo od cirkvi a inštalovalo v piatich miestnostiach bytu stálu expozíciu o jeho živote a diele. Zároveň bola budova premenovaná na Dom hudby Mikuláša Schneidra-Trnavského.[78]

Začiatkom 90. rokov múzeum prikročilo k pamiatkovej obnove historického objektu a v roku 1996 bola nová expozícia inštalovaná v troch obytných miestnostiach uličného traktu. V strednej miestnosti boli pri čistení omietok umelcovho bytu objavené pôvodné omietky s nezvyčajnou ilúzivnou maľbou s orientálnymi motívmi z konca 18. storočia. Vďaka unikátnosti fresky slúži táto miestnosť ako vstupný priestor expozície, v ktorom sa nám predstavuje autor prostredníctvom busty od trnavského sochára Jána Hučku.[79] V medziokennom priestore dominuje harmónium značky Petrof, ktoré múzeu v roku 1987 predal Ladislav Vymazal, vtedajší regenschori Cirkevného hudobného spolku pri Dóme svätého Mikuláša v Trnave. Podľa spomienok pána Vymazala v polovici 20. storočia na ňom hrával regenschori Mikuláš Schneider-Trnavský.[80]

V pôvodnej miestnosti, ktorá slúžila ako pracovňa, je i dnes štylizovaná majstrova pracovňa. Na pôvodných miestach sú nemí svedkovia jeho tvorby – písací stôl, klavír zn. Bösendorfer, knižnica, odkladacia polička, divan, stôl s prikrývkou a kožená sedačka.[81] Doplnky interiéru, ako sú vankúše, obrus na stole, koberec či prestieranie na diváne, patria k pôvodnému vybaveniu pracovne. Rovnako ako knihy z časti jeho príručnej knižnice, obrazové hodiny, obrazy, diplomy i umelecké predmety.[82] Niektoré z týchto predmetov dostal do daru. Napríklad keramický reliéf od Ignáca Bizmayera,[83] obraz Oravskej dediny od Daniela Fullu, mramorový reliéf s plaketou, ktorý mu darovala Slovenská filharmónia k 75. narodeninám. Medzi obrazmi je i skladateľovo vlastné dielo Dóm sv. Mikuláša v Trnave, ktorý namaľoval temperou v roku 1926. Dominantou priestoru je obraz Dómu sv. Mikuláša od Svätopluka Havrlíka, ktorý mu pri príležitosti osláv v roku 1956 darovalo mesto Trnava.[84] Medzi obrazmi sa vynímajú diplomy a ocenenia rôznych mužských speváckych zborov, pretože ako predseda Zväzu slovenských zborov sa významne podieľal na

78 Súčasťou domácnosti Schneidrovcov bol aj menší byt v dvornom krídle, ktorý obývala majstrova sestra Mária Schneidrová, súkromná učiteľka hry na klavíri. V týchto priestoroch je v súčasnosti Hudobné oddelenie Knižnice Juraja Fándlyho. Chodbový priestor domu slúži ako fotogaléria ilustrujúca jeho biografiu, štúdiá a dôležité medzníky jeho života.

79 Busta Mikuláša Schneidra-Trnavského (M 3973/22783).

80 Harmónium zn. Petrof (M 4973/18420).

81 Klavír zn. Bösendorfer (M 4018/22828), knižnica (M 4009/22819), polica (M 4010/22820), divan (M 4017/22827), stôl (M 4013/22823).

82 Vankúš gobelínový (M 2958/22468).

83 Keramický reliéf od Ignáca Bizmayera (M 3998/22808).

84 Obraz Dómu sv. Mikuláša od Svätopluka Havrlíka (M 4041/22851).

rozvoji slovenského zborového spevu.[85] Prvý zbor *Ó, najsvätejší náš Pane* napísal na požiadavku Miloša Ruppeldta, dirigenta Slovenského zboru slovenských učiteľov (SZSU). Vďaka tejto spolupráci vznikli významné zbory *Hoj, vlasť moja, Na Bradle zádumčivom, Hľa zlietol orol, Padol kameň, Veje vietor.* Keď sa v roku 1938 Miloš Ruppeldt stal riaditeľom bratislavského rozhlasu, novú rozhlasovú zvučku v nasledujúcom období tvorili prvé takty hymnickej Schneidrovej piesne *Hoj, vlasť moja.* Práve preto si v pracovni skladateľa zasluhuje významné miesto menovací dekrét SZSU z roku 1937, ktorým bol M. Schneider menovaný čestným členom zboru. Viacero zborov (napríklad *Tri mužské zbory*) venoval Trnavskému slovenskému spevokolu (TSS), ktorý vznikol v roku 1923 ako pokračovateľ mužského zboru založeného v roku 1859. Diplom v expozícii od TSS nám dokumentuje, že v roku 1927 sa Mikuláš Schneider-Trnavský stal jeho čestným predsedom. Rovnako sa stal čestným predsedom Robotníckeho spevokolu Bradlan pri príležitosti 10. výročia jeho založenia v roku 1940, pre ktorý okrem iného skomponoval zbor *Zabili Janíčka.* Čestné členstvo mu udelil tiež Cirkevný hudobný spolok pri Dóme svätého Martina v Bratislave a „Vrbickosvätomikulášsky slovenský spevácky spolok Tatran v Liptovskom Mikuláši".

Celkovú atmosféru pracovnej aktivity umelca dotvárajú na odkladacej poličke uložené vreckové vydania partitúr diel významných skladateľov: Beethovena, Mozarta či Haydna. Pracovný stôl pôsobí na návštevníka, akoby skladateľ pracovňu iba na chvíľu opustil, je na ňom notový papier s rukopisom, perá, ceruzky na poznámky, guma, ťažidlo na dokumenty, kalamár, pečiatky s logom Mikuláša Schneidra-Trnavského, razidlo na pečatenie.[86] Dôstojné miesto si tu našla fotografia umelcovej staršej dcéry Nadeždy, vďaka ktorej sa Mikuláš Schneider stal hrdým starým otcom šiestich vnúčat. Stojan na noty využíval pri hre na husliach samotný skladateľ, alebo ho poskytol hudobníkom, s ktorými spolupracoval.[87] Pod prísnym dohľadom majstra sa tu vo svojich mladých rokoch ocitli mnohí Trnavčania, neskôr významní umelci. Patril k nim napríklad Ladislav Burlas, Karol Elbert či speváčka Elena Kittnarová.

V tretej miestnosti je inštalovaná secesná jedáleň Schneidrovcov, ktorú si mladomanželia spolu s lustrom kúpili po sobáši.[88] Neodmysliteľným doplnkom interiéru je rádiogramofón[89] s albumom platní od Leoša Janáčka. Svoje miesto tu našli osobné premety umelca viažuce sa k obdobiu jeho mladosti. Je to maturitné vysvedčenie z arcibiskupského gymnázia v Trnave, kde sa formoval jeho intelekt a umelecký profil a kde počas slávnostných akadémií

85 Diplom Speváckeho zboru M. Schneidra-Trnavského vo Veľkých Leváročh (M 3975/22785).
86 Pečiatka M. Schneidra-Trnavského (M 2918/22428), popolník (M 2928/22438).
87 Stojan na noty (M 4004/22815).
88 Príborník veľký (M 6482/24324), príborník malý (M 6483/24325).
89 Rádioprijímač zn. Braun 6740 W (M 4186/17493).

spoločne so spolužiakom Zoltánom Kodályom, Ľudovítom Košackým (Kossaczkým) a synom riaditeľa dómskeho chóru Františka Ota Matzenauera interpretoval viaceré sláčikové kvartetá. František Oto Matzenauer podporoval účinkovanie študentov gymnázia počas slávnostných bohoslužieb, okrem svojich synov Františka a Vojtecha aj Mikuláša Schneidra-Trnavského, Ľudovíta Košackého (Kossaczkého) či Zoltána Kodálya. Po smrti otca sa začiatkom 20. storočia ujal vedenia chóru syn Vojtech Matzenauer, ktorý vydal v roku 1909 kancionál *Duchovný spevník*. Mladý Mikuláš Schneider často navštevoval svojho spolužiaka Ľudovíta Košackého, kde sa spoznal s jeho sestrou, vtedy ešte malým dievčatkom Idou, ktorá sa o niekoľko rokov stala jeho manželkou. Ida pochádzala zo šľachtického rodu Kossaczky, ktorý bol zo strany matky pokrvne zviazaný s rodom Berenči, údajne vlastníkmi hradu Branč pri Senci. Táto vetva bola spriaznená aj s rodinou Milana Rastislava Štefánika a Ida kraj pod Bradlom často navštevovala. S Milanom Rastislavom Štefánikom sa Schneider spriatelil počas štúdií v Prahe, kde obaja pôsobili v spolku slovenských akademikov Detvan a spoločne propagovali slovenskú kultúru v Čechách. Ida, ktorá trávila prázdniny v Prahe, očarila nielen Mikuláša, ale aj Milana. Svoje „áno" povedala Mikulášovi Schneidrovi, 38-ročnému zrelému mužovi, až po Štefánikovej smrti 11. augusta 1919. Mali spolu dve dcéry Nadeždu a Idu. Svoju veľkú lásku k manželke umelec vyjadril na papieri z oboch strán husto napísaným krasopisným „Ida". Ďalšie štúdiá dokladuje vysvedčenie z Kráľovskej hudobnej akadémie z Budapešti a z Konzervatória pre hudbu a výtvarné umenie z Viedne.[90] Nemalou zaujímavosťou je jeho zbierka papierových prstencov z cigár alebo maľovaná hra *Človeče, nezlob se*.

Predmety osobnej potreby Mikuláša Schneidra-Trnavského, ktoré nie sú inštalované v expozícii, našli uloženie v iných depozitároch. V depozitári textilu sa ukrývajú textilné artefakty, klobúky, rukavice, košele, obleky či vychádzková palica, ktorými múzeum oživuje z času na čas spomienku na umelca.[91] Dvanásť veľkorozmerných predmetov je uložených v depozitári nábytku.[92] V depozitári techniky je stodesať hudobných nástrojov, stúh z vencov, stojany na noty, gramofóny, hracie skrinky, ktoré postupne doplnili hudobnú zbierku.[93]

Pri príležitosti 110. výročia narodenia umelca na ustanovujúcom valnom zhromaždení, ktoré sa konalo 25. mája 1991, bola za účasti rôznych inštitúcií založená Nadácia Mikuláša Schneidra-Trnavského. Prvoradou úlohou Nadácie bolo zabezpečiť priebeh Speváckej súťaže Mikuláša Schneidra-Trnavského a záchrana domu, v ktorom skladateľ žil, pre účely múzea

90 Vysvedčenie Mikuláša Schneidra-Trnavského, Viedeň (M 0172/20039), Vysvedčenie Mikuláša Schneidra-Trnavského, Praha (M 0174/20041).

91 Smoking Mikuláša Schneidra-Trnavského (M4190/17497).

92 Empírová drevená skriňa (M 6494/24337).

93 Napríklad citara s rezonančným otvorom (M 6463/23612), Trombón klapkový z majetku Cirkevného hudobného spolku (M 3314/16413).

Mikuláša Schneidra-Trnavského.[94] Nadácia nadviazala na tradíciu speváckej súťaže a v spolupráci s mestom sa podieľala na medzinárodnej propagácii skladateľa ako tvorcu slovenskej umelej piesne na Celoštátnej speváckej súťaži Mikuláša Schneidra-Trnavského. Dokumenty viažuce sa na propagáciu súťaže: plagáty, pozvánky, bulletiny, programy s menami účinkujúcich tvoria základ fondu mapujúceho hudobný život Trnavy v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. V nadväznosti na mapovanie medzinárodného organového festivalu Trnavské organové dni s tradíciou od roku 1996 a ďalších komorných podujatí, na ktorých sa interpretovali jeho diela, hudobná zbierka múzea vytvára obraz osobnosti umelca v interakcii s hudobno-kultúrnymi tradíciami Trnavy.

Bibliografia

BUGALOVÁ, Edita: *Hoj, Vlasť moja. Mikuláš Schneider-Trnavský 1881 – 1958.* Bratislava : ELENPRINT, 1991. ISBN 80-900524-0-1. 73 s.

BUGALOVÁ, Edita: *Hudobná Trnava a Mikuláš Schneider-Trnavský.* I. vydanie. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2011. ISBN 978-807162-891-0. 320 s.

BUGALA, Štefan: *Nadácia Mikuláša Schneidra-Trnavského.* Bulletin. Trnava : Nadácia Mikuláša Schneidra- Trnavského, 31. máj 1991, 12 s.

MUNTÁG, Emanuel: *Katalóg pozostalosti hudobného skladateľa Mikuláša Schneidra-Trnavského.* Trnava : Západoslovenské múzeum, 1993. Vyšlo s podporou Slovenského hudobného fondu v Bratislave, 156 s.

94 BUGALA, Štefan: Nadácia Mikuláša Schneidra-Trnavského. Bulletin. Trnava : Nadácia Mikuláša Schneidra-Trnavského, 31. máj 1991. 12 s.

Michal Hottmar

Hudobniny v Štátnom archíve v Bytči

Music Materials in the State Archive in Bytča

Abstrakt

Hudobná kultúra na území Slovenska mala už oddávna veľmi dôležité postavenie. Bola súčasťou svetskej aj duchovnej kultúry. Interpretovala sa na šľachtických sídlach aj v cirkevných konventoch. Veľmi vhodný príklad nám poskytujú hudobniny v Štátnom archíve v Bytči, ktorý sídli v budove kaštieľa, niekdajšom sídle Thurzovcov a rodu Esterházy v 16. a 17. storočí. V súčasnosti je to pamäťová inštitúcia obsahujúca okrem iných dokumentov aj hudobniny františkánskeho rádu. V našom príspevku sa zaoberáme možnosťou existencie hudobných prejavov v kaštieli počas posesorátu Thurzovcov a tiež prinášame informácie o štruktúre a obsahu hudobnín patriacich františkánskemu rádu, ktoré sú tu v súčasnosti deponované.

Kľúčové slová

Bytča, Juraj III. Thurzo, františkáni, archív, hudobniny

Abstract

From time immemorial music boasted a significant position in the territory of Slovakia, forming part of both secular and spiritual culture. It was performed in noble mansions as well as in church convents. The music materials preserved in the State Archive in Bytča, which resides in the local manor house, the former residence of the families of Thurzó and Esterházy in the 16th and 17th centuries, offer a convenient example. In the present contribution we deal with the plausible existence of musical performances in the manor house during the ownership of the Thurzó family and we bring some information regarding the structure and content of the music material belonging to the Franciscan order, which is deposited here at present.

Keywords

Bytča, György Thurzó (1567–1616), Franciscans, archive, music material

Mgr. Michal Hottmar, PhD. prednáša historické a teoretické predmety na Katedre hudobnej výchovy Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Je autorom monografie o lutnovej hudbe na území dnešného Slovenska v 16. – 18. storočí a mnohých odborných a vedeckých článkov z oblasti histórie hudby, publikovaných doma aj v zahraničí. Ako lutnový interpret a hráč bassa continua sa prakticky venuje otázkam historicky poučenej interpretácie inštrumentálnej a vokálno-inštrumentálnej starej hudby.

Doterajší stav bádania

K výskumu hudobných pamiatok v Štátnom archíve v Bytči sme sa dostali pri výskume lutnovej hudby na našom území v 16. – 18. storočí (Kráľovské Uhorsko).[1] V dostupnej domácej a zahraničnej muzikologickej a odbornej historiografickej literatúre sme nachádzali odkazy referujúce o bohatom hudobnom živote na bytčianskom zámku v 16. a 17. storočí, ktorý bol sídlom rodu Thurzo a neskôr sídlom Mikuláša Esterházyho.

Pri našom výskume sme vychádzali zo všeobecno-historiografickej a muzikologickej literatúry.[2] Dôležitým východiskovým sekundárnym prameňom bol životopis Imricha Thurzu z pera Mikuláša Kubínyiho z roku 1888[3] a publikácia Bélu Radvánszkeho *Uhorský rodinný život a domácnosť v 16. a 17. storočí* z roku 1879.[4] Na pôde slovenskej historiografie sa problematike rodu Thurzo venuje Jozef Kočiš, Tünde Lengyelová, Jana Kurucárová, Helena Saktorová, Frederik Federmayer a i. Problematika histórie rodu Thurzovcov je predmetom výskumu aj maďarských bádateľov, pracovníkov Maďarskej akadémie vied, zaoberal sa ňou Géza Pálffy, Gabriella Erdélyi, Lajos Gecsényi a i. Vychádzajúc z dobových dokumentov a tradície sme pri našom výskume predpokladali, že hudobný život na bytčianskom zámku bude bohatý, nasvedčovali tomu aj informácie z pera Dušana Kováča, ktorý uvádza, že v Bytči sa konali časté kultúrne podujatia a dišputy, pobývali tam hudobníci z Viedne, ale aj maliari a literáti.[5]

1 Štúdia je súčasťou grantového projektu VEGA č. 2/0006/21 „Transregionálne vzťahy prameňov duchovnej a svetskej hudby z územia Slovenska v 12. – 17. storočí“ (2021 – 2024) riešeného v Ústave hudobnej vedy SAV.

2 KURUCÁROVÁ, Jana: *Bytčiansky zámok. Sídlo uhorského palatína Juraja Thurzu.* Žilina : Georg, 2016; KURUCÁROVÁ, Jana – JESENSKÝ, Miloš: *Z archívu Juraja Thurzu.* Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2016; KURUCÁROVÁ, Jana: Život medzi riadkami. In: Pavel Dvořák a kol. *Juraj Thurzo. Veľká kniha o uhorskom palatínovi.* Martin : Matica slovenská, 2012; LENGYELOVA, Tunde: *Thurzovci a ich historický význam.* Bratislava : Pro história, 2021; LENGYELOVA, Tunde: *Život na šľachtickom dvore.* Bratislava : Slovart, 2016; KOČIŠ, Jozef: *Bytčiansky zámok.* Martin : Osveta, 1974; [Kolektív autorov]: *Štátny oblastný archív v Bytči.* Bytča : Vydavateľstvo BLAHA, 2002; KÓNYA, Peter: *Dejiny Uhorska.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2003; JURECKÝ, Michal: *Osudy Sobášneho paláca v Bytči.* Žilina : Žilinský samosprávny kraj, 2012; JURECKÝ, Michal: *Sobášny palác v Bytči.* Žilina : Považské múzeum v Žiline, 2013; SAKTOROVÁ, Helena: *Turzovské knižnice.* Martin : Slovenská národná knižnica, 2009.

3 Životopis Imricha Thurzu vyšiel v slovenskom preklade Tünde Lengyelovej v roku 2013.

4 RADVÁNSZKY, Béla: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII században.* Budapest : s. n., 1879. [online] Dostupné na internete: <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/radvanszky-bela-magyar-csaladelet-es-haztartas-16-17-sz-budapest-mta-1896-1-1455#page/17/mode/1up> [cit. 31. 11. 2021]; V roku 1986 vyšlo aj faksimilové vydanie Radvánszkeho publikácie, RADVÁNSZKY, Béla: *Magyar családélet és hástartás a XVI. és XVII században I.* Budapest : Helikon Kiadó, 1986.

5 KOVÁČ, Dušan: *Dejiny Slovenska.* Praha : NLN, 2001, s. 72.

V súvislosti s aristokratickou hudobnou kultúrou píše Ján Fišer v kolektívnej publikácii *Hudba na Slovensku v XVII. storočí* (1954) o Thurzovom orchestri z roku 1615, ktorý obsahoval huslistov, trubačov, hráčov na píšťalách a gajdošov.[6] Bližšie informácie však neuvádza. Ladislav Mokrý v rozsiahlych *Dejinách slovenskej hudby* z roku 1957[7] v kapitole o šľachtickej inštrumentálnej hudbe spomína rod Thurzovcov len v súvislosti s ekonomickou situáciou v Uhorsku v 16. – 17. storočí. Hudbu a jej existenciu na zámku v Bytči neuvádza. Fragmentárne informácie nachádzame v *Príspevku k dejinám hudby v Kremnici* Ernesta Zavarského z roku 1977,[8] kde sa vyskytuje informácia o liste z roku 1599 mestskej rade v Kremnici, v ktorom Juraj Thurzo hovorí o organe, pozitíve, a pozýva kremnického organára Hieronyma Buriana na jeho dokončenie do Bytče.[9] Richard Rybarič vo svojej monografii *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I* (1984) uvádza len informáciu, že v 16. a 17. storočí *„máme doklady o hudobnom živote na niektorých hradoch a šľachtických rezidenciách“,*[10] okrem iného spomína mesto Veľká Bytča a Oravský zámok bez bližších údajov.[11] V kapitole *Od stredoveku po renesanciu* autora Ladislava Kačica v syntetickej práci *Dejiny slovenskej hudby* (1996) sa dozvedáme, že v kruhoch vysokej šľachty neboli v Uhorsku v 16. storočí ideálne podmienky. Jedinou výnimkou bol sedmohradský dvor[12] a kapela na dvore Juraja Thurzu v Bytči dokumentovaná na prelome 16. – 17. storočia.[13] Bližšie informácie o existencii kapely však nenachádzame. O hudobnej kultúre na bytčianskom zámku sa dozvedáme od Janky Petőczovej,[14] ktorá uvádza, že Juraj Thurzo mal na zámku v Bytči vlastnú kapelu; tieto informácie preberá od Ernesta Zavarského. V súvislosti s existenciou lutnovej hudby na našom území v 16. – 18. storočí prináša Michal Hottmar informácie o lutnistoch v službách rodiny Thurzovcov v 17. storočí;[15] opiera sa pritom o výskum maďarského muzikológa Pétera Királya[16] a uvádza, že v službách

6 BURLAS, Ladislav – FIŠER, Ján – HOŘEJŠ, Antonín: *Hudba na Slovensku v XVII. storočí.* Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1954, s. 41 – 42.

7 MOKRÝ, Ladislav: Šľachtická inštrumentálna hudba. In: *Dejiny slovenskej hudby.* Bratislava : SAV, 1957, s. 120.

8 ZAVARSKÝ, Ernest: Príspevok k dejinám hudby v Kremnici. In: *Hudobný archív 2.* Martin : Slovenské národné múzeum, 1977, s. 9 – 22.

9 ZAVARSKÝ 1977, s. 99 – 103.

10 RYBARIČ, Richard: *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I.* Bratislava : OPUS, 1984, s. 76.

11 RYBARIČ 1984.

12 KAČIC, Ladislav: Od stredoveku po renesanciu. In: Ed. O. Elschek. *Dejny slovenskej hudby.* Bratislava : SAV, 1996, s. 66.

13 KAČIC 1996.

14 PETŐCZOVÁ, Janka: *Polychorická hudba I. v európskej renesancii a baroku, v dejinách hudobnej kultúry na Slovensku.* Prešov : Súzvuk, 1998, s. 71.

15 HOTTMAR, Michal: *Lutnová hudba na území dnešného Slovenska v 16. – 18. storočí.* Bratislava : Stimul; Katedra muzikológie, FF Univerzity Komenského, 2018, s. 47.

16 KIRÁLY, Péter: *A lantjáték Magyarországon a XV. századtól a XVII. század közepéig.* Budapest : Balassi kiadó, 1995, s. 143.

Stanislava Thurzu pôsobil anonymný lutnista (*Testudinarius/Lautenist*) a lutnista Erasmus, ktorý sprevádzal svojho pána Stanislava Thurzu na svadbu dcéry Juraja Thurzu do Bytče v roku 1614.[17] Posledný príspevok týkajúci sa existencie hudby a jej prejavov na bytčianskom zámku z prelomu 16. – 17. storočia je tiež od Hottmara. Zaoberá sa v ňom okrem iného nástennými freskami s motívmi hudobníkov a hudobných nástrojov na zámockých stenách.[18]

Hudobný život v Bytči v 16. a na začiatku 17. storočia

O hudobnom živote v Bytči v 16. a na začiatku 17. storočia máme len torzovité informácie. Z dostupných sekundárnych prameňov[19] sa dozvedáme, že v Bytči existoval v tom čase hudobný súbor, ktorý vystupoval najmä na svadbách palatínových dcér, pri pohreboch, ako aj rôznych iných príležitostiach. Patrila k nim oslava storočnice reformácie v roku 1617. Ako sa dozvedáme z pera Mikuláša Kubínyiho, storočnica bola viac než obyčajná náboženská slávnosť. Bola to demonštrácia namierená proti protireformácii, ktorá sa v krajine rozbehla. Na oslave sa zúčastnila nielen miestna šľachta, ale aj ľud, konali sa veľkolepé ceremónie. Zneli slávnostné príhovory, vystriedané zvukmi organovej hudby a iných nástrojov, spievali sa príležitostné piesne a konali sa aj bohoslužby, nasledované veselými hostinami, a dokonca aj slávnostné hry. Oslavy trvali tri dni.[20] Pozvali na ne aj známejších hudobníkov z Trnavy, Bratislavy, prípadne z Viedne.

Štátny archív v Bytči a jeho fondy

Hudba sa v kaštieli v Bytči v 20. storočí transformovala už len na neživú kultúru v zmysle archívnych záznamov a hudobných fondov. Bytčiansky archív začal svoju činnosť 2. mája 1955, z vládneho nariadenia ako právny zástupca Krajského archívu v Žiline. Kaštieľ bol už od Thurzovcov, prvých majiteľov, depozitom mnohých dokumentov o správe majetku a túto tradíciu dodržali aj nasledujúci majitelia kaštieľa: Esterházyovci a Popperovci.[21] V roku 1960 vzhľadom na územnú reorganizáciu – vznik troch krajských oblastí – sa archív stal pobočkou Štátneho oblastného archívu v Banskej Bystrici a od roku 1969 samostatným ústavom pod názvom Štátny archív v Bytči, neskôr Štátny

17 HOTTMAR 2018, s. 47.

18 HOTTMAR, Michal: Existencia a prejavy hudby na zámku v Bytči. In: *Pramene slovenskej hudby X. Hudba a výtvarné umenie*, Bratislava : Hudobné centrum a SNS IAML, 2022, s. 5 – 27.

19 KOČIŠ, Jozef: *Bytčiansky zámok*. Martin : Osveta, 1974, s. 63.

20 KUBÍNYI, Mikuláš: *Imrich Thurzo.* Prekl. Tünde Lengyelová. Lietava : Združenie na záchranu Lietavského hradu, 2013, s. 41.

21 [Kolektív autorov]: *Štátny oblastný archív v Bytči,* s. 3.

oblastný archív v Bytči a v roku 2002 sa opäť premenoval na Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči.[22]

Najcennejšie a najrozsiahlejšie fondy archívu patria fondom historických stolíc a neskorších žúp Trenčianskej (1481 – 1931), Turčianskej (1486 – 1922), Oravskej (1582 – 1955) a Liptovskej (1391 – 1922). Hodnotnou a bohatou na pramene sú archívy 12 panstiev a 81 rodových archívov, z ktorých sú významné okrem iných panstvá Bytča-Strečno (1592 – 1950), Pruské (1330 – 1937) a Oravský komposesorát. Jeho súčasťou je okrem Thurzových majetkových dokumentov aj osobná thurzovská korešpondencia obsahujúca 4 477 listov z rokov 1520 – 1626.[23] Cirkevné archívy reprezentujú hlavne dokumenty františkánskych kláštorov v Pruskom (1607 – 1950), Žiline (1701 – 1945) a zbierka cirkevných matrík. Z kláštorných fondov je najucelenejší archív kláštora v Pruskom. Zbierku cirkevných matrík tvorí 1 426 zväzkov z rokov 1628 – 1955, ide predovšetkým o rímskokatolícku cirkev, ECAV a matriky židovských náboženských obcí z územia bývalého Žilinského kraja. V zbierke je uložená jedna z najstarších matrík na Slovensku, matrika Rímskokatolíckeho farského úradu v Bytči, vedená od roku 1628, ktorá obsahuje aj cenné informácie o bytčianskom evanjelickom gymnáziu. Jeho študenti pokračovali na štúdiách v Padove a vo Wittenbergu.[24]

Knižnica Juraja Thurzu

Ako už bolo uvedené, v Bytči bola hudobná kultúra oproti ostatným centrám na vyššej úrovni vďaka tomu, že tu sídlil palatín Juraj Thurzo. Juraj Thurzo bol človek na svoju dobu rozhľadený a vzdelaný; ovládal slovom a písmom štyri jazyky, a to maďarčinu, latinčinu, slovenčinu a nemčinu. V Bytči na zámku sústredil bohatú knižnicu, ktorú v roku 1610 usporiadal a spísal profesor Samuel Hammel z Košíc.[25] Knižnica v tom čase patrila medzi pozoruhodné a pomerne dobre vybavené bibliotéky, nielen počtom kníh, ale aj obsahom. Katalóg profesora Hammela zaznamenáva názvy viac než 800 zväzkov kníh. V knižnici boli mnohé diela z odboru histórie, filozofie, teológie, práva, medicíny, geografie, matematiky, ale aj kozmológie a astrológie, prekvapujúco však chýbajú hudobniny.

Účtovné knihy a denníky Juraja Thurzu

Pri pátraní po kapele a jej hudobníkoch sme siahli po účtovných knihách Oravského komposesorátu, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú v Štátnom archíve

22 Zmena názvu nastala v roku 1976 v zmysle zákona o archívnictve, SNR č. 149/1975. Pozri In: [Kolektív autorov]: *Štátny oblastný archív v Bytči,* s. 3; pozri ďalej Smernice č. 202-2002/00863 z 22. januára 2002, ktoré boli zverejnené vo Vestníku vlády SR (č. 2/2002).

23 Tamtiež.

24 Tamtiež, s. 5.

25 KURUCÁROVÁ 2016, s. 26.

v Bytči, v priestoroch samotného zámku. Oravský komposesorát eviduje výdavky súvisiace s hospodárskym chodom panstva v Bytči a Orave, a v Tokajskom panstve. Ďalším dôležitým zdrojom informácií je tiež thurzovská korešpondencia, Korešpondencia – listy Alžbete Czoborovej (*Acta varia,* 1404 listov), listy dvoranov a *Acta varia thurzoniana,* kde sa nachádzajú aj denníky Juraja a Imricha Thurzovcov.[26] K najvzácnejším dokumentom Juraja III. Thurzu patria denníky z rokov 1596, 1597, 1604, 1607, 1612. Existovali v podobe vreckového kalendára vo forme knižky oktávového formátu, do ktorého si Thurzo zapisoval dôležité informácie o aktuálnych situáciách, plánovaných podujatiach či stretnutiach. Práve posledný spomínaný denník (1612) uvádza informácie o príprave svadby jeho dcéry Barbary a potrebu priviezť hudobníkov z Bratislavy.[27]

V účtovných knihách Oravského komposesorátu sa nachádzajú nasledovné informácie o výplate hudobníkov:

Oravský komposesorát

Účtovné knihy z rokov 1607, No. 3 – zápis „tympanista";
Účtovné knihy z rokov 1607, No. 4 – zápis „organista";
Účtovná kniha z roku 1610, No. 4 – zápis o výplate „organistu a fidulistu" (huslistu);
Účtovná kniha z roku 1616, No. 4 – záznam o výplate „organistu", rodina „trubača" dostávala po celý rok „6 meríc ovsa" a „organista" hrachu;
Účtovná kniha z roku 1616, No. 4 – záznam o „výplate pšenice (*tritici*)", zápis „organista, fidulista";
Oravský komposesorát – Účtovná kniha z roku 1616, No. 4 – nachádzame záznam, kde sú uvedení „*cantori*, organista ", „úmrtie organistu", zápis o výplatách „organistovi";
Účtovná kniha z roku 1619. No. 9 – zápis o výplate „trubačom" a „lutnistovi/huslistovi", zápis: *„Za buben Novy... zaplatil sem Bednarovi Žilinskému"*, a výplata „cantorovi";
Účtovná kniha z roku 1620, No. 6 (*Bitchen anno 1620*) – v účtovnej knihe je uvedený *„organista"* (bez mena);
Účtovná kniha z roku 1621, No. 4 – záznam o platbe *„trubačovi na cantor vianočný"*;
Účtovná kniha z roku 1621, No. 5 – záznam o výdaji prosa pre „trubačov";
Účtovná kniha z roku 1621, No. 6 – v účtovnej knihe sa nachádza okrem „organistu" aj *„muzičko"* – hudobník;
Účtovná kniha z roku 1623, No. 1 – uvedený je zápis *„cantor";*

26 KURUCÁROVÁ 2012, s. 42 – 59.
27 KURUCÁROVÁ 2012, s. 59.

Účtovná kniha z roku 1625, No. 3 – zápis o platbe „organistovi, huslistovi a trubačovi“;
Účtovná kniha z roku 1626, No. 4 – zápis o platbe „trubačovi, organistovi“.

Primárne pramene

V rámci archívu evidujeme dve zbierky hudobnín reprezentujúce 17. – 19. storočie, pochádzajúce z prostredia františkánskych kláštorov v Pruskom a v Žiline.

● Fond františkánov – Pruské

Františkánsky kláštor v Pruskom založil v roku 1642 Juraj Jakušič, vesprémsky biskup, ktorý bol v tom čase pánom Vršateckého panstva. K tomuto panstvu patrilo mestečko Pruské, sídlo kláštora.[28] V rokoch 1733 – 1767 tu pôsobil ako člen rádu Hugolín Gavlovič. V Pruskom vydal v roku 1755 svoju známu prácu *Valaská škola mravúv stodola.* Po zrušení kláštora sa dostal františkánsky archív v roku 1950 do Slovenského národného múzea v Martine. Odtiaľ ho prevzal Štátny oblastný archív v Bytči v roku 1957. Fond[29] je rozdelený na dve časti:
a. písomnosti kláštora,
b. písomnosti členov rádu.

Písomnosti františkánskeho kláštora sa ďalej delia na tri hlavné skupiny – knihy, spisy a rôzne. Písomnosti členov rádu vytvárajú tri skupiny – rukopisy členov rádu, kázne a *varia*. Rukopisy boli rozčlenené podľa jednotlivých vedných odborov.[30] V rámci sekcie Písomnosti členov rádu nachádzame popri filozofii, jazykovede, histórii a ďalších písomnostiach aj hudobniny. Z nich vynikajú spomedzi iných knihy pašiových spevov od skladateľa Adama Marmankoviča.[31]

● Fond františkánov zo Žiliny

Františkánsky rád v Žiline zriadil v roku 1703 palatín Pavol Esterházi, aby posilnil rekatolizáciu v oblasti severozápadného Slovenska. Zo začiatku františkáni bývali v prenajatom dome, neskôr získali v meste pozemok, kde si okolo roku 1723 postavili rezidenciu a kostol. V Žiline pôsobili do roku 1950.[32] Z archívu žilinského františkánskeho kláštora sa zachovala iba nepatrná časť písomností, ktorá bola do roku 1950 uložená v Okresnom archíve v Žiline. Odtiaľ ju prevzal v roku 1957 Štátny oblastný archív v Bytči. V roku 1979 sa

28 JAKUBČÍKOVÁ, Eva: *Inventár Františkáni v Pruskom (1607 – 1950).* Bytča, 1980.
29 Fond usporiadala a inventár zostavila v roku 1980 samostatná odborná archivárka Eva Jakubčíková. JAKUBČÍKOVÁ 1980, signatúra B-126.
30 JAKUBČÍKOVÁ 1980, s. 3 – 4.
31 JAKUBČÍKOVÁ 1980, s. 4. Pozri tiež GAJDOŠ, Vševlad Jozef OFM: Dva hudobné zborníky zo 17. storočia. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 1, 1969, č. 2, s. 297 – 313.
32 JAKUBČÍKOVÁ, Eva: *Inventár Františkáni v Žiline (1701 – 1945)*. Bytča, 1979.

získali ešte tri kartóny archiválií od Dr. Vševlada Jozefa Gajdoša, OFM z Bratislavy.[33] Fond je podobne ako v predchádzajúcom prípade štruktúrovaný na:
a. písomnosti františkánskeho kláštora,
b. písomnosti františkánskej bohosloveckej fakulty.

Písomnosti františkánskeho kláštora sa ďalej delia na knihy, spisy, účtovnú agendu, fotografie a rukopisy.[34] Najpočetnejšia je skupina rukopisov, ktorá obsahuje kázne, študijné záznamy a hudobniny, konkrétne sa nachádzajú medzi rukopismi členov rádu.[35] Medzi knihami sa zachoval žaltár z roku 1712 vytlačený v Benátkach. Hudobniny pozostávajú z dvoch hudobných zborníkov z 18. storočia a z hudobných úprav duchovných piesní pre organ.[36] K písomnostiam františkánskeho kláštora patria aj účtovné doklady, fotografie exteriérov a interiérov kláštora v Žiline a farbotlače s náboženskými motívmi. Druhú časť fondu tvoria písomnosti Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave – pobočky v Žiline.[37] Pri bližšom štúdiu hudobných pamiatok v rámci františkánskych hudobných fondov sme zistili, že ide o rukopisné hudobné záznamy figurálnej hudby a hudbu pre klávesové nástroje zo 17. – 19. storočia.

Fond františkánov v Štátnom archíve v Bytči obsahuje omšovú tvorbu prevažne anonymných autorov, členov františkánskeho rádu v konventoch v Pruskom, Skalici, Žiline, hudbu pre klávesové nástroje a pašionály. Fond františkánov v Pruskom obsahuje aj zbierky pochádzajúce zo Skalice, Mariánskej provincie pravdepodobne z františkánskeho kláštora, na čo poukazuje poznámka *Szalkonesis*. Nevieme, ako sa skladby dostali do Pruského. Často si ich rádoví členovia nosievali so sebou, keď pôsobili v jednotlivých konventoch. Za dôležité považujeme upozorniť na Pašionál z roku 1771, vytvorenie ktorého sa pripisuje Edmundovi Paschovi.[38] Podľa informácií, ktoré vo svojom príspevku uvádza Marcel Jánošík nadväzujúc na výskum Celestína Alojza Lepáčka,[39] doteraz bol z roku 1771 známy len tzv. *Žilinský pašionál,*

33 Išlo prevažne o korešpondenciu žilinských archivárov a čiastočne o písomný materiál žilinskej bohosloveckej fakulty; pozri In: JAKUBČÍKOVÁ 1979, s. 3.
34 JAKUBČÍKOVÁ 1979.
35 JAKUBČÍKOVÁ 1979.
36 Fond františkánov v Žiline (1701 – 1945), B-121, ŠA Bytča, škatuľa 27 (hudobniny).
37 JAKUBČÍKOVÁ 1979, s. 3.
38 BURLAS, Ladislav: Baroková ária a pastorela; pestovanie tradičných foriem kultickej hudby. In: [Kolektív autorov]: *Dejiny slovenskej hudby.* Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1957, s. 148.
39 JÁNOŠÍK, Marcel: Pašionál z Prešova. In: *Pramene slovenskej hudby IX.* Bratislava : Slovenská národná skupina IAML a Hudobné centrum, 2019, s. 110 – 120. Dostupné na internete: <https://iamlslovakia.sk/galeria/Pramene_slovenskej_hudby_IX_zbornik.pdf> [cit. 30. 9. 2020].

avšak ani jeden z tzv. *pruštianskych pašionálov* nie je datovaný rokom 1771.[40] Z uvedeného vyplýva, že nami prezentovaný pašionál nebol v doterajšej muzikologickej literatúre reflektovaný a analyticky spracovaný. Tento novoobjavený františkánsky prameň z pera Edmunda Paschu, ktorý vznikol v roku 1771, napovedá, že pravdepodobne v danom roku vytvoril pašionál pre Žilinu i pre Pruské. Pašionál v rozsahu 53 strán je zaradený do františkánskeho fondu v Pruskom.[41] Pamiatka obsahuje poznámku, že na fóliu č. 46 sa nachádza vyobrazenie autora.[42] Pri porovnaní portrétu Paschu v *Žilinskom pašionáli* (1771) s portrétom v *Pruštianskom pašionáli* (1771) nachádzame drobné odlišnosti. Porovnávací výskum oboch pašionálov môže priniesť viac informácií o ich spoločných a rozdielnych znakoch a azda sa ozrejmí aj dôvod vzniku *Pruštianskeho pašionálu*. Podľa nápisu nachádzajúceho sa na fol. 46r vytvoril uvedený pašionál Edmund Pascha. Okrem zápisu hudby obsahuje pamiatka zoznam členov rádu v Pruskom, medzi nimi nachádzame okrem Hugolína Gavloviča aj organistu Amantia Peschela (Amantius Peschel).

Záver

Bytča bola v 16. a 17. storočí významným sídlom uhorských palatínov, najskôr tu sídlil Juraj III. Thurzo a neskôr Mikuláš Esterházy. Z tejto doby sa nám však nezachovali primárne pramene, ktoré by dokazovali, že tu hudba naozaj znela a bola súčasťou každodenného aristokratického života. Odvolávame sa len na informácie v sekundárnych prameňoch. Navyše dal Juraj Thurzo postaviť tzv. Sobášny palác, kde bol aj balkón určený pre hudobníkov. Čiže predpoklad o existencii hudobnej produkcie na Thurzovom panstve je správny. To, že sa nezachovali primárne pramene v podobe hudobných nástrojov či notového materiálu, je pochopiteľné, keďže 16. a 17. storočie bolo poznačené reformačným a protireformačným hnutím. Thurzovské sídlo čelilo aj Bočkajovým nájazdom, neskôr kaštieľ vyhorel. V súčasnosti kaštieľ slúži ako pamäťová inštitúcia obsahujúca dôležité archívne dokumenty spadajúce do regiónu horné Považie. Súčasťou archívu je aj zbierka hudobnín františkánskeho rádu obsahujúca notové materiály z prvej polovice 18. storočia, medzi ktorými nachádzame aj významný novoobjavený *Pruštiansky pašionál*.

40 Od 17. do 19. storočia sa zachovali tieto pramene: *Hlohovský pašionál* (1620), *Novozámsky pašionál* (1697), *Pruštiansky pašionál A* (1716), *Pruštiansky pašionál B* (1740), *Bratislavský pašionál* (1754), *Skalický pašionál* (1759), *Žilinský pašionál* (1771), *Pruštiansky pašionál C* (1776), *Trnavský pašionál A* (1780), *Trnavský pašionál B* (rok neznámy), *Malačanský pašionál* (1801), *Nitriansky pašionál* [18. st.], *Beckovský pašionál* (1844). JÁNOŠÍK 2019, s. 110.

41 ŠABY, kartón 21, inventárne číslo 75.

42 Vyobrazenie predstavuje Edmunda Paschu, porovnaj RYBARIČ, Richard: *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I.* Bratislava : Opus, 1984, s. 128.

Bibliografia

BURLAS, Ladislav: Baroková ária a pastorela; pestovanie tradičných foriem kultickej hudby. In: [Kolektív autorov]: *Dejiny slovenskej hudby.* Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1957, s. 148.

BURLAS, Ladislav – FIŠER, Ján – HOŘEJŠ, Antonín: *Hudba na Slovensku v XVII. storočí.* Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1954.

HOTTMAR, Michal: *Lutnová hudba na území dnešného Slovenska v 16. – 18. storočí.* Bratislava : Stimul; Katedra muzikológie, FF Univerzity Komenského, 2018.

GAJDOŠ, Vševlad Jozef OFM: Dva hudobné zborníky zo 17. storočia. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 1, 1969, č. 2, s. 297 – 313.

HOTTMAR, Michal: *Existencia a prejavy hudby na zámku v Bytči.* [rkp.]

JAKUBČÍKOVÁ, Eva: *Inventár Františkáni v Žiline (1701 – 1945).* Bytča, 1979.

JAKUBČÍKOVÁ, Eva: *Inventár Františkáni v Pruskom (1607 –1950).* Bytča, 1980. signatúra B-126.

JURECKÝ, Michal: *Osudy Sobášneho paláca v Bytči.* Žilina : Žilinský samosprávny kraj, 2012.

JURECKÝ, Michal: *Sobášny palác v Bytči.* Žilina : Považské múzeum v Žiline, 2013.

KAČIC, Ladislav: Od stredoveku po renesanciu. In: Ed. O. Elschek. *Dejny slovenskej hudby.* Bratislava : SAV, 1996.

KIRÁLY, Péter: *A lantjáték Magyarországon a XV. századtól a XVII. század közepéig.* Budapest : Balassi kiadó, 1995.

KOČIŠ, Jozef: *Bytčiansky zámok.* Martin : Osveta, 1974.

[Kolektív autorov]: *Štátny oblastný archív v Bytči.* Bytča : Vydavateľstvo BLAHA, 2002.

KÓNYA, Peter: *Dejiny Uhorska.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2003.

KOVÁČ, Dušan: *Dejiny Slovenska.* Praha : NLN, 2001.

KUBÍNYI, Mikuláš: *Imrich Thurzo.* Prekl. Tünde Lengyelová. Lietava : Združenie na záchranu Lietavského hradu, 2013.

KURUCÁROVÁ, Jana: *Bytčiansky zámok. Sídlo uhorského palatína Juraja Thurzu.* Žilina : Georg, 2016.

KURUCÁROVÁ, Jana – JESENSKÝ, Miloš: *Z archívu Juraja Thurzu.* Čadca : Kysucké múzeum v Čadci, 2016.

KURUCÁROVÁ, Jana: Život medzi riadkami. In: DVOŘÁK, Pavel a kol.: *Juraj Thurzo. Veľká kniha o uhorskom palatínovi.* Martin : Matica slovenská, 2012.

LENGYELOVA, Tunde: *Thurzovci a ich historický význam.* Bratislava : Pro história, 2021.

LENGYELOVÁ, Tünde: *Život na šľachtickom dvore.* Bratislava : Slovart, 2016.

MOKRÝ, Ladislav: Šľachtická inštrumentálna hudba. In: *Dejiny slovenskej hudby.* Bratislava : SAV, 1957.

PETŐCZOVÁ, Janka: *Polychorická hudba I. V európskej renesancii a baroku. V dejinách hudobnej kultúry na Slovensku.* Prešov : Súzvuk, 1998.

RADVÁNSZKY, Béla: *Magyar családélet és hástartás a XVI. és XVII században I.* Budapest : Helikon Kiadó, 1986.

RYBARIČ, Richard: *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I.* Bratislava : OPUS, 1984.

SAKTOROVÁ, Helena: *Turzovské knižnice.* Martin : Slovenská národná knižnica, 2009.

ZAVARSKÝ, Ernest: Príspevok k dejinám hudby v Kremnici. In: *Hudobný archív 2.* Martin : Slovenské národné múzeum, 1977.

Internetové zdroje

JÁNOŠÍK, Marcel: Pašionál z Prešova. In: *Pramene slovenskej hudby IX.* Bratislava : Slovenská národná skupina IAML a Hudobné centrum, 2019, s. 110-120. Dostupné na: <https://iamlslovakia.sk/galeria/Pramene_slovenskej_hudby_IX_zbornik.pdf> [cit. 30. 9. 2020].

RADVÁNSZKY, Béla: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII században.* Budapest : s. n., 1879. [online] Dostupné na internete: <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/radvanszky-bela-magyar-csaladelet-es-haztartas-16-17-sz-budapest-mta-1896-1-1455#page/17/mode/1up> [cit. 31. 11. 2021]

Eliška Šedivá

Aktuality české pracovní skupiny RISM

Úvod

Mezinárodní soupis hudebních pramenů RISM (Répertoire International des Sources Musicales) představuje nejrozsáhlejší katalog hudebních rukopisů, tisků, libret a teoretických traktátů na světě. Na jeho soustavném budování se podílí pracovní skupiny v 35 zemích světa včetně Česka a Slovenska. V současné době obsahuje databáze RISM téměř 1 750 000 záznamů a každým dnem přibývají další za použití katalogizačního programu Muscat.

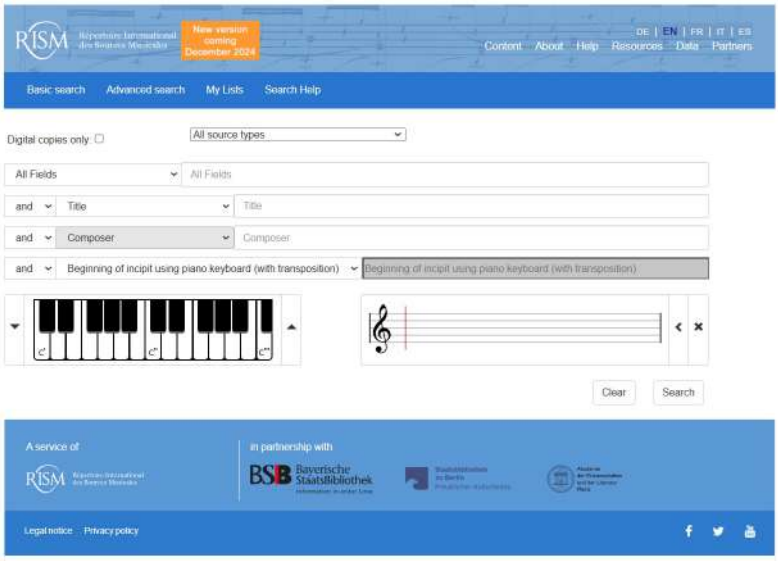

Záznamy byly od roku 2010 publikovány a pravidelně aktualizovány v online katalogu RISM (OPAC). Před tímto rokem byl soupis řady RISM A/II (hudební rukopisy) dostupný na CD a řada A/I, obsahující soupis hudebních tisků byla publikována knižně. Tvůrcem digitálního korpusu a správcem datového serveru RISM je Bavorská státní knihovna v Mnichově ve spolupráci s berlínskou státní knihovnou a edičním centrem RISM ve Frankfurtu nad Mohanem. V nedávné době vyvinulo Digitální centrum v Bernu v rámci projektu Švýcarské národní vědecké nadace nový katalog s názvem RISM Online, umožňující nový způsob prohledávání nejen katalogu RISM, ale i Digitálního obrazového archivu středověké hudby (DIAMM). Tento tým v současné době

Mgr. Eliška Šedivá je muzikoložkou a vědeckou pracovnicí v hudebním oddělení Národní knihovny České republiky a členkou české pracovní skupiny RISM. Zabývá se zpracováním českých hudebních sbírek, výzkumem filigránů a tvorbou tematických katalogů.

také pečuje o technickou stránku katalogizačního programu Muscat i obou katalogů a kontinuálně zdokonaluje digitální infrastrukturu celého projektu. Tento příspěvek je adresován nejen přispěvovatelům katalogu RISM, ale i všem novým potencionálním uživatelům. Na úvod si dovolíme předložit několik podnětů k využití relativně nového katalogu RISM Online a pokusíme se o jeho praktické srovnání se starším katalogem RISM OPAC. Doplníme je informacemi o probíhajících změnách a inovacích v programu Muscat. Dále bude stručně pojednáno o hudebně-dokumentačních projektech, probíhajících v Národní knihovně České republiky (dále pouze NK ČR) a realizovaných ve spolupráci s katalogem RISM. V souvislosti s těmito aktivitami bude představena ediční řada tematických katalogů hudebních sbírek, vydávaných v NK ČR, dále související výzkum filigránů v hudebních pramenech a nově vznikající databáze českých a moravských hudebních sbírek.

RISM Catalog (OPAC) a RISM Online

V současné době je možné prohledávat databázi RISM pomocí dvou různých katalogů a zcela pochopitelnou otázku „proč používat k vyhledávání téhož obsahu dvě různá rozhraní“ se pokusíme zodpovědět. Bylo již řečeno, že každý z těchto katalogů má jiného tvůrce a svůj vlastní vývoj, ale zaměřme se na jejich funkce, procesy vyhledávání a na vyhledané výsledky. Oba katalogy mají za úkol zobrazit záznamy uložené v katalogizačním programu Muscat. RISM Catalog (OPAC) je schopen pokročilého vyhledávání díky cíleným dotazům, prohledávání konkrétních polí (případně jejich kombinování) a následného filtrování výsledků. Oproti tomu RISM Online prohledává fulltextově celý katalog a poté nabízí výsledky ke třídění. To je první velký rozdíl, který uživatel zaznamená a mnohdy to nepředstavuje problém.

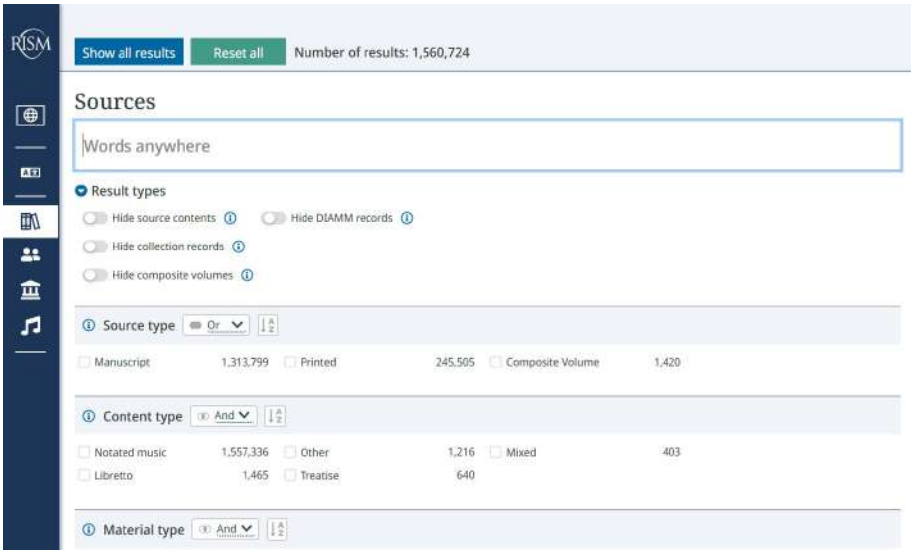

Naproti tomu katalogizátoři hudebních pramenů možná upřednostní starší RISM Catalog (OPAC), jelikož ke své práci potřebují především ověřovat konkordance pomocí hudebního incipitu – zde stačí zadat prostou řadu písmen (i pro vyhledávání incipitu v transpozici). Naproti tomu se v prostředí novějšího katalogu RISM Online musí hudební incipit vyhledat v doslovné citaci záznamového kódu používaného při zpracování *(Plain and Easy Code),* což je nepraktické vzhledem k mnoha možným detailům a variantám, jaké mohou zápisy incipitů mít. Dle mého názoru je to největší slabina tohoto katalogu, jelikož jednou z hlavních metod při identifikaci neznámého hudebního díla je porovnání hudebního incipitu s dalšími prameny. Na druhou stranu se tvůrci RISM Online snažili prohledávání incipitů v tomto novém prostředí zdokonalit tím, že umožnili vyhledávání hudebního úryvku uprostřed incipitu. Při náročnějším hledání lze tuto možnost využít, samozřejmě po zadání přesného kódu ve formátu, jaký je katalogem vyžadován. Dalším důležitým rozdílem v obou katalozích je dostupnost souvisejících databází: oproti katalogu RISM Catalog (OPAC), který prohledává primárně databázi hudebních pramenů, lze v prostředí katalogu RISM Online prohlížet samostatně i rejstříky osob a institucí (v prostředí RISM Catalog lze tyto informace prohlížet pouze v rámci záznamu o prameni). V katalogu RISM Online lze osoby a instituce vyhledávat a třídit pomocí filtrů (u osob např. dle rolí, pohlaví či místa působení). Výhodou je zde přehlednost a intuitivní ovládání. Samozřejmě se katalogy liší grafickým provedením a vzhledem k různé frekvenci aktualizací i množstvím zobrazovaných výsledků. Shrneme-li toto základní srovnání, uživateli jsou nabídnuty dvě cesty k obsahu RISM a je zapotřebí určité zkušenosti k uchopení dostupných nástrojů. Upozorněme na skutečnost, že v nejbližší době bude RISM Catalog OPAC nahrazen novou verzí. Ta se od současného katalogu liší nejen po vizuální stránce, ale nabízí nové funkce, například zobrazování prvního hudebního incipitu z každého záznamu ve skupině vyhledaných výsledků.

Nové nástroje v katalogizačním programu Muscat

V posledních letech se kolegům v centrální redakci a v digitálním centru podařilo vyřešit řadu důležitých metodologických otázek a vytvořit nové nástroje a šablony pro katalogizaci různorodého hudebního materiálu. Máme na mysli zejména pravidla pro zpracování smíšených dokumentů a konvolutů. Nová šablona s názvem *composite volume* slouží ke svázání různorodého materiálu do jednoho celku, zpravidla jde-li o konvolut tvořený rukopisy i tisky, z nichž mohou (některé nebo všechny) samy být kolekcemi. Tímto byl vyřešen problém víceúrovňových záznamů (tzv. kolekcí v kolekcích). Postup je následující: po vytvoření záznamu *composite volume*, reprezentujícího konkrétní unikátní konvolut, jsou připojovány libovolné záznamy. Ty jsou propojovány s hlavním záznamem stejně jako *collections* polem 773 (Parent record), avšak musí být vyhledány v databázi pro *composite volume*. K přivázání tisku ke konvolutu slouží propojovací pole 973 (Bound with) v záznamu pro

konkrétní exemplář (Holdings). Postup při propojení rukopisu a tisku k záznamu *composite volume* je tedy jiný.

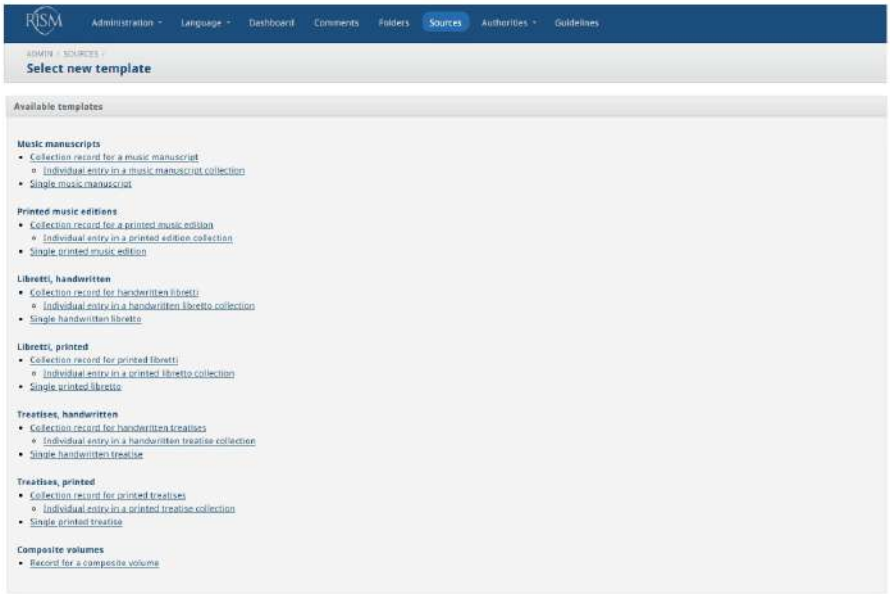

Další nové pravidlo, které nahrazuje dosavadní praxi ukládání tištěného materiálu do rukopisných šablon (a opačně přikládání popisů o rukopisných dokumentech do záznamu pro exempláře tisků), je propojení záznamů pro odlišné typy materiálu prostřednictvím pole 787 (Related source). Toto jsou dvě hlavní změny, na které je nutné upozornit. Jako poslední zmiňme významnou systémovou úpravu týkající se zpracování hudebních tisků v RISM, která se uskutečnila v nedávné době. Zásadní mezník pro databázi RISM (která ještě před deseti lety obsahovala pouze záznamy o hudebních rukopisech, tedy řadu RISM A/II) přestavovala chvíle, kdy do databáze přibyla i řada A/I, tedy záznamy o hudebních tiscích, v podobě minimálního záznamu totožného s hesly v knižní verzi této řady. Pracovní skupiny byly tehdy vyškoleny v postupu, jak tyto záznamy optimalizovat a jak k záznamům přidávat informace o exemplářích ve svých institucích. Hudební tisky, které však nebyly v katalogu RISM evidovány vůbec, neměly do té doby vlastní šablonu a mnohdy bylo zapotřebí uložit záznam do šablony pro rukopisy. Takových záznamů bylo v RISM téměř 20 000 (z toho téměř 3 000 s českými sigly). Slovenských záznamů, vyžadujících úpravu, bylo kolem tří stovek. Jednalo se o hudební tisky ze sbírek v Kežmarku, ve Svatém Jure a ve Slovenském národním muzeu – Hudebním muzeu v Bratislavě. Koncem roku 2024 byla uskutečněna dlouho očekávaná hromadná změna šablony u těchto problematických záznamů, rukopisné šablony, obsahující popis hudebního tisku byly hromadně konvertovány do šablon určených hudebním tiskům.

Zpracování hudebních sbírek v rámci projektu DKRVO v NK ČR

Česká skupina RISM, pracující pod záštitou NK ČR, je již několik let také podpořena Ministerstvem kultury ČR, a to projektem *Dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace* (DKRVO). Nově byl tento projekt rozšířen i o výzkum české hudby 20. století. V oblasti starší hudby se zaměřuje především na zpracování historických hudebních sbírek 18. a 19. století. Výsledky projektu tvoří především: záznamy v databázi RISM a studie v odborných časopisech. Ideální formou pro zpracování hudební sbírky je tištěný tematický katalog. V loňském roce byla představena jednotlivá témata tohoto projektu prostřednictvím virtuální výstavy v digitální knihovně Manuscriptorium. Její název *Uchovat, prozkoumat, oživit* pojmenovává cíle, které si klademe při práci s hudebními prameny. Výstava sestává z deseti prezentací a každá představuje jedno z výzkumných témat projektu. Většina se týká zpracování hudebních sbírek (nejčastěji chrámových): hudební sbírky kantorských rodů Strachotů z Panenského Týnce a Hübnerů z Dlouhého Mostu jsou uloženy ve fondu hudebního oddělení NK ČR. Sbírka z kostela sv. Mikuláše na Malé straně v Praze patří do sbírek Národního Muzea – Českého muzea hudby. Další hudební prameny zpracovávají kolegové v terénu: např. chrámové sbírky z kostelů v Litomyšli či Teplicích; a jsou zde i dvě šlechtické sbírky, konkrétně část rozsáhlé Schwarzenberské sbírky z Českého Krumlova či hudební pozůstalost hraběnky Elisy Schlikové, dochovaná v Knihovně Pražské konzervatoře. Výstava je uvedena pojednáním o katalogizaci hudebnin a doplněna o další témata náležející do novodobé části projektu (tato se týkají rukopisného odkazu Vítězslava Nováka a souboru francouzské korespondence, obojí uloženého v NK ČR). K výstavě vznikl i katalog v podobě e-knihy.

Tematické katalogy hudebních sbírek v edici NK ČR

V rámci zmíněného projektu (vedle katalogizace pramenů pro soupis RISM) je optimálním výstupem zpracování hudebních sbírek tištěný tematický katalog. Ten by měl obsahovat nejen detailně provedené tělo katalogu, ale i úvodní studii a přílohy zahrnující obrazové ukázky pramenů, případně rekonstrukci původního uspořádání sbírky či samostatný katalog

filigránů. Složení sbírek většinou samo předurčí tyto úkoly, zvláště pokud jsou k dispozici související prameny jako např. inventář sbírky nebo dobová kartotéka. Samotné tělo tematického katalogu je sestaveno z hesel korespondujících se záznamy v katalogu RISM tak, aby svým uspořádáním respektovalo charakter sbírky a umožnilo co nejefektivnější vyhledávání i celkový pohled na její obsah. Při sestavování těla katalogu je většinou použito jakési „třídílné formy". První díl tvoří autorský katalog, druhý obsahuje anonymní skladby a třetí je vyhrazen pro souhrnné záznamy, v RISM označované pojmem *collections*. Edice NK ČR Catalogus artis musicae in Bohemia et Moravia cultae má již padesátiletou tradici (první svazek připravený Oldřichem Pulkertem popisující hudební sbírku pražské Lorety vyšel v roce 1973). V posledních deseti letech je tato ediční řada propojena s katalogem RISM. Zpracovávané sbírky jsou nejprve uloženy zde a teprve poté upraveny pro tematický katalog. Pět z šesti takto vytvořených katalogů bylo sestaveno ručně řádek po řádku. Zatím pouze v jednom případě (jedná se o sv. č. XI z roku 2020 pojednávající o sbírce kostela v Kolči) jsme využili možnosti konverze záznamů RISM do editovatelného prostředí. Tento proces spočívá v extrahování záznamů z databáze RISM v podobě souborů XML (na tomto předání dat spolupracujeme s kolegy v centrální redakci RISM) a jejich následnou úpravu do souboru Word. Za tento výsledek vděčíme systémovému knihovníkovi NK ČR, Mgr. Radovanu Zahoříkovi, který zkonstruoval vhodný nástroj k tomuto účelu. Výsledkem je editovatelné tělo katalogu obsahující textovou i obrazovou část hesel publikovaných v katalogu RISM – tedy včetně hudebních incipitů.

Pokračující výzkum filigránů v hudebních pramenech

Dnes již obligátní součástí těchto publikací je obrazový katalog filigránů. Výzkum filigránů v hudebních pramenech byl v NK ČR zahájen v roce 2014. Je budován na základech, které položil historik František Zuman (1870 – 1955) svými pojednáními o filigránech českých papíren 18. a 19. století,

publikovanými již v první třetině 20. století.[1] Přestože se Zumanova zjištění neopírala o prameny s hudebním obsahem (většinou se zabýval historickými listinami uloženými v českých archivech), šlo o jeden z mála zdrojů, které bylo možné využít při identifikování filigránů v hudebních pramenech k upřesnění jejich datace. První pracovní výstup s názvem Slovník českých papírníků byl brzy přetvořen do podoby databáze a posléze začalo shromažďování obkresů filigránů a jejich přiřazování ke známým papírnám a papírníkům. Databáze filigránů v hudebních pramenech evidovaných v Souborném hudebním katalogu Národní knihovny ČR byla od té doby rozšiřována (více méně nárazově) podle toho, jaké sbírky byly v té oné době zpracovávány. Databázi lze volně prohledávat podle názvů filigránů, papíren, papírníků nebo dle proveniencí. K dispozici je i rejstřík, umožňující prohlédnout si např. chronologicky řazené soupisy papírníků působících v jednotlivých papírnách. V současné době (listopad 2024) obsahuje databáze 1687 filigránů, v rejstřících napočítáme 800 papírníků z 280 papíren. Filigrány nalezené ve zpracovávaných hudebních pramenech jsou ve stejné chvíli ukládány do databáze filigránů i do katalogu RISM a to nejen pod stejným názvem, ale i se stejným obrázkem a identifikačním číslem, určeným k vyhledávání a citacím. Mají také svůj záznam v databázi Digitálních objektů v katalogu RISM. Tyto záznamy lze následně připojit k jakémukoliv souvisejícímu záznamu v katalogizačním programu Muscat a využít název i obrázek filigránu jako přílohu. Některé filigrány v Muscatu mají dnes i více než 200 připojených záznamů, což umožňuje sledovat určité skupiny pramenů a upřesnit např. neznámou dataci. Tyto záznamy jsou rovněž využity k tvorbě katalogu filigránů v rámci tištěných tematických katalogů hudebních sbírek. Většinou je takový katalog tvořen soupisem a identifikací všech filigránů ve sbírce, dále je vyhrazena obrazová část pro obkresy filigránů (reprodukovaných zpravidla ve zmenšené podobě či náhledu). Katalog filigránů je zpravidla uveden předmluvou, odhalující mnohdy zajímavé historické souvislosti.

Databáze historických hudebních sbírek v České republice

Novým výzkumným úkolem v rámci zmíněného projektu DKRVO je vytvoření online průvodce po hudebních sbírkách v ČR. První fází tohoto úkolu je vytvoření databáze hudebních sbírek evidovaných v Souborném hudebním

1 Výběrově např. ZUMAN, František: *České filigrány XVIII. století*. V Praze : Nákladem České akademie věd a umění, 1932. 2 sv. Rozpravy České akademie věd a umění; tř. I, č. 78; ZUMAN, František. *České filigrány z první polovice XIX. století*. V Praze : Nákladem České akademie věd a umění, 1934. 2 sv. Rozpravy České akademie věd a umění; tř. 1, čís. 81.

katalogu NK ČR. Ten představuje nejstarší a nejrobustnější aparát, určený k evidenci hudebních pramenů v Čechách a na Moravě, a v roce 2025 oslaví 60. výročí svého založení. Souborný hudební katalog obsahuje katalogizační záznamy systematicky popisující hudební rukopisy a tisky ze 185 hudebních sbírek z celé republiky. V roce 2014 byl vydán tištěný průvodce se základními údaji o sbírkách evidovaných v Souborném hudebním katalogu,[2] ze kterého vycházíme při tvorbě databáze. Dalším významným projektem, na který bychom rádi navázali, je výzkum publikovaný v heuristické příručce, mapující stav hudebních pramenů v Čechách v 60. letech minulého století: *Průvodce po pramenech k dějinám hudby*. Databáze má nabídnout přehledný soupis hudebních sbírek (společně s jejich stručnými charakteristikami a aktuálními adresami institucí, pečujících o tyto sbírky), a odkazovat do katalogu RISM na uložené záznamy. Důležitou součástí je bibliografie a možnost vyhledávání osob, míst či klíčových slov napříč sbírkami. V budoucnu by měla být databáze rozšířena o další hudební sbírky v ČR na základě nového terénního výzkumu, majícího aktualizovat informace o stavu hudebních pramenů (především v oblasti starší hudby) na území České republiky. Více informací naleznete na stránkách samotné databáze.

2 NIUBÒ, Marc (ed.): *Průvodce po Souborném hudebním katalogu Národní knihovny České republiky*. 1. vyd. Praha : Národní knihovna ČR, 2014, 64 s. ISBN 978-80-7050-642-4.